

Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου

Β. Αγγελόπουλος ♦ Αλ. Αλαβάνος ♦ Λ. Απέκης
Σ. Βελισσαρίου ♦ Κ. Γαβρόγλου ♦ Ν. Ηλιόπουλος
Ν. Θεοτοκάς ♦ Ε. Καλαμαρά ♦ Ιφ. Καμτσίδου
Μ. Καραμεσίνη ♦ Α. Κόλλιας ♦ Γ. Κουζέλης
Σ. Κωνσταντακόπουλος ♦ Γ. Μαΐστρος ♦ Αρ. Μπαλάς
Γ. Μπασιάκος ♦ Ν. Μπελαβίλας ♦ Ευ. Νικολαΐδης
Π. Νούτσος ♦ Χ. Νούτσος ♦ Ν. Παρασκευόπουλος
Τζ. Πολίτη ♦ Άλκ. Ρήγος ♦ Γ. Σταθάκης
Μ. Σταθόπουλος ♦ Κ. Σταμάτης ♦ Στ. Σταυρίδης
Δ. Τζανακόπουλος ♦ Ευ. Τσακαλώτος ♦ Σ. Τσιτήλου
Αλ. Φλαμπουράρης ♦ Π. Χαραμής ♦ Γ. Χατζηαντωνίου
Ξ. Χρυσόχου

Η υπεράσπιση του άρθρου 16
και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση
του δημόσιου πανεπιστημίου

Συνέδριο στα γραφεία της ΕΣΗΕΑ
9 και 10 Φεβρουαρίου 2007

Τα πρακτικά του συνεδρίου υπάρχουν
και στον ιστότοπο του Ινστιτούτου Νίκος Πουланτζάς
(www.poulantzas.gr)

ΑΘΗΝΑ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΝΙΚΟΣ ΠΕΤΡΑΛΙΑΣ	7
-----------------------	---

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΗΜΕΡΑ

ΑΛΕΚΟΣ ΑΛΑΒΑΝΟΣ

Το πανεπιστήμιο ως χώρος αξιών και οραμάτων	13
---	----

ΛΑΖΑΡΟΣ ΑΠΕΚΗΣ

Το κοινωνικό αγαθό της γνώσης απαιτεί δημόσια εκπαίδευση	19
--	----

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Γιατί το πανεπιστημιακό κίνημα κέρδισε τη μάχη του άρθρου 16.....	29
---	----

ΤΖΙΝΑ ΠΟΛΙΤΗ

Κατηγορώ!	37
-----------------	----

ΑΛΕΚΟΣ ΦΛΑΜΠΟΥΡΑΡΗΣ

Η αγορά επίθεση στο δημόσιο πανεπιστήμιο	47
--	----

ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Οι τρεις κίνδυνοι για την ανώτατη εκπαίδευση	51
--	----

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Ποιο μορφωτικό ιδεώδες για ποιο πανεπιστήμιο;	63
---	----

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ: Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

ΣΙΣΣΥ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ

Αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών και Ευρωπαϊκή Ένωση	77
---	----

ΑΛΚΗΣ ΡΗΓΟΣ

Ο λόγος και ο ρόλος του δημόσιου πανεπιστημιακού θεσμού από το χθες στο σήμερα	85
---	----

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Περί έρευνας στις ΗΠΑ, την Ευρώπη και ολίγον την Ελλάδα	103
---	-----

ΞΕΝΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ

Πιστοποίηση της ποιότητας και αξιολόγηση της έρευνας και διδασκαλίας στα ΑΕΙ: Η βρετανική εμπειρία	115
---	-----

ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ

Το αναγκαίο και το εφικτό της ελεύθερης πρόσβασης..... 129

ΕΦΗ ΚΑΛΑΜΑΡΑ

Ελεύθερη πρόσβαση: Από τη διαδικασία μέτρησης των ικανοτήτων των μαθητών στην ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων..... 137

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΝΟΥΤΣΟΣ

Από το λύκειο στο πανεπιστήμιο: Παλιές και νέες αντιφάσεις;..... 143

ΠΑΥΛΟΣ ΧΑΡΑΜΗΣ

Η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: Όψεις αδήλων..... 159

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟΡΥΘΜΙΣΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ

Ιδιωτικά ΑΕΙ, ελεύθερη πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση και δικαίωμα των πτυχιούχων στην εργασία..... 173

ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ

Μπορεί να υπάρξει κομμουνιστική κριτική στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο..... 179

ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΒΕΝΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Δίπολα και αντινομίες του σύγχρονου πανεπιστημίου..... 189

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Δωρεάν δημόσια εκπαίδευση για όλους: Κοντόφθαλμο πείσμα ή επένδυση στο μέλλον της χώρας;..... 199

ΝΙΚΟΣ ΜΠΕΛΑΒΙΛΑΣ

Περί περιφερειακών ΑΕΙ και χωροθετήσεων..... 213

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Οι ρητές και άδηλες πτυχές της επέκτασης του θεσμού των συμβασιούχων διδασκόντων στα ΑΕΙ..... 221

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Τα μεταπτυχιακά ως κοινότητες βασικής έρευνας..... 231

ΣΟΝΙΑ ΤΣΙΤΗΛΟΥ

Αξιολόγηση: Απαραίτητη προϋπόθεση για την υπεράσπιση του δημόσιου πανεπιστημίου..... 241

ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΝΑΣΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Δεν υπάρχουν ουδέτερες μεταρρυθμίσεις, ούτε βέβαια προτάσεις χωρίς κοινωνικό πρόσημο 251

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ

Ρόλος του πανεπιστημίου δεν είναι η επαγγελματική κατάρτιση, αλλά η ουσιαστική εκπαίδευση..... 259

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ

Με ποιες προτάσεις για το συνεχή εκδημοκρατισμό της αυτοδιοίκησης του πανεπιστημίου;..... 267

ΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Η διεύρυνση της αγοράς στην παραγωγή και τη μετάδοση γνώσης... 273

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΜΤΣΙΔΟΥ

Ανώτατη εκπαίδευση και Σύνταγμα: Σκέψεις για την αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος 283

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΟΥΖΕΛΗΣ

Ακαδημαϊκή ελευθερία και δημόσια προστασία..... 299

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

Ανταγωνισμός ή δημόσιος και κοινωνικός έλεγχος; 307

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΪΣΤΡΟΣ

Συνοπτικός απολογισμός του κινήματος παιδείας..... 319

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΑΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Θεσμικές αντιπροτάσεις και κοινωνική αντιπαράθεση..... 327

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ

Ολίγα περί πανεπιστημιακής μεταρρύθμισης και κάποιων καινών δαιμονίων 335

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Το πανεπιστήμιο που έχουμε και εκείνο που διεκδικούμε 349

Μικρό σημείωμα για τη δεύτερη έκδοση

Το μεγάλο ενδιαφέρον που έδειξε η ακαδημαϊκή κοινότητα και το ευρύτερο κοινό για τις εισηγήσεις του συνεδρίου που οργάνωσε το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, στις 9 και 10 Φεβρουαρίου 2007, με θέμα «*Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου*», είχε αποτέλεσμα να εξαντληθούν όλα τα αντίτυπα που κυκλοφόρησαν. Η απόφασή μας να προχωρήσουμε σε δεύτερη έκδοση οφείλεται, αφενός, στο γεγονός ότι το θέμα εξακολουθεί και σήμερα να διατηρεί την επικαιρότητά του και, αφετέρου, στην υποχρέωσή μας να διορθώσουμε σοβαρές παραλείψεις και αβλεπνίες της πρώτης έκδοσης, για τις οποίες ζητούμε συγνώμη. Έτσι, το «νέο» βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας περιέχει επιπλέον τις εισηγήσεις των Σταύρου Κωνσταντακόπουλου και Παύλου Χαραμή, που στην πρώτη έκδοση έπεσαν θύματα του γνωστού δαίμονα, καθώς και την ορθή εκδοχή της εισήγησης του Χαράλαμπου Νούτσου, που επίσης κακόπαθε με δική μας ευθύνη.

Χάρης Γολέμης,

διευθυντής του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα τελευταία χρόνια ζούμε μια πρωτόγνωρη κατάσταση αναβρασμού στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Κατά κύριο λόγο η κατάσταση αυτή πυροδοτείται από την προώθηση, εκ μέρους του υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, μιας σειράς αμφιλεγόμενων νομοθετικών ρυθμίσεων, πολλές εκ των οποίων έχουν ήδη αποσυρθεί εξαιτίας των μαζικών κινητοποιήσεων της ακαδημαϊκής κοινότητας. Σχεδόν όλες αυτές οι ρυθμίσεις, με επιστέγασμα, βέβαια, την από πολλές πλευρές προωθούμενη συνταγματική αναθεώρηση, εντάσσονται στην προσπάθεια μιας συνολικής και ριζικής αναμόρφωσης του τοπίου της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, μιας αναμόρφωσης που γίνεται στη βάση συγκεκριμένων και πολλές φορές ακραίων νεοφιλελεύθερων πολιτικών επιλογών. Η πολύπλευρη πολιτική της κυβέρνησης, αλλά και πολλών κύκλων φιλικών προς το κόμμα της αξιωματικής αντιπολίτευσης, αποσκοπεί στη δυσφήμιση του δημόσιου πανεπιστημίου και στην απαξίωσή του στη συνείδηση των πολιτών. Και αυτό προκειμένου να θεωρηθούν αυτονόητες και αναγκαίες και να γίνουν ευρέως αποδεκτές οι κάθε είδους προωθούμενες νεοφιλελεύθερες αλλαγές του θεσμικού πλαισίου. Πρόκειται, κατά κανόνα, για αλλαγές που συχνά αναβαπτίζονται και

αποκαλούνται γενικά και αόριστα «μεταρρυθμίσεις», πάντοτε βέβαια με τη θετική σημασία του όρου — κάθε μεταρρύθμιση είναι κάτι το καλό, αφήνεται να εννοηθεί. Και έτσι, αφήνεται επίσης να υπονοηθεί ότι αυτές οι συγκεκριμένες αλλαγές είναι εκ προοιμίου θετικές και ότι όλοι εκείνοι που εναντιώνονται σε αυτές τις ρυθμίσεις θα πρέπει να θεωρηθούν εκ προοιμίου ότι κινούνται από ιδιοτελείς σκοπούς και ότι λειτουργούν ουσιαστικά ως συντηρητικές, αν όχι και αντιδραστικές κοινωνικές ομάδες.

Απόρροια όλων αυτών των συντονισμένων επιθέσεων εναντίον του δημόσιου πανεπιστημίου είναι η συγκρότηση, από την πλευρά της ακαδημαϊκής κοινότητας, ενός μαζικού και ανθεκτικού κινήματος με σημαντικές πολιτικές συνέπειες. Τούτο έγινε ιδιαίτερα φανερό και από την πρόσφατη απόφαση του κόμματος της αξιωματικής αντιπολίτευσης να αποχωρήσει από την κοινοβουλευτική διαδικασία αναθεώρησης του άρθρου 16, χωρίς βέβαια τούτο να σημαίνει ότι το κόμμα αυτό, και οπωσδήποτε ο αρχηγός του, αναιρεί τη μέχρι τώρα ξεκάθαρη τοποθέτησή του υπέρ της ίδρυσης και δημόσιας υποστήριξης ιδιωτικών πανεπιστημίων. Είναι σίγουρο ότι ο αγώνας εναντίον της σχετικής με το θέμα αυτό αναθεώρησης του άρθρου 16 θα συνεχιστεί στο άμεσο και στο απώτερο μέλλον, μιας και ως προς το σημείο αυτό εξακολουθεί να υπάρχει, τουλάχιστον μέχρι στιγμής, σχεδόν πλήρης ταύτιση των θέσεων των δύο μεγάλων κομμάτων του ελληνικού κοινοβουλίου. Το Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, έχοντας εγκαίρως διαγνώσει το πόσο σημαντική είναι η αναθεώρηση του άρθρου 16 για τη συνταγματική μας τάξη και για το δημόσιο πανεπιστήμιο, διοργάνωσε μια σχετική με τα θέματα

αυτά ημερίδα τον περασμένο Ιούνιο. Αργότερα, διοργάνωσε και μια διεθνή ημερίδα για την υπό διαμόρφωση οδηγία της Ε.Ε., γνωστή ως οδηγία Μπολκεστάιν. Σύμφωνα με την οδηγία αυτή, το έργο που συντελείται στα κάθε είδους εκπαιδευτικά ιδρύματα δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα σύνολο εμπορεύσιμων υπηρεσιών. Για το λόγο αυτό θα πρέπει η παραγωγή τους να αφηθεί στην πρωτοβουλία των ιδιωτικών επιχειρήσεων, ενώ η διανομή των υπηρεσιών αυτών στους πολίτες - καταναλωτές θα πρέπει να υπαχθεί στους κανόνες του ελεύθερου εμπορίου και του απρόσκοπτου ανταγωνισμού.

Οι δύο ημερίδες, καθώς και το συνέδριο, το περιεχόμενο του οποίου καταγράφεται σε αυτό τον τόμο, αποτελούν τρία πρόσφατα δείγματα των δραστηριοτήτων που αναπτύσσει σε μόνιμη και συνεχή βάση το Ινστιτούτο Νίκος Πουλιαντζάς για τα προβλήματα της εκπαίδευσης σήμερα και για τις μελλοντικές της προοπτικές. Το συνέδριο έγινε με στόχο να προσφέρει βήμα για την ανάπτυξη ενός συστηματικού και ευρύτερου διαλόγου, με σκοπό τη διαμόρφωση θέσεων πάνω στις πολλαπλές πτυχές του θέματος «Το ελληνικό πανεπιστήμιο σήμερα», πτυχές που έχουν να κάνουν α) με το δημόσιο χαρακτήρα του πανεπιστημίου, β) με τη διεθνή εμπειρία σχετικά με την πανεπιστημιακή έρευνα, γ) με την ελεύθερη πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, δ) με τις τάσεις απορρύθμισης και τις προκλήσεις για το ελληνικό πανεπιστήμιο, ε) με την ανάπτυξη αντιστάσεων και τη διαμόρφωση προτάσεων και στ) βέβαια, με το ζήτημα της αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος.

Σύμφωνα με την άποψη του Ινστιτούτου Νίκος Πουλιαντζάς, η διαμόρφωση προτάσεων για το μέλλον του πανεπιστημίου θα

πρέπει να στηρίζεται στο αίτημα της ελεύθερης πρόσβασης σε αυτό, στην υπεράσπιση του δημόσιου χαρακτήρα του και, τελικά, στο αδιαπραγμάτευτο της αυτοτέλειας και της αυτοδιοίκησής του, καθώς και στο αδιαπραγμάτευτο της ελευθερίας της ακαδημαϊκής έρευνας και διδασκαλίας.

Νίκος Πετραλιάς,
Πανεπιστήμιο Αθηνών,
πρόεδρος του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς

ΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΣΗΜΕΡΑ

ΑΛΕΚΟΣ ΑΛΑΒΑΝΟΣ

*Πρόεδρος του Συνασπισμού της Αριστεράς,
των Κινήματων και της Οικολογίας*

Το πανεπιστήμιο ως χώρος αξιών και οραμάτων

Έχω κατ' επανάληψη δηλώσει, ως πρόεδρος της Κοινοβουλευτικής Ομάδας του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς, από τον Ιούνιο, ότι το άρθρο 16 δεν θα περάσει. Κατηγορήθηκε ο Συνασπισμός για έπαρση και υπεραιοδοξία. Πιστεύω ακράδαντα ότι η αναθεώρηση του άρθρου 16 έχει μόνο λίγες ώρες ζωής ή λίγες μέρες ή λίγες εβδομάδες. Σε κάθε περίπτωση, πολύ πριν από τις εκλογές, ο δικομματισμός δεν θα αντέξει στην πίεση του εκπαιδευτικού και όλου του λαϊκού κινήματος, που κατάφερε να σπάσει τη συναίνεση των δύο μεγάλων κομμάτων στην πρώτη φάση και είναι κοντά, πάρα πολύ κοντά, στο να σπάσει συνολικά τη συναίνεση των δύο κομμάτων, σε μια μεγάλη νίκη του κινήματος. Όλα αυτά

γίνονται αυτές τις ώρες και αυτές τις μέρες μέσα σε συνθήκες παλινωδιών, υπαναχωρήσεων, ασαφειών, αοριστιών και ανακριβειών από την πλευρά των δύο μεγάλων κομμάτων, την ίδια στιγμή που, όχι αυτές τις ώρες, αλλά εδώ και μήνες, το πανεπιστημιακό κίνημα καθηγητών - φοιτητών έχει σαφέστατο αγωνιστικό στόχο, δηλαδή την υπεράσπιση του δημόσιου πανεπιστημίου, τη μη αναθεώρηση του άρθρου 16.

Και επίσημα πια, η αξιωματική αντιπολίτευση δηλώνει ότι δεν συναινεί καθόλου πλέον σε αυτή τη διαδικασία αναθεώρησης του Συντάγματος και ότι, εφόσον εκλεγεί κυβέρνηση, θα θέσει σε λειτουργία την έναρξη μιας νέας διαδικασίας. Φυσικά, το κάθε κόμμα μπορεί να λέει ό,τι θέλει, υπάρχουν όμως το Σύνταγμα και ο Κανονισμός της Βουλής. Και ο Κανονισμός της Βουλής και το Σύνταγμα, πρώτον, επιτάσσουν στον πρόεδρο της νέας Βουλής μετά τις εκλογές, στην πρώτη κιόλας σύνοδο της νέας Βουλής, να θέσει σε κίνηση τη δεύτερη φάση της συνταγματικής αναθεωρητικής διαδικασίας. Και, δεύτερον, το άρθρο 110 του Συντάγματος δεν επιτρέπει να ξεκινήσει νέα αναθεωρητική διαδικασία πριν κλείσει μια πενταετία από την προηγούμενη. Επομένως, για να προσγειωθούμε στην πραγματικότητα σήμερα και να υπάρχει σαφήνεια στην πολιτική ζωή και να μην υπάρχουν περιττές καθυστερήσεις, καλώ την αξιωματική αντιπολίτευση να δηλώσει ότι στην επόμενη Βουλή, είτε είναι πρώτο κόμμα είτε είναι δεύτερο είτε είναι τρίτο, εφόσον, όπως προβλέπεται, συνεχιστεί η διαδικασία της αναθεώρησης, δεν θα συμμετάσχει θετικά σε αυτήν και ιδιαίτερα στο άρθρο 16, είτε ψηφίζοντας αρνητικά είτε μην παίρνοντας θέση, μην προσθέτοντας δηλαδή θετικές ψήφους στις 180 που χρειάζονται.

Πρέπει όλοι να κατανοήσουμε ότι είμαστε κοντά στη νίκη, ότι αυτό που λέγαμε ότι η αναθεώρηση του άρθρου 16 δεν θα περάσει, περνάει πια από τον μέλλοντα στον ενεστώτα. Και θέλω να εκφράσω τη μεγάλη εκτίμηση του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς στο δύσκολο, όμως σταθερό, αγωνιστικό, μαχητικό δρόμο που ακολούθησε η ομοσπονδία των διδασκόντων και ερευνητών στα πανεπιστήμια, παρά τις πιέσεις έξωθεν και έσωθεν, με επιμονή, με σαφήνεια στους στόχους, σε συνήχηση με το φοιτητικό κίνημα, που ακολούθησε άλλους δρόμους, και που χωρίς αυτά τα χαρακτηριστικά δεν θα μπορούσαμε να είχαμε αυτό το αποτέλεσμα.

Εμείς, ως Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς, πιστεύουμε ότι ακολουθήσαμε το σωστό δρόμο και πιστεύουμε ότι υπάρχει πια μια νέα κατάσταση στην Ελλάδα, όπου δεν μιλάμε μόνο για την παρουσία μιας ριζοσπαστικής, ανανεωτικής, κινηματικής Αριστεράς, αλλά για την παρουσία μιας παρεμβατικής και αποτελεσματικής Αριστεράς, μιας Αριστεράς η οποία μπορεί να φέρνει αποτελέσματα και να επηρεάζει το πολιτικό γίγνεσθαι. Μιας Αριστεράς που αποδεικνύεται ότι παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην πραγματική πόλωση, όχι στις τεχνητές πολώσεις που αναπτύσσονται πάνω στα σκάνδαλα της διαφθοράς, αλλά στις πολώσεις των πραγματικών επιλογών: Θα κάνουμε τα πανεπιστήμια σούπερ μάρκετ; Θα μούνε ιδιωτικές επιχειρήσεις; Θα γίνουν σαν τους τηλεοπτικούς σταθμούς; Ή θα στηρίξουμε και θα αναβαθμίσουμε το δημόσιο πανεπιστήμιο; Μιας Αριστεράς που πρωταγωνίστησε, πιστεύω, σε μια ουσιαστική αντιπολίτευση στις πολιτικές της ακραίας επικράτησης της αγοράς, που θέλησε να εφαρμόσει η Νέα Δημοκρατία και στον πανεπιστημιακό χώρο. Βέβαια, ο

αγώνας συνεχίζεται, ο αγώνας είναι κοντά στη νίκη και αυτό, πιστεύω, ότι θα οδηγήσει σε ακόμα μεγαλύτερη συσπείρωση, αποφασιστικότητα, αγωνιστικότητα μέχρι το τέλος.

Με αυτά τα δεδομένα, και τα ζητήματα των αλλαγών που πρέπει να γίνουν για την αναβάθμιση των πανεπιστημίων παίρνουν μεγάλες διαστάσεις σε ένα εντελώς διαφορετικό πλαίσιο που διαμορφώνεται. Πιστεύουμε και στηρίζουμε την πρόταση των τεσσάρων πρωτάνεων, ότι η κυβέρνηση οφείλει να αποσύρει τις προτάσεις της για το νόμο - πλαίσιο και να ξεκινήσει ένας άλλος διάλογος. Ένας διάλογος που μπορεί να στέκεται πάνω πια στην κατοχύρωση του δημόσιου πανεπιστημίου, με βάση προτάσεις που θα έρθουν από την ΠΟΣΔΕΠ, από τους φοιτητικούς συλλόγους, από όλους τους ενδιαφερόμενους, από τα κόμματα, από τα συνδικάτα. Γιατί το θέμα του πανεπιστημίου είναι ένα θέμα το οποίο, πρώτα απ' όλα, στηρίζεται στις απόψεις και τις αντιλήψεις της εκπαιδευτικής κοινότητας, αλλά είναι και ένα θέμα ζωής για ολόκληρη την κοινωνία.

Νομίζω ότι η μάχη που δίνεται στην Ελλάδα είναι μια μάχη που έχει διαστάσεις ευρωπαϊκές, αν όχι παγκόσμιες. Σε κάθε χώρα αναπτύσσονται αγώνες, οι οποίοι είναι πιο προωθημένοι και έχουν πιο συμβολικό χαρακτήρα, ανοίγοντας δρόμους και σε άλλες χώρες, εφόσον έχουν επιτυχίες. Στη Γαλλία, για παράδειγμα, οι αγώνες που έγιναν από τη νεολαία ενάντια στην ανασφάλιστη εργασία δημιούργησαν ένα πολιτικό και κοινωνικό κεκτημένο, το οποίο μπορεί να αξιοποιηθεί σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα, οι αγώνες που γίνονται για το δημόσιο πανεπιστήμιο δεν είναι μόνο εσωτερικής σημασίας, έχουν και μια διάσταση που ξεπερνάει κατά πολύ τα σύνορά μας γιατί

συμπυκνώνονται σε αυτούς η υπεράσπιση του δημόσιου χώρου, του κοινωνικού κράτους, των ελευθεριών μέσα από τις ιδιαιτερότητες και μια κληρονομιά, η οποία είναι θετική και ουσιαστική για τη χώρα μας ώστε να αναπτύξει αυτούς τους αγώνες.

Έτυχε πρόσφατα να ανοίξω μια εγκυκλοπαίδεια του 1929, τον *Πυρσό*, στη λέξη *πανεπιστήμιο* και εντυπωσιάστηκα. Ήξερα ότι το πανεπιστήμιο είναι ο όρος αντιστοίχισης, είδα στον Μπαμπινιώτη ότι τον χρησιμοποίησε πρώτη φορά ο Κοραΐς το 1810 στο λατινικό *universitas*, το οποίο επί αιώνες υπήρξε ο λατινικός όρος για τα πανεπιστήμια, ο όρος ο οποίος διαμόρφωσε το *university*, το *universite* κ.λπ., τις αντίστοιχες λέξεις όλων των ευρωπαϊκών γλωσσών, και νόμιζα ότι σημαίνει καθολική γνώση ή κάτι τέτοιο.

Εντυπωσιάστηκα, λοιπόν, διαβάζοντας ότι ο όρος *universitas* χρησιμοποιήθηκε από το πρώτο κιόλας πανεπιστήμιο που έγινε στην Ευρώπη, το Πανεπιστήμιο της Μπολόνια, στα τέλη του ΙΙου αιώνα. Σημαίνει στα λατινικά το σύνολο, το σύμπαν, ο κόσμος και ήταν ο τίτλος των δύο φοιτητικών συλλόγων, οι οποίοι είχαν διαμορφωθεί στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνια. Δηλαδή, το πανεπιστήμιο έχει το όνομά του από τους φοιτητικούς συλλόγους, οι οποίοι στο πρώτο πανεπιστήμιο που έγινε εξέλεξαν τον *rector*, δηλαδή τον πρύτανη. Οι καθηγητές όφειλαν να ορκιστούν στη διοίκηση του συλλόγου των φοιτητών ότι θα ακολουθούν τις προϋποθέσεις και τους όρους διδασκαλίας, που διαμορφώθηκαν από τους φοιτητές σε συνεργασία μαζί τους και, σε περίπτωση που θα τους παραβίαζαν, θα υφίστανται πρόστιμα.

Διάβασα, ακόμη, ότι αρχικά στην Μπολόνια και μετά στο

Πανεπιστήμιο του Παρισιού, που ήταν το δεύτερο πανεπιστήμιο, γίνονταν μεγάλες μάχες καθηγητών και φοιτητών με την εκκλησιαστική εξουσία και τις τότε, ας πούμε, επιχειρήσεις, πράγμα που θυμίζει έντονα τις σημερινές μάχες με τις πολυεθνικές. Το 1229 έγιναν στο Παρίσι αιματηρές μάχες ανάμεσα σε φοιτητές, καθηγητές και την εκκλησιαστική και επισκοπική εξουσία, που στηριζόταν και από το θρόνο, με αποτέλεσμα μεγάλο μέρος του καθηγητικού και φοιτητικού προσωπικού να αναγκαστεί να φύγει σε άλλες πόλεις ή χώρες, όπου και ίδρυσε εκεί πανεπιστήμια. Είναι χαρακτηριστικό ότι το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης δημιουργήθηκε από διωγμένους φοιτητές και καθηγητές του Παρισιού.

Εν τέλει, η μήτρα του πανεπιστημίου είναι οι αγώνες, οι κοινοί αγώνες, και η συμμετοχή καθηγητών και φοιτητών. Το πανεπιστήμιο δεν είναι απλώς χώρος έρευνας. Είναι χώρος αξιών και οραμάτων για όλη την κοινωνία και, ως Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς, τον υποστηρίζουμε και θα εξακολουθήσουμε να τον υποστηρίζουμε.

ΛΑΖΑΡΟΣ ΑΠΕΚΗΣ

*Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο,
πρόεδρος ΠΟΣΔΕΠ*

Το κοινωνικό αγαθό της γνώσης απαιτεί δημόσια εκπαίδευση

Είναι συγκλονιστικό ότι ο θεσμός του πανεπιστημίου είναι, από το ξεκίνημά του, συνυφασμένος με τους αγώνες για την υπεράσπισή του ενάντια σε αυτούς που του επιτίθενται για να το αξιοποιήσουν προς όφελός τους, για τα συμφέροντά τους. Και βεβαίως, αυτοί που αγωνίζονται έχουν οράματα, δεν είναι ούτε αναχρονιστές ούτε βολεμένοι, όπως ανέκαθεν κατηγορούνται από τις εξουσίες.

Το πανεπιστημιακό κίνημα, που συγκροτήθηκε ακριβώς στον αγώνα της υπεράσπισης του δημόσιου πανεπιστημίου, με πρωτεργάτες το μεγάλο φοιτητικό κίνημα και το κίνημα των πανεπιστημιακών, αλλά και του ευρύτερου χώρου της παιδείας, κατάφερε με τις δυναμικές του κινητοποιήσεις και την

αποσαφήνιση των διακυβευμάτων, κυρίως του περιεχομένου της κυβερνητικής επίθεσης, να δημιουργήσει εκείνες τις προϋποθέσεις ώστε το θέμα της παιδείας να απασχολεί όλη την κοινωνία, να είναι θέμα κεντρικό που καθορίζει τις εξελίξεις στην πολιτική σκηνή. Αυτό αποτελεί τη μεγαλύτερη εγγύηση για το ότι βαδίζουμε σωστά και ότι υπάρχουν οι προϋποθέσεις νίκης αυτού του μεγάλου αγώνα. Απέναντί μας έχουμε μια πολιτική αλαζονική και επιθετική, η οποία με όλα τα μέσα θέλει να επιβάλει αυτό που ονομάζει «μεταρρύθμιση».

Η κυβέρνηση, στην προσπάθειά της να κατεδαφίσει επί της ουσίας το δημόσιο πανεπιστημιακό σύστημα και να επιβάλει τη λύση του ιδιωτικού, χρησιμοποιεί όλα τα μέσα. Αναφέρω τα πλέον ισχυρά όπλα της. Το πρώτο, που εμφανίζεται με πολλές εκδοχές, είναι η απίστευτη εκστρατεία δυσφήμισης του δημόσιου πανεπιστημίου, των πανεπιστημιακών και των φοιτητών και όλων όσοι υπερασπίζονται αυτό το θεσμό.

Ένα άλλο σημαντικό όπλο είναι η σκόπιμη υποχρηματοδότηση των πανεπιστημίων. Γνωρίζουμε ότι συστηματικά οι κυβερνήσεις των τελευταίων ετών υποχρηματοδοτούν, παρά την πολιτική ρητορεία τους, τα πανεπιστήμια. Φέτος είχαμε το χαμηλότερο προϋπολογισμό των τελευταίων ετών, αποτέλεσμα πολιτικής επιλογής, η οποία συνομολογήθηκε το τελευταίο καλοκαίρι στη σύνοδο των υπουργών Παιδείας των χωρών - μελών του ΟΟΣΑ, με στόχο, μέσω της μείωσης της χρηματοδότησης, να επιβληθεί η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων πανεπιστημίων. Ιδιωτικοποίηση, άλλωστε, σημαίνει δίδακτρα, που ήδη έχουν αναπτυχθεί στα μεταπτυχιακά και έπονται τα προπτυχιακά, και, βέβαια, αναζήτηση χρηματοδότη και εμπορευματοποίηση των προϊόντων της έρευνας του πανεπιστημίου.

Το τρίτο μεγάλο όπλο της κυβέρνησης είναι μια ολόκληρη σειρά ρυθμίσεων, θεσμών και νόμων, με αποκλειστικό στόχο την υποβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου, που συνοψίζεται στην ένταξη του πανεπιστημιακού μας συστήματος στην περίφημη διαδικασία της Μπολόνια, στον ευρωπαϊκό χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης.

Σε αυτή την επίθεση η κυβέρνηση, δυστυχώς, δεν είναι μόνη της. Πράγμα φυσικό, αφού ανέκαθεν οι κυβερνήσεις δεν προωθούν την πολιτική τους μέσα στα πανεπιστήμια με υπαλλήλους του υπουργείου Παιδείας, αλλά με... συνεργάσιμους πανεπιστημιακούς. Πάντα υπάρχουν οι «συμμαχίες προθύμων» μέσα στα πανεπιστήμια για να επιβάλλουν την εκάστοτε πολιτική που προωθεί το υπουργείο. Συνήθως, αυτές οι ομάδες είναι πανεπιστημιακοί που κατέχουν προνομιακές θέσεις και συναλλάσσονται με την εκάστοτε κυβέρνηση, πανεπιστημιακοί οι οποίοι βλέπουν τουλάχιστον ιδιοτελώς το λειτούργημά τους. Πρόκειται για πανεπιστημιακούς στην αντίπερα όχθη από όσους υπερασπιζόμαστε το δημόσιο πανεπιστήμιο και μαζί του το λειτούργημά μας, τη διδασκαλία και την έρευνα, είναι πανεπιστημιακοί που έχουν αξιοποιήσει την πολιτική που ασκείται τα τελευταία χρόνια, έχοντας αναπτύξει και εδραιώσει μέσα στο πανεπιστήμιο επιχειρηματικές δραστηριότητες, οι οποίες εκ των έσω αλλοιώνουν το δημόσιο χαρακτήρα του και προωθούν την ιδιωτικοποίησή του.

Είδαμε ότι, την κρίσιμη στιγμή για το άρθρο 16, όταν αποδείχτηκε ότι το κίνημα για την υπεράσπιση της δημόσιας και δωρεάν παιδείας και κατά της αναθεώρησης του άρθρου 16 άρχισε να αποδίδει, η κυβέρνηση έκανε τον ελιγμό και

επιχείρησε με τα άθλια σενάρια περί ασύλου, καταστροφών, βιασμών, ναρκωτικών κ.λπ. να μεταθέσει το κέντρο του πολιτικού ενδιαφέροντος στο νόμο - πλαίσιο και να αποσπάσει τη συζήτηση και το ενδιαφέρον από το άρθρο 16. Στην προσπάθειά της αυτή συνέδραμαν, δυστυχώς, αρκετοί πανεπιστημιακοί, η γνωστή «συμμαχία των προθύμων», οι οποίοι ως εκσυγχρονιστές διάφορων αποχρώσεων πιέζουν για τη μεταρρύθμιση του πανεπιστημίου, έχοντας, βεβαίως, πάρει πρώτα το χρίσμα της υπουργού Παιδείας. Είναι όντως απίστευτα θλιβερή η εικόνα της τελευταίας συνόδου των πρυτάνεων, η οποία, με τρεις λαμπρές εξαιρέσεις, έσπευσε να ευχαριστήσει την υπουργό Παιδείας πριν καν την ακούσει. Αυτή δε, ανταποδίδοντας, δήλωσε αυτοκρατορικά, «θα σας δώσω τόση ελευθερία που δε θα ξέρετε τι να την κάνετε».

Ποια είναι, όμως, τα χαρακτηριστικά αυτής της περίφημης μεταρρύθμισης που, όπως λέει και ο πρωθυπουργός, είναι οι απαραίτητες αλλαγές για να πάμε μπροστά, να μπορούμε στη νέα εποχή, να μη μείνουμε πίσω όπως πολλοί, σαν εμάς, επιδιώκουν; Το πρώτο και πιο συζητημένο είναι η μείωση της χρηματοδότησης, το εργαλείο που ωθεί το δημόσιο πανεπιστήμιο στην ιδιωτικοποίηση. Το δεύτερο, επίσης γνωστό χαρακτηριστικό, είναι οι χαμηλοί μισθοί και οι αντιακαδημαϊκές συνθήκες εργασίας στα πανεπιστήμια, μέσα με τα οποία επιχειρείται να επιτευχθεί ο ευτελισμός του ρόλου του πανεπιστημιακού δασκάλου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, οι συμβασιούχοι, που αποτελούν το μισό προσωπικό των περιφερειακών πανεπιστημίων και δουλεύουν σε συνθήκες μάρης εργασίας κ.λπ., συνθήκες που δεν αντιστοιχούν στο δημόσιο πανεπιστήμιο. Επίσης, η ανύπαρκτη φοιτητική μέριμνα, ιδιαί-

τερα στα πανεπιστήμια της περιφέρειας (τα οποία ιδρύθηκαν ακριβώς για να ανταποκριθούν στο αίτημα της ελληνικής κοινωνίας για διευρυμένη ανώτατη εκπαίδευση, με τρόπο όμως που ακυρώνει στην πράξη το εγχείρημα και υπομονομεύει τη δωρεάν παιδεία), αυτή, λοιπόν, η σκόπιμη έλλειψη φοιτητικής μέριμνας ερμηνώνει τα πανεπιστήμια της περιφέρειας και μέσω των μετεγγραφών διογκώνει τα κεντρικά. Αυτά θα είναι και τα πρώτα θύματα αν επιτρέψουμε να γίνει η αναθεώρηση και δώσει η κυβέρνηση το δικαίωμα στους διάφορους επιχειρηματίες —πάνω από 300 βρίσκονται σε αναμονή— να αρχίσουν να πουλούν πτυχία ισότιμα με αυτά των δημόσιων πανεπιστημίων.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της συζητούμενης αγοραίας μεταρρύθμισης αποτελεί η καθιέρωση της περίφημης βάσης του 10 για την εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση. Στο όνομα της αναβάθμισης έμειναν 19.000 κενές θέσεις στα δημόσια ΑΕΙ και ΤΕΙ και 60.000 περίπου νέοι επιτυχώς αποφοιτήσαντες από το λύκειο έξω από το δημόσιο σύστημα. Αυτό και μόνο είναι αποκαλυπτικό της αναξιοπιστίας του κυβερνητικού λόγου που ισχυρίζεται ότι θέλει να επιτρέψει την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων για να περιορίσει τη φοιτητική μετανάστευση.

Εδώ αξίζει να αναφερθούμε στο περιβόητο, πλην αποτυχημένο, σύστημα της Μπολόνια. Και είναι αποτυχημένο γιατί πολλά πανεπιστήμια στην Ευρώπη που το έχουν εφαρμόσει, σήμερα αντιδρούν προσπαθώντας να διασωθούν από τον ευτελισμό. Βεβαίως, πάντα υπάρχουν πανεπιστήμια και θεσμοί που υποτάσσονται στις κυρίαρχες πολιτικές, αλλά και πάντα το πανεπιστήμιο παραμένει ένας δυναμικός θεσμός που παλεύει για να διατηρηθεί και να εξελιχθεί. Στο πλαίσιο του μοντέλου της Μπολόνια εντάσσεται η διάσπαση της επιστημονικής

ενότητας των προγραμμάτων σπουδών και η τυποποίησή τους με την εφαρμογή του συστήματος των πιστωτικών μονάδων, που αποτελεί βεβαίως όχημα για την εμπορευματοποίησή τους. Αυτή η διαδικασία, όπως φάνηκε σε πολλά ευρωπαϊκά πανεπιστήμια, οδηγεί στη διάλυση των πτυχίων και στην ακύρωση των συλλογικών επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων μας, πράγμα το οποίο έχουν καταλάβει εγκαίρως και πολύ καλά οι φοιτητές μας.

Κορωνίδα αυτής της πολιτικής συνιστά η κατάταξη των πανεπιστημίων, η οποία θα επιχειρηθεί μέσω της εφαρμογής του συστήματος αξιολόγησης, όπως το χαρακτήρισε η υπουργός Παιδείας. Έτσι, με την αξιολόγηση θα γίνεται η κατάταξη των πανεπιστημίων και βάσει αυτής, όπως προβλέπει και το προσχέδιο του νόμου - πλαισίου, θα καθορίζεται η χρηματοδότηση των πανεπιστημίων στο πλαίσιο τετραετών πλάνων κ.λπ.

Κατ' αυτό τον τρόπο, καταλήγουμε στην ακύρωση της αυτοδιοίκησης και της ακαδημαϊκής αυτοτέλειας των ιδρυμάτων από το υπουργείο Παιδείας, σ' έναν ακραία προληπτικό παρεμβατισμό, ακόμα και σε θέματα αμιγώς ακαδημαϊκά. Αναφέρομαι στον ορισμό των επιστημονικών αντικειμένων και στην επιλογή των κατάλληλων πανεπιστημιακών που θα συμμετέχουν σε εισηγητικές επιτροπές, δηλαδή στην παρέμβαση στον πυρήνα της ακαδημαϊκής λειτουργίας.

Με ό,τι περιγράφεται στο προσχέδιο του νόμου - πλαισίου, καταργείται η ενιαία, δημόσια και δωρεάν ανώτατη εκπαίδευση, ενώ εμποδώνεται αντί του δημοκρατικού δημόσιου πανεπιστημίου το μοντέλο του αυταρχικού εκπαιδευτηρίου.

Απέναντι σε αυτή τη «μεταρρύθμιση», οι πανεπιστημιακοί

υπερασπιζόμαστε και διεκδικούμε δημόσιο πανεπιστήμιο που παρέχει δωρεάν ανώτατη εκπαίδευση υψηλής στάθμης σε όλους τους πολίτες. Πιστεύουμε ότι τα δημόσια πανεπιστήμια της χώρας μπορούν να ανταποκριθούν στο αίτημα της ελληνικής κοινωνίας για ανώτατη εκπαίδευση ώστε να αντιμετωπιστεί ακόμη και το θέμα της φοιτητικής μετανάστευσης. Ακριβώς γι' αυτό, επειδή το πιστεύουμε και το διεκδικούμε, απαιτούμε η πολιτεία να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της για το δημόσιο πανεπιστήμιο, όπως ορίζει το Σύνταγμα, δηλαδή το άρθρο 16 που θέλει να καταργήσει. Δηλαδή, να εξασφαλίσει τις επαρκείς προϋποθέσεις σε υποδομή, αξιοπρεπώς αμειβόμενο διδακτικό προσωπικό και πόρους για τη διδασκαλία και τη βασική έρευνα.

Εδώ ακριβώς αποδεικνύεται η αναγκαιότητα μιας εθνικής πολιτικής για την παιδεία. Η παιδεία παραμένει πεδίο εθνικής πολιτικής και δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μ' αυτή την έννοια, υπερασπιζόμαστε το άρθρο 16 και τις αρχές του υπάρχοντος νόμου - πλαισίου για τον προορισμό του πανεπιστημίου. Και γι' αυτό διεκδικούμε το σεβασμό της θέσης και του ρόλου των πανεπιστημιακών δασκάλων — τούτο δεν αφορά μόνο οικονομικά αιτήματα, αλλά και την κατάργηση του καθεστώτος των εποχικών διδασκόντων, την κατάργηση της ελαστικής μορφής εργασίας στα πανεπιστήμια και τη θεσμική υπεράσπιση και κατοχύρωση, μέσω του ενιαίου φορέα διδασκόντων, του ρόλου των πανεπιστημιακών δασκάλων.

Παράλληλα, διεκδικούμε ένα άμεσο πρόγραμμα φοιτητικής μέριμνας, διότι χωρίς αυτό δεν μπορούν να στηριχτούν και να λειτουργήσουν τα πανεπιστήμια, ιδιαίτερα της περιφέρειας.

Είναι για την πανεπιστημιακή κοινότητα ζωτικής σημασίας η αυτοδιοίκηση των ιδρυμάτων και η ακαδημαϊκή αυτοτέλεια, η ακαδημαϊκή ελευθερία στη διδασκαλία και την έρευνα. Εδώ θα επισημάνω ότι δεν διεκδικούμε την οικονομική αυτοτέλεια του πανεπιστημίου, γιατί αυτός είναι ο «επιχειρηματικός εκσυγχρονισμός» που θέλουν να επιβάλουν, καθώς περιορίζει τη δημόσια χρηματοδότηση και μετατρέπει το κάθε ίδρυμα σε ξεχωριστή επιχείρηση που παλεύει για να εξασφαλίσει την οικονομική της αυτοτέλεια.

Διεκδικούμε τη διαφάνεια και τον απολογισμό σε όλες τις δραστηριότητες των πανεπιστημίων, ο οποίος πρέπει να δημοσιοποιείται, και για λόγους αρχής, αλλά και για να σταματήσει η εκμετάλλευση, ειδικά από ανθρώπους που είναι πρωτεργάτες σε όσα κακά καταγγέλλουμε. Και βεβαίως, υπερασπιζόμαστε πάντα την ελεύθερη διακίνηση των ιδεών και την κατοχύρωσή της με το πανεπιστημιακό άσυλο. Το άσυλο είναι υπόθεση όλης της κοινωνίας και όλης της πανεπιστημιακής κοινότητας, δεν αποτελεί διοικητικό ζήτημα για να το αναθέσουμε στο πρυτανικό συμβούλιο.

Αγωνιζόμαστε για την επιστημονική ενότητα και όχι τη διάσπαση των προγραμμάτων σπουδών και των αντίστοιχων πτυχίων, για να μην υποβαθμίζονται τα πτυχία, οι σπουδές και τα συλλογικά επαγγελματικά δικαιώματα των νέων μας. Διεκδικούμε ένα πρόγραμμα ενίσχυσης και χρηματοδότησης της βασικής έρευνας σε όλα τα επιστημονικά πεδία και όχι μόνο στα ανταγωνιστικά και ανταποδοτικά με όρους αγοράς, που επικρατεί σήμερα ως επίσημη πολιτική και οδηγεί στο μαρasmus της βασικής έρευνας, με κίνδυνο σε μερικά χρόνια να μην μπορούν να αναπαραχθούν τα βασικά επιστημονικά αντικείμενα.

Τέλος, για το σύστημα πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση και το λύκειο πιστεύουμε ότι αυτό συνιστά μια τεράστια παθογένεια, που πρέπει να ανατραπεί πάραυτα. Χωρίς αλλαγή σε αυτό, καμιά συζήτηση για την αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου δεν θα έχει ουσία.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Γιατί το πανεπιστημιακό κίνημα κέρδισε τη μάχη του άρθρου 16

Την περασμένη άνοιξη οι δυνάμεις που ξεκίνησαν τον αγώνα εναντίωσης στα σχέδια της κυβέρνησης, καθώς και της αξιωματικής αντιπολίτευσης, για αναθεώρηση του άρθρου 16, όπως και στην απόπειρα του υπουργείου Παιδείας για ένα νόμο-πλαίσιο νεοφιλελεύθερης έμπνευσης και κοπήs, ήταν ολιγάριθμες. Από τις εντός του κοινοβουλίου δυνάμεις μόνο ο ΣΥΡΙΖΑ, από τις παρατάξεις των πανεπιστημιακών η Συσπείρωση και από τις φοιτητικές τα ΕΑΑΚ, το Δίκτυο, η Γένοβα και κάποιες άλλες ακόμη μικρότερες. Το ξεκίνημα των λίγων, ακριβώς επειδή ήταν λίγοι και άρα υποτιμιόταν η δυναμική τους, «έπιασε στον ύπνο» τους εμπνευστές της νεοφιλελεύθερης μετάλλαξης του πανεπιστημίου.

Στη διάρκεια του καλοκαιριού ήταν εμφανές ότι το σκηνικό

θα άλλαζε. Αν στο πανεπιστημιακό κίνημα ερχόταν να προστεθούν με συνέπεια οι σοβαρές ποσοτικά δυνάμεις του ΚΚΕ, καθώς και οι ολοένα αυξανόμενες αιρετικές φωνές του ΠΑΣΟΚ, η αντίπαλη πλευρά δεν θα εκφραζόταν πια μόνο μέσα από τον κ. Βερέμη. Ήταν ο καιρός της ολικής αντεπίθεσης και της άρθρωσης ενός επιθετικού ιδεολογικού λόγου.

Μόνο που ο λόγος που εξέβαλαν όλοι αυτοί ήταν ταυτολογικός, γενικόλογος και γεμάτος τεχνάσματα. Ένας ιδεολογικός λόγος, δηλαδή, που μπορεί να ανταποκρινόταν σε κάποιες επικοινωνιακές συνταγές, δεν συνάντησε όμως, απ' ό,τι φάνηκε, έναν κόσμο που ήταν σε αναβρασμό.

Ήταν λόγος ταυτολογικός γιατί όταν μας κατηγορήσαν ότι είμαστε αρχαϊκοί και τους ρωτήσαμε το γιατί μιας τέτοιας κατηγορίας, μας απάντησαν επειδή είμαστε στραμμένοι στο παρελθόν. Και όταν τους ξαναρωτήσαμε γιατί μας τοποθετούν στο παρελθόν, μας ανταπάντησαν επειδή είμαστε αρχαϊκοί... Ήταν περιττό να τους ρωτήσουμε γιατί αυτοί είναι μοντέρνοι. Μαντεύαμε την απάντηση.

Μας είπαν ότι αυτοί τάσσονται υπέρ των μεταρρυθμίσεων και της διατύπωσης συγκεκριμένων θετικών προτάσεων και ότι ήταν λάθος η αποχώρηση από τον αρχικό διάλογο με το υπουργείο. Όταν τους θυμίσαμε ότι πριν τον ΣΥΝ από το διάλογο με το υπουργείο είχε αποχωρήσει το ΠΑΣΟΚ, εισπράξαμε τη σιωπή. Τους προκαλέσαμε να αντιπαραβάλουμε τις θέσεις που τόσα χρόνια διαμόρφωσε η πολιτική κίνηση πανεπιστημιακών του ΣΥΝ ή τις θέσεις της Συσπείρωσης πανεπιστημιακών έτσι όπως αυτές αποτυπώνονται στις θέσεις της ΠΟΣΔΕΠ, με εκείνες που αυτοί με γενικόλογο τρόπο διατύπωναν και απάντηση δεν πήραμε. Ποιες αλήθεια είναι οι

συγκεκριμένες θέσεις του ΟΠΕΚ; Ποιες αλήθειες είναι οι συγκεκριμένες θέσεις που υπάρχουν στο βιβλίο που έγραψε η κ. Δαμανάκη με τους συνεργάτες της και τις οποίες εμείς δεν κατορθώσαμε να διακρίνουμε ανάμεσα στις γραμμές; Μόνον η ΑΡΣΗ διατύπωσε κάποιες θέσεις και αρκετοί συναγωνιστές στην πανελλαδική σύσκεψη της Συσπείρωσης το Δεκέμβριο προτείναμε ένα τμήμα από τις θέσεις της ΑΡΣΗ να αποτελέσουν βάση διαλόγου στους κόλπους της παράταξης. Τα ελάχιστα μέλη της κίνησης αυτής που είχαν έρθει εκείνες τις μέρες δεν τα ξανάδαμε. Κανένα παράπονο. Θα καταλαβαίναμε λίγο αργότερα ότι δεν είμαστε εμείς οι συνομιλητές που είχαν κατά νου, αλλά άλλοι. Και αυτό, βέβαια, είναι δικαίωμά τους. Εκείνο που δεν είναι δικαίωμά τους είναι να μας εγκαλούν για έλλειψη διάθεσης διαλόγου.

Το κορυφαίο σημείο της επιχειρηματολογίας των αντιπάλων του πανεπιστημιακού κινήματος ήταν ένα τέχνασμα: η προτροπή τους να αφήσουμε την προοπτική ίδρυσης των ιδιωτικών πανεπιστημίων στην τύχη της και να επικεντρωθούμε στη συζήτηση για αλλαγές στο χώρο του δημόσιου πανεπιστημίου. Το χαρακτηρίζουμε τέχνασμα εφόσον ο προφανής του στόχος ήταν να βγάλει το ΠΑΣΟΚ από τη δύσκολη κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει στο διάλογο για το άρθρο 16, με τη γνωστή του θέση για τα μη κερδοσκοπικά πανεπιστήμια. Αφήνοντας κατά μέρος το στρίμωγμα ή το ξεστρίμωγμα του ΠΑΣΟΚ, επισημάναμε ότι κάτι τέτοιο δεν θα ήταν δυνατό εφόσον το ενδεχόμενο ίδρυσης ιδιωτικών πανεπιστημίων θα σήμαινε αναπότρεπτα τη χρηματοδότησή τους από το δημόσιο χρήμα με τελικό αποτέλεσμα τα δημόσια πανεπιστήμια να είναι υποχρεωμένα ή να βάλουν λουκέτο ή να

επιβάλουν δίδακτρα. Δεν μεταρρυθμίζεις ένα θεσμό που έχει εκπνεύσει, τουλάχιστον ως δημόσιος και δωρεάν θεσμός. Τους φέραμε το παράδειγμα της Χιλής, όπου το δημόσιο χρήμα κατανέμεται ισόποσα σε δημόσια και ιδιωτικά πανεπιστήμια. Συνέχισαν να αρθρογραφούν επαναλαμβάνοντας μονότονα το ίδιο επιχείρημα-τέχνασμα. Ίσως ένα βιβλίο που κυκλοφόρησε πρόσφατα να τους έκανε να λάβουν επιτέλους υπόψη τους το επιχείρημα αυτό. Συγγραφέας του είναι ο στενός συνεργάτης του προέδρου του ΠΑΣΟΚ κ. Χάρης Παμπούκης. Παρότι το βιβλίο είναι ολιγοσέλιδο, σε τρία διαφορετικά σημεία επισείεται ο κίνδυνος χρηματοδότησης των ιδιωτικών πανεπιστημίων από το Δημόσιο. Ο συγγραφέας είναι σοβαρός. Η σκέψη του είναι οργανωμένη. Γιατί λοιπόν το ίδιο θέμα έρχεται και επανέρχεται στο βιβλίο του; Η απάντηση μάς δίνεται την τρίτη φορά. Μαθαίνουμε ότι μετά από πρόσφατη απόφαση του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας, η ιδιωτική εκπαίδευση μπορεί πλέον στη χώρα αυτή να χρηματοδοτηθεί από δημόσια κονδύλια. Μπορεί, λοιπόν, να είναι ευγενής η πρόθεση να υπερασπιστείς το κόμμα στο οποίο ανήκεις ή στο οποίο επιθυμείς διακαώς να ανήκεις στο μέλλον, δηλαδή το ΠΑΣΟΚ, αλλά η ευγένεια της πρόθεσης δεν συνιστά αναγκαστικά αποτελεσματικό πολιτικό επιχείρημα.

Την αναποτελεσματικότητα των παραπάνω επιχειρημάτων τους την απέκρυπτε ένα άλλο γεγονός. Επειδή η φωνή τους μεγεθυνόταν υπέρμετρα από τα ΜΜΕ, κατέληξαν να πιστεύουν ότι ήταν η μοναδική φωνή που ακουγόταν στην κοινωνία. Αν την άνοιξη τους πιάσαμε στον ύπνο, τούτη τη φορά θα έπεφταν θύματα της υπερβολικής σιγουριάς που άρχισαν να αισθά-

νονται. Έτσι, όταν στα μέσα του Γενάρη οι φοιτητές άρχιζαν τις καταλήψεις και η ΠΟΣΔΕΠ κλιμάκωνε τις απεργιακές της κινητοποιήσεις, κατέφυγαν, στην ύστατη προσπάθειά τους να αντιδράσουν, στο ατόπημα της Κίνησης των 8 (ανάμεσά τους τρία μέλη της ΑΡΣΗ).

Κίνηση πολλαπλά προβληματική εφόσον ερχόταν να αμφισβητήσει αυτό που τα συνδικαλιστικά κινήματα έμοιαζαν να έχουν κατοχυρώσει μετά από δεκαετίες πρακτικής. Όταν ένας κλάδος απεργεί, κανένας δεν έχει το δικαίωμα να συναλλάσσεται χωριστά με τον εργοδότη ή με την κυβέρνηση, ακόμα και αν είναι δίκαιες οι αιτιάσεις του απέναντι στις αποφάσεις του συνδικάτου του. Κίνηση προβληματική, όμως, και για έναν ακόμη λόγο που δεν έχει αρκούτσως τονιστεί. Ποια είναι η δημοκρατική νομιμότητα της ύπαρξης των «8»; Ποιοι τους εξέλεξαν για να συνομιλήσουν με την κυβέρνηση; Αν προστρέξει κανείς στα γραπτά όσων από αυτούς εξήγησαν το νόημα της κίνησής τους, θα διαπιστώσει ότι ο μείζων λόγος που επικαλούνται είναι το ενδιαφέρον τους για την τύχη του πανεπιστημίου. Ας υποθέσουμε, προς στιγμήν, ότι μόνο αυτοί είχαν ενδιαφέρον για τα του πανεπιστημίου και ότι όλοι εμείς οι υπόλοιποι, αποχαυνωμένοι από την ενασχόληση με τα πρακτικά του βίου μελήματα, όπως συμβαίνει σχεδόν πάντα με τις μάζες, δεν δείχναμε κανένα ενδιαφέρον και πάλι μένει μετέωρο το ερώτημα ποια διαδικασία τούς οδήγησε στο υπουργείο. Διότι δεν φαντάζομαι να ισχυρίζονται ότι αρκεί κάποιος να έχει ενδιαφέρον για το οτιδήποτε για να συνομιλήσει αυτόματα με τον αρμόδιο υπουργό. Η Κίνηση των 8 μας οδηγεί αιώνες πίσω. Μας οδηγεί σε εκείνες τις εποχές όπου οι φιλελεύθερες αντιδημοκρατικές μειοψηφίες, με μοναδική νο-

μιμότητα ύπαρξης τον ισχυρισμό ότι διαθέτουν ενδιαφέρον και γνώση για τα θέματα του έθνους, ενώ αυτό που πράγματι διέθεταν ήταν μεγαλοϊδιοκτησία ή, τουλάχιστον, προνομιακή σχέση με αυτή, καθώς και αποτελεσματική πρόσβαση στον κρατικό μηχανισμό, κατόρθωναν να ρυθμίζουν τις τύχες της κοινωνίας. Από τότε όμως έχει περάσει πολύς καιρός και έχουν γίνει πολλοί αγώνες. Καμιά πολιτική, όσο «φωτισμένη» και αν είναι, δεν νομιμοποιείται αν δεν έχει τη δημοκρατική επικύρωση, όσο ατελής και αν είναι αυτή η τελευταία.

Εξάλλου, και η κίνησή τους αυτή θα έπεφτε στο κενό. Σε λιγότερες από 24 ώρες το ΠΑΣΟΚ θα ανακοίνωνε ότι δεν πρόκειται να ψηφίσει στην παρούσα Βουλή την αναθεώρηση του άρθρου 16. Εξέλιξη που, σε συνδυασμό με τη δήλωσή του μερικές μέρες αργότερα ότι ούτε στην επόμενη Βουλή θα την ψηφίσει με την ΝΔ, μας επιτρέπει να μιλάμε για νίκη του πανεπιστημιακού κινήματος.

Η νίκη αυτή οφείλεται, σε ιδεολογικό επίπεδο κυρίως, στο ότι το πανεπιστημιακό κίνημα, σε αντίθεση με τους αντιπάλους του, δεν προσέφυγε σε τεχνάσματα. Δεν προσέφυγε, για παράδειγμα, σε ξενόφοβα επιχειρήματα. Θα μπορούσε να το κάνει. Με δεδομένο ότι τα περισσότερα κολέγια που θα μετονομάζονταν σε πανεπιστήμια λειτουργούν ως παραρτήματα αγγλοσαξονικών πανεπιστημίων, το επιχείρημα για μια αμόλυντη εθνικά παιδεία είναι σίγουρο ότι θα απέδιδε. Στην περίπτωση της Ολυμπιακής, η επίκληση της ανάγκης για εθνικό αερομεταφορέα –και εδώ δεν επρόκειτο για ξενοφοβικό επιχείρημα λόγω της φύσης του ζητήματος– είχε θεαματικά αποτελέσματα στο επίπεδο της μεταστροφής της κοινής γνώμης.

Το πανεπιστημιακό κίνημα, όμως, δεν είχε ανάγκη να προσφύγει σε τεχνάσματα, γιατί πάταγε στο στερεό έδαφος που του προσφέρει το μείζον αίτημα της νεωτερικότητας για ισότητα.

Ισότητα στην πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση. Τα ιδιωτικά πανεπιστήμια με τα δίδακτρά τους, αλλά και με τα δίδακτρα που θα ανάγκαζαν τα δημόσια να επιβάλουν, θα περιόριζαν ακόμη περισσότερο –λες και δεν φτάνουν οι μεγάλοι φραγμοί που ήδη υπάρχουν– τη δυνατότητα πρόσβασης των ασθενέστερων οικονομικών στρωμάτων στην ανώτατη εκπαίδευση.

Ισότητα στις σχέσεις πόλης και υπαίθρου. Δεν είναι η Αριστερά αυτή που έσπειρε σε κάθε επαρχιακή πόλη όλης της επικράτειας και από ένα τμήμα ΑΕΙ ή ΤΕΙ, συνήθως «τιποτολογίας». Η Αριστερά, αντίθετα, πρότεινε πάντοτε τη συγκρότηση μεγάλων πανεπιστημίων στην περιφέρεια όπου σε μια πόλη θα υπήρχε πανεπιστήμιο που θα θεράπευε όσο το δυνατό περισσότερα διεθνώς αναγνωρισμένα γνωστικά αντικείμενα. Διότι έχει μεγάλη σημασία οι άνθρωποι που θεραπεύουν διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους να επικοινωνούν μεταξύ τους. Παρά τη διαφωνία της Αριστεράς, όμως, τα τμήματα αυτά φτιαχτήκαν. Τρισεκατομμύρια ξοδεύτηκαν. Οι άνθρωποι των τοπικών κοινωνιών έχτισαν προσδοκίες πάνω σε αυτά, και όχι μόνο οικονομικές, όπως υποτιμητικά παρατηρούν αρκετά συχνά οι θεράποντες του νεοφιλελευθερισμού, μιας ιδεολογίας, δηλαδή, που στην καρδιά της κατοικοεδρεύει η έννοια του κέρδους. Τα τμήματα αυτά με την ίδρυση των ιδιωτικών θα αφανίζονταν. Ποιος στέλνει το παιδί του να σπουδάσει φιλολογία στην Καλαμάτα, όταν με το ίδιο σχεδόν ποσό

μπορεί να το σπουδάσει την ειδικότητα που θέλει δίπλα στο σπίτι του. Το πανεπιστημιακό κίνημα απέτρεψε, προς το παρόν, το βάθεμα του χάσματος ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο.

Υπηρέτησε, όμως, το κίνημα αυτό και με έναν άλλον τρόπο το μεγάλο αίτημα για ισότητα, έστω και αν οι μετέχοντες σε αυτό δεν είχαν πάντα τη συνείδηση ότι το έκαναν. Αναφέρομαι εδώ στην ισότητα συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων. Ο καθένας από εμάς μπορούσε να πάει στη συνέλευσή του για να εκφράσει τη γνώμη του και να ψηφίσει. Ένας άνθρωπος, μία ψήφος. Η αποθέωση της άμεσης δημοκρατίας. Η αποθέωση της ισότητας. Και απέναντί μας, η απόλυτη αντίθεση: οι «8»...

ΤΖΙΝΑ ΠΟΛΙΤΗ

Ομότιμη καθηγήτρια Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Κατηγορώ!

Θα ξεκινήσω με ένα αληθινό παραμύθι. Αν στρέψουμε το βλέμμα στο παρελθόν και το δούμε σαν αφηγηματικό «κείμενο», θα διαπιστώσουμε ότι, καθώς το αφήγημα της ευρωπαϊκής ιστορίας συνέχιζε την προοδευτική του πορεία, αίφνης εισήχθη αναδρομικά μια παρένθεση η οποία άνοιγε με τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και έκλεινε με την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Στη διάρκεια της, «ωθήθηκαν» όλοι εκείνοι οι νικηφόροι αγώνες της εργατικής τάξης που οδήγησαν στο κράτος πρόνοιας, στη δημόσια δωρεάν εκπαίδευση και σε πολλές άλλες κατακτήσεις.

Ο αφηγητής θα μπορούσε, τώρα πλέον, να παρακάμψει την παρένθεση και να συνεχίσει απρόσκοπτα την «ιστορία επιτυχίας» της καπιταλιστικής οικογένειας, με τη δεύτερη, ευρωστότερη και επιθετικότερη, γενιά των κληρονόμων. Γιατί,

σύμφωνα με τον ορισμό που έδωσε ο Μπέρτραντ Ράσελ στη δαρβινική θεωρία για τη «φυσική επιλογή», η φύση ήταν αυτή που αντέγραφε την κοινωνία και όχι το αντίθετο. Στην *Ιστορία της Φιλοσοφίας* έγραφε: «Η επιβίωση των ικανότερων είναι ένας παγκόσμιος ανταγωνισμός όπου η νίκη πάει με το μέρος εκείνων των ζώων που περισσότερο μοιάζουν με τους επιτυχημένους καπιταλιστές». Έτσι, ο νεο-φιλελευθερισμός διαδέχτηκε το γερασμένο φιλελευθερισμό, ο νεο-δαρβινισμός τον ξεπερασμένο δαρβινισμό και η φιλεύσπλαχνη νεο-αποικιοκρατία τη σκληρόκαρδη αποικιοκρατία. Ευτύχησε δε η καπιταλιστική οικογένεια να γεννηθούν στους κόλπους της και νέοι βλαστοί, όπως η ενωτική παγκοσμιοποίηση, η ανθρακική πολυπολιτισμικότητα, καθώς και ο διάσημος για τα δημοκρατικά του αισθήματα προληπτικός πόλεμος.

Πρώτο μέλημα των κληρονόμων ήταν να φυσικοποιήσουν εκ νέου το ιστορικά ανεπιτυχές και χρεοκοπημένο δόγμα της ελεύθερης αγοράς και να το επενδύσουν ξανά με την επικλή αύρα της καθολικότητας. Το δεύτερο ήταν να κόψουν τα χέρια του αναιδούς κράτους και από αφεντικό να το υποβιβάσουν σε χαμερπή λακέ, αναθέτοντάς του, επί ποινή απολύσεως, τη διαγραφή με κάθε μέσο όλων των ανατρεπτικών περιεχομένων της παρένθεσης για τα οποία έφερε μέρος της ευθύνης. Διότι ο ανιδιοτελής στόχος της άρχουσας οικογένειας ήταν να δημιουργήσει μια πιο «δίκαιη κοινωνία» που θα έφερνε «μεγαλύτερη ευτυχία σε μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων».

Έπρεπε, λοιπόν, πρωτίστως να εξουδετερωθεί ο αχρείος ανταγωνιστής που άκουγε στο όνομα «εργατικό δίκαιο», ώστε να συνεντιστούν όλες εκείνες οι άπληστες συλλογικότητες που μόνο στόχο είχαν να διαταράξουν την τάξη και ασφάλεια των

φιλήσυχων πολιτών και να διασπάσουν τον κοινωνικό ιστό με τις παράλογες εμμονές τους στα «κεκτημένα». Επιπλέον, όπως μας αποκάλυψαν οι κληρονόμοι, ήταν υπό το κράτος του αντίπαλου δέους που δόθηκαν από τους πατεράδες τους τα «κεκτημένα» στις μάζες, σε μορφή δανείου βεβαίως, το οποίο, δοθείσης της ιστορικής ευκαιρίας, οι μάζες ήταν υποχρεωμένες να το επιστρέψουν, συνυπολογιζομένων των τόκων. Διότι ήταν αυτά τα παράλογα «κεκτημένα» που οδηγούσαν τις ευρωπαϊκές οικονομίες στον κατήφορο της χρεοκοπίας, αφού εμπόδιζαν τη λειτουργία ενός υγιούς, ελεύθερου ανταγωνισμού, με αποτέλεσμα να κλείνουν οι βιομηχανίες, να καταρρέουν τα ασφαλιστικά ταμεία, να αυξάνεται η ανεργία και οι ναοί της γνώσης, τα πανεπιστήμια, να παράγουν αμόρφωτους τεμπέληδες και να οχλοκρατούνται.

Δεν χρειάζεται να αναφέρουμε εδώ τη γνωστή σε όλους μας στρατηγική των εξουσιών, η οποία συνίσταται στην κατασκευή «ενόχων». Έτσι, σύμφωνα με τους κληρονόμους, ακέραιη την ευθύνη για το οικονομικο-κοινωνικό χάος έφεραν οι φυγόπονοι, απαιτητικοί εργαζόμενοι και οι φιλεργατικοί νόμοι τους οποίους είχε θεσπίσει το δειλό κράτος. Συνακόλουθα, ο «εκσυγχρονισμός» και η «μεταρρύθμιση» του κράτους αποτελούσαν τα μοναδικά μέσα προκειμένου να βγει η κοινωνία από το Μεσαίωνα της κρατικής και συνδικαλιστικής θεοκρατίας και να ανοίξουν οι ολόφωτοι δρόμοι της Αναγέννησης της ατομικής πρωτοβουλίας. Κανένας άλλος κόσμος, πλην αυτού του «καλύτερου εξ όλων των πιθανών κόσμων», δεν ήταν εφικτός. Όσοι διαλαλούσαν το αντίθετο ήταν, κατά την κρίση των κληρονόμων, επικίνδυνοι τσαρλατάνοι, οι οποίοι ήθελαν να αφαιρέσουν από τους ιδιοκτήτες τα χρυσά τους

κουτάλια και να τρώνε με αυτά οι ίδιοι.

Το παραπάνω αληθινό παραμύθι είναι για να μας θυμίσει ότι στις νεοφιλελεύθερες μέρες μας ζούμε μια ανοίκεια επανάληψη της Ιστορίας. Μια επανάληψη, ωστόσο, η οποία δεν επανέρχεται ως φάρσα, αλλά ως μια δεύτερης μορφής τραγωδία, σκοτεινότερη από την πρώτη, αφού στο μεταξύ διαψεύστηκαν οι ελπίδες, αποστρατεύτηκαν οι μαχητές και οι εξουσίες, με τη συνδρομή βιαιότερων και εξυπνότερων κατασταλτικών και ιδεολογικών μηχανισμών, άρχισαν έναν ανελέητο κρυπτοπόλεμο προκειμένου να κάμψουν κάθε αγωνιστικό φρόνημα και να διαγράψουν ολοσχερώς τις κατακτήσεις των αιματοβαμμένων αγώνων της εργασίας. Έτσι, βλέπουμε στον 21ο αιώνα να στήνονται σκηνές τα Χριστούγεννα κατά μήκος του Σηκουάνα για να φιλοξενήσουν 1.000.000 αστέγους της γαλλικής πρωτεύουσας!

Κι όμως. Καμιά ιστορική επανάληψη δεν επανέρχεται στο προσκήνιο χωρίς ο πρωταγωνιστής να συνοδεύεται από τον άλλο του. Νομοτελειακά, μαζί με τη δεύτερη γενιά των κληρονόμων έρχεται και η δεύτερη γενιά των εξεγερμένων. Όπως «η γενιά του άρθρου 16», την οποία είδαμε με λύπη να χλευάζουν και σύντροφοι της Αριστεράς. Θεωρώ ότι τα γεγονότα που διαδραματίζονται σήμερα μέσα κι έξω από τα πανεπιστήμια σηματοδοτούν το χάραμα της εξέγερσης. Αυτό που εκφράστηκε από την ακαδημαϊκή και φοιτητική αγωνιστικότητα δεν ήταν, όπως έσπευσαν να πουν επίσημα και ανεπίσημα χείλη, «το φοβικό σύνδρομο της συντήρησης». Ήταν η έκφραση όλης της συσσωρευμένης καταπιεσμένης λαϊκής οργής, ήταν η έκφραση που ξανάδωσε νόημα στην κραυγή: «Εμπρός, λαέ, μη σκύβεις το κεφάλι». Γιατί η σθεναρή

αντίσταση κατά της αναθεώρησης του άρθρου 16 οργανώθηκε για να προστατέψει από την αδηφαγία της αγοράς το τελευταίο οχυρό των αιματοβαμμένων εργατικών κατακτήσεων: Όχι αυτό το προβληματικό πανεπιστήμιο, αλλά το δημόσιο πανεπιστήμιο και ό,τι αυτό συμβολίζει.

Αναφέραμε προηγουμένως ότι η στρατηγική των κρατούντων είναι η κατασκευή ενόχων. Ένοχο, λοιπόν, έκριναν οι κληρονόμοι και οι μεταρρυθμιστές τζουτζέδες τους το δημόσιο πανεπιστήμιο, ενόχους και τους διδάσκοντες, ενόχους και τους φοιτητές. Αθώες περισσότερες, οι κυβερνήσεις και οι υπουργοί τους Παιδείας.

Έρθε, λοιπόν, η ώρα να εγκαταλείψουμε τη θέση του απολογούμενου και να καταλάβουμε τη θέση του κατηγορού. Γιατί τα παθογόνα αίτια που οδήγησαν στα νοσηρά συμπτώματα του δημόσιου πανεπιστημίου οφείλονται αποκλειστικά σε αυτούς.

Κατηγορώ, λοιπόν, ως ενόχους όλες τις κυβερνήσεις και τους υπουργούς του ΠΑΣΟΚ και της Νέας Δημοκρατίας για την εσκεμμένη υποχρηματοδότηση και υποβάθμιση των δημόσιων πανεπιστημίων.

Τους κατηγορώ για όλους τους νόμους και τις υπουργικές αποφάσεις, που πίσω από τη φιλολαϊκή μάσκα έκρυβαν την αναίσχυνη ψηφοθηρία.

Τους κατηγορώ ως υπεύθυνους για την κατηγορία των αιώνιων φοιτητών, γιατί αντί να φτιάξουν φοιτητικές εστίες σπρώχνουν τους φτωχούς φοιτητές στη μαύρη εργασία. Αυτός είναι και ο λόγος που ο κάθε νόμος, όπως και ο υπό συζήτησιν, αφήνει ένα σωρό παραθυράκια, τάχα από φιλευσπλαχνία: ν + τόσα, μείον τόσα, βάλε βγάλε κι άλλα τόσα! Γιατί οι

κυβερνήσεις αυτές προτιμούν να ρεζιλεύονται διεθνώς παρά να βάλουν το χέρι στην τσέπη και να πράξουν όσα προεκλογικά υπόσχονται.

Και ιδού η αντιπρόταση: Να μην ψηφιστεί κανένας νόμος έως ότου χτιστούν οι αναγκαίες φοιτητικές εστίες, ώστε οι φτωχοί φοιτητές να μπορούν να παρακολουθούν τις παραδόσεις και να μελετούν αντί να σερβίρουν σουβλάκια και φραπέ, έως ότου υπάρξουν οι απαραίτητες διδακτικές αίθουσες και τα εργαστήρια, ώστε να χωρούν όλοι οι εγγεγραμμένοι φοιτητές και να μη γίνονται μαθήματα ως τις 10 τη νύχτα, έως ότου προκηρυχθούν οι απαραίτητες θέσεις ΔΕΠ, ώστε οι δάσκαλοι να μπορούν να απευθύνονται και να διαλέγονται με πρόσωπα και όχι με αριθμούς φοιτητικών ταυτοτήτων. Η εφαρμογή των παραπάνω, ως εκ θαύματος, θα μείωνε στο ελάχιστο τον αριθμό των αιώνιων, αλλά και των απογοητευμένων φοιτητών και θα μετέτρεπε τα πανεπιστήμια από εξεταστικά κέντρα, όπως επιμένει να τα θέλει και ο νέος νόμος της μεταρρύθμισης, σε σοβαρές εστίες γνώσης.

Τους κατηγορώ γιατί στο θέμα των συγγραμμάτων προασπίζονται τα συμφέροντα των εκδοτών, των βιβλιοπωλών και ορισμένων φιλοχρήματων καθηγητών. Να σταματήσουν πάραυτα οι επαίσχυντοι μειοδοτικοί διαγωνισμοί προς όφελος ημετέρων, με αποτέλεσμα να κοντεύει να τελειώσει το εξάμηνο και να μην έχουν έρθει τα διδακτικά βιβλία! Να δημιουργηθούν εδώ και τώρα πανεπιστημιακοί εκδοτικοί οίκοι, οι οποίοι να αναλάβουν την υπόθεση των διδακτικών βιβλίων έναντι συμβολικής αμοιβής προς τους συγγραφείς, πράγμα που συνεπάγεται ανυπολόγιστη οικονομία για το κράτος. Να επιτραπεί πάραυτα στα σπουδαστήρια και τις βιβλιοθήκες να

προμηθεύονται απευθείας τα επιστημονικά συγγράμματα και τις πρώτες πηγές από το εξωτερικό και όχι, πράγμα ανήκουστο, μέσω των βιβλιοπωλών, σε βάρος όχι μόνο της γνώσης λόγω βιβλιογραφικών κενών, αλλά και των πανεπιστημιακών και κρατικών ταμείων.

Κατηγορώ τους ιδιοτελείς νομοθέτες γιατί αυτοί υποθάλπουν στα πανεπιστήμια την ανευθυνότητα και τη διαφθορά. Επιτρέπουν με νόμο σε καθηγητές, που έδωσαν όρκο να υπηρετούν το πανεπιστήμιο, να είναι «μερικής απασχόλησης» σε αυτό και «πλήρους» στα ιδιωτικά νοσοκομεία και τα πολυτελή ιατρεία τους. Τους κατηγορώ γιατί δεν εφαρμόζουν το νόμο που απαιτεί οι κατέχοντες θέσεις ΔΕΠ να κατοικούν στην έδρα του πανεπιστημίου όπου εκλέχτηκαν. Με αποτέλεσμα, μαζί με την κατηγορία των αιώνιων φοιτητών, να έχουμε και την πολυπληθή κατηγορία των ιπάμενων καθηγητών προς όφελος των αεροπορικών εταιρειών ως τη στιγμή που οι έχοντες τα πολιτικά μέσα θα μετακληθούν σε πανεπιστήμια των Αθηνών ή θα καταλάβουν θέσεις ΔΕΠ που προκηρύσσονται για την αφεντιά τους. Επιπλέον, ζητώ όσοι βουλευτές, ευρωβουλευτές και υπουργοί του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ είναι πανεπιστημιακοί να επιστρέψουν αμέσως στις πανεπιστημιακές θέσεις τους, που τις κρατούν για χρόνια κενές, ή να παραιτηθούν πάραυτα ώστε να εκλεγούν σε αυτές οι δάσκαλοι που τόσο χρειάζονται. Και μετά κόπτονται για την παιδεία! Αιδώς Αργείοι!

Για όσους ζήσαμε και για όσους ζουν το πανεπιστήμιο σήμερα, το κατηγορητήριο δεν έχει τέλος. Όμως, αυτά για τα οποία πολλοί από μας πάλεψαν και τα οποία έπρεπε να γίνουν, αλλά δεν έγιναν και δεν θα γίνουν, δεν έχουν καμιά σχέση με

όσα πρόκειται να γίνουν.

Θα ήθελα να σας θυμίσουμε ότι η κ. Δαμανάκη, όταν ήταν υπεύθυνη Παιδείας, παρουσίασε κάποιο πρόγραμμα του ΠΑΣΟΚ για τα ΑΕΙ. Τότε ακόμα το ΠΑΣΟΚ, στη θέση της «αλλαγής» και του «εκσυγχρονισμού», περιέφερε ως σύνθημα τη «νεωτερικότητα». Επειδή, ωστόσο, ήταν πολύ σοφιστική και καθόλου πιασάρικο, στα εγκαίνια της Έκθεσης Θεσσαλονίκης, με τη βοήθεια του Τζον Ρόουλς, ο πρόεδρος του ΠΑΣΟΚ στην ομιλία του το αντικατέστησε με τη «δίκαιη κοινωνία».

Το «νεωτερικό» εκείνο πρόγραμμα ήταν το πρώτο στο οποίο εμφανιζόταν η λέξη «μάνατζερ». Κανείς δεν βρέθηκε τότε να πει στην κ. Δαμανάκη ότι, όταν στις αρχές του 1990 εμφανίστηκαν οι πανεπιστημιακοί μάνατζερ, σύσσωμα τα αμερικανικά πανεπιστήμια ξεσηκώθηκαν αφού γνώριζαν πολύ καλά τι σήμαινε αυτό: την αφαίρεση κάθε εκπαιδευτικής εξουσίας από αυτούς που νόμιμα την κατείχαν. Έχοντας τον απόλυτο έλεγχο στη διαχείριση των οικονομικών, ο μάνατζερ αποκτούσε το δικαίωμα επέμβασης στη διάρθρωση και το περιεχόμενο της έρευνας και των προγραμμάτων σπουδών. Με λίγα λόγια, αναλάμβανε την πλήρη παράδοση των πανεπιστημίων στις ορέξεις της αγοράς.

Σήμερα, στην Αγγλία η λέξη «student» (φοιτητής) δεν εμφανίζεται πλέον σε κανένα έγγραφο. Έχει αντικατασταθεί από τη λέξη «customer» (πελάτης), έτσι ωμά. Τα πανεπιστήμια είναι δύο ταχυτήτων: Αυτά που είναι μόνο διδασκαλικά και εκείνα που συνδυάζουν διδασκαλία και έρευνα. Ο ταξικός διαχωρισμός είναι πλέον πρόδηλος. Σε όλα τα πανεπιστήμια έχουν καθιερωθεί τα δίδακτρα. Τόσο στην Αμερική όσο και

στην Αγγλία, έδρες και τμήματα ανθρωπιστικών σπουδών καταργούνται, ακόμα και θεωρητικών επιστημών, αφού η βασική έρευνα δεν έχει άμεση εφαρμογή και άρα δεν είναι συμβατή με τις ανάγκες της αγοράς. Ο ίδιος ο πρύτανης του Πανεπιστημίου Κέμπριτζ έγραφε προ καιρού στο *Cambridge Review*: «Ας ξεχάσουμε τη μακροπρόθεσμη έρευνα, ίσως και τη μεσοπρόθεσμη. Η μικροπρόθεσμη μας επιβάλλεται. Το ερώτημα είναι αν θα εξακολουθούμε να είμαστε πανεπιστήμια και τι αξίες θα αναπαράγουμε». Αυτό είναι το δυσοίωνα μέλλον που διαγράφεται για το πανεπιστήμιο σήμερα.

Ας είμαστε ρεαλιστές. Είναι βέβαιο ότι αργά ή γρήγορα θα πέσουμε «θύματα άνισου αγώνα». Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να αποκαρδιωθούμε. Η λαϊκή αντίσταση μόλις τώρα αρχίζει. Και θέλει αρετή και τόλμη. Ωστε να ξαναρχίσει να πλανιέται το φάντασμα πάνω από την ξεπουλημένη Ευρώπη.

ΑΛΕΚΟΣ ΦΛΑΜΠΟΥΡΑΡΗΣ

*Τμήμα Παιδείας του Συνασπισμού της Αριστεράς,
των Κινήματων και της Οικολογίας*

Η αγοραία επίθεση στο δημόσιο πανεπιστήμιο

Η επίθεση η οποία εξελίσσεται τα τελευταία χρόνια στο δημόσιο χώρο γενικότερα και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση βρίσκεται στον πυρήνα των νεοφιλελεύθερων πολιτικών, αποτυπώνεται δε με τη Διακήρυξη της Μπολόνια και όλοι βιώνουμε τις τραγικές συνέπειες αυτών των επιλογών στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα. Στην επίθεση αυτή αξιοποιούνται και χρησιμοποιούνται από την κυβέρνηση όλα τα μέσα ως μηχανισμοί επιβολής. Βλέπουμε την τελευταία περίοδο την προκλητική στάση της αστυνομίας, με αποκορύφωμα την ανακοίνωσή της που κατήγγειλε την ΠΟΣΔΕΠ, και ιδιαίτερα τον πρόεδρό της, ότι φέρνει «κουκουλοφόρους» από τη Θεσσαλονίκη. Ποικίλοι «αναλυτές» και τηλεεισαγγελείς δια-

βάλλουν διαρκώς το πανεπιστημιακό κίνημα. Υπάρχουν ΜΜΕ τα οποία παρουσιάζουν μια μαζική κινητοποίηση είκοσι, τριάντα ή πενήντα χιλιάδων φοιτητών στις ειδήσεις μέσα σε λίγα δευτερόλεπτα, ενώ δαπανούν άφθονο χρόνο για τις συγκρούσεις μεταξύ «γνωστών - αγνώστων» και αστυνομίας. Στην επιχείρηση δυσφήμισης του δημόσιου πανεπιστημίου αξιοποιούνται αξιολογοί, κατά τα άλλα, πανεπιστημιακοί δάσκαλοι, όπως ο κ. Βερέμης, που έχει τεθεί επικεφαλής αυτής της προσπάθειας, αλλά και φοιτητές, όπως είναι ένα μέρος της ηγεσίας της ΔΑΠ-ΝΔΦΚ. Στόχος τους είναι να διασπάσουν αυτό το κίνημα, γιατί είναι εκείνο το οποίο αποκρούει μαζικά, αγωνιστικά και αποτελεσματικά όλες αυτές τις επιθέσεις.

Πιστεύω ότι είμαστε τυχεροί που επιτέλους η πανεπιστημιακή κοινότητα κέρδισε μεγάλες νίκες. Τα τελευταία χρόνια επιχειρήθηκε να ιδιωτικοποιηθούν κι άλλοι τομείς του δημόσιου και της κοινής ωφέλειας, ωστόσο ο αγώνας υπεράσπισής τους, δυστυχώς, δεν κερδήθηκε. Αντίθετα, όλοι όσοι είναι στα πανεπιστήμια, στα ΤΕΙ, στα σχολεία έχουν τη χαρά να βλέπουν ότι μέσα από τις αγωνιστικές τους κινητοποιήσεις πετυχαίνουν νίκες. Μια τελευταία νίκη ήταν η απόφαση της ηγεσίας του ΠΑΣΟΚ, υπό το κράτος αυτών των κινητοποιήσεων, να υποχωρήσει στην αναθεώρηση του άρθρου 16. Αυτό αποδεικνύει την αξία της ενότητας των δυνάμεων της πανεπιστημιακής κοινότητας, αλλά και της συμμετοχής των γονιών, των μαθητών, της κοινωνίας ολόκληρης σε αυτό το κίνημα. Διότι, είναι πλέον σαφές ότι στην περίοδο της νεοφιλελεύθερης λεηλασίας των κοινωνικών αγαθών ότι η εκπαίδευση, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια, αναδεικνύεται σε κεντρικό ζήτημα της κοινωνικής αντιπαράθεσης.

Ως Τμήμα Παιδείας του Συνασπισμού πιστεύουμε ότι πρέπει να αποκρούσουμε την επίθεση που γίνεται ενάντια στο δημόσιο πανεπιστήμιο με σαθρά και συκοφαντικά επιχειρήματα.

Το πανεπιστημιακό κίνημα, χρόνια τώρα, έχει θέσεις για την αναβάθμιση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως και οι φοιτητές, καθώς και τα κόμματα της Αριστεράς. Ενδεικτικά το κόμμα μας κατέθεσε πρόταση στο προηγούμενο ΕΣΥΠ που αναφέρεται σε όλα τα κρίσιμα θέματα τα οποία σχετίζονται με την αναγκαία αναβάθμιση της εκπαίδευσης. Οι προτάσεις μας για την ελεύθερη πρόσβαση και το εναλλακτικό αντινομοσχέδιο για την τριτοβάθμια εκπαίδευση κινούνται σε αυτό το πλαίσιο.

Η κυβέρνηση και οι δυνάμεις που επιδιώκουν να εισαγάγουν την ιδιωτική πρωτοβουλία στην τριτοβάθμια εκπαίδευση θα αποκρουστούν για άλλη μια φορά. Προτάσεις για την αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου υπάρχουν. Το πρόβλημα βρίσκεται αλλού. Αυτό που επιδιώκει η κυβέρνηση και όλοι όσοι συναινούν στις επιλογές της δεν είναι η αναβάθμιση, ώστε να μπορέσει το δημόσιο πανεπιστήμιο να αντεπεξέλθει στον ανταγωνισμό, αλλά να συρρικνωθεί ο δημόσιος χώρος, να εδραιωθεί η αγορά και να επιβληθεί η ιδιωτικοποίηση σε όλους τους τομείς. Η πανεπιστημιακή κοινότητα, όλες οι πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που επιμένουν στο δημόσιο χαρακτήρα της εκπαίδευσης μπορούμε να αποκρούσουμε αποτελεσματικά όποια προσπάθεια γίνεται, είτε μέσω της αναθεώρησης του άρθρου 16 είτε μέσα από το νόμο - πλαίσιο, να κατισχύσουν η ιδιωτική πρωτοβουλία και η αγορά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.

ΜΙΧΑΛΗΣ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Οι τρεις κίνδυνοι για την ανώτατη εκπαίδευση

Το δημόσιο πανεπιστήμιο σήμερα στην Ελλάδα απειλείται τριπλά. Πρώτον, υπάρχει ένα γενικότερο πνεύμα συρρίκνωσης του δημόσιου τομέα, που μάλιστα έχει ενταθεί τον τελευταίο καιρό. Είναι το δόγμα του νεοφιλελευθερισμού. Όσο λιγότερες δαπάνες, όσο λιγότερο κράτος, τόσο καλύτερα. Και αυτό, βέβαια, επεκτείνεται και στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης με τις γνωστές συνέπειες, ιδίως της υποχρηματοδότησης.

Ο δεύτερος κίνδυνος είναι η συνεχής προσπάθεια, εκστρατεία θα μπορούσαμε να την αποκαλέσουμε, δυσφήμισης του δημόσιου πανεπιστημίου. Όλα όσα γίνονται στο πανεπιστήμιο κρίνονται ως αρνητικά στον υπερθετικό βαθμό. Λέγεται συνεχώς ότι δεν γίνεται σχεδόν κανένα έργο μέσα στα

πανεπιστήμια και αυτή η άποψη περνάει και στην κοινή γνώμη, αφού πρωταγωνιστές σε αυτή την εκστρατεία δεν είναι μόνο ένα μέρος των πολιτικών μας, αλλά και εκείνοι οι οποίοι ελέγχουν τα ΜΜΕ και οι οποίοι διαμορφώνουν ευκολότερα την κοινή γνώμη. Στόχος δεν είναι ο εξωραϊσμός της κατάστασης στα πανεπιστήμια, όλοι ξέρουμε ότι υπάρχουν προβλήματα και ξέρουμε ότι ένα μέρος της ευθύνης το έχουμε κι εμείς. Αλλά δεν μπορούμε να αποσιωπούμε ότι γίνεται και έργο στα πανεπιστήμια. Υπάρχουν οι διδάσκοντες, οι ευσυνείδητοι ερευνητές που εργάζονται, που προσφέρουν πολλά. Υπάρχουν οι φοιτητές που διακρίνονται, πράγμα που πολύ συχνά το διαπιστώνουμε όταν πηγαίνουν στο εξωτερικό για μεταπτυχιακές σπουδές και εισπράττουμε τα θετικά σχόλια, τις θετικές κρίσεις από τους δασκάλους τους της αλλοδαπής. Είναι, επομένως, παραποίηση της πραγματικότητας να αποσιωπούμε όλο αυτό το έργο που γίνεται στο πανεπιστήμιο με μια ισοπεδωτική αρνητική κρίση.

Ο τρίτος κίνδυνος, στον οποίο πρέπει να γίνει εκτενέστερη αναφορά, είναι η προσπάθεια εισβολής στο χώρο της ανώτατης παιδείας των ιδιωτικών συμφερόντων με την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων. Μάλλον δεν έχει αποτραπεί οριστικά ο κίνδυνος αυτός με την αποχώρηση της αξιωματικής αντιπολίτευσης από την παρούσα φάση της διαδικασίας αναθεώρησης του Συντάγματος. Τα συμφέροντα είναι μεγάλα (και ξένα και ελληνικά). Μπορεί, όταν βλέπουν την επιτυχία που σφαλώς υπήρξε σήμερα, να αποσύρονται για λίγο, αλλά παράλληλα ετοιμάζονται να επανέλθουν. Γιατί τάχα θα ήταν δύσκολο να επιτευχθεί μια πλειοψηφία 180 βουλευτών στην επόμενη Βουλή, υπό νέες συνθήκες και νέες καταστάσεις, άρα με νέα

επιχειρήματα, αν, π.χ., υπάρξει σε εκείνη τη Βουλή όχι κομματική, αλλά ατομική τοποθέτηση βουλευτών του ΠΑΣΟΚ υπέρ της αναθεώρησης του άρθρου 16, ίσως και υπό την πίεση κύκλων που μάχονται για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων; Υπάρχει, άλλωστε, και η διαπλοκή, που μπορεί να παίζει καθοριστικό ρόλο.

Γι' αυτό δεν δικαιολογείται εφησυχασμός από την τωρινή επιτυχία. Χρειάζεται εγρήγορση. Έτσι, ίσως, είναι αναγκαία μεγαλύτερη εμβάθυνση στο πρόβλημα της επιχείρησης αναθεώρησης του άρθρου 16.

Η τωρινή επιτυχία όλων εκείνων των δυνάμεων, πανεπιστημιακών και πολιτικών, κατά της αναθεώρησης του άρθρου 16 οφείλεται στο ότι είχαν συγκεκριμένο στόχο. Δηλαδή, δεν επρόκειτο για αγώνα με στόχο την ανατροπή μιας γενικότερης διαρκούς κοινωνικής κατάστασης, οπότε δεν είναι εύκολο να αντιδράς με κλείσιμο του πανεπιστημίου και με καταλήψεις, αφού η αρνητική κατάσταση είναι συνεχής και διαρκεί επ' αόριστον, πράγμα που σημαίνει ότι και το κλείσιμο των πανεπιστημίων θα έπρεπε επίσης να είναι συνεχές και να διαρκεί επ' αόριστον, κάτι βεβαίως που θα οδηγούσε στην παράλυση των πανεπιστημίων και στην ενίσχυση των επιχειρημάτων των αντιπάλων του δημόσιου πανεπιστημίου. Θα παίζαμε, δηλαδή, το παιχνίδι των άλλων. Το να θέσουμε, όμως, ως στόχο την αναστολή της διαδικασίας αναθεώρησης του άρθρου 16 μπορεί να έχει άμεσα αποτελέσματα. Είναι κάτι το εφικτό και δικαιολογεί ακόμα και τις πιο δυναμικές μορφές για τη διεκδίκησή του.

Όταν ξεκίνησαν πέρυσι οι κινητοποιήσεις στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, ο στόχος κατά της αναθεώρησης του

άρθρου 16 ήταν υποβαθμισμένος. Αντιθέτως, προβαλλόταν περισσότερο η αντίδραση στις μεταρρυθμίσεις του νόμου - πλαισίου, κάτι που δεν έπειθε τόσο πολύ τον κόσμο. Ευτυχώς, κάποτε έγινε συνείδηση ότι κύριος στόχος και κύριος κίνδυνος δεν ήταν, π.χ., το αν θα ψηφίζουν καθολικά οι φοιτητές ή όχι. Στο κάτω κάτω, οι αλλαγές σε έναν κοινό νόμο παίρνονται πίσω εύκολα, αν κριθούν επιβλαβείς. Ο μέγας κίνδυνος ήταν η αναθεώρηση του άρθρου 16, που θα έδινε το πράσινο φως στο ιδιωτικό πανεπιστήμιο. Η είσοδος ιδιωτικών συμφερόντων στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης έχει συνταγματική προστασία και δεν αφήνει περιθώρια επανεξέτασής της, ούτε δυνατότητα πολλών περιορισμών στην ελεύθερη λειτουργία και ανάπτυξη των ιδιωτικών πανεπιστημίων. *Από τη στιγμή που θα ιδρυθεί ιδιωτικό πανεπιστήμιο γεννιέται και ιδιωτική περιουσία.* Το ιδιωτικό πανεπιστήμιο με την υποδομή του, τον εξοπλισμό του, τα περιουσιακά του στοιχεία, τα άυλα αγαθά του κ.λπ. είναι ιδιοκτησία που ανήκει σε ιδιώτες. Και η ιδιοκτησία αυτή προστατεύεται από το Σύνταγμα (άρθρο 17) και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (άρθρο 1 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου). Επίσης, και το δικαίωμα των φορέων του ιδιωτικού πανεπιστημίου να αναπτύσσουν, κατ' αρχήν ανεμπόδιστα, την οικονομική και λοιπή δραστηριότητά τους κατά την άσκηση της διοίκησης του πανεπιστημίου έχει συνταγματική προστασία (άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος). Υπέρμετροι περιορισμοί στη διαχειριστική εξουσία του ιδιοκτήτη και στην αυτοδιοίκησή του θα ήταν, συνεπώς, ανεπίτρεπτοι. Έτσι, η ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων είναι δρόμος χωρίς επιστροφή. Ευτυχώς, αργότερα αναβαθμίσθηκε ο στόχος της μη αναθεώρησης του άρθρου 16 και φθάσαμε στη σημερινή επιτυχία.

Ωστόσο, χρειαζόμαστε ιδιωτικά πανεπιστήμια ή, εν πάση περιπτώσει, μας επιβάλλονται έξωθεν; Κατ' αρχάς, δεν μας τα επιβάλλει η Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως τεχνηέντως διαδίδεται από πολλούς. Όσα δεσμευτικά για τη χώρα μας ορίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση αφορούν τον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης και των πτυχίων ως επαγγελματικών προσόντων στη βάση της ισοτιμίας και για χάρη της ελεύθερης μετακίνησης επιστημόνων σε όλο τον εργασιακό χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ε.Ε. δεν έχει αρμοδιότητα να παίρνει μέτρα για την ανώτατη παιδεία καθεαυτή, η οποία ανήκει στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών - μελών. Η οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος είναι θέμα του εθνικού και όχι του κοινοτικού νομοθέτη.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί μόνο να επιβάλλει στα κράτη - μέλη, άρα και στην Ελλάδα, να αποδεχτούν την *επαγγελματική* εκπαιδευτική πολιτική της. Τούτο σημαίνει ότι μπορεί να επιβάλει την αναγνώριση, για επαγγελματικούς λόγους και υπό όρους, πτυχίων πανεπιστημίων της αλλοδαπής (επειδή αυτά δίνουν το πράσινο φως για την άσκηση επαγγέλματος). Ένα κράτος - μέλος (κράτος υποδοχής) δεν δικαιούται να απαγορεύσει σε εκείνους που έχουν πτυχίο άλλου κράτους - μέλους να ασκήσουν το επάγγελμά τους στο δικό του έδαφος (του κράτους υποδοχής). Την αναγνώριση αυτή η Ε.Ε. μπορεί να την επιβάλει, έστω και όταν μέρος των σπουδών έγινε στη χώρα υποδοχής. Για το μέρος, όμως, αυτό των σπουδών, που, π.χ., διεξάγεται στην Ελλάδα, αν αυτή είναι η χώρα υποδοχής (βάσει, ιδίως, συμβάσεων δικαιόχρησης franchising), η ελληνική πολιτεία δικαιούται να προβλέψει εγγυήσεις. Τις εγγυήσεις αυτές μπορεί και πρέπει η ελληνική πολιτεία να τις

θεσπίσει *με κοινό νόμο*, χωρίς γι' αυτό να χρειάζεται η οποιαδήποτε αναθεώρηση του Συντάγματος, όπως κακώς (ή και σκοπίμως) μερικές φορές λέγεται. Δεν μπορεί, όμως, η Ευρωπαϊκή Ένωση να επιβάλει στην Ελλάδα να επιτρέψει την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων.

Πολλοί δημιουργούν (ενσυνείδητα ή παρασυρόμενοι) σύγχυση, μη διακρίνοντας μεταξύ, αφενός, αναγνώρισης *αλλοδαπού* ΑΕΙ, του οποίου μέρος των σπουδών διεξάγεται από ιδιωτικό φορέα στην Ελλάδα, και, αφετέρου, ίδρυσης *ελληνικού* ιδιωτικού ΑΕΙ. Πρόκειται για δύο διαφορετικούς θεσμούς. Τον δεύτερο δεν μπορεί, αν εμείς δεν θέλουμε, να μας τον επιβάλει η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ακόμα και αν ήθελε, δεν έχει τη σχετική αρμοδιότητα.

Άλλο επιχείρημα είναι ότι κάποιες ανάγκες θα μπορούσαν, δήθεν, να ικανοποιηθούν με νέα ιδιωτικά πανεπιστήμια, ιδίως η απορρόφηση περισσότερων φοιτητών κ.λπ. Αλλά αυτές οι ανάγκες μπορούν άριστα να ικανοποιηθούν και από τα δημόσια πανεπιστήμια, αρκεί να γίνουν οι σωστές ρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, λέγεται ότι με τα ιδιωτικά πανεπιστήμια θα αποτρέψουμε τη μετανάστευση φοιτητών στο εξωτερικό, που πηγαίνουν εκεί διότι δεν βρίσκουν θέση στα εδώ δημόσια πανεπιστήμια. Και σ' αυτή την περίπτωση, όμως, η λύση είναι το άνοιγμα των δημόσιων πανεπιστημίων, πράγμα απολύτως εφικτό. Πώς σε άλλα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, και εκεί ακόμα όπου υπάρχουν λίγα δευτερεύουσας σημασίας ιδιωτικά πανεπιστήμια, αλλά και στα κράτη όπου δεν υπάρχει κανένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο, λύνονται αυτά τα προβλήματα και ικανοποιείται με τα δημόσια πανεπιστήμια η ανάγκη των νέων, που έχουν, βέβαια, τα προσόντα και θέλουν να εισέλθουν σε αυτά; Θα

ήταν, πάντως, δίκαιο να παραδεχτούμε ότι στη χώρα μας έχει σημειωθεί αρκετή πρόοδος στο θέμα αυτό, ότι άνοιξαν αρκετά τα πανεπιστήμια τις τελευταίες δεκαετίες. Από την εποχή της υπουργίας Αρσένη αυξήθηκε δραστικά ο αριθμός των εισερχομένων στα πανεπιστήμια. Οπωσδήποτε υπάρχει ανάγκη μεταρρύθμισης του συστήματος πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση. Δεν μπορούμε, πάντως, να παραιτηθούμε από την προϋπόθεση κάποιας βάσης (δηλαδή ενός μίνιμουμ γνώσεων) που πρέπει να συγκεντρώνουν οι υποψήφιοι σε σχετικές εξετάσεις, γιατί δεν γίνεται να εγκαταλείψουμε την αξιοκρατία στα πανεπιστήμια.

Επίσης, γράφεται και λέγεται ότι το δημόσιο πανεπιστήμιο υποφέρει από την κρατική πίεση, τη γραφειοκρατία, τον πάρεδρο, το δημόσιο λογιστικό κ.λπ. και ότι μόνο τα ιδιωτικά πανεπιστήμια θα μπορούσαν να απαλλαγούν από τέτοια δεσμά. Ο ισχυρισμός αυτός είναι αυθαίρετος, αφού ένα πανεπιστήμιο που ανήκει στο δημόσιο τομέα (και είναι μεν δημόσιο, αλλά όχι κρατικό) μπορεί κάλλιστα να αποκτήσει μεγαλύτερη αυτοτέλεια και να απαλλαγεί επίσης από τις παραπάνω δεσμεύσεις. Είναι ζήτημα ορισμένων θεσμικών αλλαγών, αλλά και εφαρμογής της αυτοδιοίκησης στην πράξη. Ότι κράτος και δημόσιο πανεπιστήμιο δεν είναι το ίδιο, το βλέπουμε και το ζούμε αυτές τις μέρες στην αντιπαράθεση, τη σύγκρουση που γίνεται ανάμεσα στα πανεπιστήμια και το κράτος (το υπουργείο Παιδείας). Γιατί τα λέμε κρατικά πανεπιστήμια, όταν έχουμε τέτοια αντιπαράθεση; Ανήκουν απλώς στο δημόσιο τομέα γιατί εξυπηρετούν το γενικό συμφέρον και όχι ιδιωτικά συμφέροντα. Ο δημόσιος τομέας δεν συνδέεται αναγκαστικά με όλες αυτές τις γραφειοκρατικές και, πράγματι, καταπιεστικές διαδικασίες

που μας εμποδίζουν να προχωρήσουμε. Π.χ., ο νόμος για το λογιστικό των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, πράγματι, μπορεί να τροποποιηθεί και να δώσει περισσότερη αυτοτέλεια στα πανεπιστήμια.

Ως προς τη χρηματοδότηση, μπορούμε να αναζητήσουμε και στα δημόσια πανεπιστήμια νέες πηγές άντλησης πόρων. Δεν θα πρέπει να έχουμε αντίρρηση, αν υπάρχουν εκείνοι οι οποίοι ανιδιοτελώς θέλουν να προσφέρουν στην ανώτατη εκπαίδευση, να δεχτούμε την προσφορά τους. Το ίδιο και με ερευνητικά ή άλλα προγράμματα που μπορεί να ωφελούν και το χρηματοδότη. Αυτό δεν αποτελεί ιδιωτικοποίηση του πανεπιστημίου, υπό την προϋπόθεση να μην υπάρχει σύμβαση που θα δημιουργεί εξάρτησή του από το χρηματοδότη. Δεν είναι καθόλου δύσκολο να εξυπηρετούνται τα συμφέροντα και των δύο πλευρών. Αλλά αυτοί οι οποίοι ενδιαφέρονται για τα ιδιωτικά πανεπιστήμια σήμερα δεν είναι ανιδιοτελείς, βέβαια, θέλουν για κάποιο άλλο λόγο να εισέλθουν σε αυτόν το χώρο. Δεν έχουν καμία σχέση με εκείνους τους ιδιώτες που έχουν βοηθήσει στο παρελθόν τα δημόσια πανεπιστήμια, όπως οι ευεργέτες Μετσοβίτες το ΕΜΠ. Αλλά και το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο έχει πάνω από 200 κληροδοτήματα.

Η αδυναμία πειστικής παρουσίασης πρακτικών πλεονεκτημάτων για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων οδηγεί, ως ύστατο καταφύγιο, στη μεγαλορρήμονα και εν είδει συνθήματος προβαλλόμενη απόρριψη της συνταγματικής απαγόρευσης ως αυταρχικής ρύθμισης για το μόνο λόγο ότι είναι απαγόρευση και μάλιστα στο Σύνταγμα. Και οι επικαλούμενοι το επιχείρημα «όχι στις απαγορεύσεις» συμπληρώνουν ότι «η απαγόρευση πρέπει να αρθεί, έστω και αν δεν ιδρυθούν ιδιωτικά πανεπιστήμια».

Για το θέμα της απαγόρευσης που προβλέπεται στο άρθρο 16 του Συντάγματος, η σωστή θέση του ζητήματος είναι απλώς η οριοθέτηση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Ο συνταγματικός νομοθέτης τοποθετεί την ανώτατη εκπαίδευση στο δημόσιο τομέα. Κανένας δεν μπορεί να αρνηθεί ότι υπάρχουν θέματα που ανήκουν στην αρμοδιότητα του δημόσιου τομέα, όπως η άμυνα, η ασφάλεια της χώρας και πολλά άλλα. Όποιος πιστεύει ότι και η ανώτατη εκπαίδευση έχει ανάλογη αξία και στρατηγική σημασία για το γενικό συμφέρον της χώρας, δηλαδή για το δημόσιο συμφέρον, και ότι είναι κέντρο αλλά και φυτώριο κρίσιμης για την κοινωνία εξουσίας, θα πρέπει, συγχρόνως, να θεωρεί όχι μόνο θεμιτό, αλλά και δημοκρατικό και δίκαιο να αποδώσει και αυτή στην αρμοδιότητα του δημόσιου τομέα και να αντισταθεί στην αντίληψη ότι ο ιδιωτικός τομέας δικαιούται να εισχωρεί παντού και ότι η κοινωνική διάσταση του προβλήματος πρέπει να θυσιαστεί στη νεοφιλελεύθερη ιδεολογία.

Όλα τα προβλήματα, λοιπόν, του πανεπιστημίου και οι ανάγκες που υπάρχουν μπορούν να ικανοποιηθούν και με το δημόσιο πανεπιστήμιο. Θα μπορούσε, όμως, να πει κάποιος: Βλάπτει να έχουμε και ιδιωτικά πανεπιστήμια; Η απάντηση είναι «ναι, βλάπτει», διότι ακριβώς θα εισέλθουν στο χώρο αυτό ιδιωτικά συμφέροντα.

Συγκεκριμένα, αν δινόταν στην Ελλάδα το πράσινο φως για ιδιωτικά πανεπιστήμια, με αναθεώρηση του άρθρου 16, όχι μόνο δεν θα υπήρχε καμιά ωφέλεια και ικανοποίηση κοινωνικής ανάγκης, αλλά θα άνοιγε συγχρόνως ο δρόμος (και μάλιστα χωρίς δυνατότητα επιστροφής) για πολλές αρνητικές επιπτώσεις στο χώρο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης:

πιθανότητα εξάρτησης από ιδιωτικά κέντρα εξουσίας (που θα ήταν σε μεγάλο βαθμό ελεύθερα να προωθούν, αν θέλουν, ιδιωτικά συμφέροντα) ή από άλλους ανεξέλεγκτους παράγοντες, εξάρτησης, μάλιστα, μεγαλύτερης από ό,τι η εξάρτηση των δημόσιων πανεπιστημίων από το κράτος: πρόσδοση στον ιδιωτικό τομέα καθοριστικού ρόλου για την αποστολή και το εκπαιδευτικό περιεχόμενο του πανεπιστημίου· έμφαση περισσότερο στα αιτήματα της αγοράς και λιγότερο στην καλλιέργεια της κριτικής σκέψης· σταδιακή συγκέντρωση υπερβολικά μεγάλης εξουσίας στα ίδια χέρια που ελέγχουν ήδη και άλλους χώρους, αντί για αποκέντρωση, που είναι δημοκρατική επιταγή· κίνδυνος ενίσχυσης της ιδεολογικής μονομέρειας σε βάρος της πολυφωνίας (λόγω της παραπάνω εξάρτησης), καθώς και κίνδυνος προνομιακής, μη αξιοκρατικής μεταχείρισης των υποψηφίων για εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση ή των πτυχιούχων στην αγορά εργασίας· αδυναμία αποτροπής αφανούς κερδοσκοπίας και εμπορευματοποίησης της ανώτατης παιδείας παρά τον τίτλο - σύνθημα «μη κερδοσκοπικά ΑΕΙ»· έμμεση διείσδυση αλλοδαπών συμφερόντων, όχι αναγκαίως σύμφωνων με το δημόσιο συμφέρον· οικονομική υποβάθμιση των δημόσιων πανεπιστημίων κ.λπ. Ακόμη και αν δεν ήταν βέβαιη η επέλευση αυτών των συνεπειών, δεν μπορεί να αποκλειστεί ως ενδεχόμενο, οπότε παραμένει το ερώτημα γιατί πρέπει να ανοίξει ο δρόμος για το ενδεχόμενο αυτό.

Τέλος, δεν μπορούμε να ξεχάσουμε τις αξίες του πανεπιστημίου. Η παροχή ανώτερης μόρφωσης αποτελούσε ανέκαθεν το γνώρισμα που διέκρινε το πανεπιστήμιο από τα καθαρώς επαγγελματικά σχολεία. Ο θεσμός του πανεπιστημίου της νεότερης εποχής ξεκίνησε τον 11ο αιώνα ακριβώς για να

διδάσκεται όχι η τέχνη κάποιου επαγγέλματος, αλλά το λεγόμενο *studium generale*, δηλαδή η γενική μόρφωση, η γενική παιδεία, η αποσυνδεδεμένη από άσκηση επαγγέλματος, όπως (την εποχή εκείνη) η φιλοσοφία, η θεολογία, τα νομικά. Το πρώτο Πανεπιστήμιο που ιδρύθηκε το 1088 ήταν αυτό της Μπολόνια και ονομάστηκε έτσι (*universitas*) επειδή του δόθηκε από τις αρχές το προνόμιο να διδάσκει το *studium generale*.

Ασφαλώς, στην πορεία των αιώνων, και μάλιστα σήμερα, έχει αποκτήσει, και ορθώς, βαρύνουσα σημασία η επαγγελματική κατάρτιση λόγω της μεγάλης πρακτικής χρησιμότητάς της για την κοινωνία. Το πανεπιστήμιο πρέπει να προσφέρει και επαγγελματική κατάρτιση, ανταποκρινόμενο στις ανάγκες της κοινωνίας. Θέλουμε, όμως, μιλώντας για το πανεπιστήμιο του 21ου αιώνα, να εξοβελίσουμε τελείως το παραπάνω βασικό χαρακτηριστικό του θεσμού του πανεπιστημίου, την προσφορά, δηλαδή, όχι μόνο επαγγελματικής κατάρτισης, αλλά και ανώτερης παιδείας; Δεν μπορεί σήμερα να αποβάλλουμε αυτό το ιστορικό χαρακτηριστικό από τα πανεπιστήμια και να υποβαθμίζουμε την προσφορά της ανώτατης παιδείας. Ένα ιδιωτικό πανεπιστήμιο θα ήταν ταγμένο περισσότερο στην υπηρεσία της αγοράς και λιγότερο στην υπηρεσία της παιδείας.

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ποιο μορφωτικό ιδεώδες για ποιο πανεπιστήμιο;

Η δεύτερη παράγραφος του υπό αναθεώρηση άρθρου 16 του Ελληνικού Συντάγματος ορίζει ότι «η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων [...] και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες». Δεν είναι τυχαίο ότι η *μορφωτική* αποστολή του συστήματος παροχής παιδείας *προτάσσεται*, λογικά και αξιολογικά, έναντι των άλλων τριών διαστάσεων του εκπαιδευτικού συστήματος, δηλαδή τη διοικητική, την οικονομική και τη συμβολή στην κοινωνική αναπαραγωγή.

Η διάταξη αυτή, σε γενικές γραμμές εύστοχα, αποπνέει ένα γενικό μορφωτικό ιδεώδες για όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, άρα και για την τριτοβάθμια. Το ιδεώδες αυτό ανατρέχει

στην ανθρωπιστική και ελευθεριακή παράδοση του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, καθώς και στην ακαδημαϊκή παράδοση τύπου Χούμπολτ. Ορίζει συνάμα ένα ευρύχωρο μετασυμβατικό πλαίσιο για τη συνύπαρξη και την αντιπαράθεση διαφορετικών φιλοσοφικών ρευμάτων, επιστημονικών θεωριών και πολιτικών ευαισθησιών, με πλήρη ακαδημαϊκή ελευθερία.

Φρονώ ότι, ιδίως στη δική μας εποχή, η Αριστερά, είτε το συνειδητοποιούν οι αριστεροί είτε όχι, αποτελεί διεθνώς τον κύριο υποστηρικτή αυτής της παράδοσης, διανοητικά και ηθικοπολιτικά. Και όχι μόνο αυτής, βεβαίως, αφού και πάλι η Αριστερά είναι το βασικό ανάχωμα διεθνώς για την υπεράσπιση της πολιτικής δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του κοινωνικού κράτους απέναντι στον οδοστρωτήρα της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης του καπιταλισμού.

Η ανεξέλεγκτη τροχιά του σύγχρονου καπιταλισμού, μαζί με τις κοινωνικές και οικολογικές βάσεις της αναπαραγωγής του, κατατρώγει και καταπατά βάνανσα και ό,τι καλύτερο είχε τυχόν ενσφηνωθεί θεσμικά στο αστικό κράτος. Αν η Αριστερά καλείται να προασπίσει τις αξιακές προϋποθέσεις αυτών των θεσμίσεων, αυτό οφείλεται στο ότι ο λόγος ύπαρξής της είναι να αγωνίζεται κατ' αρχάς για τη διατήρηση των κοινών όρων αναπαραγωγής του κοινωνικού βίου, ήδη στο εκάστοτε ιστορικό παρόν. Όχι έτσι όπως οι όροι αυτοί όντως υφίστανται στον υπαρκτό καπιταλισμό, αλλά έτσι όπως αξίζει να υπάρξουν. Ανάμεσα στους όρους αυτούς, ακριβώς, συμπεριλαμβάνονται ιδεατά τόσο η πολιτική δημοκρατία, το κράτος δικαίου, το κοινωνικό κράτος όσο και το δημόσιο, αυτοδιοικούμενο πανεπιστήμιο, που παρέχει δωρεάν παιδεία ουσιαστική από άποψη φιλοσοφική, επιστημονική και, βεβαίως, επαγγελματική.

Παρευθύνως διευκρινιστεί ότι οι αξιακές προϋποθέσεις αυτών των δικαιιοπολιτικών αρχών ενέχουν ισχύ καθολική και, κατά μία έννοια, εμβέλεια οικουμενική. Πρόκειται για γενικεύσιμα συμφέροντα της κοινωνίας. Εάν το βάρος της προ-άσπισής τους σε ολόκληρη την υφήλιο πέφτει στην Αριστερά, αυτό συμβαίνει απλούστατα διότι κατεξοχήν η Αριστερά εκφράζει ένα πανανθρώπινο συμφέρον για διατήρηση των ουσιωδών του κοινωνικού βίου, καθώς και για ολόπλευρη χειραφέτηση. Εάν, τουναντίον, η νεοφιλελεύθερη διεθνοποίηση του καπιταλισμού αδυνατεί να εγγυηθεί και μάλιστα αλλοιώνει κιόλας τις παραπάνω κατακτήσεις, τότε η ίδια είναι που γεννά μία άσβεστη εστία απονομιμοποίησης του αρπακτικού σύγχρονου καπιταλισμού.

Ως εκ τούτου, προτού καν αρχίσουμε να ομιλούμε σχετικά με το δημόσιο ή μη χαρακτήρα του πανεπιστημίου, μεθοδολογικά οφείλουμε *προκαταρκτικά* να θέσουμε το ζήτημα της μορφωτικής αποστολής του, έτσι ώστε, υπό το φως της τελευταίας, να μπορέσουμε *κατόπιν* να τοποθετηθούμε και για τις υπόλοιπες παραμέτρους της ανώτατης εκπαίδευσης. Πρώτα και κύρια, λοιπόν, οφείλουμε να σχηματίσουμε μια σαφή ιδέα για το μορφωτικό ιδεώδες που αξιώνουμε από το πανεπιστήμιο, για το είδος παιδείας στο οποίο προσβλέπουμε. Από αυτή θα εξαρτηθεί ακολούθως και συνάμα θα δικαιολογηθεί η απαίτησή μας: α) για αυτοδιοίκηση του πανεπιστημίου, ως νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου, β) για δωρεάν παροχή παιδείας με κρατική χρηματοδότηση και γ) για ορισμένη σχέση με την αγορά εργασίας, σχετικά αυτόνομη προς αυτή και τα κερδοσκοπικά κριτήριά της.

Γίνεται φανερό ότι η τοποθέτηση αυτή εναντιώνεται ριζικά

κατ' αρχάς στο φονταμενταλισμό της αγοραίας σκέψης. Αυτός, διακηρυκτικά τουλάχιστον, περιστέλλει με απόλυτη μονομέρεια την πολυεπίπεδη λειτουργία του πανεπιστημίου μόνο στην οικονομική διάστασή της. Δείχνει να εκλαμβάνει την ανώτατη παιδεία απλώς ως ζήτημα οικονομικών εισροών και εκροών. Κατά βάθος, ωστόσο, η στόχευση της νεοφιλελεύθερης στρατηγικής διεθνώς για το πανεπιστήμιο είναι περισσότερο σύνθετη και γι' αυτό άκρως επικίνδυνη. Αποσκοπεί να διεισδύσει ηγεμονικά και στις ίδιες τις συνειδήσεις των ανθρώπων, όπως θα δούμε.

Λιγότερο φανερό, αλλά πάντως εξίσου αληθές, είναι ότι η προσέγγιση που προτείνω αντιτίθεται συνάμα και προς ριζωμένες απόψεις ακόμη και στους κόλπους της Αριστεράς, οι οποίες ρέπουν προς έναν κοινωνιολογισμό και έναν χυδαίο μαρξίζοντα οικονομισμό. Απόψεις που περιιάγουν, μονομερώς και πάλι, την πολυπρισματική λειτουργία του πανεπιστημίου σε διαδικασία εγχάραξης της αστικής ιδεολογίας. Σαν να μην ήταν το πανεπιστήμιο τίποτε περισσότερο από ένας ιδεολογικός μηχανισμός του αστικού κράτους, περίπου ανάξιος να τύχει *θετικής* προσοχής από έναν καθαρόαιμο μαρξιστή και επαναστάτη. Επίσης, κυκλοφορούν απόψεις που, με ακόμη πιο πεζό τρόπο, εστιάζουν μονόπλευρα την καλώς νοούμενη αποστολή του πανεπιστημίου σε πτυχιακή πιστοποίηση γνώσεων που συνεπάγεται απλώς κάποια εργασιακά δικαιώματα.

Δεν είναι ούτε επιστημονικά σοβαρό ούτε πολιτικά συνεπές να λέμε οι αριστεροί στη νεολαία ότι το πανεπιστήμιο είναι *βασικά* ιδεολογικός μηχανισμός του αστικού κράτους και συγχρόνως να την παροτρύνουμε να κατέβει στους δρόμους για να διαδηλώσει υπέρ *αυτού* του «αστικού», πλην όμως

δημόσιου, πανεπιστημίου. Εκτός κι αν τρέφουμε την αυταπάτη ότι το καλό πανεπιστήμιο της κοινωνίας που ονειρευόμαστε θα προκύψει με παρθενογένεση.

Αλλά, σε τι μπορεί να συνίσταται ακριβέστερα το μορφωτικό ιδεώδες που η Αριστερά θα ήθελε να κατισχύσει, τόσο στην παρούσα όσο και στην καθ' υπόθεση καλύτερη κοινωνία του μέλλοντος; Γιατί είναι καλό να μορφώνονται οι άνθρωποι, με ποιο βασικό αξιακό πρόσημο και πώς δέον να διεξάγεται η εκπαιδευτική διεργασία; Αυτά είναι κατ' ουσίαν ερωτήματα πρακτικής φιλοσοφίας και αξιολογικώς φορτισμένα, που αρμόζει να τίθενται και να απαντώνται *ως τέτοια*.

Η γνώση εν γένει δεν εξαντλείται στο στενό πλαίσιο της αυτοσυντήρησης. Ούτε σε τεχνικά εφόδια για τις τρέχουσες ανάγκες της παραγωγής και ανταλλαγής. Επεκτείνεται πολύ πέρα από αυτά, ανοίγεται στα μεγάλα ζητήματα της ανθρώπινης ζωής, της φύσης, της κοινωνίας, του κόσμου, αλλά και της ίδιας της γνώσης. Η γνώση και η μάθηση αξίζουν για κάτι περισσότερο από το να συμβάλλουν στην ικανοποίηση άμεσων βιοτικών αναγκών ή στην αναπλήρωση της φυσικής ένδειας. Διαμορφώνουν ορίζοντα νοήματος και επιτρέπουν στα πρόσωπα να αναπτύξουν τον εαυτό τους εν κοινωνία και με ενδιαφέρον για τους άλλους.

Η γνώση έχει εκδηλωθεί και ως ευρύτερη πνευματική διάπλαση των ανθρώπων, ως συστατικός όρος μιας σοφίας περί τον βίο, η οποία υπερακοντίζει το επίπεδο μιας παθητικής προσαρμογής στις εξωτερικές συνθήκες της ζωής. Η εμπλοκή των ανθρώπων στον κοινωνικό βίο, ήδη από τις απαρχές των ιστορικών χρόνων, άρχισε να ψηλαφεί όρους για δράση ορθολογική *ως προς τους σκοπούς της*. Αναζήτησε δράση

πρόσφορη για *ενεργητική* προσαρμογή των ανθρώπων στις κοινωνικές συνθήκες, αντεπιδρώντας σ' αυτές, καλλιεργώντας αντίστοιχες μορφές συνείδησης, ατομικά και ομαδικά.

Διά μέσου των εννοιακών κατασκευών και της γλώσσας εκφράζεται η κοινωνικότητα των διανθρώπινων σχέσεων. Αποτυπώνονται οι αφαιρετικές συλλήψεις και οι στοχαστικές διεργασίες με τις οποίες τα ανθρώπινα υποκείμενα προσπαθούν να γνωρίσουν το φυσικό κόσμο και να κατανοήσουν την κοινωνία. Τα πρόσωπα εγκοινωνίζονται, αλλά και σκέπτονται μέσα σε έναν κόσμο με προσυνεστημένες δομές, κοινωνικές, γλωσσικές και επικοινωνιακές. Μέσα σε κοινωνικά περιβάλλοντα ήδη συγκροτημένα, προσπαθούν να στοχαστούν τα δεδομένα της συγκρότησης του κόσμου, κατά κάποιον τρόπο εκ των υστέρων, με την ελπίδα να τα τροποποιήσουν και να τα βελτιώσουν. Αναπτύσσουν, έτσι, όρους για αναστοχασμό πάνω στο υπάρχον, με την ιδέα ότι αυτό θα μπορούσε και θα όφειλε να είναι αλλιώς καμωμένο, με σχέσεις λιγότερο άδικες, περισσότερο ελεύθερες και εξισωτικές.

Το τελευταίο σημείο αξίζει να προσεχτεί ιδιαίτερα. Ο ευρωπαϊκός Διαφωτισμός αξίωσε άρρηκτη συνάρτηση μεταξύ γνώσης, ελευθερίας και ευθύνης. Προκειμένου οι άνθρωποι να απαλλαγούν από τους καταναγκασμούς που κηδεμονεύουν την ύπαρξή τους, καλούνται να προαγάγουν αληθινή γνώση γύρω από τα πράγματα και τις καταστάσεις. Ο σχηματισμός της γνώσης, αυτός καθεαυτός, καθίσταται έτσι και ο ίδιος μια πράξη ελευθερίας, εφόσον έγκειται σε απεμπλοκή των ανθρώπινων υποκειμένων από εξωτερική και ετερόνομη καθοδήγηση, τόσο στο θεωρητικό στοχασμό όσο και στη δράση τους. Με άλλα λόγια, στο μέτρο που καθιστάμεθα κάτοχοι πραγμα-

τικής γνώσης, γινόμαστε ικανοί να πορευτούμε με βάση αυτήν.

Ωστόσο, ήδη η σύλληψη της ενότητας μεταξύ λόγου και ελευθερίας θέτει εξ υπαρχής ένα ζήτημα ευθύνης των υποκειμένων. *Οι άνθρωποι υπέχουν ευθύνη για το γεγονός ότι ανέχονται να διαιωνίζονται καταστάσεις και δομές που καθηλώνουν την ανθρωπότητα σε ανωριμότητα, σε ετεροκαθορισμό της σκέψης και της πράξης, του βίου τους τελικά.* Επομένως, βαρύνονται με το ηθικό χρέος να *τολμούν να προάγουν τη γνώση (sapere aude)* γύρω από την πραγματική ζωή και τη φύση της κοινωνίας, προκειμένου να μπορέσουν να τη *μετασχηματίσουν* προς το καλύτερο.

Η απολυταρχική ιδεολογία της αγοράς πρεσβεύει ότι σκοπός της παιδείας είναι να πλάθει άτομα που παραθούνται αποτελεσματικά από την επιδίωξη κέρδους ή τίθενται αποδοτικά στην υπηρεσία της κερδοφορίας του κεφαλαίου άλλων, για την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων. Μεταξύ των επιχειρήσεων συγκαταλέγονται εφεξής και τα ίδια τα ΑΕΙ. Η αντίληψη αυτή αντιστρατεύεται απολύτως τη χειραφετητική φιλοσοφία του Διαφωτισμού, καθόσον αναιρεί την αυτονομία των προσώπων.

Αποστολή της παιδείας είναι να διαπαιδαγωγούμαστε οι άνθρωποι *χάριν ημών των ιδίων και του κοινού καλού, όχι προς εξυπηρέτηση άλλων.* Είναι η καλλιέργεια των θεωρητικών, των ηθικοπρακτικών και των αισθητικών δυνάμεων των ανθρώπων. Δηλαδή, η επιδίωξη, πρώτον, να καταστούμε ικανοί για θεωρητικό λογισμό, μπορώντας να διακρίνουμε το αληθές από το ψευδές, το εύλογο από το παραπλανητικό. Δεύτερον, ικανοί για έλλογη δράση ηθική, πολιτική και δικαιοκή, πετυχαίνοντας να διακρίνουμε το ηθικό από το ανήθικο, το δίκαιο από το άδικο. Και τρίτον, να γίνουμε δεκτικοί αισθητικής απόλαυσης,

δυνάμενοι να διακρίνουμε το ωραίο από το άσχημο ή το ακαλαίσθητο.

Αποστολή της παιδείας και της αγωγής, επομένως, δεν μπορεί να είναι άλλη από την εκλέπτυνση της ανθρώπινης κοινωνικότητας, η καλλιέργεια ως εξευγενισμένη ικανότητα πραγμάτωσης σκοπών, η παρακίνηση των εκπαιδευομένων να ανασυγκροτούν δημιουργικά, να επινοούν και όχι απλώς να μαθαίνουν την επιστήμη και τη φιλοσοφία. Είναι να καλλιεργούνται σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης συνεκτικά πλέγματα ευρύτερων γνώσεων, ώστε να διασφαλίζεται στον καθένα ένα μορφωτικό κεκτημένο ικανό για ανανέωση και περαιτέρω εμπλουτισμό του στον ενεργό βίο καθενός.

Δεν αρκεί η τυπική αναγνώριση της αμοιβαιότητας των εμπλεκόμενων υποκειμένων στην εκπαιδευτική σχέση. Προσ απαιτείται η ετοιμότητά τους να αλληλοσυγκροτηθούν ως συμμετοχοί στη μορφωτική διαδικασία, σε σχέση αμφίπλευρης διαπαιδαγώγησης. Σε αυτήν τη διαδικασία αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας διαπαιδαγώγησης αποδεικνύεται ότι *η γνώση δεν είναι απλώς κάτι το μεταδόμενο από τη μία πλευρά προς την άλλη*. Το ζητούμενο είναι, αρνητικά διατυπωμένο, να βρεθεί κοινή προοπτική για την απαλλαγή των εκπαιδευτών και των εκπαιδευομένων από την άγνοια, το παγιωμένο ψεύδος, το σκοταδισμό και τις προκαταλήψεις. Θετικά εκπεφρασμένο, έγκειται στην αμοιβαίως επωφελή και τερπνή αναζήτηση της αλήθειας, της ορθότητας, του ωραίου.

Σε αμφοτέρα τα σκέλη του, το αίτημα αυτό αξιώνει την κινητοποίηση της προσωπικής σκέψης καθενός, τη χρήση της ίδιας διανοίας. Ως εξάσκηση αυτονομίας, τόσο στην κατάκτηση της θεωρητικής γνώσης όσο και στο ακόνισμα του ηθικού

κριτηρίου στα ζητήματα του πρακτέου. Εάν ως διδάσκων οφείλω να σέβομαι την ανθρωπότητα τόσο στο δικό μου πρόσωπο όσο και στο πρόσωπο οποιουδήποτε άλλου, τότε οφείλω να σέβομαι το μαθητικό και φοιτητικό κοινό. Οφείλω να αναγνωρίζω στα μέλη του την ιδιότητα προσώπων που γυρεύουν αυτοβούλως να γίνουν μορφωμένοι άνθρωποι, ελεύθεροι και υπεύθυνοι πολίτες, απλώς με δική μου υποβοήθηση.

Άραγε, τι από όλα αυτά θα αποτελεί αντικείμενο αξιολόγησης του πανεπιστημιακού έργου, έτσι όπως την προωθούν οι κρατούντες εν Αθήναις και εν Βρυξέλλαις, πίσω από ένα αθώο τεχνοκρατικό προσώπειο και τα ποσοτικά κριτήριά τους;

Τι από τα παραπάνω καταλαβαίνουν και συμμερίζονται οι μερίδες του εγχώριου και διεθνούς κεφαλαίου, οι κολεγιάρχες, υπαρκτοί ή επίδοξοι, που φλέγονται να ιδρύσουν ιδιωτικές σχολές πανεπιστημιακού επιπέδου στην Ελλάδα; Σε τι είδους μόρφωση και γνώση θα στοχεύουν οι επιχειρήσεις πανεπιστημιακής παιδείας, έναντι αδρών διδάκτρων από τους πελάτες τους; Με ποια αυτοδιοικητική λειτουργία της σχετικής εκπαιδευτικής μονάδας και με ποια ακαδημαϊκή ελευθερία των διδασκόντων θα διεξάγονται οι ακαδημαϊκές διαδικασίες; Ποιος θα καταρτίζει τα προγράμματα σπουδών και με ποια μορφωτική φιλοσοφία; Ας σημειωθεί, με την ευκαιρία, ότι η έννοια *κολεγιάρχης* ενέχει αντίφαση στους όρους που τη συνθέτουν. *Collegium* σημαίνει κοινό συναδέλφων που μεριμνούν οι ίδιοι για τις ακαδημαϊκές υποθέσεις. Συνεπώς, από τη φύση του είναι ασύμβατο με διοίκηση που βασίζεται στο διευθυντικό προνόμιο του εργοδότη και επιχειρηματία εκπαιδευτικών προϊόντων!

Ατυχώς, με ανάλογο τρόπο θα τίθενται πλέον τα παραπάνω

αμείλικτα ερωτήματα και για τα δημόσια πανεπιστήμια επίσης, εάν αυτά εξωθηθούν σε επιχειρήσεις ταχύρρυθμης παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών και κατάρτισης επί πληρωμή (= η πεμπτουσία της Διακήρυξης της Μπολόνια).

Οι ιθύνοντες της νέας εκπαιδευτικής τάξης δεν ενδιαφέρονται, ασφαλώς, για τη διεύρυνση του πνευματικού ορίζοντα των φοιτητών και φοιτητριών, με τη σφαιρική και κριτική αφομοίωση των επιτευγμάτων του πολιτισμού. Δεν νοιάζονται για τη διαμόρφωση ολοκληρωμένων επιστημόνων, που να είναι συνάμα ελεύθεροι, ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες. Αποβλέπουν, πρωτίστως, στο σχηματισμό αποφοίτων χαμηλής και φθαρτής επιστημονικής στάθμης, ετοιμοπαράδοτης και άμεσα αξιοποιήσιμης για τις πρακτικές ανάγκες των επιχειρήσεων.

Ιδεολογικό συμφραζόμενο της απόβλεψης αυτής είναι να μετατραπεί ανοιχτά και αποφασιστικά η ανώτατη παιδεία σε μηχανισμό κοινωνικής πειθάρχησης, ώστε να εκπαιδεύει ανθρώπους μη εξασκημένους στην κριτική σκέψη και σε συνολική πρόσληψη της πραγματικότητας. Νοιάζεται το «ανθρώπινο προϊόν» (sic) της εκπαίδευσης να είναι άτομα αφενός με χαμηλές προσδοκίες και αναλώσιμοι ως εργατικό δυναμικό, αφετέρου ευχειραγώγητοι ως υπήκοοι, χωρίς ιστορική μνήμη και πολιτική κρίση. Τι είδους «κοινωνία της γνώσης» και «διασφάλιση ποιότητας» ευαγγελίζονται οι κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις όταν απεργάζονται ποικιλότροπα την απαξίωση της *μόρφωσης*;

Η νεοφιλελεύθερη στρατηγική για το «ελάχιστο κράτος» δεν αρκείται να αποσύρει την ευθύνη για κρατική χρηματοδότηση από την πανεπιστημιακή παιδεία. Ο πρωτόγονος οικο-

νομισμός της δεν αρκείται καν να ρυμουλκήσει τα προγράμματα σπουδών αποκλειστικά προς το συμφέρον της αναπαραγωγής των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και ανταλλαγής. Διότι δεν αποτελεί απλώς μια οικονομική θεωρία. Αποτελεί, πολύ περισσότερο, *ιδεολογία ωμής ταξικής κυριαρχίας*, αδιαμεσολάβητης πλέον από τους θεσμούς του δημοκρατικού και κοινωνικού κράτους δικαίου. Πρόκειται για αντικοινωνική ιδεολογία, που εννοεί να μην αφήσει την παραμικρή πτυχή προσωπικού και κοινωνικού βίου, καμιά μορφή συνείδησης ή ανθρώπινη εκδήλωση έξω από την κερδοφόρα εμβέλειά της και την αξίωση επιβολής της.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ:
Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

ΣΙΣΣΥ ΒΕΛΙΣΣΑΡΙΟΥ

*Πανεπιστήμιο Αθηνών,
αντιπρόεδρος του Ινστιτούτου Νίκος Πουλαντζάς*

Αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών και Ευρωπαϊκή Ένωση

Κατά την τελευταία δεκαπενταετία, το ευρωπαϊκό δημόσιο πανεπιστήμιο πλήττεται από ραγδαίες πολιτικές παρεμβάσεις διότι πιέζεται να προσαρμοστεί στις λεγόμενες ανάγκες της αγοράς, στις σκοπιμότητες, δηλαδή, των επιχειρήσεων και του κεφαλαίου. Οι μεταρρυθμίσεις που επιβάλλονται από τη Διακήρυξη της Μπολόνια και η διαμόρφωση του Ευρωπαϊκού Χώρου Ανώτατης Εκπαίδευσης συνιστούν σκληρές πολιτικές επιλογές του νεοφιλελεύθερου μπλοκ που ηγεμονεύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η σημερινή ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική αποβλέπει στη μετατροπή των πανεπιστημίων σε μηχανισμούς παραγωγής και διά βίου ανανέωσης της «αποσχολησιμότητας» των πολιτών, σε ανταγωνισμό, μάλιστα, με

τις επιχειρήσεις υπηρεσιών εκπαίδευσης. Η πολιτική αυτή συρρικνώνει το πανεπιστήμιο σε μηχανισμό κατάρτισης, η διδασκαλία και η έρευνα αποκτούν στενά εργαλειακό χαρακτήρα, ενώ υπονομεύεται η παράδοση της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Ταυτοχρόνως, οι διδάσκοντες αποδυναμώνονται από ουσιαστικές αρμοδιότητες στο πεδίο λήψης των αποφάσεων. Όσο για τις κλασικές λειτουργίες των πανεπιστημίων και των ερευνητικών κέντρων, αυτές θα περάσουν στα λεγόμενα «κέντρα αριστείας», τα οποία θα αναπαράγουν τις μελλοντικές ευρωπαϊκές ελίτ κατά το αμερικανικό πρότυπο. Αυτή είναι η περίφημη «κοινωνία της μάθησης» που επαγγέλλεται η εκπαιδευτική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την οποία η Κομισιόν και το Συμβούλιο Υπουργών έχουν καταστήσει μονόδρομο για όλα τα κράτη - μέλη. (Κατά τη συνθήκη του Μάαστριχτ, όμως, η παιδεία είναι δικαιοδοσία των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και, επομένως, η «Μπολόνια» δεν είναι υποχρεωτική για τα κράτη - μέλη, παρ' όλο που εδώ και πολλά χρόνια στην Ελλάδα εμφανίζεται ως θεσμική υποχρέωση.)

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ, η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης και του εμπορίου των εκπαιδευτικών υπηρεσιών επιβάλλει στα πανεπιστήμια να εισάγουν «το πνεύμα της επιχείρησης». Η αντιμετώπιση του ανταγωνισμού για την προσέλκυση πελατών στις υπηρεσίες εκπαίδευσης, που πρέπει αυτά να προσφέρουν, «θα μπορούσε να {τα} αναγκάσει να αναθεωρήσουν, μεταξύ άλλων, τα προγράμματα σπουδών και τις μορφές της επιχορήγησής τους και να λαμβάνουν υπόψη τις γνώσεις που αποκτήθηκαν εκτός του στενά νοούμενου εκπαιδευτικού συστήματος. [...] Η ανάπτυξη της αγοράς της εκπαίδευσης και της κατάρτισης είναι συνδεδεμένη με

τις διαπραγματεύσεις που διεξάγονται για το εμπόριο των υπηρεσιών υπό την αιγίδα του ΠΟΕ». Ο ΟΟΣΑ, οργανισμός στενά συνδεδεμένος με τον ΠΟΕ, τον Οκτώβριο του 2004, σε αгаστή συνεργασία με την ΟΥΝΕΣΚΟ, εξέδωσε οδηγίες περί πιστοποίησης και διαπίστευσης της ποιότητας στο διασυνοριακό εμπόριο εκπαιδευτικών υπηρεσιών που παρέλειπαν από τους έξι εταίρους της εκπαιδευτικής διαδικασίας τους διδάσκοντες, ενώ η «ακαδημαϊκή ελευθερία» δεν έτυχε της παραμικρής αναφοράς. Αντίθετα, η εμπορευματοποίηση της εκπαίδευσης, ως η απόλυτη και μόνη λογική που προωθεί το κείμενο, καταγράφεται στη γλώσσα του, που αντιστοιχεί πλήρως στο λεξιλόγιο της GATS. Ο ΟΟΣΑ και η ΟΥΝΕΣΚΟ προτρέπουν τις κυβερνήσεις να «εγκαθιδρύσουν ή να ενθαρρύνουν την εγκαθίδρυση ενός συστήματος δίκαιης, διαφανούς και απαλλαγμένης από οχληρή γραφειοκρατία αδειοδότησης όλων των παρόχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που λειτουργούν στο έδαφός τους και, βεβαίως, της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης». Αντίστοιχα, η GATS αναφέρεται στη δέσμευση των μελών του ΠΟΕ να παρέχουν «δίκαιη», «διαφανή», «ισότιμη» και ευέλικτη πρόσβαση στην αγορά τους σε όλους τους παρόχους, ντόπιους ή ξένους, δημόσιους ή ιδιωτικούς. Και η Κομισιόν, όμως, πολύ νωρίς (*Λευκή Βίβλος για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση*, 1995) προτρέπει τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια να υιοθετήσουν την πολύτιμη εμπειρία των επιχειρήσεων, τόσο στο πεδίο της μάθησης όσο και της λειτουργίας. Ταυτοχρόνως, σε όλες τις οδηγίες της, με δικτατορικό τρόπο, υπαγορεύεται η ανάγκη όχι της ακαδημαϊκής αξιολόγησης των πανεπιστημίων, όπως αφελώς θα πίστευε ο καλοπροαίρετος αποδέκτης, αλλά του ελέγχου ποιότητας του εκπαιδευτικού προϊόντος,

δηλαδή της εγγύησης ότι αυτό ανταποκρίνεται σε κάποια βασικά κριτήρια ποιότητας. Ο βιομηχανικός αυτός ορισμός της ποιότητας δεν λέει τίποτα στο φοιτητή - πελάτη για την ποιότητα της γνώσης, απλώς σημαίνει ότι όλοι οι φοιτητές αγοράζουν το ίδιο προϊόν.

Πώς φτάσαμε όμως σε αυτή την κατάσταση;

Στην Ευρώπη, οι δημόσιοι και ιδιωτικοί πόροι για την εκπαίδευση αγγίζουν το 10% του ΑΕΠ. Πρόκειται για τεράστιο πεδίο επένδυσης που «πρέπει να απελευθερωθεί από το κρατικό μονοπώλιο», αποδεσμεύοντας δημόσιους πόρους, ώστε να επενδυθούν στην ενίσχυση και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων (βλέπε Μπολόνια). Αυτή είναι η μία πλευρά της νεοφιλελεύθερης πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η άλλη έγκειται στην κυριαρχία των ΗΠΑ στο διασυνοριακό εμπόριο εκπαιδευτικών υπηρεσιών, οι οποίες κατέχουν την πρώτη θέση στις εξαγωγές εκπαιδευτικών υπηρεσιών (5ος τομέας εξαγωγής το 1997), ενώ σε μεγάλη απόσταση ακολουθούν η Γαλλία, η Γερμανία, η Αγγλία και ο Καναδάς. Σημειωτέον ότι, το 1996, το 58% των εξαγωγών εκπαίδευσης κατευθύνθηκαν στην Ασία (Κίνα, Ταϊβάν, Μαλαισία, Ινδία κ.λπ.). Η δεσπόζουσα εμπορική θέση των ΗΠΑ σε σύγκριση με την Ευρωπαϊκή Ένωση ωθεί τη δεύτερη στην εμπορευματοποίηση του πανεπιστημίου προκειμένου να αντεπεξέλθει στο σκληρό αυτόν ανταγωνισμό.

Τα τελευταία 20 χρόνια, το διεθνές εμπόριο υπηρεσιών (ύλων αγαθών) έχει αυξηθεί αλματωδώς σε σχέση με εκείνο των υλικών αγαθών (το 25% του συνολικού διασυνοριακού εμπορίου). Στόχος της GATS (κατά την ίδρυση του ΠΟΕ, 1994) είναι να απελευθερωθεί το εμπόριο υπηρεσιών διά της

κατάργησης των εμποδίων που παρεμβάλλονται στην πρόσβαση στην αγορά μιας χώρας - μέλους από υπερεθνικές επιχειρήσεις και ξένους παρόχους υπηρεσιών. Η επικινδυνότητα της GATS εντοπίζεται κυρίως σε τρία πράγματα:

α) Τη μη αναστρεψιμότητα της συμφωνίας αυτής από τη στιγμή που συνάπτεται με μία χώρα (δηλαδή, η συγκεκριμένη χώρα υπογράφει ουσιαστικά λευκή επιταγή σε υπερεθνικές εταιρείες).

β) Προσυπογράφοντας τη μεταφορά των διαδικασιών διαιτησίας στον ΠΟΕ, ένα κράτος εκχωρεί στους ιδιώτες δημόσιες ευθύνες και εξουσίες που είναι κανονικά δική του δικαιοδοσία. Οποιοσδήποτε κυβερνητικός κανονισμός ή ενέργεια που θεωρείται ότι παρεμβάλλει εμπόδια στο εμπόριο υπηρεσιών είναι δυνατόν να προκαλέσει τη νομική δίωξη της κυβέρνησης ενώπιον εμπορικού δικαστηρίου. Σε περίπτωση που κριθεί ότι έχει δίκιο η εταιρεία, τότε η κυβέρνηση υποχρεώνεται να προσαρμόσει την εθνική νομοθεσία της ώστε να συνάδει με τους κανονισμούς της εταιρείας ή να της πληρώσει αποζημίωση.

γ) Οι διαπραγματεύσεις αυτές γίνονται με απόλυτη μυστικότητα, πέρα και έξω από οποιονδήποτε δημόσιο διάλογο και έλεγχο. Έτσι, εκχωρούνται σε υπερεθνικούς επενδυτές ζωτικά δικαιώματα των κρατών σε βασικούς τομείς όπως η υγεία, η εκπαίδευση κ.λπ. και, επομένως, καταργείται κάθε έννοια εθνικής κυριαρχίας.

Ο ΠΟΕ αποσκοπεί στη δημιουργία μιας παγκοσμιοποιημένης εκπαιδευτικής αγοράς, στην οποία οι βασικοί πρωταγωνιστές θα είναι οι μεγάλες υπερεθνικές επιχειρήσεις που θα δρουν ανεξέλεγκτα. Σταθερή, πλέον, επιδίωξη του είναι να

«απελευθερωθεί μέχρι το 2010 η αγορά της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης» σε ολόκληρο τον κόσμο. (Σημειωτέον, οι δύο πρώτες βαθμίδες της εκπαίδευσης θεωρούνται γενικά θεμελιώδες δικαίωμα των πολιτών, παρέχονται συνήθως από το δημόσιο τομέα, άρα θεωρητικά είναι εκτός της Συμφωνίας.)

Η GATS έχει εντάξει την τριτοβάθμια εκπαίδευση σε τέσσερις βασικές μορφές υπηρεσιών:

α) Η διασυνοριακή προσφορά υπηρεσίας από το έδαφος μιας χώρας σε μια άλλη χώρα. Η εξ αποστάσεως εκπαίδευση (π.χ., ηχοδιασκέψεις, βιντεοδιασκέψεις, προγράμματα για μικροϋπολογιστές, CD-ROMS, Internet) είναι η πλέον προσοδοφόρα υπηρεσία.

β) Η κατανάλωση στο εξωτερικό από πολίτες μιας χώρας στο έδαφος μιας άλλης (π.χ., οι σπουδές που κάνει ένας φοιτητής στο εξωτερικό). Από εδώ προκύπτει και η έννοια «ελκυστικότητα» του αμερικανικού πανεπιστημίου για τους αλλοδαπούς καταναλωτές - φοιτητές και πανεπιστημιακούς και η αντίστοιχη υστέρηση του ευρωπαϊκού συστήματος, την οποία η Κομισιόν επικαλείται ως το κύριο έλλειμμά του στον διεθνή ανταγωνισμό.

γ) Η εμπορική παρουσία ενός παρόχου υπηρεσιών από μια χώρα στο έδαφος μιας άλλης, η οποία παρέχει στον ξένο πάροχο τη δυνατότητα να προσφέρει μια υπηρεσία στο έδαφος της (π.χ., η «μεταφύτευση» εκπαιδευτικών ιδρυμάτων μέσω δικαιοπαροχής, branching κ.λπ.).

δ) Η κινητικότητα φυσικών προσώπων (π.χ., όταν καθηγητής από μια χώρα διδάσκει σε κάποια άλλη).

Μερικές μόνο από τις εξαιρετικά επικίνδυνες επιπτώσεις της GATS στην εκπαίδευση:

α) Η απόλυτη τυποποίηση της εκπαίδευσης. Η δημιουργία μιας τεράστιας αγοράς εκπαιδευτικών «προϊόντων» απαιτεί μια καθαρά εμπορική τυποποίηση. Το παράδοξο είναι ότι η ασφυκτική πίεση για τον έλεγχο ποιότητας στην τριτοβάθμια εκπαίδευση προέρχεται ακριβώς από αυτές τις χώρες που έχουν «απελευθερώσει» την εκπαίδευσή τους λόγω της κακής ποιότητας των πτυχίων που έχουν κατακλύσει την αγορά.

β) Η απόλυτη επικράτηση της αγγλικής γλώσσας και των αμερικανικών εκπαιδευτικών τεστ συνεπάγεται την απώλεια της πολιτιστικής ταυτότητας των χωρών που τα εισάγουν, όπως και την αυξημένη εξάρτηση, κυρίως των χωρών της Ασίας και της Αφρικής, από ξένες εκπαιδευτικές πηγές. Η αγορά εκπαιδευτικών αγγλοσαξονικών «πακέτων», δηλαδή προγραμμάτων σπουδών που έχουν δημιουργηθεί μέσα από τις πολιτιστικές εμπειρίες και συνθήκες των χωρών εξαγωγής τους, συνεπάγεται την ισοπέδωση των πολιτιστικών και εθνικών αναγκών, επιθυμιών και ιδιαιτεροτήτων των χωρών που τα εισάγουν.

γ) Η υπαγωγή της εκπαίδευσης στις δυνάμεις της αγοράς υπονομεύει την προσβασιμότητα στην εκπαίδευση και οξύνει τις ταξικές και κοινωνικές ανισότητες.

δ) Η απώλεια της εθνικής κυριαρχίας και η υποδούλωση όλων των χωρών σε ένα καρτέλ υπερεθνικών επιχειρήσεων, οι οποίες δρουν αόρατα και με ανεξέλεγκτο τρόπο. Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι το κρίσιμο πολιτικό θέμα που τίθεται από την ίδια την GATS είναι ότι οι διαπραγματεύσεις αυτές και όλες οι διαδικασίες γίνονται με απόλυτη μυστικότητα έξω από οποιοδήποτε δημόσιο έλεγχο. Ό,τι γνωρίζουμε είναι αποτέλεσμα διαρροών ή της πίεσης από ομάδες, συνδικάτα ή και

άτομα που συστηματικά τη μάχονται.

Οι ΗΠΑ, έχοντας πετύχει την αναγνώριση επαγγελματικών δικαιωμάτων (Ντιρεκτίβα 2004), ασκούν αφόρητες πιέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση για να ανοίξει την αγορά της στο εμπόριο εκπαιδευτικών τεστ, και στην Ελλάδα, ειδικότερα, για την αναγνώριση πτυχίων διαπιστευμένων ιδρυμάτων (Branch Campuses). Το 1994, η Ευρωπαϊκή Ένωση, μέλος του ΠΟΕ (στις διαπραγματεύσεις της μετράει ως ένας εταίρος κατόπιν συναίνεσης των μελών της), συμφώνησε να απελευθερώσει την «ιδιωτική εκπαίδευση». Αναφέεται, όμως, εδώ ένα πρόβλημα: Η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει την ιδιωτική εκπαίδευση μόνο σε σχέση με τη χρηματοδότηση, αλλά είναι πλέον δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού (π.χ., εταιρείες που χρηματοδοτούν έρευνα στα πανεπιστήμια, δίδακτρα κ.λπ.). Επίσης, υπάρχει σωρεία υπηρεσιών πολύ σημαντικών για τον εκπαιδευτικό μηχανισμό (βιβλιοθήκες, συντήρηση κτιρίων, τροφοδοσία, καθαριότητα) που αποτελούν στόχο πολυεθνικών. Όπως λέει και ο συντάκτης σχετικού άρθρου της *TradEducation News* (No 3), «το επόμενο βήμα θα είναι να πουν οι εταιρείες: “Μας δώσατε όλο το υπόλοιπο σύστημα, τώρα δώστε μας και τους δασκάλους σας”».

ΑΛΚΗΣ ΡΗΓΟΣ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ο λόγος και ο ρόλος
του δημόσιου πανεπιστημιακού θεσμού
από το χθες στο σήμερα

Για το δημόσιο πανεπιστήμιο και πάλι ο λόγος. Για το δυναμικό ρόλο αυτού του ιδιότυπου, σχεδόν χιλιόχρονου προ-κρατικού θεσμού, δημόσιου χώρου και λόγου και τη συμβολή του στο πολιτισμικό και κοινωνικο-πολιτικό γίγνεσθαι της ανθρωπότητας. Το δημόσιο θεσμό που εδώ και δυο χρόνια, στο νεοελληνικό κοινωνικό σχηματισμό, με αυξάνουσα ένταση και δυναμική, αντιστέκεται στις κυρίαρχες ακόμη, όμως μη ηγεμονεύουσες πια, νεοφιλελεύθερες καπιταλιστικές επιλογές αποδιάρθρωσης και απαξίωσης κάθε έννοιας δημόσιου χώρου και λόγου, μετατροπής των πολιτών σε παθητικούς καταναλωτές του θεάματος της ίδιας της ζωής τους, σε ιδιώτες

με την αγγλοσαξονική έννοια της λέξης, της δημοκρατίας από ανοικτό θεσμικά συγκρουσιακό πολίτευμα σε μια τυπική «συναινετική» διαχείριση των κοινών, μέσω μιας ανά τετραετία προαποφασισμένης από μια βιομηχανία συνείδησης των ΜΜΕ εκλογικής διαδικασίας, με σχετικοποίηση όλων των κατακτημένων με αγώνες ελευθεριών και δικαιωμάτων κοινωνικού κράτους, με εντεινόμενα φαινόμενα ανασφάλειας και αβεβαιότητας, ιδίως μεταξύ των νέων.

Αντιστέκεται, λοιπόν, το πανεπιστήμιο στις, για τον ίδιο ακριβώς λόγο, ενορχηστρωμένες στρατηγικές μιας αντιεκπαιδευτικής μεταρρύθμισης ελέγχου, χειραγώγησης και υπαγωγής του δημόσιου πανεπιστημιακού θεσμού, αυτής της αυτοδιοικούμενης κοινότητας διανοουμένων, στη μονοδιάστατη «εκσυγχρονιστική» τεχνοκρατική σκέψη θεσμικού υποβιβασμού του από χώρο κριτικής σκέψης και γνώσης, αέναης αναζήτησης της επιστημονικής αλήθειας και κοινωνικού αναστοχασμού σε ένα είδος τεχνικής σχολής εξειδικευμένων εφαρμοστών, που θα λειτουργεί με βάση ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια και συμφέροντα, ρυθμιζόμενα σε πλανητική κλίμακα από τον ΟΟΣΑ και τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου.

Μιας αντιμεταρρύθμισης που γίνεται στο όνομα, μάλιστα, του «εκδημοκρατισμού και εκσυγχρονισμού» των λειτουργιών του. Τα πάντα, άλλωστε, μπορούν να συμβούν με τις έννοιες, ακόμη και η ριζική αντιστροφή του περιεχομένου τους!

Και όλα αυτά σε μια εποχή που οι ραγδαία συντελούμενες σε παγκόσμια κλίμακα αλλαγές, ως αποτέλεσμα μιας τρίτης βιομηχανικής επανάστασης, αυτής του διεθνικο-επικοινωνιακού καπιταλισμού, όπου η πληροφορία και η γνώση μετατρέπονται στην κύρια πηγή πλούτου και κοινωνικής ισχύος και η

αιώνια σχέση γνώσης και εξουσίας αποκτά μια νέα δυναμική, που σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνεται από εξωθεσμικούς και δημοκρατικά ανεξέλεγκτους παράγοντες, κυρίως της αγοράς.

Για αυτόν, λοιπόν, τον δημόσιου χαρακτήρα θεσμό, που για άλλη μια φορά στην ιστορία του βρίσκεται σε κίνδυνο, όπως διαπίστωνε και η ομάδα των κοινωνιολόγων περί τον Μπουρντιέ από το 1999, ο λόγος. Κίνδυνο που δεν αφορά μόνο την εμφανή εξωτερική πολιτοκρία του θεσμού από οικονομικά, πολιτικά, ιδεολογικά και πολιτισμικά αιτούμενα υποταγής του στη λογική της αγοράς, ούτε τις απανταχού κρατικίστικες δυνάμεις που επιχειρούσαν ανέκαθεν την πλήρη υποδούλωσή του στη *raison d' etre* του κράτους. Αλλά και δυνάμεις πιο ύπουλες, και γι' αυτό ίσως πιο ελκυστικές, που στο όνομα της αποτελεσματικότητας, της ανταποδοτικότητας, της σύνδεσης της έρευνας με την αγορά, της ανταγωνιστικότητας των πτυχίων, της αξιοκρατίας έχουν ήδη εισχωρήσει στο εσωτερικό του. Και οι εσωτερικοί κίνδυνοι, από τους «πρόθυμους» να αποδεχτούν άκριτα ή «κριτικά», αλλά πάντα με το αζημίωτο, τα αγοραία και κρατικίστικα κυρίαρχα κελεύσματα και την πλήρη ένταξη στη λογική που τα συνέχει, είναι πολύ πιο σοβαροί και κανένα άλλοθι εξωτερικών παραγόντων δεν μπορεί να τους υπερβεί. Η μόνη λύση σε αυτές τις περιπτώσεις είναι η ζωντάνια της εσωτερικής πανεπιστημιακής ζωής και αντίστασης.

Και, ευτυχώς, αυτό συμβαίνει σήμερα στο ελληνικό πανεπιστήμιο, που δεν είναι «κλειστό, δηλαδή νεκρό», όπως ισχυρίζονται κάποιοι συνάδελφοι αυτόκλητοι συνομιλητές της κυβέρνησης, αντίθετα βρίσκεται σε κατάσταση αγωνιστικού βρασμού, και οτιδήποτε βρίσκεται σε βρασμό, ως γνωστόν, δεν

είναι νεκρό. Αντίθετα, με την πρωτόγνωρη δράση και στάση του, ως πανεπιστημιακό κίνημα φοιτητών και καθηγητών, έχει συμπαράσχει αγωνιστικά όλη την εκπαιδευτική κοινότητα. Έχει δημιουργήσει, για πρώτη φορά από τη Μεταπολίτευση, με από τα κάτω αμεσοδημοκρατικές διαδικασίες, ένα πανεκπαιδευτικό μέτωπο υπεράσπισης του δημόσιου χαρακτήρα της δωρεάν παρεχόμενης εκπαίδευσης. Ένα μέτωπο που παράγει στην κοινωνία απτά υλικά αποτελέσματα, τα οποία διεμβολίζουν το κυρίαρχο πολιτικό σκηνικό της δικομματικής συνάινεσης, όπως αποδεικνύουν καθημερινά οι εκατοντάδες συγκεντρώσεις - συζητήσεις αντιπληροφόρησης που οργανώνουμε σε όλη τη χώρα. Έχει καταστήσει με τον αγώνα του ενάντια στην επιχειρούμενη αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος την υπόθεση αυτής της αναθεώρησης συνολικά, για πρώτη επίσης φορά από τη Μεταπολίτευση, ζήτημα της κοινωνίας, έχει επαναφέρει την πολιτική στους δρόμους, στις πλατείες, στα καφενεία. Μάταια τα στημένα πάνελ της τηλεοπτικής ασυδοσίας και οι υποτιμητικοί λόγοι της υπουργού Παιδείας και των περί αυτήν επιχειρούν να το αμαυρώσουν. Το αγωνιζόμενο δημόσιο πανεπιστήμιο ανέτρεψε ήδη τα δεδομένα των σφυγμομετρήσεων της κοινής γνώμης, έχει φτιάξει μια νέα γενιά ενεργών πολιτών. Παράγει και πάλι ελευθεριακή κριτική σκέψη πολιτικής ανυπακοής, με αντιφάσεις, προφανώς, με ενέργειες που δεν είναι πάντα κατανοητές από τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των παλιότερων και απόντων από τις διεργασίες του, ούτε ορισμένες και αποδεκτές. Όμως, κανένα κοινωνικό φαινόμενο την ώρα του βρασμού και της δράσης δεν συντελείται σε συνθήκες αποστειρωμένου χημείου στην Ιστορία της ανθρωπότητας.

Για αυτόν, λοιπόν, το δημόσιο θεσμό, που σήμερα δυναμικά προβάλλει στην κοινωνία, και την πορεία του μέσα στο χρόνο, αλλά και για την ιδιότυπη και σημαντική σχέση των δύο ομαδοποιήσεων ενηλίκων πολιτών, των φοιτητών και των δασκάλων τους, που συναποτελούν τούτο τον μεσαιωνικής καταγωγής θεσμό και τις μεταξύ τους ανταγωνιστικές ή συναγωνιστικές σχέσεις, αξίες, στάσεις ζωής ή πλέγματα δύναμης και εξουσίας, ο λόγος.

Ένας λόγος, ο οποίος προσδιορίζει την πανεπιστημιακή κοινότητα ως «διακεκριμένη κοινωνική κατηγορία», για να θυμηθούμε την τυπολογία του Νίκου Πουλαντζά, διαταξική, όχι υπερταξική ή αταξική, που τα μέλη της καθίστανται ικανά, κάτω από ιδιαίτερες πολιτικές περιστάσεις, να μετεξελίσσονται σε κοινωνική δύναμη επίδρασης με κατάλληλα αποτελέσματα όταν δρουν με όρους κινήματος, ανάλογα του κάθε φορά ειδικού βάρους τους, κάτω από την υπερπροσδιοριστική σχέση τους με την ιδεολογικο-πολιτική σφαίρα. Σχέση που τους επιτρέπει, με εκπλήσσοσα ορισμένες φορές ταχύτητα, να συνδέουν τα πιο στενά ενδοπανεπιστημιακά αιτούμενα με τα ευρύτερα αξιακά διακυβεύματα του κοινωνικού τους σχηματισμού ή και του οικουμενικού γίνεσθαι και να τα καθιστά δυνάμει ικανά να αποκτούν πολιτική ενότητα, συνοχή, κοινές ευαισθησίες και ιδιαιτερότητες στον τρόπο αντίληψης της ζωής, συνήθως, αλλά όχι αποκλειστικά, αμφισβητησιακού χαρακτήρα, παρά τις πολλαπλές ανάμεσά τους ταξικές καταγωγές, πολιτικές, πολιτισμικές, ιδεολογικές διαφορές οπτικής.

Γιατί η κλασική Universitas δεν είναι κτίρια, δεν είναι μορφωτική κρατική υπηρεσία, είναι πολίτες, που διεκδικούν απ' αρχής ένα δικό τους χώρο ελευθερίας μέσα από μια

δυναμική σχέση αυτονομίας και κοσμικού ασύλου, όχι απλώς μετάδοσης της γνώσης, αλλά παραγωγής, αναπαραγωγής, διαχείρισης και με τη ναπολεόντεια επανίδρυση του και μοναδικού φορέα πιστοποίησής της, χωρίς κανενός είδους παρέμβαση θρησκευτική, οικονομική, κρατική, ιδεολογικο-πολιτική στην αέναη αναζήτηση της άπιαστης πάντα επιστημονικής αλήθειας.

Γέννημα των λειτουργικών αναγκών και αναζητήσεων του αναδυόμενου τα μεσαιωνικά χρόνια νέου κοινωνικού μορφώματος, που έμελλε να έχει επαναστατικές συνέπειες στην πορεία της ανθρώπινης Ιστορίας, του μορφώματος της σύγχρονης πόλης και των πρώτων αστικών στρωμάτων που την απαρτίζουν. Πρόκειται για μια νέα και δυναμική πολιτική οντότητα ελεύθερα συνεταιριζόμενων πολιτών - παραγωγών, που εμπεριέχει όχι μόνο οικονομικές λειτουργίες, αλλά έχει αποτέλεσμα και παράλληλο αίτιο, νέες κοινωνικές διεργασίες, νέες μορφές πολιτικής άρθρωσης, οι οποίες διασπούν και υπερβαίνουν την κλειστή και ιεραρχική δομή της υποτέλειας, του φεουδαλικού τρόπου παραγωγής, απαιτούν και κατακτούν ένα νέο επίσης νομικό καθεστώς ελευθερίας για εκείνους που εισέρχονται σ' αυτήν, ενώ προβάλλουν ως νέα αξιακά πρότάγματα την επανεμφάνιση της έννοιας του πολίτη, του δήμου, ευρύτερα του δημόσιου χώρου.

Σε αυτό το δυναμικό γίγνεσθαι δημιουργούνται, όπως είναι φυσικό, και νέες ανάγκες γνώσεων, πρακτικών, θεωρητικών, οργανωτικών, πολιτικών, καθώς και νέες αξιακές αναζητήσεις, που δεν μπορούν να καλυφτούν από την κυρίαρχη και κατεξοχήν μονοδιάστατη μεταφυσική προσέγγιση του τότε κόσμου.

Στο πλαίσιο αυτό γεννιέται και η πανεπιστημιακή *Universitas*, αυτό το, όπως παρατηρεί εύστοχα ο Ε. Μορέν, «μεγάλο κέντρο μνήμης, γνώσης, σκέψης και συζητήσεων, που αποτελεί την πρωτότυπη συμβολή της μεσαιωνικής χριστιανοσύνης στην παιδεία», με την ιδιότυπη μορφή εσωτερικών λειτουργιών και κανονισμών προγράμματος, πειθαρχίας, σχέσεων αδελφικότητας και αλληλοβοήθειας των μελών του, το οποίο διεκδικεί απ' αρχής μια μονοπωλιακή σχέση με τη γνώση και κατακτά με αγώνες ένα καθεστώς ιδιαίτερης δωσιδικίας και αυτονομίας απέναντι στα ασφυκτικά πλαίσια και τους περιορισμούς της γνώσης και της διαχείρισής της, τους οποίους επέβαλλε μέχρι τότε η θεολογική εξουσία της καθολικής εκκλησίας, αλλά και απέναντι στα όρια που έθετε το πολιτικό συμφέρον της κοσμικής εξουσίας, του αυτοκράτορα ή του βασιλιά, ακόμη και της ίδιας της πόλης.

Δρα απ' αρχής πολιτικά, στο νέο δημόσιο χώρο, ανάμεσα στους διάφορους πόλους εξουσίας, σε ανοικτή σύγκρουση με τα ιερά ανήκειν της εποχής, διεκδικώντας τη δική του αυθεντία και το δικό του λόγο μιας ιδιότυπης ιδεολογικής εξουσίας. Η πρώτη, άλλωστε, ιστορικά πράξη αναγνώρισης αυτού του ρόλου και λόγου χρονολογείται στα 1158 με την *Authentica Habitas* του αυτοκράτορα της Αγίας Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας Φρειδερίκου Μπαρμπαρόσα, σε αντάλλαγμα γνωμάτευσης του πρώτου τέτοιου είδους ιδρύματος, εκείνου των φοιτητών της Μπολόνια, υπέρ της κοσμικής του εξουσίας, το απόλυτο κύρος της οποίας αμφισβητούσε η παπική εκκλησία, ως εκπρόσωπος του Θεού επί της γης.

Και αποτελεί ιστορική ειρωνεία στις τελετές για τα οκτακόσια χρόνια αυτού του πρώτου στην ιστορία πανεπιστη-

μιακού ιδρύματος που οι υπουργοί σειράς ευρωπαϊκών χωρών, και όχι μόνο των τότε δεκαπέντε της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ανάμεσά τους και της χώρας μας, υπέγραψαν την περίφημη Διακήρυξη της Μπολόνια, πρώτη πράξη σταδιακής εφαρμογής των κειλεσμάτων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου για τη μετατροπή του πανεπιστημιακού θεσμού σε μια ακόμη εμπορική υπηρεσία αγοραίας παροχής... υπηρεσιών εκπαίδευσης.

Όπως και ένα τυχαίο εγκληματικό γεγονός, ο φόνος ενός φοιτητή, οδήγησε, το 1208, στην αναγνώριση για την Universitas magistrorum et scholarium, του πρώτου στην ιστορία κοσμικού ασύλου από τον πάπα στο πανεπιστήμιο των Παρισίων. Τα γεγονότα, έστω και περιληπτικά, αξίζει να τα περιγράψουμε, μια που η επιχειρηματολογία περί ανάγκης περιορισμού του πανεπιστημιακού ασύλου θέλει να αγνοεί το εύρος και τη δυναμική αυτού του κατακτημένου με αγώνες θεσμού. Τότε, λοιπόν, για πρώτη φορά ο σύλλογος των καθηγητών του πανεπιστημίου απαιτεί να δικάσει ο ίδιος τους ύποπτους για το έγκλημα, ενώ η βασιλική εξουσία το αρνείται. Ο σύλλογος διαμαρτυρόμενος διακόπτει τις πανεπιστημιακές παραδόσεις των μελών του. Τρεις καλόγεροι καθηγητές, όμως, δύο δομινικανοί και ένας φραγκισκανός, αρνούνται να πειθαρχήσουν στην απόφαση του συλλόγου και συνεχίζουν τις παραδόσεις τους. Ο σύλλογος τους καθαιρεί και τους διαγράφει από μέλη του πανεπιστημίου. Οι καλόγεροι απευθύνονται διαμαρτυρόμενοι στον τότε πάπα, ο οποίος και διατάζει το σύλλογο να τους επαναπροσλάβει. Το να αρνηθεί κανείς εκείνη την εποχή εντολή του πάπα ήταν ανήκουστο. Οι καθηγητές, μπροστά στο αδιέξοδο, επιλέγουν μια ριζοσπαστι-

κή υπέρβαση και παραιτούνται ομαδικά. Ο πάπας αντιδρά αφορίζοντάς τους όλους. Οι φοιτητές εξεγείρονται, βγαίνουν στους δρόμους και, μαζί με το λαό της πόλης, επιτίθενται εναντίον κάθε μοναχού. Η εξέγερση γενικεύεται. Το μέχρι τότε πιστότερο στην καθολική εκκλησία Πανεπιστήμιο, εκείνο της Σορβόνης, μετατρέπεται σε εχθρό του Βατικανού. Στον αγώνα προάσπισης της αυτονομίας του, μάλιστα, συμμαχεί με τον μέχρι χθες αντίπαλό του, το βασιλιά της Γαλλίας. Η διαμάχη κρατά έξι χρόνια!

Τελικά, ο πάπας αναγκάζεται σε συμβιβασμό, ο οποίος όχι μόνο κατοχύρωνε την πλήρη πανεπιστημιακή αυτοτέλεια και δωσιδικία, αλλά και τη συνδιοίκηση της Universitas από τις δύο συσσωματώσεις που την συναποτελούν, ενώ αναγνώριζε και το «θεάρεστο, οικουμενικό και λυτρωτικό του ρόλο» και το δικαίωμα των μελών του να απεργούν. Ακόμη και στους πτυχιούχους του έδινε τη δυνατότητα να απολαμβάνουν μια σειρά εκκλησιαστικά προνόμια και εισοδήματα. Ο σύλλογος των καθηγητών, σε αντάλλαγμα, επανεγγράφει τους τρεις διωχθέντες καλόγερους, αφού όμως τους υποχρεώνει να ορκιστούν ότι θα πειθαρχούν στις αποφάσεις και το καταστατικό του. «Από τότε», γράφει ο Α.Ε. Μπερνστάιν, «το Πανεπιστήμιο του Παρισιού δεν εξαρτάται από κανέναν. Προσδιορίζει τους κανόνες του. Αυτοελέγχεται και ελέγχει τα μέλη του, καθηγητές και φοιτητές». Για τρεις αιώνες, το διατρέχει μια ατμόσφαιρα πνευματικής ελευθερίας και δημιουργίας. Κανένα αντίστοιχο ίδρυμα δεν το συναγωνίζεται σε αίγλη, αριθμό φοιτητών και επίδραση και μόνο το 16ο αιώνα, με την εμπλοκή του στους εμφύλιους και σχισματικούς πολέμους της εποχής, χάνει σταδιακά μέρος της εσωτερικής

του ανεξαρτησίας, δημιουργικής ζωντανίας και αίγλης, αλλά και των προνομίων του και μετατρέπεται σε ακρόπολη του συντηρητισμού.

Από τότε και μέχρι σήμερα, το πανεπιστήμιο υπέστη, προφανώς, πολλές αλλαγές και προσαρμογές στα νέα αιτούμενα των κοινωνιών μέσα στις οποίες αναπτύχθηκε, παρέμεινε όμως πάντοτε μια οριακή περίπτωση, και σε ό,τι αφορά την εσωτερική του οργάνωση και σε ό,τι αφορά το πλέγμα των ανθρώπινων σχέσεων που διαμορφώνει, καθώς και στις σχέσεις του με την εξουσία. Πολλά από τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο εσωτερικό του αποτελούν την οριακή μορφή μερικών από τις θεμελιώδεις εσωτερικές συγκρούσεις του κοινωνικού συνόλου, όπως είναι αυτές που προκύπτουν από το περιεχόμενο και τη δράση της εξουσίας και της ελευθερίας. Το πανεπιστήμιο, στις δημιουργικές του ώρες, έχει την ιδιότητα να γίνεται πεδίο αναφοράς για τις περισσότερες από τις εντάσεις και διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο.

Αυτή η ειδική βαρύτητα του ιδεολογικού λόγου και ιδιαίτερου ρόλου της πανεπιστημιακής κοινότητας την οδήγησε, από τις απαρχές της λειτουργίας του θεσμού, σε σύγκρουση με το κοινωνικό περιβάλλον και τα κυρίαρχα ιερά ανήκειν που το συνέχουν κάθε εποχή. Επέτρεψε να επιβληθούν στο εσωτερικό του πανεπιστημίου πράξεις και ρόλοι αντιθετικοί, πολλές φορές έως και «παράλογοι», σε σχέση με τις κυρίαρχες αντιλήψεις και θεσμούς. Και τότε απασχολεί την Ιστορία ως ένας ιδιαίτερος δυναμικός και ιδιότυπος θεσμός δημόσιου πάντα χώρου, που παρέχει στα μέλη του σπάνιες συγκινήσεις, που μοιάζουν με τις ερωτικές σχέσεις. Και ας μην

ξεχνάμε ότι μια ερωτική σχέση, ήρεμη και ευτυχής, ένα «καλό» πειθαρχημένο πανεπιστήμιο, όπως όλα τα ανέμελα πράγματα του κόσμου, απασχολεί ελάχιστους. Αντίθετα, οι κακοφορμισμένες ερωτικές σχέσεις, όπως και το «κακό» πανεπιστήμιο, απασχολούν τον κοινωνικό τους περίγυρο, δημιουργούν εντάσεις, παράγουν ευρύτερα αποτελέσματα. Αυτό αποδεικνύει και η ιστορική διαπίστωση των αιώνων: Το πανεπιστήμιο παράγει ισχύ και αίγλη τις ώρες που βρίσκεται σε σύγκρουση με τα εξουσιαστικά κελεύσματα και ανήκειν.

Ο ιδεολογικός λόγος και ρόλος του πρώτου στην ιστορία Πανεπιστημίου, εκείνου των φοιτητών της Μπολόνια, παρήγαγε ισχύ και αίγλη και κατοχύρωσε το δικαίωμα να αποφαίνεται για τα πολιτικά διακυβεύματα, σε ανοικτή αντιπαράθεση και με την εκκλησία και με το δήμο. Ο ιδεολογικός λόγος και ρόλος του Πανεπιστημίου των καθηγητών και φοιτητών της Σορβόνης παρήγαγε ισχύ και αίγλη σε σύγκρουση τόσο με τη βασιλική εξουσία όσο και με την Εκκλησία.

Ο ιδεολογικός λόγος και ρόλος του Πανεπιστημίου του Καρόλου της Πράγας παρήγαγε ισχύ και αίγλη σε ευθεία αντίθεση όχι μόνο με την αυτοκρατορική εξουσία και την Καθολική Εκκλησία, αλλά και την όλη μεσαιωνική λογική που επέβαλλε ως γλώσσα όλων των πανεπιστημίων τη λατινική, εισάγοντας την τσεχική, γεγονός που το μετέτρεψε στο πρώτο κύτταρο των γλωσσο-εθνοτικών διεργασιών. Αντίθετα, ο φθίνων ιδεολογικός λόγος και η κυριαρχία στο εσωτερικό του ενός κομφορμιστικού πνεύματος ολόκληρο το 17ο και το 18ο αιώνα τού αφαίρεσε τη δυνατότητα ως κοινότητα να διαδραματίσει ειδικό ρόλο στις δύο μεγάλες επαναστάσεις που

άνοιξαν το δρόμο στη νεωτερικότητα: την πολιτική - αστική του 1879 και την οικονομική - βιομηχανική. Καμιά γραμμή στην ιστορία αυτών των επαναστατικών διεργασιών που άλλαξαν την πορεία της Ιστορίας δεν αναγράφει τη λέξη «πανεπιστήμιο». Ενώ δεν θα βρούμε ούτε μια σελίδα που να μην αναφέρεται στους ριζοσπάστες καθηγητές και φοιτητές που στάθηκαν στα οδοφράγματα του 1830 και, κυρίως, του 1848, συγκλονίζοντας τα θεμέλια όλων των καθεστωτικών αξιών της Ιεράς Συμμαχίας στη Γηραιά Ήπειρο.

Βέβαια, από τα μέσα του 19ου και για έναν περίπου αιώνα, κάτω από το ιδεολογικό βάρος του νέου ιερού ανήκειν του εθνικιστικού προτάγματος και των συμφερόντων του έθνους - κράτους, ο ρόλος και λόγος και των δύο συσσωματώσεων του πανεπιστημιακού θεσμού, με ιδιαίτερη έμφαση, όπως πάντα, στο φοιτητικό πληθυσμό, θα στραφεί προς την άκρα Δεξιά.

Στο Μεσοπόλεμο δεν υπάρχει απεργιακό κίνημα στην Κεντρική Ευρώπη και την Αγγλία όπου οι φοιτητές να μην έδρασαν ως δυναμικός απεργοσπαστικός μηχανισμός. Ο Χίτλερ κέρδισε την υποστήριξη της πλειοψηφίας των γερμανικών πανεπιστημίων πολύ πριν αποκτήσει την υποστήριξη σημαντικού αριθμού ψηφοφόρων. Το ίδιο συνέβη σε μεγάλο βαθμό στην Ιταλία και στην Ισπανία, ενώ στη Γαλλία, τη στιγμή ακριβώς που το Λαϊκό Μέτωπο εξασφάλιζε τη νίκη στις εκλογές του 1936, στο φοιτητικό Quartier Latin κυριαρχούσε η φασιστική Action Fracas.

Την ίδια, βέβαια, περίοδο συντηρητικής ή και ανοικτά αντιδραστικής ευρωπαϊκής πανεπιστημιακής εκατονταετίας δεν έλειψαν στο εσωτερικό του και φωνές αντίστασης από πανεπιστημιακούς και φοιτητές. Την ίδια περίοδο, ο θεσμός

απλώνεται σταθερά σε όλα τα μήκη και πλάτη του κόσμου, όπου και κάτω από διαφορετικές οικονομικο-κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες οδηγείται σε ριζικά διάφορες εκφορές λόγου και άλλου ειδικού βάρους ρόλο.

Στην αυταρχική ρωσική κοινωνία, σύμφωνα με ανάλυση του Λένιν, το πανεπιστήμιο μετατρέπεται σε ένα είδος ευαίσθητου σειсмоγράφου, οι δε φοιτητές του και η μη ενσωματωμένη μερίδα της ιντελιγκέντσιας εκφράζουν τα διαφορετικά κοινωνικά συμφέροντα των καταπιεζόμενων.

Την ίδια εποχή, στη Λατινική Αμερική εμφανίζονται για πρώτη φορά οι όροι ενός σύγχρονου, αυτοδιαχειριζόμενου από όλους τους φορείς του πανεπιστημίου, κυρίως χάρη στη δράση των φοιτητικών ενώσεων, που μετεξελίχθηκαν σε αυτό που έμεινε στην ιστορία του 20ού αιώνα ως φοιτητικό κίνημα. Η Διακήρυξη της Κόρδοβα στην Αργεντινή, στα 1918, αποτελεί το ντοκουμέντο αυτής της μεταλλαγής. Απαιτεί και επιβάλλει την πλήρη πανεπιστημιακή αυτονομία, τη συμμετοχή φοιτητών και πτυχιούχων στη διοίκηση του πανεπιστημίου, καθώς και την κατοχύρωση του πανεπιστημιακού ασύλου για όλους τους χώρους της ζωής και δράσης των φορέων του. Για πρώτη επίσης φορά, σε αυτό το φοιτητικό ντοκουμέντο τα άμεσα πανεπιστημιακά αιτήματα συνδέονται με την ευρύτερη κοινωνική και πολιτική κατάσταση, αναδεικνύοντας καθαρά τη λειτουργική σύνδεση των δύο θεωρητικά διαφορετικής φύσης, αλλά κοινής υλικής καταγωγής, προβλημάτων. Η Διακήρυξη γίνεται καταλύτης ευρύτερων πολιτικών και πολιτισμικών ζυμώσεων σε όλη τη Νότια και Κεντρική Αμερική. Ο πολιτικός ρόλος των πανεπιστημίων και των φοιτητών τους προβάλλει παντού, το ειδικό τους βάρος αυξάνεται μέχρι και

σήμερα. Μην ξεχνάμε ότι το συναρπαστικότερο από άποψη θέσεων και στόχων λατινοαμερικανικό επαναστατικό κίνημα, εκείνο των Ζαπατίστας, ξεκίνησε από διεργασίες στο Πανεπιστήμιο της Πόλης του Μεξικού και το λόγο του προσδιορίζει ένας παλαιός επιμελητής της Κοινωνιολογίας, ο υποδιοικητής Μάρκος.

Στον ευρωπαϊκό χώρο, πάντως, θα χρειαστεί οι πράξεις ηθικής και ακαδημαϊκής αξιοπρέπειας καθηγητών και φοιτητών, που το Μεσοπόλεμο αποτελούσαν φωτεινές εξαιρέσεις, να συνδεθούν μέσα στο μεγάλο αντιφασιστικό πόλεμο με τις δυνάμεις της αντίστασης για να υπερβεί ο πανεπιστημιακός θεσμός τις συντηρητικές του αγκυλώσεις και να ξαναβρεί το ριζοσπαστικό και αμφισβητησιακό του λόγο. Αποτέλεσμα, στα μεταπολεμικά χρόνια να μετατοπιστεί σαφώς ο άξονας του ειδικού πολιτικού βάρους των πανεπιστημίων προς τα αριστερά.

Χαρακτηριστικό δείγμα, με παγκόσμιες προεκτάσεις, αποτελεί η περίφημη Διακήρυξη της Γκρενόμπλ, το 1950, όπου ο φοιτητής χαρακτηρίζεται «ως νέος εργαζόμενος διανοούμενος... που έχει καθήκον και δικαίωμα να συμμετέχει στο σύνολο της παγκόσμιας και της εθνικής ολότητας... έχει καθήκον και δικαίωμα στην εργασία και την ανάπαυση... στην αναζήτηση της αλήθειας και της ελευθερίας... την οποία έχει καθήκον να υπερασπίζεται εναντίον κάθε καταπίεσης, γεγονός που για το διανοούμενο συνιστά την πιο ιερή αποστολή».

Ακολουθεί μια λίγο πολύ γνωστότερη πορεία που φέρνει, τη δεκαετία του 1960, τις δύο συσσωματώσεις εργαζόμενων διανοουμένων, που συναποτελούν το δημόσιο τούτο θεσμό, στο επίκεντρο εξελίξεων που σηματοδοτούν το τέλος των μοντέλων

ανάπτυξης και των δύο κόσμων των νικητών του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, με την έκρηξη σε παγκόσμια κλίμακα, που έμεινε στην ιστορία ως Μάης του '68. Έκρηξη που μετέτρεψε και πάλι το πανεπιστήμιο σε εστία εξουσίας, στο εσωτερικό της οποίας δεν αντανακλάται απλώς η κοινωνική διαπάλη, αλλά και διεξάγεται, γεγονός που έχει επιπτώσεις στο ιδεολογικό πεδίο, αλλά και απτά πολιτικά και, προφανώς, πολιτισμικά αποτελέσματα.

Τα ίδια συμβαίνουν, βεβαίως, και στο ελληνικό πανεπιστήμιο. Έχει και αυτό τις σκοτεινές του ώρες, έστω και όχι τόσο μεγάλης διάρκειας όπως τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά. Έχει, από την αρχή της ύπαρξής του, ένα ιδιαίτερο ειδικό πολιτικό βάρος στο όλο γίνεσθαι του κοινωνικού μας σχηματισμού. Αποκτά και αυτό ισχύ και αίγλη όταν συμμετέχει πρωταγωνιστικά στην έξωση της πρώτης βασιλικής δυναστείας του Ότο Βίτελσμπαχ, όταν συμμετέχει στην Αντίσταση την περίοδο της Κατοχής, όταν αγωνίζεται για το άπιαστο ακόμη όνειρο του 15% για την παιδεία, όταν δρα με όρους πρωτόγνωρους ως το μόνο συλλογικό πολιτικό υποκείμενο εναντίον της στρατιωτικής δικτατορίας της 21ης Απριλίου, όταν παλεύει για εκδημοκρατισμό της πανεπιστημιακής ζωής δημιουργώντας για πρώτη φορά συνθήκες πανεπιστημιακού μετώπου με το στρώμα των βοηθών και επιμελητών στη μεγάλη απεργία του 1978, όταν αναγκάζει την κυβέρνηση να αποσύρει το νόμο 815 που η ίδια είχε ψηφίσει.

Και ας μην ξεχνάνε, όσοι βιαστικά και υποτιμητικά αντιμετωπίζουν αρνητικά το σημερινό αγωνιζόμενο νέο φοιτητικό κίνημα, ότι οι πρωταγωνιστές των διαφόρων φάσεων αυτών των αγώνων του αποτέλεσαν στη συνέχεια πολλές φορές

την καλύτερη φουρνιά των καθηγητών του. Αρκεί να θυμίσουμε ότι οι δύο πρώτοι φοιτητές που αποβλήθηκαν από το Πανεπιστήμιο των Αθηνών για... συνδικαλιστική δράση, συνωμοτική την ονόμασαν το 1839, ο Αναστάσιος Γούδας και ο Ιωάννης Κομπότης, ο μεν πρώτος είναι και ο πρώτος διδάκτορας του Πανεπιστημίου, με ειδική μάλιστα μνεία, και στη συνέχεια αξιόλογος λόγιος, συγγραφέας και αγωνιστής για την έξωση του Όθωνα, ενώ ο δεύτερος έγινε αργότερα καθηγητής της Ιατρικής.

Μέσα σε αυτή τη συνοπτική διαδρομή αιώνων, θα εντοπίσουμε ένα σταθερό πυρήνα κοινωνικής φυσιογνωμίας, παρά τις κατά καιρούς εσωτερικές αντιθέσεις, μεταπτώσεις ή και καταπτώσεις. Ένα σταθερό πυρήνα, που επιτρέπει την παραγωγή αυτής της δυναμικής του ιδιαίτερου λόγου και ρόλου, που παράγει και αναπαράγει, μαζί με τη γνώση και τη συνακόλουθη αμφισβήτησή της, το ομόλογό του στο πολιτικό πεδίο, της πολιτικής ανυπακοής και αντίστασης στα ιερά ανήκειν κάθε εποχής, κάθε συμφέροντος. Γεγονός που το καθιστά το μοναδικό θεσμό κοινωνικού κριτικού αναστοχασμού του συνόλου των νεωτερικών μας κοινωνιών.

Ρόλο και λόγο που σήμερα έχουμε ανάγκη επειγόντως ως κοινωνίες, μπροστά στο ανεξέλεγκτο της γνώσης και την αντιδημοκρατική εξέλιξη των κοινωνιών μας. «Επειδή προσφέρει», όπως γράφει και πάλι ο Μπουρντιέ, «έστω και σε πολύ υποβαθμισμένες δυστυχώς μορφές, όλα εκείνα από τα οποία οι αστικές οικογένειες θέλουν να προστατέψουν τα παιδιά τους... γι' αυτόν ακριβώς το λόγο είναι αναντικατάστατος ο ρόλος που διαδραματίζει, ρόλο που οφείλουμε να υπερασπιστούμε πάση θυσία. Εάν καταρρεύσει... αυτός ο χώρος άμιλλας και αμφι-

σβήτησης... τότε βαίνει προς εξαφάνιση και μια αναντικατάστατη μορφή κριτικού και πολιτικού πνεύματος, μαραίνοντας μαζί της κάθε σφαιρικό στοχασμό που θα υπερέβαινε τα όρια των γνωστικών εξειδικεύσεων και των λειτουργικών οικονομικών ικανοτήτων της νεολαίας. Εκείνο το μερίδιο κριτικής απόστασης από τον κοινωνικό της προσδιορισμό, που είναι αναγκαία προϋπόθεση για την πεφωτισμένη πολιτιστική ζωή και την ενεργό συμμετοχή στη δημοκρατία».

Γιατί αν η δημοκρατία οφείλει να επιζήσει και να διευρυνθεί και όχι να βαίνει συρρικνούμενη, αυτό μπορεί να συμβεί μόνο στο μέτρο που οι πολίτες της, όλοι και όλες αν είναι δυνατόν, έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε αυτό τον αυτορρυθμιζόμενο κόσμο που, ενώ δεν είναι χωρίς κανόνες, κυρώσεις και υποχρεώσεις, βρίσκεται έξω από το αμείλικτο και ιδιοτελές σύστημα στο οποίο καλούνται να εισέλθουν.

Αυτό τον αναντικατάστατο χώρο ελευθεριακής σκέψης, όπου το «τάδε έφα» της όποιας αυθεντίας και εξουσίας οφείλει να είναι αδιανόητο. Το ίδιο συμβαίνει, ορθότερα οφείλει να συμβαίνει, και στο δημοκρατικό πολίτευμα. Και είναι από αυτή την άποψη εγκληματικό να αναγορεύει η υπουργός Παιδείας και η κυβέρνηση τους φορείς αυτού του δημόσιου θεσμού, φοιτητές και δασκάλους τους, που τον υπερασπίζονται σήμερα ως «εχθρούς της κοινωνίας»! Η προσπάθειά της, βέβαια, είναι ιστορικά προφανώς μάταιη. Ο αγώνας υπεράσπισης του άρθρου 16 έχει γραφτεί ήδη στην ιστορία αυτού του τόπου και του πανεπιστημίου του.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΑΘΑΚΗΣ

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Περί έρευνας στις ΗΠΑ,
την Ευρώπη και ολίγον την Ελλάδα

Πανεπιστήμιο σημαίνει έρευνα. Αυτό το διαχωρίζει από τα κολέγια και τα διδακτικά ιδρύματα κάθε μορφής. Διδασκαλία χωρίς έρευνα δεν γίνεται. Όχι διότι ο χρόνος είναι χρήμα, αλλά κυρίως διότι ο χρόνος είναι γνώση. Και η γνώση πολύ συχνά έχει συσσωρευτικό χαρακτήρα. Εκεί που δημιουργείται, εκεί αποκτάται και το πλεονέκτημα για τον επόμενο κύκλο των εξελίξεων στο μέλλον. Η επιστήμη είναι, φυσικά, διεθνής και όχι εθνική υπόθεση. Πρακτικά, όλοι οι επιστημονικοί κλάδοι είναι καταστατικά διεθνείς. Δεν έχουν εθνικές φορεσιές. Όπου και όταν επιχειρήθηκε να τεθούν φραγμοί στην πλήρη και απόλυτα ελεύθερη διακίνηση, αλλά και παραγωγή ιδεών και γνώσης, οι φραγμοί αυτοί κατέρρευσαν, συχνά μετά από δραματικές εμπειρίες.

Η επιστήμη μπορεί να μη φοράει εθνικές φορεσιές, αλλά έχει ιστορικές παραδόσεις. Οι Γερμανοί έχουν ισχυρή φιλοσοφική παράδοση, οι Γάλλοι πρωτοστατούν στην Ιστορία ή και σε πολλές άλλες κοινωνικές επιστήμες, οι αγγλοσαξονικές χώρες έχουν προβάδισμα στις θετικές επιστήμες, οι Ρώσοι στα μαθηματικά, πιθανόν και στη φυσική κ.λπ. Το συσσωρευτικό, όμως, πλεονέκτημα δεν είναι ούτε διαρκές ούτε μη αναστρέψιμο. Εξάλλου, δίπλα στο συσσωρευτικό παράδειγμα, υπάρχει και η διάχυση της ερευνητικής δραστηριότητας.

Τα πανεπιστήμια είναι σαν το εθνικό νόμισμα. Μόλις συγκροτήθηκαν τα εθνικά κράτη, μαζί με τη σημαία και το εθνικό νόμισμα δημιούργησαν και το εθνικό πανεπιστήμιο. Το ίδιο έκανε και η Ελλάδα πολύ νωρίς, μόλις το 1837. Το ίδιο έκαναν και οι περισσότερες χώρες του κόσμου. Αυτή η συγκρότηση εθνικών πανεπιστημίων ήταν μέρος των ίδιων των ιδεών που έδωσαν υπόσταση στην έννοια του έθνους, του εθνικού κράτους και του πολίτη (η Γαλλική Επανάσταση, δηλαδή) και έθετε ως προνομιακό πεδίο έρευνας την Ιστορία, τη γλώσσα και τις νομικές σπουδές. Αργότερα, ακολούθησαν οι θετικές επιστήμες. Σε κάθε περίπτωση, ήταν κοινής αποδοχής αφετηριακά ότι το πανεπιστήμιο σημαίνει έρευνα.

Αυτό που εντυπωσιάζει μελετώντας τα πανεπιστήμια σε όλο τον κόσμο, από τις κορυφαίες ευρωπαϊκές χώρες και τις ΗΠΑ μέχρι την Τεχεράνη, το Ισλαμαμπάντ, το Σάο Πάολο και το Πεκίνο, είναι οι ομοιότητες και όχι οι διαφορές τους. Μπορεί σε κάποια θέματα οι δομές να είναι διαφορετικές, ο βαθμός αυτονομίας, ο τρόπος διοίκησης, η ισχύς της καθηγητικής έδρας κ.λπ., μπορεί οι ιδεολογικές και πολιτικές μέριμνες να βαραίνουν υπερβολικά κάπου, όμως η σύγκριση του Πολυ-

τεχνείου της Τεχεράνης, του Μετσόβιου και του MIT θα εντυπωσιάσει με τις ομοιότητες παρά με τις διαφορές τους, τόσο στα προπτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών όσο και στις λειτουργίες τους ως ερευνητικά πανεπιστήμια.

Με τα δεδομένα αυτά, η συζήτηση περί έρευνας αποκτά ενδιαφέρον, καθώς η σημερινή συγκυρία θέτει διάφορες αντιφατικές προτάσεις περί βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας, περί της ανάγκης των πανεπιστημίων να προσφέρουν χρηστικά ερευνητικά αποτελέσματα για τις επιχειρήσεις και, φυσικά, στη θεώρηση της δημόσιας χρηματοδότησης της έρευνας ως κατασπατάλησης πόρων, εφόσον δεν υπάρχουν αυστηροί μηχανισμοί αξιολόγησής της.

Οι σημερινοί προβληματισμοί βρίσκονται σε πλήρη δυσαρμονία με την καταστατική διακήρυξη περί έρευνας, που ο πρόεδρος Ρούσβελτ είχε προωθήσει με την περίφημη Έκθεση του Βάνεβαρ Μπους με τίτλο «Επιστήμη: σύνορα χωρίς όρια», το 1945. Εκεί ο ορισμός της επιστημονικής προόδου ήταν απόλυτα σαφής:

«Η επιστημονική πρόοδος σε ένα διευρυμένο μέτωπο προκαλείται από το ελεύθερο παιχνίδι ελεύθερων μυαλών, που δουλεύουν σε θέματα της δικής τους επιλογής, με τρόπους που επιβάλλει η περιέργεια για την εξερεύνηση αγνώστων γνωστικών περιοχών».

Αυτό συνάδει απόλυτα με μια εύστοχη παρατήρηση που έκανε ο Τσόμσκι κατά την επίσκεψή του στο Ηράκλειο, τον Ιούνιο του 2006. Είπε ότι, μετά τη δραματική περίοδο του μακαρθισμού, στην επόμενη εικοσαετία η έρευνα, αν και είχε ως κύριο χρηματοδότη το υπουργείο Άμυνας, εν τούτοις ήταν

απόλυτα ελεύθερη, καθώς ποτέ το υπουργείο δεν ρωτούσε τι έρευνα έκανε ο ερευνητής (εν προκειμένω οι έρευνες του Τσόμσκι στη Γλωσσολογία). Αντίθετα, τα πράγματα άλλαξαν προς το χειρότερο τα τελευταία χρόνια με τις περίπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες, που είναι συνήθεις πλέον στις ΗΠΑ, αν και σε πολύ μικρότερο βαθμό απ' ό,τι στην Ευρώπη.

Μια συνοπτική ματιά στα χαρακτηριστικά της έρευνας στις ΗΠΑ έχει ενδιαφέρον. Αναφερόμαστε σε ένα μικρό αριθμό ιδρυμάτων, τα πανεπιστήμια δηλαδή, που είναι μόλις 150 και από αυτά υπάρχει ένας κατά πολύ μικρότερος αριθμός, 30-40 πανεπιστημίων, που συγκεντρώνει δυσανάλογα μεγάλο κομμάτι των ερευνητικών πόρων, ίσως και το 60-70%. Οι κλίμακες είναι εξωπραγματικές σε σχέση με τα πανεπιστήμια των μικρότερων χωρών, ακόμα και αν αναφερόμαστε στα μεγαλύτερα πανεπιστήμια σε αυτές. Οι διαφορές δεν αφορούν τόσο τον αριθμό των φοιτητών, που για ένα κανονικό πανεπιστήμιο (με όλες, δηλαδή, τις σχολές) κυμαίνεται συνήθως γύρω στις 20.000 με 25.000, όσο την κλίμακα των πόρων ανά φοιτητή και, φυσικά, τους ερευνητικούς πόρους ανά καθηγητή. Ένα «καλό» αμερικανικό πανεπιστήμιο έχει προϋπολογισμό 5-6 φορές μεγαλύτερο από το σύνολο της χρηματοδότησης της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Άρα, κάθε σύγκριση στερείται νοήματος και δεν πρόκειται γι' αυτό το θέμα. Ο δεκαπλασιασμός των πόρων στην Ελλάδα, χωρίς άλλες αλλαγές, προφανώς δεν θα δημιουργούσε τα ίδια αποτελέσματα.

Το πρώτο χαρακτηριστικό του αμερικανικού συστήματος έρευνας είναι ότι ποτέ δεν υποτιμήθηκε η βασική έρευνα. Αντίθετα, στην Ευρώπη, η Ευρωπαϊκή Ένωση, που έχει εκτεταμένη αρμοδιότητα σε θέματα έρευνας, δεν είχε μέχρι

πολύ πρόσφατα καμία δραστηριότητα στον τομέα αυτό. Μόλις το 2004 εμφανίστηκαν οι πρώτες εκθέσεις για το θέμα και η Ε.Ε. προχώρησε στην ίδρυση του πρώτου φορέα χρηματοδότησης βασικής έρευνας. Αυτό δεν σημαίνει ότι η βασική έρευνα δεν παραμένει ισχυρή στην Ευρώπη, αλλά παραμένει, όπως και στο παρελθόν, εθνική υπόθεση. Σε κάθε, όμως, μεταρρυθμιστική προσπάθεια στα πανεπιστήμια των περισσότερων χωρών, η έμφαση δίνεται στη στροφή σε πιο εφαρμοσμένα πεδία και στη συγκέντρωση της βασικής έρευνας σε λίγα κέντρα, ερευνητικά ή πανεπιστημιακά (Κέντρα Αριστείας). Συνέβη στη Μεγάλη Βρετανία και σε μικρότερο βαθμό στη Γαλλία και τη Γερμανία.

Από την εμπειρία των ΗΠΑ γνωρίζουμε ότι η συγκέντρωση της έρευνας σε λίγα κέντρα έχει μια σημαντική παρενέργεια. Εξαναγκάζει πολλά αμερικανικά πανεπιστήμια να στραφούν σε δεύτερης ποιότητας έρευνα, σαν αυτή που στην ακραία της μορφή διοχετεύεται στα λάιφ στάιλ περιοδικά ανά τον κόσμο και στα δελτία ειδήσεων. Η πληθώρα των ερευνών με αστεία στατιστικά ευρήματα, οι έρευνες του τύπου ότι «το κάπνισμα συνδέεται με το άγχος που κληρονόμησε κάποιος μέσω ενός γονιδίου από τον προπάππου του» ή ότι «η εγκληματική δράση συνδέεται με τη χαμηλή κατανάλωση λαχανικών» ή οι πιο «σοβαρές» για τη «μεσογειακή διατροφή» εκπορεύονται από την άνιση ανάπτυξη ερευνητικών συστημάτων και την κατανομή των πόρων.

Το δεύτερο χαρακτηριστικό του αμερικανικού συστήματος έρευνας είναι η δημιουργία των ενδιάμεσων χρηματοδοτικών θεσμών. Τα χρήματα (με εξαίρεση το υπουργείο Άμυνας) διατίθενται από ειδικευμένους φορείς σε κάθε τομέα της

επιστήμης. Για παράδειγμα, όλα τα μεγάλα ερευνητικά κληροδοτήματα (Φορντ, Φουλμπράιτ, Ροκφέλερ κ.λπ.) έχουν την τάση να ενοποιούν τους πόρους σε έναν κοινό φορέα διαχείρισης της έρευνας, εν προκειμένω στις κοινωνικές επιστήμες, στον οποίον απευθύνονται άτομα ή ερευνητικές ομάδες για τη χρηματοδότησή τους. Στις θετικές επιστήμες υπάρχει επίσης συγκεντρωτική διαχείριση των πόρων από δύο ή τρεις μεγάλους φορείς.

Το τρίτο χαρακτηριστικό είναι η περιορισμένη γραφειοκρατία. Συνήθως υπάρχουν ελάχιστοι έλεγχοι, μιας και η μη εκπλήρωση των ερευνητικών προγραμμάτων μπορεί να δημιουργεί κατασπατάληση πόρων, αλλά η ποινή για τον ερευνητή είναι η αδυναμία να προσφύγει στην ίδια πηγή στο μέλλον. Είναι διάχυτη η πεποίθηση στους χρηματοδοτικούς φορείς ότι η δημιουργία γραφειοκρατίας ελέγχου θα είχε πολύ μεγαλύτερο κόστος από την πλήρη ελευθερία των ερευνητών, και ως συνεπάγεται αυτό την απώλεια ενός 20-30% σε μέτριες ή κακές έρευνες.

Το τέταρτο χαρακτηριστικό του αμερικανικού συστήματος είναι η έκταση της δημόσιας χρηματοδότησης. Οι δημόσιοι πόροι παραμένουν το μεγαλύτερο τμήμα της ερευνητικής χρηματοδότησης, με ποσοστό ανάμεσα στο 50-60%, τα κληροδοτήματα προσθέτουν ένα 20% και οι ιδιωτικοί πόροι το υπόλοιπο. Το ποσοστό αυτό είναι μεγαλύτερο από τα ισχύοντα στις ευρωπαϊκές χώρες, που ίσως ένα 30-40% να προέρχεται από ιδιωτικούς πόρους.

Το τελευταίο χαρακτηριστικό είναι η θεσμική θωράκιση της έρευνας στα πανεπιστήμια. Τα αποτελέσματα της έρευνας, εφόσον εμπίπτουν στο ευρύ τομέα της βασικής επιστήμης,

είναι «ελεύθερο αγαθό», δημοσιεύονται, δηλαδή, σε επιστημονικά περιοδικά και είναι ελεύθερα αξιοποιήσιμα από τον καθένα. Στις ΗΠΑ, για ένα χρόνο μετά τη δημοσίευση, ο συγγραφέας - ερευνητής έχει κάποια προνόμια, εφόσον αποφασίσει να αποκτήσει δικαιώματα ευρεσιτεχνίας από τη δημοσίευση. Οτιδήποτε σχηματίζεται ως «δικαίωμα ευρεσιτεχνίας» ανήκει, φυσικά, κατά το μεγαλύτερο ποσοστό στο πανεπιστήμιο και κατά το μικρότερο στο συγγραφέα. Ο χρηματοδότης, δημόσιος ή ιδιώτης, δεν έχει κανένα δικαίωμα στο αποτέλεσμα της έρευνας. Έτσι, μια έρευνα που χρηματοδοτείται από κάποια εταιρεία μπορεί κάλλιστα να καταλήξει σε ανταγωνίστρια εταιρεία εάν αυτή δώσει μεγαλύτερο τίμημα στο πανεπιστήμιο που έχει τα δικαιώματα της ευρεσιτεχνίας. Κατ' αυτό τον τρόπο, κατοχυρώνεται η πλήρης ανεξαρτησία του πανεπιστημίου και του ερευνητή από το χρηματοδότη της έρευνας. Οι εταιρείες έχουν, φυσικά, κίνητρο να χρηματοδοτούν τη βασική έρευνα διότι χωρίς αυτή οι πρόοδοι που δυνάμει μπορούν να γίνουν σε έναν κλάδο επιβραδύνονται. Εξάλλου, τα ερευνητικά κέντρα των εταιρειών συνήθως αδυνατούν να ανταγωνιστούν τα πανεπιστήμια στη βασική έρευνα, καθώς οι καθηγητές σπανίως θα άφηναν το πανεπιστήμιο για μια θέση σε ερευνητικό κέντρο εταιρείας. Άρα, κανένας θεσμός στο σύστημα δεν έχει συμφέρον παρά να ενισχύει την ανεξάρτητη λειτουργία των ερευνητικών δραστηριοτήτων των πανεπιστημίων.

Στην Ευρώπη, παρά τις διαφορές που υπάρχουν από χώρα σε χώρα, υπάρχουν πολλά κοινά στοιχεία. Πρώτον, στις περισσότερες χώρες υπάρχουν, παράλληλα με τα πανεπιστήμια, εθνικά συστήματα ερευνητικών ιδρυμάτων (π.χ., CNRS

στη Γαλλία). Σε άλλες χώρες, κυρίως τις κεντροευρωπαϊκές και ανατολικοευρωπαϊκές, είναι σημαντικός ο ρόλος των Ακαδημιών των Επιστημών. Αυτές, όμως, συνήθως αποτελούν και ενδιάμεσους θεσμούς που χρηματοδοτούν την έρευνα. Στο σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών, με εξαίρεση ίσως την Ελλάδα, τη χρηματοδότηση της έρευνας την έχουν ενδιάμεσοι χρηματοδοτικοί θεσμοί (εξαιρούνται τα υπουργεία Άμυνας). Μόνο στην Ελλάδα οι έρευνες χρηματοδοτούνται απευθείας από την κεντρική κυβέρνηση (το υπουργείο Παιδείας σε σχέση με την έρευνα στα πανεπιστήμια και το υπουργείο Βιομηχανίας σε σχέση με τα αυτόνομα ερευνητικά κέντρα). Οι πρόσφατες αλλαγές σε αρκετές χώρες (παράδειγμα η Αυστρία) επιδιώκουν να εισαγάγουν συστήματα αξιολόγησης της έρευνας στη βάση των αποτελεσμάτων. Στις περισσότερες χώρες οι ενδιάμεσοι θεσμοί έχουν τα δικά τους κριτήρια και θέτουν τις προτεραιότητες στη χρηματοδότηση προκειμένου να ενισχύσουν πεδία έρευνας ή συγκεκριμένες ερευνητικές ομάδες.

Σε γενικές γραμμές, η βασική έρευνα στην Ευρώπη παραμένει ισχυρή σε εθνικό επίπεδο και, με δεδομένο το χαμηλό βαθμό συνεργασιών ανάμεσα σε παρεμφερή ιδρύματα διαφορετικών χωρών, εξακολουθεί να έχει μια σημαντική παρουσία σε ανακαλύψεις αιχμής, παρά το σχετικό προβάδισμα των ΗΠΑ. Η ψαλίδα, όμως, στις θετικές και ιατρικές επιστήμες παραμένει κατά πολύ μικρότερη απ' ό,τι συνήθως παρουσιάζεται.

Η κεντρική επιδίωξη, όπως έχει διατυπωθεί στο επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, είναι να φτάσει η χρηματοδότηση της έρευνας στο 3% του ΑΕΠ μέχρι το 2010. Εάν το μέτρο εφαρμοζόταν στην Ελλάδα, θα πενταπλασιαζόταν άμεσα η

χρηματοδότηση της έρευνας, κάτι που φαντάζει μάλλον εξωπραγματικό για την ελληνική εμπειρία. Σε κάθε περίπτωση, όμως, με δεδομένο το εξαιρετικά χαμηλό επίπεδο των ερευνητικών υποδομών και την ανυπαρξία θεσμών και διαδικασιών που να ενθαρρύνουν την έρευνα στα πανεπιστήμια, το ελληνικό σύστημα παραμένει μοναδικό. Σήμερα δεν υπάρχει κανένας τρόπος να ιδρυθεί εντός του πανεπιστημίου ένα ερευνητικό κέντρο, ινστιτούτο ή οτιδήποτε άλλο. Το πανεπιστήμιο ωθεί τους καθηγητές να επιλέξουν ένα ερευνητικό κέντρο εκτός πανεπιστημίου, ένα από αυτά που δεν έχουν καμιά θεσμική σχέση με το πανεπιστήμιο. Η παλιά νομοθεσία των ΕΠΙ και πληθώρας άλλων αναχρονιστικών θεσμών έχει κλείσει χωρίς να έχει αντικατασταθεί από κάτι άλλο. Η άλλη «ελληνική» λύση είναι το άνοιγμα ενός κωδικού στον ειδικό λογαριασμό. Έτσι, ένα ερευνητικό κέντρο ή ακόμα και ένα κέντρο παροχής υπηρεσιών, εάν πρόκειται για τον ιατρικό, για παράδειγμα, τομέα, λειτουργεί ως ένας κωδικός δίπλα σε ένα συνέδριο ή μια ατομική έρευνα. Αυτή η δραματική κατάσταση συμπληρώνεται από την παντελή έλλειψη θεσμών προστασίας της έρευνας και των δικαιωμάτων των πανεπιστημίων σε αυτά. Έτσι, η ερευνητική δραστηριότητα συχνά εκφυλίζεται σε ατομική επιχείρηση εντός του πανεπιστημίου. Από την άλλη, υπάρχει παντελής έλλειψη ενδιάμεσων χρηματοδοτικών θεσμών και πλήρης αδιαφάνεια στην κατανομή των μικρών πόρων που διατίθενται για την έρευνα. Είναι ελληνική ιδιαιτερότητα ότι ένας καθηγητής με εικοσαετή θητεία στο πανεπιστήμιο δεν έχει ούτε ένα ευρύ προϋπολογισμό για να πηγαίνει σε συνέδρια, να καλύπτει στοιχειώδη έξοδα της πιο απλής ατομικής του έρευνας ή καμιά δυνατότητα να ενταχτεί σε

κάποια ερευνητική ομάδα ή σε ένα ερευνητικό κέντρο εντός του πανεπιστημιακού συστήματος. Είναι, μάλλον, προς τιμή των πανεπιστημιακών πλήρους απασχόλησης με υψηλό βαθμό αφοσίωσης στην πανεπιστημιακή έρευνα το πώς καταφέρνουν με απίθανους τρόπους να βρίσκουν στοιχειώδεις πόρους και να έχουν τόσο σημαντική παρουσία στη διεθνή κοινότητα.

Η αύξηση των πόρων, η ίδρυση ενδιάμεσων θεσμών που να διαχειρίζονται τους ερευνητικούς πόρους, η δημιουργία ερευνητικών κέντρων εντός των πανεπιστημίων, η θεσμική θωράκιση της πανεπιστημιακής έρευνας απέναντι σε ιδιωτικά και δημόσια συμφέροντα και, φυσικά, ο εξοβελισμός του «πειρασμού» του ατομικού πλουτισμού από τις ερευνητικές δραστηριότητες αποτελούν την υπαρκτή θεματική ενότητα προκειμένου τα πανεπιστήμια να αποκτήσουν κανονικές ερευνητικές δραστηριότητες. Οι κατεπείγουσες αυτές θεσμικές ρυθμίσεις είναι αναγκαίες και οφείλουν να γίνουν με τρόπο διαφανή και συμβατό με τα διεθνή ισχύοντα.

Σε κάθε περίπτωση, η καταστατική αφετηρία δεν μπορεί να είναι άλλη από την εξαιρετική διατύπωση της εποχής του Ρούσβελτ. Κάθε άλλη μέριμνα που προέρχεται από τη σύγχρονη εμπορική ορολογία φαντάζει όχι μόνο θεωρητικά προβληματική, αλλά και πρακτικά αντιβαίνει την ίδια την πραγματικότητα των επιστημονικών ανακαλύψεων. Ενώ είναι διάχυτη η ιδέα ότι η επιστήμη είναι μια ατέλειωτη αλυσίδα «επιτυχιών» και ότι κάθε σύστημα οφείλει να ενθαρρύνει τις «επιτυχίες» και να αποθαρρύνει τις «αποτυχίες», στην πραγματικότητα η επιστήμη είναι πρωτίστως μια επιστήμη «αποτυχιών». Ας χρησιμοποιήσουμε για παράδειγμα το δείκτη των ευρεσιτεχνιών: Το 98,5% των ευρεσιτεχνιών που κατοχυρώ-

νονται σε όλους τους τομείς αιχμής μένουν για πάντα στα αζήτητα. Μόλις το 1,5% προκαλεί το ενδιαφέρον του εμπορίου και από αυτό ένα πολύ μικρότερο ποσοστό βρίσκει το δρόμο του σε κάποια υπαρκτή εμπορική ή χρηστική εφαρμογή. Στην επιστήμη ή στο στενό τομέα έρευνας του καθενός δεν ισχύει το ίδιο με τον όγκο των ερευνητικών εργασιών που δημοσιεύονται σε σχέση με αυτές που γίνονται κάποιο σημείο αναφοράς; Οι «αποτυχίες» είναι φυσικά αναπόσπαστο κομμάτι της «επιτυχίας». Κάθε απόπειρα ταξινόμησης, προγραμματισμού και σχεδιασμού οδηγεί σε αδιέξοδο. Η γραφειοκρατικοποίηση της έρευνας ή η προσπάθεια πρόσδεσής της σε χρησιμοθηρικά αποτελέσματα καταστρατηγεί την καταστατική αφετηρία της έρευνας: «Ελεύθερο παιχνίδι ελεύθερων μυαλών, ελεύθερη επιλογή του θέματος και της μεθοδολογίας». Ίσως φαντάζει λίγο δαπανηρό, αλλά στην πραγματικότητα, στο όνομα της εξοικονόμησης πόρων, η πρόσφατη Ιστορία έχει καταγράψει τα πιο ακραία συντηρητικά ιδεολογικά και πολιτικά προτάγματα. Ας μη μετατραπεί η έρευνα και το πανεπιστήμιο σε ένα από αυτά.

ΞΕΝΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Πιστοποίηση της ποιότητας
και αξιολόγηση της έρευνας
και διδασκαλίας στα ΑΕΙ:
Η βρετανική εμπειρία

Σήμερα που το πανεπιστήμιο αποτελεί διακύβευμα και αντικείμενο συγκρούσεων, πολλοί μιλούν για την αξιολόγησή του. Η αξιολόγηση, όμως, δεν είναι μια αφηρημένη διαδικασία, μια ευχή. Ο νόμος που ψηφίστηκε το 2005, παρά τις αντιδράσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας, είναι συγκεκριμένος στις προβλέψεις, τις απαιτήσεις και τους στόχους του. Μοιάζει στη φιλοσοφία του με το βρετανικό σύστημα αξιολόγησης που λειτουργεί εδώ και 20 χρόνια. Εύλογο, λοιπόν, είναι να αναρωτηθούμε πόσο πετυχημένο είναι αυτό το σύστημα.

Το σύστημα αξιολόγησης της έρευνας στη Μεγάλη Βρετανία ξεκίνησε επί κυβερνήσεως Θάτσερ, η οποία θεωρούσε ότι το πανεπιστημιακό επίπεδο πέφτει και ότι θα πρέπει να ελέγξει το πώς χρησιμοποιούνται τα χρήματα των φορολογουμένων. Η κυβέρνηση Θάτσερ πίστευε ότι η διαχείριση των πανεπιστημίων ήταν κακή, ότι τα πανεπιστήμια δεν είχαν σαφείς στόχους και ότι η λειτουργία τους καθοριζόταν από τις επιθυμίες των πανεπιστημιακών. Έτσι, το 1986 άρχισε το Σύστημα Αξιολόγησης της Έρευνας (Research Assessment Exercise) και, στη συνέχεια, από το 1990, προστέθηκαν διάφορες άλλες μορφές αξιολόγησης με κέντρο τη διδασκαλία.

Πριν την εισαγωγή αυτών των συστημάτων, τα χρήματα για την έρευνα ήταν μέρος της κρατικής χρηματοδότησης με έναν αλγόριθμο που υπολόγιζε ότι το 40% του χρόνου των πανεπιστημιακών πηγαίνει στην έρευνα, ενώ η αποτίμηση της ερευνητικής δραστηριότητας ήταν ευθύνη των πανεπιστημιακών τμημάτων και των επιστημονικών εταιρειών. Η ποιότητα των πτυχίων αξιολογείτο με βάση το αρχικό επίπεδο εισαγωγής των φοιτητών (A-levels) και το γεγονός ότι σπούδαζαν για τρία χρόνια μια βασική επιστημονική πειθαρχία (single honors degree), στην οποία και εξετάζονταν. Τέλος, η παρουσία εξωτερικών εξεταστών διασφάλιζε τη συγκρισιμότητα των προγραμμάτων και των μεθόδων εξέτασης.

Ουσιαστικά, αυτό που προσπάθησε η κυβέρνηση Θάτσερ ήταν να διανεμίει την όλο και μικρότερη πίτα της κρατικής χρηματοδότησης στα όλο και αυξανόμενα ΑΕΙ με τέτοιο τρόπο ώστε να δικαιολογεί τις περικοπές. Το κεντρικό επιχείρημα ήταν το γνωστό *value for money*, δηλαδή, η ποιότητα να ανταποκρίνεται στην τιμή του «προϊόντος». Θα δούμε, όμως, στη

συνέχεια ότι τα χρήματα των φορολογουμένων δεν διασώθηκαν.

Από το 1986 έγιναν τέσσερις αξιολογήσεις (1989, 1992, 1996 και 2001), ενώ η επόμενη θα λάβει χώρα το 2007. Στην αρχή, οι αξιολογήσεις γίνονταν σε συντομότερα διαστήματα, καθώς η πίεση για λιγότερη χρηματοδότηση ήταν πιο έντονη.

Το σύστημα αξιολόγησης της έρευνας λειτουργεί ως εξής: Συγκροτείται μεταξύ των βρετανών πανεπιστημιακών ένα σώμα αξιολογητών για κάθε επιστημονική πειθαρχία. Κάθε τμήμα παρουσιάζει μια έκθεση της δουλειάς του (στόχους και προτεραιότητες, ΔΕΠ - φοιτητές, μέχρι τέσσερις δημοσιεύσεις για κάθε ερευνητή, διεθνείς αναγνωρίσεις και έσοδα από ερευνητικά προγράμματα) και αξιολογείται πάνω σε αυτή. Με βάση αυτά τα κριτήρια του απονέμεται ένας βαθμός (1, 2, 3, 4, 5, 5*) και έτσι ταξινομείται. Για κάθε κατηγορία υπάρχει διαφορετικός προϋπολογισμός χρηματοδότησης (περισσότερα χρήματα για τον υψηλότερο βαθμό και λιγότερα για το χαμηλότερο). Το σύστημα, όμως, λειτουργεί σαν το παιχνίδι Μονόπολη. Όσο καλύτερα παρουσιαστούν τα τμήματα, μαντεύοντας και τις κινήσεις των αντιπάλων, τόσο περισσότερα χρήματα θα κερδίσουν. Για παράδειγμα, αν πολλά τμήματα βρεθούν στην ίδια υψηλή κατηγορία κινδυνεύουν να πάρουν λιγότερα χρήματα απ' ό,τι αν βρίσκονταν στην αμέσως προηγούμενη κατηγορία, όπου την πίτα μοιράζονται λιγότερα πανεπιστήμια. Γι' αυτό πρέπει να ξέρεις πώς να παρουσιαστείς. Τα χρήματα που παίρνουν τα τμήματα είναι ανάλογα των δραστηρίων ερευνητών που δηλώνουν. Δραστήριος ερευνητής είναι εκείνος ο οποίος στο συγκεκριμένο διάστημα αξιολόγησης (περίοδος μεταξύ αξιολογήσεων) έχει τέσσερα δημοσιευμένα (όχι υπό δημοσίευση) πονήματα σε καλά επιστημονικά

περιοδικά (τα βιβλία μετρούν λιγότερο), τα τελευταία πέντε χρόνια. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι από τη συγγραφή ενός άρθρου (όχι από το πότε γίνεται η έρευνα) χρειάζονται περίπου 18 μήνες για τη δημοσίευσή του για να καταλάβουμε τη δυσκολία του εγχειρήματος.

Το σύστημα αξιολόγησης της διδασκαλίας (ΤQA) γίνεται σήμερα με ανάλογο τρόπο. Πάλι συγκροτείται ένα σώμα αξιολογητών για κάθε επιστημονική πειθαρχία. Κάθε τμήμα παρουσιάζει τη δουλειά του (στόχους και προτεραιότητες, ΔΕΠ - φοιτητές - μαθήματα, αξιολόγηση επίτευξης των στόχων, εξέταση και μαθησιακά αποτελέσματα) και αξιολογείται περιοδικά πάνω σε αυτά. Με βάση αυτά τα κριτήρια του απονέμεται ένας βαθμός, με ανώτατο το 24, που δημοσιεύεται με την υπόθεση ότι θα ενδιαφέρει ως πληροφορία τους υποψήφιους φοιτητές. Η αξιολόγηση, όμως, αφορά περισσότερο τη διαδικασία και όχι το αποτέλεσμα ή το περιεχόμενο της διδασκαλίας.

Αν, όμως, στόχος αυτής της διαδικασίας είναι η βελτίωση της ποιότητας της έρευνας και διδασκαλίας στα βρετανικά ΑΕΙ, το ερώτημα που τίθεται είναι αν κατ' αρχάς βελτιώθηκε στα 21 χρόνια που λειτουργεί το σύστημα.

Σε ένα πολύ ενδιαφέρον κείμενο, ο D. Gillies (UCL) θέτει ένα ερώτημα. Χρησιμοποιεί την ιστορία της επιστήμης για να αναλύσει τις προόδους της φιλοσοφίας. Αναφέρεται, κατ' αρχάς, στις προόδους της φιλοσοφίας στη Μεγάλη Βρετανία την περίοδο 1900-1975 (πριν την είσοδο της αξιολόγησης), αναφέροντας, μεταξύ άλλων, τον Μουρ, τον Ράσελ, τον Ράμσει, τον Βιτγκενστάιν, τον Πόπερ, τον Φαγιεράμπεντ, θεωρώντας ότι πρόκειται για τις καλύτερες στιγμές της φιλοσοφίας στη

Μεγάλη Βρετανία. Για αυτή την εκπληκτική παραγωγή δεν υπήρχε ανάγκη μιας διαδικασίας πιστοποίησης της ποιότητας. Προσπαθεί να διαπιστώσει το ίδιο για τα πιο πρόσφατα χρόνια και αμφιβάλλει για την κρίση του. Διαπιστώνει, έτσι, πως είναι δύσκολο κατ' αρχάς να κρίνει κανείς τη σύγχρονη έρευνα χωρίς τη χρονική απόσταση. Το RAE βασίζεται, όμως, στη σύγχρονη κριτική και κρίση για το ποιοι ερευνητές είναι καλοί και ποιοι όχι.

Αποφασίζει να χρησιμοποιήσει μια μεθοδολογία συλλογισμού ενάντια στα γεγονότα (counterfactual thinking) για να δει τις συνέπειες του RAE σε προηγούμενες εποχές. Με παράδειγμα τον Βιτγκενστάιν, που έχοντας μια έδρα στο Κέμπριτζ για 17 χρόνια δεν δημοσίευσε τίποτα πριν βγει στο φως το *Philosophical Investigations*, αποδεικνύει μια μεγάλη αδυναμία του συστήματος: *το να μην έχει ο ερευνητής το χρόνο που χρειάζεται για να παράξει ένα έργο. Η συνέπεια του RAE στην περίπτωση Βιτγκενστάιν θα ήταν να του αφαιρέσουν χρόνο έρευνας (ως μη δραστήριο ερευνητή), να χρειάζεται να διδάσκει περισσότερο σε προπτυχιακό επίπεδο ή ακόμα και να χάσει τη θέση του.*

Το ίδιο θα συνέβαινε και στον Frege, πατέρα σήμερα της μαθηματικής λογικής που βρίσκεται στη βάση της λογικής των ηλεκτρονικών υπολογιστών, του οποίου το βιβλίο απέσπασε στην εποχή του απαξιωτικές κριτικές από συναδέλφους σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να πληρώσει ο ίδιος την έκδοση των βιβλίων του και να έχει στο τέλος της καριέρας του, 70 πια ετών, μόνο τρεις μαθητές, εκ των οποίων ο Carnap, που έκανε γνωστό το έργο του. Με τους σημερινούς κανόνες θα συνταξιοδοτείτο πολύ πρόωρα για να μην αποτελεί βάρος στο τμήμα ως μη καταξιωμένος. Το ίδιο θα

συνέβαινε και στον Semmelweis, που έκανε μια πρώτη υπόθεση για τον επιλόχειο πυρετό και προέτρεπε τους γιατρούς να χρησιμοποιούν αντισηπτικό πριν εξετάσουν τους ασθενείς τους. Οι απόψεις του πολεμήθηκαν από τους συγχρόνους του, με αποτέλεσμα να χαθούν ανθρώπινες ζωές. Πιθανόν, ίδια τύχη να είχε και ο Κοπέρνικος, ο οποίος στον πρόλογο του *De Revolutionibus Orbium Caelestium* δηλώνει ότι εργαζόταν πάνω σ' αυτό επί 36 χρόνια.

Είναι, βέβαια, ανιστόρητο να εφαρμόζουμε τη διαδικασία της αξιολόγησης σε παλιότερες εποχές. Αξίζει, όμως, να αναρωτηθούμε αν μια τόσο πολύπλοκη διαδικασία σαν την έρευνα μπορεί να αξιολογηθεί στη συγχρονία, με ποσοτικά κριτήρια παραγωγής και σε περιορισμένο χρονικό πλαίσιο. Το σημερινό σύστημα δεν νοιάζεται για το πόσο καλός είσαι, αλλά για το πόσο «δραστήριος» είσαι.

Σύμφωνα με τον Gillies, το RAE εστιάζει στον αποκλεισμό μεθοδολογικών σφαλμάτων δεύτερου τύπου (αποδοχή μιας λανθασμένης υπόθεσης, δηλαδή να χρηματοδοτήσει μια κακή έρευνα) και παραβλέπει εξ ολοκλήρου την περίπτωση σφαλμάτων πρώτου τύπου (απόρριψη μιας αληθούς υπόθεσης, δηλαδή να μην χρηματοδοτήσει μια καλή έρευνα). Το πρώτο σφάλμα είναι σπουδαιότερο από το δεύτερο. Είναι καλύτερα να χρηματοδοτήσει κανείς μια κακή έρευνα παρά να παραλείψει μια καλή.

Κατ' επέκταση, το γεγονός ότι η χρηματοδότηση της έρευνας στα πανεπιστήμια βασίζεται σε αξιολογήσεις που δεν αφήνουν περιθώρια να ερευνηθεί κάτι σε διάρκεια και που γίνονται υπό την κρίση σύγχρονων συναδέλφων είναι πολύ πιθανό να προωθεί μια έρευνα ρουτίνας που δεν αφήνει χώρο

για το μοναδικό φαινόμενο, την έρευνα που σπάει το παράδειγμα.

Αυτά σε ό,τι αφορά τις αδυναμίες του συστήματος στη Μεγάλη Βρετανία. Αν, λοιπόν, αυτό το σύστημα είναι γραφειοκρατικό, ας αναλογιστεί κανείς τι θα γίνει στη χώρα μας με τον περίφημο νόμο περί ποιότητας του 2005 (ν. 3374/2005), που προβλέπει μια αξιολόγηση κάθε τέσσερα χρόνια, η οποία θα διαρκεί δύο εξάμηνα και θα είναι εσωτερική και εξωτερική. Επίσης, κάθε χρόνο τα τμήματα θα είναι υποχρεωμένα να παραδίδουν μια εσωτερική έκθεση και τα πανεπιστήμια, μέσω των ΜΟΔΠ (Μονάδα Διασφάλισης της Ποιότητας), κάθε δύο χρόνια μια έκθεση για όλο το ίδρυμα στην Αρχή Διασφάλισης της Ποιότητας (ΑΔΙΠ), η οποία, σημειωτέον, θα είναι και πολύ φτωχά στελεχωμένη.

Ποιες είναι οι συνέπειες της αξιολόγησης σήμερα στη Μεγάλη Βρετανία; Αρχικά, θα πρέπει να ειπωθεί ότι, στα 20 χρόνια της λειτουργίας του, το ίδιο το σύστημα δεν έχει αξιολογηθεί και δεν υπάρχουν ικανές αποδείξεις ότι βελτίωσε την ποιότητα της έρευνας. Αντίθετα, είναι προφανές ότι έχει τις ακόλουθες αρνητικές συνέπειες: Κατά πρώτον, ιεραρχεί τα τμήματα και, κατ' επέκταση, τα πτυχία και τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων. Παράλληλα, πριμοδοτεί τα ήδη πλούσια τμήματα αφήνοντας τα φτωχά να γίνονται ακόμη φτωχότερα. Αποτελεί δε ένα βαρύ γραφειοκρατικό μηχανισμό. Ουσιαστικά, τα τμήματα δεν κάνουν έρευνα, αλλά προετοιμάζουν την παρουσίαση της έκθεσής τους επί τέσσερα χρόνια. Ασκούνται τόσο μεγάλες πιέσεις στους πανεπιστημιακούς που τους οδηγούν να επιλέγουν έρευνα ρουτίνας ακόμα και στα διδακτορικά για να προλάβουν τις προθεσμίες και να απο-

δεικνύονται δραστήριοι. Έτσι, δημοσιεύονται ακόμα και ανολοκλήρωτες εργασίες, ενώ η ανακύκλωση άρθρων ή η κατάτμηση μιας έρευνας σε πολλά άρθρα είναι συχνό φαινόμενο. Γενικότερα, απαιτείται η γνώση να έχει άμεση λειτουργικότητα. Γίνεται ένα κυνήγι για ερευνητικές χρηματοδοτήσεις από οποιονδήποτε και για οποιοδήποτε θέμα. Η προαγωγή και εξέλιξη του πανεπιστημιακού ερευνητή εξαρτάται από το πόσα χρήματα φέρνει στο πανεπιστήμιο. Αυτό έχει άμεση επίπτωση και στο μισθό του που αυξάνεται και στις ώρες διδασκαλίας του που μειώνονται, ανάλογα με τα έσοδα. Το πανεπιστήμιο γίνεται εταιρεία έρευνας που χρησιμοποιεί την ήδη υπάρχουσα γνώση και τα μεθοδολογικά εργαλεία που διαθέτει για να απαντήσει σε ερωτήματα που δεν θέτει και δεν ελέγχει. Το σύστημα πυροδοτεί κλίμα ανταγωνισμού μεταξύ συναδέλφων και οδηγεί τους πανεπιστημιακούς σε ένα παιχνίδι μεταγραφών: Όποιος έχει καλό βιογραφικό εκβιάζει το τμήμα του για καλύτερο μισθό ή αξιώματα για να μη μεταπηδήσει σε άλλη «ομάδα», σε άλλο πανεπιστήμιο, μαζί με τις δημοσιεύσεις του! Γενικά, η διδασκαλία θεωρείται πάρεργο και αφήνεται σε εκείνους που δεν είναι αρκετά δραστήριοι ερευνητικά. Διαχωρίζονται, έτσι, οι ρόλοι των πανεπιστημιακών σε δασκάλους και ερευνητές, καταργώντας τη σημαντική αξία του πανεπιστημιακού δασκάλου, που δεν είναι απλός αναμεταδότης γνώσεων, αλλά τροφοδοτεί τη διδασκαλία του από την έρευνά του. Όσον αφορά την αξιολόγηση της διδασκαλίας, ουσιαστικά επιβραβεύεται η «παράσταση» που δίνει ο εκπαιδευτικός, τα μέσα που χρησιμοποιεί για τη μετάδοση πληροφοριών και όχι η ουσιαστική γνώση.

Οι πανεπιστημιακοί βρίσκονται υπό συνεχή ένταση να

ανταποκριθούν σε κάποιο μοντέλο διδασκαλίας και συχνά, κατά τη διάρκεια των αξιολογήσεων, δημιουργείται κλίμα κατάθλιψης και φόβου ενώ, ταυτόχρονα, καλλιεργείται κουλτούρα αποδοχής ενός και μόνο μοντέλου διδασκαλίας. Οι φοιτητές μετατρέπονται σε πελάτες - χρήστες, των οποίων οποιαδήποτε απαίτηση πρέπει άραυτα να ικανοποιηθεί, είτε ταιριάζει είτε όχι με την εκπαιδευτική διαδικασία. Συχνά, σε δύσκολα ή απαιτητικά μαθήματα η αξιολόγηση από μέρους των φοιτητών είναι αρνητική, αφού ό,τι δεν καταλαβαίνουν αμέσως το αποδίδουν στην ανικανότητα του καθηγητή να το μεταδώσει. Η γνώση, όμως, δεν είναι μια διαδικασία πομπού - δέκτη. Και όλα αυτά όταν έρευνες δείχνουν ότι οι φοιτητές - χρήστες δεν φαίνεται να χρησιμοποιούν καν την αξιολόγηση ενός τμήματος σχετικά με τη διδασκαλία ως κριτήριο επιλογής πανεπιστημίου.

Μήπως, τελικά, η αξιολόγηση διασώζει τα χρήματα των φορολογουμένων με το να χρηματοδοτεί τους άξιους; Με βάση τα στοιχεία που έδωσαν οι ίδιες οι υπηρεσίες, το RAE το 1996 κόστισε 27-37 εκατομμύρια στερλίνες, ενώ το 2001 περίπου 60 εκατομμύρια στερλίνες. Σε αυτά τα χρήματα δεν συνυπολογίζονται εκείνα που δίνουν τα πανεπιστήμια για να προετοιμαστούν, ούτε ο χρόνος που αφιερώνουν για αυτό οι διοικητικοί υπάλληλοι και το ΔΕΠ κάθε τμήματος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: Για τη φετινή αξιολόγηση το πανεπιστήμιο στο οποίο εργαζόμουν πληρώνει εξωτερικό μάντζερ - σύμβουλο για να προετοιμάσει και να κρίνει τα ντοσιέ που θα υποβάλουν τα τμήματα, ενώ η υπεύθυνη για την προετοιμασία του ντοσιέ του τμήματος αφιέρωσε τρεις ολόκληρους μήνες από το χρόνο της. Πού, λοιπόν, το οικονομικό όφελος, τελικά;

Τέλος, σε ό, τι αφορά τα ζητήματα της διαφάνειας και του ελέγχου του έργου των πανεπιστημίων, δεδομένου ότι η παιδεία είναι δημόσιο αγαθό, τα πανεπιστήμια οφείλουν οπωσδήποτε να δημοσιοποιούν το έργο τους και να υπόκεινται σε κοινωνικό έλεγχο, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι λειτουργούν με δημόσιο χρήμα. Είναι ένας στόχος που θα πρέπει να θέσει η πανεπιστημιακή κοινότητα άμεσα για να απαντήσει και στην επίθεση που δέχεται. Αν η κοινωνία πολύ εύκολα δέχεται τις απαξιωτικές κρίσεις για το πανεπιστήμιο είναι γιατί δεν γνωρίζει τι γίνεται εκεί.

Ήδη, με τις κινητοποιήσεις το πανεπιστήμιο άνοιξε διάλογο με την κοινωνία και αυτό το άνοιγμα πρέπει να συνεχιστεί και να διευρυνθεί. Πρέπει να συνεχίσουμε τις επαφές και συζητήσεις σε κοινωνικό επίπεδο και για θέματα κοινού ενδιαφέροντος που συνδέονται με τις έρευνές μας.

Όσον αφορά τις δραστηριότητες των τμημάτων και των πανεπιστημίων, υπάρχει σήμερα η τεχνολογία για να τις κάνουμε γνωστές. Τα βιογραφικά των μελών του Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού, οι ερευνητικές τους εκθέσεις, οι οικονομικοί απολογισμοί, οι κρίσεις, οι εκλογές και εξελίξεις των μελών ΔΕΠ πρέπει να υπόκεινται σε καθεστώς διαφάνειας.

Επίσης, πρέπει να ενεργοποιήσουμε και να διαφυλάξουμε τις ήδη υπάρχουσες διαδικασίες αξιολόγησης - κρίσης μέσα στο πανεπιστήμιο. Αν στις κρίσεις μελών ΔΕΠ, για παράδειγμα, εφαρμόζουμε το «μην κρίνετε ίνα μην κριθείτε», απλώς πριονίζουμε το κλαδί στο οποίο καθόμαστε και δεν υπερασπιζόμαστε το δημόσιο πανεπιστήμιο. Στόχος μας πρέπει να είναι η αποτίμηση του έργου των πανεπιστημίων σε συνάρτηση με τα μέσα που διαθέτουν για να το επιτύχουν και όχι η

ιεράρχηση του έργου με σκοπό τη δήθεν ορθολογικότερη διαχείριση μιας μιζέριας.

Η πανεπιστημιακή κοινότητα μπορεί να απαντήσει ουσιαστικά και πρακτικά στην κατηγορία της άρνησης να αξιολογηθεί. Δεν απορρίπτει την αποτίμηση και τον κοινωνικό έλεγχο. Το παράδειγμα της Μεγάλης Βρετανίας μας λέει, όμως, ότι πρέπει πάση θυσία να απορρίψουμε ένα γραφειοκρατικό σύστημα αξιολόγησης που στην ουσία επιθυμεί να δικαιολογήσει την αποφυγή των ευθυνών του κράτους απέναντι στα πανεπιστήμια, την αποφυγή που σήμερα η κυβέρνηση θέλει να επικυρώσει και συνταγματικά.

ΤΟ ΛΥΚΕΙΟ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ
ΣΤΗΝ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΚΩΣΤΑΣ ΓΑΒΡΟΓΛΟΥ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Το αναγκαίο και το εφικτό της ελεύθερης πρόσβασης

Το θέμα τη ελεύθερης πρόσβασης στα πανεπιστήμια, για το οποίο συζητάμε περίπου δέκα χρόνια, δεν είναι κάτι που μας έχει, επί της ουσίας, ευαισθητοποιήσει. Είναι κάτι για το οποίο υπάρχει, στο χώρο της ανανεωτικής Αριστεράς, μια ιδιόμορφη δυστοκία και αποτελεί θέμα που προκαλεί αμηχανία. Τα αίτια της δυστοκίας ή της αμηχανίας είναι ποικίλα. Δεν θέλω, όμως, να αναφερθώ σε αυτά, αλλά σε αυτό καθαυτό το ζήτημα της ελεύθερης πρόσβασης. Ο κίνδυνος στην όποια συζήτηση για ελεύθερη πρόσβαση στα πανεπιστήμια, και κυρίως για τον τρόπο εισαγωγής στα πανεπιστήμια, είναι να θεωρηθεί ότι αυτή η συζήτηση είναι μια τεχνική συζήτηση, ότι, δηλαδή, είναι μια συζήτηση που στοχεύει στη διευθέτηση ενός τεχνικού προβλήματος. Υπάρχει κίνδυνος να θεωρηθεί ότι

συζητάμε για να μπορέσουμε να υπερβούμε τα αρνητικά του υπάρχοντος συστήματος. Όμως, η συζήτηση για τη ριζική αλλαγή του τρόπου εισαγωγής στα πανεπιστήμια είναι μια πολιτική συζήτηση, αφού η μεγάλη της σημασία έγκειται στο ότι οι εξετάσεις αποτελούν ένα μηχανισμό που θέτει φραγμούς, κοινωνικούς κυρίως, στο δικαίωμα για ανώτατη εκπαίδευση.

Εκείνο, λοιπόν, στο οποίο πρέπει να επικεντρωθούμε είναι το είδος του προβλήματος στο οποίο αποτελεί απάντηση η πρότασή μας για ελεύθερη πρόσβαση στα πανεπιστήμια. Με άλλα λόγια, η πρόταση για ελεύθερη πρόσβαση δεν είναι κάτι το οποίο ισχύει γενικά και αόριστα, ανεξαρτήτως τοπικότητας και χρόνου. Η σχέση του λυκείου με το πανεπιστήμιο, όπως σε όλες τις χώρες, έτσι και εδώ έχει διαμορφωθεί ιστορικά, μέσα από συγκεκριμένες συνθήκες που έχουν σχέση με την πορεία της δικής μας κοινωνίας. Αν δεν είμαστε σίγουροι για το ποιο πρόβλημα πάμε να λύσουμε με τις προτάσεις που κάνουμε, η συζήτηση είναι στον αέρα, δεν αφορά το συγκεκριμένο λύκειο και το συγκεκριμένο πανεπιστήμιο στη σημερινή Ελλάδα.

Νομίζω, λοιπόν, ότι από όλα τα προβλήματα, ειδικά στην Ελλάδα, ειδικά στη σημερινή συγκυρία, εκείνο που πρέπει να απαντηθεί με σαφήνεια είναι το πρόβλημα της κατοχύρωσης της εκπαιδευτικής αυτοτέλειας του λυκείου. Με άλλα λόγια, το πρόβλημα αυτό αποτελεί τον κυρίαρχο άξονα γύρω από τον οποίο πρέπει να συγκροτηθεί η όποια πρόταση σχετικά με την πρόσβαση στα πανεπιστήμια. Θα πρέπει να είναι σαφές ότι η συζήτηση οφείλει, καταρχήν, να γίνει ως προς τις γενικές κατευθύνσεις των προτάσεών μας και όχι για τις λεπτομέρειες, αν και για ορισμένες από αυτές υπάρχουν απαντήσεις ή βρίσκονται σε φάση διερεύνησης.

Ορισμένες προκαταρκτικές παρατηρήσεις, οι οποίες αποτελούν και αναφορές στα διάφορα στοιχεία του προβληματισμού μας:

Υπάρχουν ορισμένα αξιακά ζητήματα τα οποία δεν μπορούν να λυθούν αμέσως, αλλά προϋποθέτουν ζύμωση με την κοινωνία. Ένα από αυτά τα ζητήματα είναι ότι θα πρέπει να απαγκιστρωθούμε από την πεποίθηση ότι η γνώση είναι κάτι το ωφελιμιστικό, ώστε να ξαναβρεί η γνώση την αυταξία που είχε για πολλές δεκαετίες. Νομίζω ότι στις μέρες μας υπάρχει έντονο πρόβλημα, ιδιαίτερα στη μέση εκπαίδευση, στη σχέση όλων των συντελεστών της (γονιών, μαθητών, διδασκόντων) με την παρεχόμενη γνώση. Θεωρείται, δηλαδή, η πρόσβαση στη γνώση ως κάτι εύκολο, ότι μπορεί να το «ξεπετάξει» κανείς με τα διάφορα βοηθήματα ή ακόμη και με τα σχολικά βιβλία με τις υπογραμμίσεις, τα διαφορετικά χρώματα, τη σύνοψη των SOS κ.λπ. Βεβαίως, η επιμονή μας στην αυταξία της γνώσης δεν σημαίνει ότι παραβλέπουμε τα εξαιρετικά σοβαρά ιδεολογικά ζητήματα που εμπλέκονται με την παρεχόμενη γνώση, ούτε σημαίνει ότι προβάλλουμε μια λογική ουδέτερης επιστήμης.

Υπάρχουν, επίσης, σοβαρά θεσμικά προβλήματα στο λύκειο και στα πανεπιστήμια, η λύση των οποίων θα πρέπει να δρομολογηθεί παράλληλα με τις αλλαγές στους τρόπους πρόσβασης. Δεν είναι δυνατό οι δύο αυτές βαθμίδες να μείνουν ως έχουν και να αλλάξει ο τρόπος πρόσβασης από τη μία στην άλλη. Θα πρέπει, π.χ., να σκεφτούμε πολύ σοβαρά το θέμα των επαγγελματικών σχολών στα πανεπιστήμια (Νομική, Πολυτεχνείο, Ιατρικές) και τις σχέσεις τους με τα άλλα τμήματα. Ένα άλλο πολύ σοβαρό θέμα είναι ότι το πανεπιστήμιο δεν

έχει αυτοτελείς διαδικασίες για τη μόρφωση καθηγητών μέσης εκπαίδευσης. Οι λεγόμενες καθηγητικές σχολές έχουν προγράμματα που εξυπηρετούν συγκεκριμένα γνωστικά αντικείμενα και όχι τη διδασκαλία τους.

Ενδεχομένως να έχουμε εισέλθει σε μία περίοδο όπου βαθμιαία ακυρώνεται το λύκειο. Το λύκειο, που θεωρείται προθάλαμος για τα πανεπιστήμια, δεν φαίνεται να παίζει ούτε καν αυτόν το ρόλο. Με κοινωνική συναίνεση, η εισαγωγή στα πανεπιστήμια ανατίθεται σε ένα θεσμό που είναι έξω από τα σχολεία, τα φροντιστήρια, και η εισαγωγή στα πανεπιστήμια είναι αποτέλεσμα του πώς ο κάθε μαθητής και η κάθε μαθήτρια θα καταφέρει να διαχειριστεί τη σχέση σχολείου - φροντιστηρίου. Έτσι, ανακύπτει ένα μείζον πρόβλημα: Ο τρόπος με τον οποίο έχει διαμορφωθεί η παρεχόμενη γνώση από τα φροντιστήρια. *Το επιτυχημένο φροντιστήριο είναι εκείνο που ουσιαστικά ποσοτικοποιεί και αλγοριθμοποιεί την παρεχόμενη γνώση. Και το επιτυχημένο λύκειο είναι το φροντιστηριοποιημένο λύκειο.* Δημιουργείται, λοιπόν, ένας φαύλος κύκλος. Η επιτυχία στις εισαγωγικές εξασφαλίζεται με τη δυνατότητα της απόδοσης από τους μαθητές και τις μαθήτριες ενός συνόλου «γνώσεων» με έναν όσο γίνεται πιο «κανονικοποιημένο» τρόπο, η απόκτηση δε μιας τέτοιας «ικανότητας» επαφίεται στα φροντιστήρια, τα οποία για να το καταφέρουν πρέπει να ακυρώσουν κάθε διάθεση κριτικής σκέψης. Και το λύκειο είναι υποχρεωμένο να ακολουθεί συνήθως ως φτωχός συγγενής, αφού το ρυθμό τον δίνει το φροντιστήριο. Τα φροντιστήρια έχουν διαμορφώσει μια συγκεκριμένη κουλτούρα ως προς το χαρακτήρα της παρεχόμενης γνώσης, αλλιώς δεν θα είχαν την κοινωνική νομιμοποίηση, αφού, για να ανταποκριθούν με

επιτυχία στις εξετάσεις οι μαθητές και οι μαθήτριες, είναι υποχρεωμένα να παρέχουν τυποποιημένη γνώση. Και, προφανώς, όλα αυτά που διακηρύσσουμε περί κριτικής ικανότητας κ.λπ. παραπέμπονται σε ένα μέλλον, το οποίο κανείς δεν είναι σε θέση να προσδιορίσει.

Ταντοχρόνος, προβάλλεται και μια ιδεολογική απάτη σε σχέση με τις εισαγωγικές εξετάσεις, για τις οποίες τα διάφορα υπουργεία, αλλά και πολλοί εκπαιδευτικοί υποστηρίζουν ότι είναι, τουλάχιστον, αξιόπιστες. Όμως, προφανώς δεν είναι αξιόπιστες. Υπάρχουν άπειρες έρευνες που το αποδεικνύουν. Το μόνο που κάνουν οι εισαγωγικές εξετάσεις είναι ότι αρχίζουν στην ώρα τους, δεν γίνονται αντιγραφές, διορθώνονται τα γραπτά εγκαίρως, δημοσιοποιούνται τα αποτελέσματα τις μέρες που έχουν ανακοινωθεί από πριν κ.λπ. Σε μια χώρα όπου η λειτουργικότητα των όποιων διαδικασιών και υπηρεσιών δεν είναι κάτι για το οποίο μπορεί κανείς να υπερηφανεύεται, οι εισαγωγικές εξετάσεις αποτελούν εξαίρεση. Μόνο που η λειτουργικότητα αυτή επ' ουδενί εξασφαλίζει την επί της ουσίας αξιοπιστία του συστήματος.

Παρενθετικά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το θέμα της παραπαιδείας είναι κάτι το οποίο δεν έχουμε καθόλου συζητήσει με πολιτικούς και κοινωνικούς όρους. Δηλαδή, το ζητούμενο δεν είναι να καταγγείλουμε με ιδεολογικούς μονάχα όρους την παραπαιδεία, αφού αποτελεί πια ένα θεσμό με τζίρο της τάξης του ενάμισι δισ. ευρώ (χωρίς να συμπεριλαμβάνεται η διδασκαλία των ξένων γλωσσών) και είναι ένας θεσμός που έχει απορροφήσει τεράστιο αριθμό εργαζομένων, οι οποίοι εργάζονται κάτω από πολύ δύσκολες και εξευτελιστικές ως προς τις εργασιακές σχέσεις συνθήκες με μεγάλη ευσυνειδη-

σία. Άρα, αποτελεί ζήτημα το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί ως ένα πολύ σοβαρό κοινωνικό πρόβλημα.

Μέσα, λοιπόν, σε αυτό το πλαίσιο, της πλήρους υπονόμησης του λυκείου ως θεσμού με μορφωτική, γνωσιακή και διδακτική αυτοτέλεια, της πίσσης που δέχεται το λύκειο να γίνει «σαν» τα φροντιστήρια και της ύπαρξης εξετάσεων, που ο μόνος ρόλος τον οποίον επιτελούν είναι να κατανέμουν τους μαθητές και τις μαθήτριες στα διάφορα πανεπιστημιακά τμήματα, θα πρέπει να σκεφτούμε πάρα πολύ σοβαρά το θέμα της ελεύθερης πρόσβασης.

Η πρόταση, την οποία έχουμε επεξεργαστεί με τον Νίκο Θεοτοκά και συζητάμε με αρκετούς συναδέλφους, είναι σε γενικές γραμμές η εξής: Αφού ένας μαθητής ή μια μαθήτρια αποφοιτήσει από το λύκειο, εγγράφεται στο πρώτο έτος του πανεπιστημίου. Το πρώτο έτος του πανεπιστημίου, όμως, θα αντιστοιχεί στα γενικά και διεθνώς αναγνωρισμένα γνωστικά πεδία, δηλαδή στις φυσικομαθηματικές επιστήμες, κοινωνικές επιστήμες, επιστήμες υγείας κ.λπ. Άρα, πρόκειται για ένα πρώτο έτος στο οποίο εγγράφονται όλοι όσοι τελειώνουν το λύκειο. Αυτό, όμως, το έτος δεν είναι το πρώτο έτος του εξειδικευμένου κλάδου τον οποίο θα θελήσει να ακολουθήσει κάποιος. Είναι ένα έτος που έχει τις πολύ γενικές επιστημονικές κατευθύνσεις. Όσοι ολοκληρώνουν με επιτυχία το πρώτο έτος, δηλαδή όσοι παίρνουν προβιβάσιμο βαθμό σε όλα τα μαθήματα, όχι υποχρεωτικά με εξετάσεις, αλλά με διάφορους τρόπους που θα αποφασίσουν όσοι έχουν την ευθύνη διδασκαλίας τους, τότε επιλέγουν ένα πρόγραμμα σπουδών που οδηγεί σε πτυχίο. Τα πτυχία, λοιπόν, θα πρέπει να διαφοροποιηθούν από τα σημερινά και, πάντως, μαζί με τα σημερινά να μπορούν

να δίνονται και πτυχία σε άλλα διεπιστημονικά γνωστικά αντικείμενα. Το πρόγραμμα αυτό δεν είναι υποχρεωτικό να ολοκληρωθεί μέσα σε συγκεκριμένο αριθμό ετών. Αν κανείς ολοκληρώσει με επιτυχία το πρώτο έτος, τότε τα μαθήματα που θα έχει παρακολουθήσει στη διάρκειά του προσμετρώνται στο πρόγραμμα σπουδών που αποφασίζει να ακολουθήσει. Αν δεν περάσει όλα τα μαθήματα του πρώτου έτους, έχει δικαίωμα να τα ξαναπαρακολουθήσει. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να ενισχυθεί ή να δημιουργηθεί ένα δίκτυο μεταλυκειακών επαγγελματικών σχολών.

Η πρόταση αυτή έχει πολλά προτερήματα. Αποσυνδέει πλήρως το λύκειο από το πανεπιστήμιο, δίνει την ευκαιρία σε όσους και όσες θέλουν να σπουδάσουν να ενημερωθούν για τα γενικά χαρακτηριστικά του κλάδου που θέλουν να ακολουθήσουν, παρέχει τη δυνατότητα να μπορούν στο πρώτο έτος να διδάσκουν και καθηγητές που έχουν εργαστεί σε φροντιστήρια και διαμορφώνει τις συνθήκες να δημιουργηθούν νέα είδη πτυχίων, αποσυνδέοντας κατά ένα ποσοστό το είδος του παρεχόμενου πτυχίου με συγκεκριμένη θέση εργασίας, αφού η ανεργία των πτυχιούχων δεν έχει σχέση με τις γνώσεις που παρέχονται στα πανεπιστήμια, αλλά είναι αποτέλεσμα των εγγενών προβλημάτων μιας οικονομίας που είναι προσανατολισμένη σε νεοφιλελεύθερες επιλογές.

Το προτεινόμενο σύστημα, βεβαίως, έχει και αρκετές δυσκολίες που πρέπει να διευθετηθούν. Ένα σοβαρό πρόβλημα είναι το πού θα γίνονται αυτά τα μαθήματα ώστε να μην υπάρχει η απαίτηση όλων να έρθουν στην Αθήνα. Το πώς θα διοικείται αυτό το πρώτο έτος αποτελεί επίσης πρόβλημα, αφού δεν θα πρέπει να αφηθεί η διοίκησή του μόνο στα

πανεπιστήμια, τα οποία ίσως θελήσουν να «ανεβάσουν» υπέρμετρα τον πήχη.

Τέλος, ένα ζήτημα που έχει ταλανίσει την Αριστερά: Στην κοινωνία μας υπάρχει πολύ μεγάλη ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Προφανώς, ο κόσμος το κάνει για να βρουν τα παιδιά του δουλειά. Πλην, όμως, παραμένει ως γεγονός ότι υπάρχει τεράστια ζήτηση για τριτοβάθμια εκπαίδευση. Και σε άλλες χώρες υπάρχει αγωνία τα παιδιά να βρουν δουλειά, αλλά δεν υπάρχει αυτή η τάση για ανώτατη εκπαίδευση. Και δυστυχώς, αντί ως κοινωνία, αλλά και ως ένα βαθμό ως Αριστερά, να θεωρήσουμε ότι αυτό αποτελεί ένα θετικό κοινωνικό χαρακτηριστικό, μέσα από τη δαιμονοποίηση της ανεργίας των πτυχιούχων και την ενοχοποίηση των πανεπιστημίων γι' αυτή, καταλήξαμε να θεωρούμε τη μεγάλη ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση ως παράλογη απαίτηση. Αυτή η αντίληψη νομιμοποιεί την επιλογή της πολιτείας να ακυρώσει την υποχρέωσή της να εξασφαλίζει το δικαίωμα όλων των πολιτών στην ανώτατη εκπαίδευση.

ΕΦΗ ΚΑΛΑΜΑΡΑ

Δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Ελεύθερη πρόσβαση:
Από τη διαδικασία μέτρησης
των ικανοτήτων των μαθητών
στην ανάπτυξη αυτών των ικανοτήτων

Το σημερινό σύστημα εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, το πέμπτο κατά σειρά από τη Μεταπολίτευση, έχει οδηγηθεί σε αδιέξοδο. Σε αυτό συμφωνούν ευρύτερα στρώματα της ελληνικής κοινωνίας. Σημασία έχει τι προτείνεις, και η πρόταση της Αριστεράς δεν μπορεί να είναι άλλη από την ελεύθερη πρόσβαση όλων στη γνώση, άρα και την ελεύθερη πρόσβαση στα πανεπιστημιακά ιδρύματα.

Όλοι οι υπουργοί Παιδείας των κυβερνήσεων ΝΔ και ΠΑΣΟΚ, ευαγγελιζόμενοι «εκπαιδευτική μεταρρύθμιση», δεν έκαναν τίποτε άλλο από το να τροποποιούν τις εισαγωγικές

εξετάσεις, κρατώντας όμως πάντα την ίδια φιλοσοφία. Το *numerus clausus* δηλαδή, και ένα λύκειο ετεροπροσδιορισμένο, υποταγμένο στην κούρσα των εξετάσεων.

Η σημερινή κατάσταση είναι δραματική. Το λύκειο έχει μετατραπεί σε πάρεργο των φροντιστηρίων, αφυδατωμένο από τον ουσιαστικό μαθησιακό του ρόλο, δηλαδή της παροχής των βασικών και αναγκαίων για όλους εγκυκλίων σπουδών. Αντί να έχει για στόχο την παροχή παιδείας, έχει την προπόνηση για τις επικείμενες εισαγωγικές εξετάσεις. Και όσο οι εξετάσεις ανάγονται σε κορυφαία στιγμή της εκπαιδευτικής διαδικασίας τόσο περισσότερο συρρικνώνεται ή αναστέλλεται η ουσιαστική εκπαιδευτική διαδικασία της διδασκαλίας και της μάθησης.

Ιδιαίτερα μετά τη «μεταρρύθμιση Αρσένη» έχει πια γίνει συνείδηση της κοινωνίας ότι στο λύκειο, και εννοούμε το ενιαίο, στέλνουμε τα παιδιά μας μόνο και μόνο όταν τα προορίζουμε να ριχτούν στη «μάχη» των εισαγωγικών. Λογική που έχει οδηγήσει σε δραματική αύξηση της μαθητικής διαρροής από τη 12χρονη εκπαίδευση. Και, βέβαια, αυτή η διαρροή δεν αφορά τα παιδιά των ανώτερων και των μεσαίων τάξεων.

Οι κοινωνικές ανισότητες οξύνονται. Δεν είναι, βέβαια, οι εξετάσεις που δημιουργούν την κοινωνική ανισότητα, όμως την αναπαράγουν, την ευνοούν και τη νομιμοποιούν. Παράλληλα, μετατρέπουν το σχολείο σε μηχανισμό κυριαρχίας του ατομικισμού και του ανταγωνισμού.

Το σημερινό σύστημα εισαγωγικών εξετάσεων δεν είναι παρά τεστ στην παπαγαλία γνώσεων κονσέρβας. Δεν χωράει διορθώσεις, πρέπει να καταργηθεί. Ο τρόπος εισαγωγής στην τριτοβάθμια εκπαίδευση δεν είναι τεχνικό ζήτημα, αλλά

συναρτάται με τη συνολική εκπαιδευτική πολιτική, επηρεάζει όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης και εκφράζει τις σχέσεις της παιδείας με την κοινωνία.

Η Αριστερά και το συνδικαλιστικό κίνημα των εκπαιδευτικών προέβαλλε πάντα το αίτημα της ελεύθερης πρόσβασης σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ακόμα και στην τριτοβάθμια, χωρίς ταξικούς και οικονομικούς φραγμούς, για όλους όσοι θέλουν και μπορούν.

Η ελεύθερη πρόσβαση προϋποθέτει μετατόπιση της προτεραιότητας από τη διαδικασία μέτρησης και καταγραφής των ικανοτήτων των μαθητών στη διαδικασία ανάπτυξης αυτών των ικανοτήτων. Από μόνη της δεν αποτελεί λύση. Σε χώρες, όπως η Γαλλία ή η Γερμανία, όπου επί χρόνια εφαρμόζονται συστήματα ελεύθερης πρόσβασης στην τριτοβάθμια, το εκπαιδευτικό σύστημα παραμένει βαθιά ταξικό. Δεν είναι πανάκεια, ωστόσο μπορεί να αποτελέσει μοχλό για να αναδειχτούν οι αδυναμίες και τα προβλήματα του εκπαιδευτικού μας συστήματος στις παρακάτω βαθμίδες.

Για μας είναι κομβικό σημείο να υπάρξει ελεύθερη πρόσβαση, σε όποια πρόταση όμως και αν καταλήξουμε (εννώνω την πρόταση Γαβρόγλου - Θεοτοκά ή την άλλη πρόταση που δίνει βαρύτητα στο βαθμό του απολυτηρίου ή μια τρίτη πρόταση όπου θεσμοθετείται ελεύθερη πρόσβαση παντού και εξετάσεις στις σχολές υψηλής ζήτησης) πρέπει να γίνει σαφές ότι αναφερόμαστε σε ένα άλλο πανεπιστήμιο και, κυρίως, σε ένα άλλο λύκειο.

Βέβαια, το όραμά μας για το άλλο λύκειο πολύ απέχει από τις προτάσεις του ΕΣΥΠ για τη δευτεροβάθμια, προτάσεις που χαρακτηρίζονται από περαιτέρω εντατικοποίηση των αξιολο-

γικών διαδικασιών μέσα από ένα πλέγμα σκληρών εξετάσεων από την Α' Λυκείου, με στόχο την επιλογή των αρίστων για την τριτοβάθμια και τη διοχέτευση μεγάλου μαθητικού δυναμικού στην τεχνική - επαγγελματική εκπαίδευση, δηλαδή στην αγορά εργασίας.

Η δική μας πρόταση είναι πολύ διαφορετική, μιλάμε για τη δυνατότητα πρόσβασης στην τριτοβάθμια σε όλους και όλες, χωρίς ταξικούς και οικονομικούς φραγμούς, γεγονός που θα ανοίξει το δρόμο για να δρομολογηθούν αλλαγές στη δευτεροβάθμια, απαραίτητες για να μπορέσει να ανταποκριθεί στο ρόλο της, δηλαδή στην παροχή των βασικών και αναγκαίων για όλους εγκυκλίων σπουδών. Οι αλλαγές αυτές συνοπτικά είναι οι παρακάτω:

Καθιέρωση της ενιαίας δωδεκάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης, που θα παρέχεται ως δημόσιο αγαθό χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς.

Αυτονόμηση της λυκειακής βαθμίδας από τη διαδικασία των εξετάσεων.

Καθιέρωση ενός τύπου λυκείου, του Ενιαίου, που θα παρέχει γνώσεις και θα καλλιεργεί δεξιότητες μέσα από ένα πλέγμα μαθημάτων υποχρεωτικών και επιλογής. Πρέπει να καταργηθεί ο διαχωρισμός σε Ενιαίο και Τεχνικό - Επαγγελματικό Λύκειο, γιατί η υποχρέωση επιλογής κατεύθυνσης σε μικρή ηλικία εντείνει τις ταξικές ανισότητες.

Δημιουργία δημόσιας μεταλυκειακής τεχνικής εκπαίδευσης.

Ανάπτυξη αντισταθμιστικών μέτρων που θα αμβλύνουν τις κοινωνικο-οικονομικές και, τελικά, εκπαιδευτικές ανισότητες (ενισχυτική διδασκαλία, ζώνες εκπαιδευτικής προτεραιότη-

τας), ώστε να βελτιωθεί η σχέση των μαθητών με τη γνώση.

Αντιμετώπιση των φαινομένων μαθητικής διαρροής με μέτρα στήριξης των μαθητών με χαμηλό εισόδημα. Και όλα αυτά τα μέτρα να ξεκινούν από τις κατώτερες βαθμίδες.

Βελτίωση των ποιοτικών χαρακτηριστικών της εκπαίδευσης. Έχει σημασία τι διδάσκεται, πώς, με τι διδακτικό υλικό. Πρέπει να ξαναδούμε τα περιεχόμενα και τις μορφές των μαθημάτων, των ωρολόγιων - αναλυτικών προγραμμάτων, της επιμόρφωσης των καθηγητών με εντελώς νέους τρόπους.

Οφείλουμε να απαντήσουμε όχι μόνο στις προτάσεις του ΕΣΥΠ, αλλά και στην κοινωνία προβάλλοντας το δικό μας στίγμα για το σχολείο, για το πανεπιστήμιο που οραματιζόμαστε. Πρέπει να δείξουμε στην κοινωνία ότι δεν υπάρχουν ουδέτερα εκπαιδευτικά συστήματα ούτε ουδέτερα συστήματα επιλογής.

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΝΟΥΤΣΟΣ

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Από το λύκειο στο πανεπιστήμιο: Παλιές και νέες αντιφάσεις;

Θα ήθελα να αρχίσω μ' ένα γενικότερο προκαταρκτικό ερώτημα, που δεν αφορά μόνο την παρούσα εισήγηση: Μια ορισμένη αριστερή πολιτική τοποθέτηση μπορεί άραγε να μεταφραστεί επαγωγικά σε ομόλογη θεωρητική προσέγγιση της τωρινής κοινωνικής λειτουργίας του σχολείου; Μ' άλλα λόγια, πώς οφείλει ένας αριστερός να κατανοεί το αστικό σχολείο σήμερα στην Ελλάδα; Σπεύδω ν' απαντήσω σύντομα μέσα στα αυστηρά πλαίσια του θέματός μου.

I. Τη σχολική χρονιά 1994-95 γράφτηκαν στην Α' τάξη όλων των σχολείων της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας 111.087 αγόρια και κορίτσια, σε δημόσια και ιδιωτικά

δημοτικά σχολεία. Ουδείς γνωρίζει πόσα και ποια –εννοώ πρώτιστα κατά κοινωνικο-επαγγελματική κατηγορία των γονέων τους– από αυτά υπέβαλαν πέρσι (2006) το λεγόμενο «μηχανογραφικό δελτίο» και τι απέγιναν ως προς την εισαγωγή τους σε πανεπιστημιακές σχολές και ΤΕΙ. Η «εθνική στατιστική», δηλαδή η κρατική γνώση γι' αυτό το θέμα «κρύπτεσθαι φιλεί». Για ποιο λόγο; Διότι η κινητήρια δύναμη του αστικού σχολείου είναι, για το κράτος ασφαλώς, η πρακτική αντίληψη πως οι ατομικές ικανότητες –νοούνται σιωπηρά ως έμφυτες– καθορίζουν σε πολύ μεγάλο βαθμό τα αποτελέσματα της σχολικής φοίτησης και σταδιοδρομίας των παιδιών. Έτσι, οι μόνες κατηγοριοποιήσεις σ' αυτό το μηχανογραφικό δελτίο είναι, εκτός από το φύλο και το έτος γέννησης, αποκλειστικά σχολικές- χρονολογικές. Έχω επικρίνει από παλιά τα αποτελέσματα αυτής της σημαίνουσας απουσίας στο «μηχανογραφικό δελτίο». (Βλ. την εισήγησή μου, «Η κατάργηση των Γενικών Εξετάσεων: Η ενότητα του πολλαπλού», στο ΟΛΜΕ, *Η αναγκαιότητα του Ενιαίου Λυκείου και το Σύστημα Εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση*, επιμέλεια της έκδοσης Παύλος Χαραμής, Αθήνα 1995, σσ. 347-348 και 352.) Όσο για τις «θέσεις» των εισακτέων, αυτές ορίζονται κάθε χρόνο με βάση κάποιες αόριστες «αναγκαιότητες» της οικονομίας «μας», όπως κατασκευάζονται επίσημα στο όνομα της «αγοράς» και των δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση.

II. Εάν η ανανεωτική Αριστερά θέλει έμπρακτα να ξεκόψει από την ιδεολογία των ατομικών χαρισμάτων στο σχολείο και την τεχνοκρατική ιδεολογία του ουδέτερου κράτους- διαιτητή, για να μπορέσει συνάμα να τις αντιπαλέψει, οφείλει κατ' αρχάς

να μην προσηλώνει **αποκλειστικά** το βλέμμα και την πολιτική της στο τέλος της λυκειακής φοίτησης και να παραθεωρεί έτσι όσα έχουν συμβάλει από πριν καθοριστικά στη διαφοροποιημένη έκβαση αυτής της φοίτησης. Οφείλει συγκεκριμένα να τοποθετηθεί εκπαιδευτικά και πολιτικά στα επόμενα:

1. Στις μορφές της κυρίαρχης αστικής ιδεολογίας, που εγγράφονται στη δυναμική όλων των σχολικών πρακτικών-τελετουργιών (από το περιεχόμενο και τη μορφή των σχολικών εγχειριδίων έως το «μάθημα» και τις απαιτήσεις των εξετάσεων, ο κατάλογος είναι μακρύς) και με τις οποίες εγκαλούνται, ως διαφοροποιημένα υποκείμενα, τα παιδιά να υιοθετήσουν ποικιλότητα και να αναπαραγάγουν (κυρίως μετά την αποφοίτησή τους) πρακτικές αντιλήψεις για την κοινωνία (δηλαδή και την ιστορία) και τη φύση, τέτοιες δηλαδή που τελικά δικαιώνουν και δικαιολογούν σιωπηρά την καπιταλιστική εξουσία και εκμετάλλευση. Επιχείρησα πρόσφατα να συνοψίσω γνωρίσματα αυτής της ιδεολογικής λειτουργίας στο σχολείο. (Βλ. το άρθρο μου, «Η ιδεολογία “της κοινωνικής γνώσης” στο σχολείο», *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, τχ. 74 (Μάιος-Ιούλιος 2005), σσ. 34-37).

2. Στα σχολικά αποτελέσματα αυτών των μορφών της πρακτικής αστικής ιδεολογίας, που διαφοροποιούν, ανισομερώς και συστηματικά, παιδιά από κυριαρχούμενες κοινωνικές τάξεις, μερίδες ή κατηγορίες, όπως: α) ο λεγόμενος «λειτουργικός αναλφαβητισμός» (ήδη εγκατεστημένος και στο Γυμνάσιο)· β) η εγκατάλειψη του σχολείου (δηλαδή, η κατ' ευφημισμόν «διαρροή») από την Α' τάξη του δημοτικού έως και την τελευταία των δύο τύπων λυκείου. Οι πρόσφατοι επίσημοι υπολογισμοί –ποσοτικοί πάντοτε!– ανεβάζουν το ποσοστό της

«διαρροής» στο σύνολο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο 14% περίπου. [Βλ. ΥΠΕΠΘ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, *Η Μαθητική Διαρροή στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Γυμνάσιο, Ενιαίο Λύκειο, ΤΕΕ)*, Αθήνα 2006, σ. 153. Για μια κριτική αυτών των επίσημων εκτιμήσεων, βλ. Παύλος Χαραμής, «Μαθητική διαρροή και αναλφαβητισμός στην εκπαιδευτική έρευνα», *Παιδεία και Κοινωνία* (περιοδική έκδοση της εφημ. *Αυγή*) τχ. 20 (Ιανουάριος 2007), σσ. 21-23.] γ) ο ταξικός και έμφυλος επιμερισμός των παιδιών στο ανισότιμο κοινωνικά και εκπαιδευτικά διπλό σχολικό δίκτυο, όχι μόνο με τη γενική διάκριση σε Ενιαίο Λύκειο και ΤΕΕ –στο εξής ΕΠΑΛ– αλλά και με τις πρόωρες επιπτώσεις των «τεχνικών» διαφοροποιήσεων της Γ΄ τάξης του Ενιαίου Λυκείου (ορισμός «κατευθύνσεων», «κατηγοριών μαθημάτων», «συντελεστών βαθμολογίας» και «επιστημονικών πεδίων»)· και δ) η στενά ωφελιμιστική (εργαλειακή = εξετάσεις), συνεπώς μονοδιάστατη και θνησιγενής παιδεία (υπερτονισμένη από την πρόωρη πρακτική των λεγόμενων «φροντιστηρίων») των αποφοίτων του λυκείου. Ιδού, λοιπόν, μια πολύ σύντομη περιγραφική προσέγγιση βασικών όψεων της αναπαραγωγικής λειτουργίας του σχολείου.

III. Αν η προηγούμενη ανάλυση είναι σε γενικές γραμμές ορθή, τι θα μπορούσε αυτή να σημαίνει στο ζήτημα της «ελεύθερης πρόσβασης» στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και ειδικότερα στο πανεπιστήμιο;

Θα υποστηρίξω, λοιπόν, καταρχήν, πως η ανάλυση θα μπορούσε να στοιχειοθετήσει τέσσερις συναφείς γενικές προϋποθέσεις απάντησης: 1. Από την άποψη της διευρυμένης αναπαραγωγής της κυρίαρχης αστικής ιδεολογίας για το «ελεύθερο» και «ισότιμο» άτομο (ιδεολογία των φυσικών

χαρισμάτων) και της ομολογής σχολικής πρακτικής για τον χρησιμοθηρικό χαρακτήρα της σχολικής παιδείας (εμφανέστατο από το τέλος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης) δεν υπάρχουν αντιφάσεις ή τομές ανάμεσα στον «εργαλειακό» και «ετερόνομο» χαρακτήρα του λυκείου και στην επαγγελματική «κατάρτιση», που προοιωνίζεται η επιτυχία σε μια ορισμένη πανεπιστημιακή σχολή. Αντίθετα, από μια νοσταλγική ιδεολογία της «μορφωτικής αυταξίας» στο σχολείο και στο πανεπιστήμιο, η απόκτηση των τίτλων σπουδών, σ' όλες τις βαθμίδες του σχολικού μηχανισμού στην Ελλάδα, εξέφραζε ιστορικά (δηλαδή από τη συγκρότησή του) κυρίως τη δυνατότητα άμεσης και αποκλειστικής επαγγελματικής εξαργύρωσής τους. 2. Παρά τον «επιτελεστικό» ή «προτρεπτικό» λόγο για την «παγκοσμιοποίηση», η «πρόσληψη» της υφιστάμενης ταξικής λειτουργίας του σχολείου δεν έχει προς το παρόν μεταβληθεί αισθητά, καθότι οι μορφικές πολλαπλότητες του διπλού εκπαιδευτικού δικτύου το κατέστησαν περισσότερο υπολογίσιμο και για περισσότερους, συγκριτικά με το παρελθόν. Η σθεναρή θεσμική συντήρηση του περιορισμένου αριθμού εισακτέων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (*numerus clausus*) σε συνδυασμό με την περσινή επιβολή της βαθμολογικής βάσης του (10) στις εισιτήριες εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση κατέδειξαν ακόμα μια φορά τον ουτοπικό χαρακτήρα του αιτήματος της «εξίσωσης των εκπαιδευτικών αποτελεσμάτων». Όταν, π.χ., η κλιμάκωση της βαθμολογίας στις γραπτές εξετάσεις των υποψήφιων φοιτητών δείχνει πως, κάθε χρόνο, λιγότεροι από τους μισούς μπορούν να ανταποκριθούν στις αυθαίρετες προδιαγραφές της βάσης του 10, σε μαθήματα όπως η Ιστορία και τα Μαθηματικά, τότε

είναι προφανές –μέσα από τη δημόσια κατασκευή της «μοριολογίας»– πως το σχολείο εξακολουθεί να προσλαμβάνεται ως βαθύτατα ανταγωνιστικό, επιλεκτικό και κοινωνικά ιεραρχημένο. 3. Παρά την αδιαμφισβήτητη τυπική αύξηση των αποφοίτων (από τους δύο τύπους του λυκείου) και τον υπερδιπλασιασμό (2,5 φορές) της αύξησης του αριθμού των θέσεων εισακτέων στα ΑΕΙ τα τελευταία 25 χρόνια (14.500 το 1981 και 36.045 το 2006), είναι δύσκολο να τεκμηριώσει κανείς πειστικά τον ισχυρισμό για την έλευση του εξόφθαλμα μαζικού πανεπιστημίου στη χώρα μας, ακόμα και αν δεχτεί ως βάση τον παραπλανητικό ετήσιο αριθμό αποφοίτων του Ενιαίου Λυκείου. Γιατί είναι τρεις οι «κατηγορίες» των υποψήφιων φοιτητών που διεκδικούν, από το 2000 έως σήμερα, μια θέση σε πανεπιστημιακή σχολή: Η λεγόμενη κατηγορία των παλαιότερων υποψηφίων του 10% των θέσεων, η κατηγορία του 90% των θέσεων (στην οποία συμπεριλαμβάνονται και μερικές χιλιάδες απόφοιτοι παλαιότερων ετών) και τέλος η κατηγορία των αποφοίτων από Εσπερινά Ενιαία Λύκεια. Η δημοσιοποίηση ποσοτικών δεδομένων μόνο από αυτές τις επίσημες κατηγορίες δεν επιτρέπει να εξαχθούν εύκολα συμπεράσματα, ούτε καν για το ποσοστό κάθε γενιάς μαθητών που πέτυχαν σε πανεπιστημιακή σχολή. Σύμφωνα με επίσημες ανακοινώσεις του ΥΠΕΠΘ, το ακαδημαϊκό έτος 2006-2007, οι υποψήφιοι από την κατηγορία του 90% ήταν 79.748 και απ' αυτούς πέτυχαν 34.345 σε ΑΕΙ και 17.777 σε ΤΕΙ. Παραμένει, ωστόσο, άγνωστο πόσες γενιές (και τουλάχιστο πόσοι ανά γενιά) συγκρότησαν το συνολικό αριθμό των αποφοίτων της ίδιας χρονιάς και πόσοι ανά γενιά απ' αυτούς πέτυχαν και σε ποια πανεπιστημιακή σχολή ή ΤΕΙ. (Βλ. εφημ. «Η Καθημερι-

νή», 25-8-2006. Ένας αποκαλυπτικός δείκτης, ωστόσο, για το ποσοστό φοίτησης κάθε γενιάς σε ανώτατη και ανώτερη σχολή ήταν για τα χρόνια 1981 και 1991 η ομάδα ηλικιών 20-24 του πληθυσμού. Τα αντίστοιχα ποσοστά, σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, ήταν 11,5% και 17,7%. Στην απογραφή, ωστόσο, του 2001 αυτός ο δείκτης «εξαφανίστηκε» από τις εκδόσεις της «Εθνικής» Στατιστικής. Ακόμα κι αν υποθέσουμε πως το 2001 αυτό το ποσοστό διπλασιάστηκε, για το 65% των ίδιων ηλικιών έκλεισαν ερμητικά οι πόρτες γενικά της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης...). Η διατήρηση συνεπώς του *numerus clausus* αναπαράγει θεσμικά τις δύο πρώτες «κατηγορίες» υποψηφίων, τροφοδοτώντας τελικά την πελατεία εγχώριων «κολεγίων», πανεπιστημίων της αλλοδαπής και φυσικά τις «υποδεέστερες» βαθμίδες των «εργαζομένων». 4. Επειδή, τελικά, η ταξική αδιαφάνεια της αναπαραγωγικής λειτουργίας του σχολείου παραμένει θεσμικά ανυποχώρητη, η ανανεωτική Αριστερά οφείλει να εξακολουθεί να βλέπει και να αποφεύγει τους πειρασμούς του λεγόμενου «παιδαγωγισμού», δηλαδή εκείνη την πρακτική λογική που αντιμετωπίζει και μεταμφιέζει τη συγκεκριμένη συμβολή του σχολείου στη διευρυμένη αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής σε ζητήματα τεχνικού κυρίως χαρακτήρα. Με βάση, λοιπόν, την προηγούμενη ανάλυση και τις συναφείς γενικές προϋποθέσεις απάντησης στο ζήτημα της ελεύθερης πρόσβασης των αποφοίτων του λυκείου στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, θα διατυπώσω ορισμένες θεωρητικές και πολιτικές αντιρρήσεις στην πρόταση, την οποία είχαν την καλοσύνη να μου κοινοποιήσουν έγκαιρα οι συνάδελφοι Κ. Γαβρόγλου και Ν. Θεοτοκάς. Ίσως δεν περιττεύει να τονίσω εδώ πως η λογική αυτής της πρότασης

αποτελέσει εδώ και χρόνια πολιτικό μέλημα του Κ. Γαβρόγλου και άλλων συντρόφων. Γι' αυτό θεωρώ τουλάχιστο άκομψη ως αποτέλεσμα άγνοιας την όψιμη ανάληψη ευθύνης από τον Λ. Παπαγιαννάκη (και τον «Όμιλο Προβληματισμού Αριστερά Σήμερα») να ανοίξει «τη μεγάλη συζήτηση για το Λύκειο και τις εισαγωγικές εξετάσεις». [Βλ. το κείμενό τους, Αντιπρόταση για την Ενιαία Οργάνωση και Λειτουργία της Ανώτατης Εκπαίδευσης και Έρευνας. Μέρος πρώτο: Το πολιτικό πλαίσιο, «Αθήνα» 18 Σεπτεμβρίου 2006, σελ. 6. Όσο για τη δική μου παλαιότερη συνεισφορά σ' αυτή τη «συζήτηση» βλ., εκτός από το άρθρο μου στην υπ. αρ. 1 παραπομπή του παρόντος, τα βιβλία μου, «Ιδεολογία και εκπαιδευτική πολιτική», Θεμέλιο, Αθήνα 1986, κυρίως τις σσ. 35-42 και 63-74, Συγκυρία και εκπαίδευση, Ο Πολίτης, Αθήνα 1990, κυρίως τις σσ. 50-71, και το άρθρο μου, «Η ιστορικότητα των γενικών εξετάσεων», στο «Μηχανισμοί και όροι επιλογής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση». Επιστημονικό Συμπόσιο, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας «Αθήνα» 1995, σσ.105-114. Η ανανεωτική αριστερά σήμερα και αύριο δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς και τη γνώση τουλάχιστο της ιστορικότητας των προτάσεών της].

α) Δεν μπορούμε να μιλούμε απλά και μόνο για «αποφοίτους λυκείου με δικαίωμα εγγραφής στον Εθνικό Κύκλο Σπουδών της προτίμησής τους» (σελ. 2 του κειμένου της πρότασης), γιατί πρόκειται, καταρχήν, για διαφοροποιημένους εκπαιδευτικά (τουλάχιστο διαμέσου του φανερού διπλού δικτύου: Ενιαίο Λύκειο - ΤΕΕ), κατά φύλο και, πρώτιστα, κοινωνικά αποφοίτους. Η προτίμησή τους, συνεπώς, φέρει ήδη –πριν δηλαδή εκφραστεί ως εγγραφή– αυτό το μακροχρόνιο επάλλη-

λο τριπλό αποτύπωμα καθορισμού της (μόνο εμπειρικά μπορούμε να διερευνήσουμε το βαθμό και την έκταση των αμοιβαίων επιδράσεών τους). Δεν είναι δυνατό να απολακτίσουμε πραγματολογικά τη ρητή και, κυρίως, τη σιωπηρή μακροχρόνια ταξική λειτουργία του σχολείου **και** στο θέμα της διαμόρφωσης των «προτιμήσεων». Η συνεισφορά του Π. Μπουρντιέ είναι εδώ ανεκτίμητη.

β) Το μορφωτικό και κοινωνικό κέρδος από μια μετάθεση στο τέλος του πρώτου πανεπιστημιακού έτους «των τελικών εξετάσεων ανά μάθημα που διενεργούνται σε εθνική κλίμακα κ.τ.λ.» (σ.2) είναι μάλλον μικρό, όταν απλώς αναπαράγεται αυτούσια, εάν καταλαβαίνω σωστά, η σημερινή επιμεριστική λογική των εξετάσεων της Γ' τάξης του Λυκείου, μαζί με τις προδιαγραφές της (ειδικά μαθήματα, συντελεστές) και φυσικά με τις σιωπηρές εκπαιδευτικές συνεπαγωγές της (π.χ. αναβάθμιση φροντιστηρίων, όπως τώρα για τους υποψήφιους εκπαιδευτικούς). Γιατί μια τέτοια εξεταστική μετάθεση επιτρέπει μόνο φαινομενικά, δηλαδή περιορισμένα, τη λεγόμενη «μορφωτική αυτονομία» του Λυκείου (του διπλού;), μια και δεν είναι οι εξετάσεις (ως μορφή φανεράς και επίσημης διαμεσολάβησης της αναπαραγωγικής λειτουργίας του σχολείου) αλλά και οι μορφές του κοινωνικού (καπιταλιστικού) καταμερισμού της εργασίας, που προσδιορίζουν τελεσίδικα τη συμβολική και οικονομική αξία των λυκειακών πτυχίων. Ο τίτλος, π.χ., του σημερινού γυμνασίου δεν προσδιορίζεται μόνο από την απουσία εισιτηρίων εξετάσεων για το λύκειο. Με δυο λόγια, το αίτημα της «αυτονομίας» μιας ορισμένης εκπαιδευτικής βαθμίδας –αίτημα ήδη διατυπωμένο π.χ. στα εκπαιδευτικά νομοσχέδια του 1913– προσδιορίζεται φαινομενικά από την

ύπαρξη της αμέσως ανώτερης εκπαιδευτικής βαθμίδας και ουσιαστικά από τις σχέσεις της ανώτερης βαθμίδας με τα κοινωνικά προνόμια που παρέχει στους κατόχους των αντίστοιχων τίτλων σπουδών ο υφιστάμενος κοινωνικός καταμερισμός της εργασίας. Εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας.

γ) Οι πιθανότητες να συγκροτηθεί και να λειτουργήσει ένα «Εθνικό Συμβούλιο Ανώτατης Εκπαίδευσης», με τις αρμοδιότητες που περιγράφονται (σ.2), ως κράτος εν κράτει στην πιο αποφασιστική φάση αναπαραγωγής και διαχείρισης της εργασιακής δύναμης, είναι μηδαμινές. Το «εθνικό κράτος», αντίθετα από τις ιδεολογικές κατασκευές των υπέρμαχων της «παγκοσμιοποίησης», θα εξακολουθήσει να ελέγχει ποικιλότροπα αυτή τη φάση. Δεν χρειάζεται να επαναλάβω εδώ τις γνωστές αναλύσεις για τις σχέσεις κεφαλαίου- εθνικού κράτους. Εννοώ καταρχήν τις αναλύσεις του Ν. Πουλαντζά και όλες τις συναφείς μεταγενέστερες. (Βλ. π.χ. Μ. Rupert & Η. Smith (eds), *Historical Materialism and Globalization*, Routledge, Λονδίνο 2002). Αφήνω, τέλος, στην άκρη το θέμα του συσχετισμού δυνάμεων –και πώς αυτός ελέγχεται– στο προβλεπόμενο ΕΣΑΠ.

δ) Είναι απολύτως βέβαιο πως η πρόταση για «σύμφωνη γνώμη των ΑΕΙ» στον ορισμό του αριθμού των εισακτέων (σ. 3) οδηγεί αναπότρεπτα σε κατακόρυφη μείωση του σημερινού αριθμού εισακτέων, ιδιαίτερα στις λεγόμενες σχολές «αυξημένου κοινωνικού κύρους» (Ιατρική, Νομική, Πολυτεχνείο κ.ο.κ.). Η πρόταση των ΑΕΙ για τους εισακτέους το 2006 ήταν 25.132 φοιτητές, ενώ η απόφαση του ΥΠΕΠΘ ανέβασε τον αριθμό στους 36.685. (Βλ. εφημ. «Ελευθεροτυπία», 3-3-2006.)

Από αυτή, λοιπόν, τη σκοπιά είναι παντελώς αφηρημένο να μιλάμε για κάποια πανεπιστημιακή «κοινότητα», που θα μπορέσει, μαζί με το ζήτημα του αριθμού των εισακτέων, να βάλει σε «τάξη» –δηλαδή στη δική της «τάξη»– τα γνωστικά αντικείμενα σχολών ή τομέων. Γιατί απλούστατα –και δεν χρειάζεται επ’ αυτού να προσκομίσω ιστορικά και κοινωνιολογικά δεδομένα– κάθε συγκεκριμένη «τάξη-διευθέτηση» είναι αποτέλεσμα σκληρών θεωρητικών (επιστημονικών), ιδεολογικών (συμβολικών) και πολιτικών αγώνων - συγκρούσεων ακριβώς στο πεδίο των πανεπιστημιακών «γνωστικών αντικειμένων». Το πανεπιστήμιο, κατεξοχήν σ’ αυτό το θέμα, χαρακτηρίζεται από τέτοιους πολλαπλούς αγώνες. Εκτός κι αν στη μεταβατική περίοδο των τεσσάρων ετών, που προβλέπεται να «μπει τάξη», διακινδυνεύουμε την υπόθεση πως, τουλάχιστο πολιτικά, ο συσχετισμός δυνάμεων στα ΑΕΙ-ΤΕΙ θα γείρει προς όφελος της ανανεωτικής Αριστεράς.

IV. Εάν υπάρχουν ρεαλιστικές ουτοπίες, δηλαδή ιστορικά διακυβεύματα, θα μπορούσα, με βάση όσα προηγήθηκαν, να προτείνω τα επόμενα: 1. Να προσπαθήσουμε, με τις υπάρχουσες θεωρητικο-πολιτικές διαθεσιμότητές μας –ως ανανεωτική Αριστερά– να κερδίσουμε θεωρητικά (επιστημονικά-παιδαγωγικά) και πολιτικά (συνδικαλιστική πρακτική και εκπαιδευτική πράξη) ευρύτερες δυνάμεις στους εκπαιδευτικούς των δύο πρώτων βαθμίδων (αφήνω ευνόητα στην άκρη τα ΑΕΙ). Η εκπαιδευτική ιστορία του Μεσοπολέμου είναι σ’ αυτό το θέμα εξόχως αποκαλυπτική. 2. Να αναδείξουμε από τώρα την ανάγκη για διαφοροποιημένη παρέμβαση «κατάλληλων» εκπαιδευτικών –εύκολα μπορούν να οριστούν και δύσκολα να βρεθούν άμεσα– σε έντονα κοινωνικο-οικονομικά διαφοροποι-

ημένο μαθητικό δυναμικό (π.χ. «υποβαθμισμένες» περιοχές Αθηνών-Θεσσαλονίκης), αξιοποιώντας εις τα καθ ημάς γνωστές πρακτικές, όπως π.χ. εντοπισμός και μορφές «ζωνών εκπαιδευτικής προτεραιότητας». 3. Να στοιχειοθετήσουμε από τώρα μια πρόταση για την κατάργηση των φανερών και σιωπηρών μορφών του διπλού εκπαιδευτικού δικτύου και τη αντικατάστασή του μ' ένα ενιαίο (ως προς το αναλυτικό πρόγραμμα και τις απαιτήσεις) δωδεκάχρονο υποχρεωτικό σχολείο. Η μελέτη, π.χ., των λόγων για τους οποίους υponομείθηκε πρόσφατα στη Γαλλία το ενιαίο γυμνάσιο (college unique), καθώς και η αξιοποίηση των προτάσεων της γερμανικής σοσιαλδημοκρατίας των αρχών του 20ού αιώνα δεν είναι καθόλου αμελητέα υπόθεση. 4. Να προβάλουμε από τώρα μια κατ' αρχάς εξίσωση αριθμού αποφοίτων, αυτού του δωδεκάχρονου σχολείου, και αριθμού θέσεων εισακτέων σε μια ενιαία (με πολλές κατευθύνσεις) πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Με δύο προϋποθέσεις: α) Να προτείνουμε μόνο κοινά μαθήματα (και κοινό περιεχόμενο) στις γενικές εξετάσεις της τελευταίας τάξης και β) να προτείνουμε το είδος, το περιεχόμενο και τις απαιτήσεις αυτών των εξετάσεων σε συνάρτηση με το ενιαίο πρόγραμμα και τις προηγούμενες ενδοσχολικές πρακτικές. Είναι προφανές πως αυτή η πρόταση, που πρέπει να τεκμηριωθεί αναλυτικά, διαφέρει ως προς τη λογική και τις προδιαγραφές της τόσο από σενάρια δίχρονης φοίτησης των μαθητών στο λύκειο (βλ. εφημ. «Ελευθεροτυπία», 13-3-2006) όσο και από βαθύτατα εξετασιοκεντρικές (δηλαδή έντονα επιμεριστικές) προτάσεις τύπου Μπαμπινιώτη (βλ. εφημ. «Το Βήμα»).

V. Οι αμέσως προηγούμενες προτάσεις, που πρέπει να

κριθούν συνολικά στις μεταξύ τους σχέσεις, βασίζονται σε δύο γνωστές αριστερές «θέσεις» για το σχολείο: 1. Παρά τις σειρήνες του νεοφιλελευθερισμού, το σχολείο ως μηχανισμός του καπιταλιστικού κράτους συμβάλλει ποικιλότροπα και αντιφατικά στην αναπαραγωγή και διαχείριση της εργασιακής δύναμης εντός του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας (πρώτιστα στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό). 2. Επειδή οι μορφές της ταξικής πάλης υπερβαίνουν κατά πολύ το κράτος και το σχολείο, οι έμπρακτες δυνατότητες αναπροσανατολισμού ή τροποποίησης μορφών της αναπαραγωγικής λειτουργίας του σχολείου εγγράφονται, στις υπάρχουσες συνθήκες, ως πολιτικός όρος αλλαγής του συσχετισμού των κοινωνικών δυνάμεων στην ελληνική κοινωνία.

Αυτές οι δυο συμπληρωματικές θέσεις (αλλιώς δεν πρόκειται να αποφύγουμε τις παγίδες του «παιδαγωγισμού» και του «εργατισμού») μπορούν να εξειδικευτούν στα επόμενα αιτήματα για το θέμα της «μετάβασης από το Λύκειο στο Πανεπιστήμιο»: α) Κάθε πρόταση για τον τρόπο αυτής της «μετάβασης» (από τη διατήρηση του σημερινού εξεταστικού έως την τροποποίηση και την πλήρη κατάργησή του) πρέπει να κρίνεται πρώτιστα από την άποψη της κοινωνικής δικαιοσύνης (ή του εκδημοκρατισμού της μετάβασης): β) το αίτημα της κοινωνικής δικαιοσύνης δεν είναι θεωρητικά και πραγματολογικά ασύμβατο με το αίτημα μιας καθολικής αναβάθμισης της σχολικής παιδείας (εάν και εφόσον συμφωνήσει κανείς για το περιεχόμενό της), αρκεί η δυναμική (ή διαλεκτική) σχέση τους να τοποθετηθεί και να διευρυνθεί μέσα στο πλαίσιο-στόχο της εκπαίδευσης των μαζών: γ) δεν αρκεί, συνεπώς, να τροποποιηθεί, να μεταθέσει ή να καταργήσει κανείς παντελώς τις

εισιτήριες εξετάσεις στα ΑΕΙ και συνάμα να υποτιμήσει και να αφήσει, έτσι, άθικτους όλους εκείνους τους φανερούς και σιωπηρούς μηχανισμούς της κοινωνικής επιλογής στο σχολείο κι ακόμα να μην προτείνει συγκεκριμένες ομόλογες αλλαγές στο περιεχόμενο και την κατεύθυνση της σχολικής γνώσης ερήμην της πρακτικής ιδεολογίας των εκπαιδευτικών και δ) κάθε τέτοια τροποποίηση του εξεταστικού δεν μπορεί να λειτουργεί ως μορφωτική πανάκεια των μαζών και ως άλλοθι για την αναπαραγωγή πιο «σκληρών» μορφών της σημερινής πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης. Επειδή κάθε πρόταση, όπως οι παραπάνω, που τείνει να τροποποιήσει μορφές της αναπαραγωγικής λειτουργίας του σχολείου, συνεπιφέρει δύναμη και αμφισβήτηση των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων, δεν μπορεί να υπονομεύεται πολιτικά με υποτιθέμενες «σώφρονες» νεοσυντηρητικές αντιπροτάσεις για αποδέσμευση του πτυχίου από την επαγγελματική διέξοδο και κατοχύρωση.

Εν κατακλείδι, θέλω να τονίσω πως η αύξηση σε 5%, στο ΑΕΠ, των δημόσιων δαπανών για την εκπαίδευση –πρωταρχικός όρος για την εφαρμογή των ανωτέρω προτάσεων– είναι αποτέλεσμα μιας προηγούμενης απόφασης της πολιτικής εξουσίας, με την οποία τίθενται ακόμα μια φορά με τρόπο επιτακτικό οι σχέσεις της με τα μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα συμφέροντα του κεφαλαίου. Ποιο είναι άραγε σήμερα για το κεφάλαιο το όριο αυτών των δημόσιων εκπαιδευτικών δαπανών, που δεν μπορεί να θιγεί από τις κυρίαρχες πολιτικές δυνάμεις του δικομματισμού, χωρίς να απειληθεί η ίδια η καπιταλιστική λειτουργία της οικονομίας και συνάμα η ταξική ηγεμονία τους; Η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα υποχρεώνει και την ανανεωτική Αριστερά να ξανα-

θέσει τα πολιτικά ζητήματα των σχέσεών της με την εξουσία, το κράτος και το σχολείο, θέμα ασφαλώς που ξεπερνάει κατά πολύ το περιεχόμενο της παρούσας εισήγησης.

ΠΑΥΛΟΣ ΧΑΡΑΜΗΣ

*Πρόεδρος του Κέντρου Μελετών και Τεκμηρίωσης (ΚΕΜΕΤΕ)
της ΟΛΜΕ*

Η πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση: Όψεις αδήλων

Η έμφαση στις εξετάσεις, και μάλιστα τις γραπτές, δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Ήδη από τη δεκαετία του '60, είχε αρχίσει να εδραιώνεται η άποψη ότι σε μια σύγχρονη κοινωνία η εκπαίδευση μπορεί να «ευημερεί» μόνο σε περιβάλλον εξετάσεων. Έτσι, οι γραπτές, μαζικές και «τυφλές» (δηλαδή, με καλυμμένο το όνομα των εξεταζομένων) εξετάσεις, τις τελευταίες δεκαετίες κατέστησαν αναπόσπαστο, κεντρικό χαρακτηριστικό της συνολικής λειτουργίας των σύγχρονων εκπαιδευτικών συστημάτων, με καταλυτικές επιδράσεις σε όλες τις βασικές πτυχές τους.

Καθώς οι κοινωνίες γίνονται ολοένα και πιο ανταγωνιστικές στον τομέα της γνώσης, ενώ, παράλληλα, η απαίτηση για αξιοκρατία ενισχύεται, προβάλλεται ως ακόμη περισσότερο αναγκαία η υιοθέτηση ενός «ορθολογικού» τρόπου επιλογής των υποψηφίων για τις ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης, που θα εξασφαλίζει στο μέγιστο δυνατό βαθμό τη συναίνεση και τη νομιμοποίηση των σχετικών διαδικασιών. Έτσι, ο αποκλεισμός από τις περαιτέρω σπουδές μπορεί να εμφανιστεί ως αποτέλεσμα μιας «αδιάβλητης» και «αξιοκρατικής» διαδικασίας, η δε ευθύνη γι' αυτή την αρνητική εξέλιξη αποδίδεται αποκλειστικά στο πρόσωπο που αποτυγχάνει. Ωστόσο, είναι κοινός τόπος για την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης ότι η επιτυχία στις εξετάσεις επιλογής για την τριτοβάθμια εκπαίδευση συναρτάται σε μεγάλο βαθμό με κοινωνικά χαρακτηριστικά, όπως είναι το εισόδημα της οικογένειας, η κοινωνική θέση και το «μορφωτικό κεφάλαιο» που διαθέτουν οι γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας.

Συχνά έχει υποστηριχτεί ότι αυτού του είδους οι εξετάσεις είναι παιδαγωγικά έγκυρες και αξιόπιστες. Τα πορίσματα, όμως, των σχετικών ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί κυρίως σε προηγμένες χώρες δεν επιβεβαιώνουν μια τέτοια άποψη. Αντίθετα, έρευνες στο διεθνή χώρο, αλλά και στην Ελλάδα, έχουν δείξει ότι έχουν πολύ χαμηλό δείκτη προγνωστικής εγκυρότητας. Παράλληλα, θεωρείται ότι εγκλωβίζουν τη μαθητική σκέψη σε διανοητικές δραστηριότητες χαμηλού επιπέδου, που κατά κανόνα απαιτούν και καλλιεργούν την αποστήθιση, και όχι σύνθετες, υψηλού επιπέδου νοητικές λειτουργίες.

Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι ειδικά οι γραπτές εξετάσεις

είναι ασύγγνωστα μονομερείς, τουλάχιστον κατά δύο έννοιες. Από τη μια πλευρά, προσανατολίζονται προς την αποτίμηση του βαθμού κατοχής ενός περιορισμένου τύπου γνώσεων, εκείνων που μπορούν να δοθούν υπό μορφή απάντησης με σαφή και συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να μην υπάρχει κανενός είδους αμφισβήτηση σχετικά με την αντικειμενικότητα και την αξιοπιστία της βαθμολογικής αποτίμησης. Αυτός ο εγκλωβισμός των εξεταστικών ζητούμενων σε ερωτήματα «κλειστού τύπου», ακραία έκφανση του οποίου είναι οι λεγόμενες ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής, μπορεί να εξασφαλίζει τη μαζική και εύκολη «παραγωγή του βαθμολογικού προϊόντος», αλλά έχει το σοβαρό μειονέκτημα ότι ευνοεί και αναπαράγει τη μηχανική μάθηση. Επίσης, τα εξεταστικά ζητούμενα αναφέρονται, κατά κανόνα, σε ιδεατές καταστάσεις, μακριά από την πολυμορφία και την πολυπλοκότητα των πραγματικών καταστάσεων και των προβλημάτων της ζωής, τα οποία καλείται, σε τελική ανάλυση, να αντιμετωπίσει ο/η απόφοιτος-η του όποιου εκπαιδευτικού ιδρύματος στην επαγγελματική και κοινωνική του/της δραστηριότητα.

Από την άλλη πλευρά, οι γραπτές, «εφάπαξ» εξετάσεις είναι μονομερείς με την έννοια ότι πριμοδοτούν έμμεσα –και καθ' όλα νόμιμα– εκείνους τους/τις υποψήφιους-ες που έχουν την ικανότητα, κάτω από έντονη χρονική πίεση, ξεπερνώντας αποτελεσματικά το άγχος των εξετάσεων, που πολλές φορές επιδρά παραλυτικά στη διανοητική λειτουργία, να εκθέτουν με επαρκή γραπτό λόγο τις αιτούμενες απαντήσεις. Υποψήφιοι με δυσκολίες στο γραπτό λόγο –μια εμφανής περίπτωση, αλλά όχι η μόνη, είναι αυτή της δυσλεξίας– ή με δυσκολίες στην οργάνωση των απαντήσεων, χωρίς να αποφεύγουν το παραλυ-

τικό άγχος στα περιορισμένα χρονικά όρια της εξεταστικής τελετουργίας, κινδυνεύουν να αποτύχουν, ακόμη και στην περίπτωση που τα γνωσιακά τους εφόδια είναι εξαιρετικά πλούσια.

Έχει προβληθεί, επίσης, το επιχείρημα ότι η αλλαγή του εξεταστικού συστήματος είναι ικανή να δώσει ένα αποφασιστικό χτύπημα στα φροντιστήρια και να ανακουφίσει, έτσι, τους γονείς από ένα δυσβάσταχτο οικονομικό φορτίο. Αυτό, όμως, που παρατηρείται είναι ότι εναλλάσσονται μεν τα εξεταστικά συστήματα, αλλά τα φροντιστήρια εξακολουθούν να ανθούν. Μάλιστα, κακές επιλογές και άστοχοι χειρισμοί τα τελευταία χρόνια οδήγησαν σε σημαντική ανάπτυξη των φροντιστηρίων σε όλη τη διάρκεια της φοίτησης στο λύκειο – και όχι μόνο.

Κάτι, επίσης, που συνήθως αγνοείται ή αποσιωπάται είναι ότι οι λεγόμενες εισαγωγικές εξετάσεις αποτελούν ένα μόνο στοιχείο, συνήθως το πιο ορατό, στη διαδικασία επιλογής και πρόσβασης σε ανώτερες σπουδές. Η επιλεκτική λειτουργία του σχολείου έχει τις καταβολές της στα πρώτα σχολικά χρόνια. Οι ποικίλες μορφές σχολικής αποτυχίας και μαθητικής διαρροής συνεπάγονται ήπιες μεν, αλλά εξίσου αποτελεσματικές διαδικασίες αποκλεισμού για πολλά παιδιά από τα πρώτα τους σχολικά βήματα.

Η *δομή* του εκπαιδευτικού συστήματος –ένα στοιχείο που διαφέρει από χώρα– σε χώρα συντελεί σε μια πιο πρόωπη ή πιο όψιμη έναρξη της επιλεκτικής διαδικασίας του εκπαιδευτικού συστήματος. Γι' αυτό και τα βασικά στοιχεία της δομής αυτής (οριζόντια και κάθετη διαφοροποίηση) και, κυρίως, το χρονικό σημείο εμφάνισης των διαφορετικών, παράλληλων σχολικών

τύπων του *διπλού* (γενική και τεχνική εκπαίδευση) ή *τριπλού* εκπαιδευτικού δικτύου (π.χ., ακαδημαϊκό σχολείο, τεχνικό σχολείο, πρακτικό σχολείο) αξίζει να μελετηθούν συστηματικά. Στα εκπαιδευτικά συστήματα του ευρωπαϊκού χώρου παρατηρείται μια εξαιρετικά ευρεία ποικιλία δομικών σχημάτων, που επιβεβαιώνει την πολυμορφία στο χώρο της εκπαίδευσης. Η ανάλυση της δομής διάφορων εκπαιδευτικών συστημάτων εξασφαλίζει ενδιαφέρουσες πληροφορίες, που μπορούν να εμπλουτίσουν σε σημαντικό βαθμό την –κατ’ ανάγκη περιορισμένη– εμπειρία που διαθέτουμε από την ελληνική περίπτωση.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των παραδοσιακών εκπαιδευτικών συστημάτων της Ευρώπης υπήρξε η πρόωμη έναρξη της επιλεκτικής λειτουργίας τους. Στην πράξη αυτό σήμαινε ότι το σύνολο των παιδιών που απάρτιζαν μια ηλικιακή ομάδα και εντάσσονταν ταυτόχρονα στο εκπαιδευτικό σύστημα, μετά από ολιγόχρονη φοίτηση στο πρωτοβάθμιο σχολείο κατατένονταν σε διαφορετικούς τύπους σχολείου, καθένας από τους οποίους προετοίμαζε για διαφορετικούς επαγγελματικούς –συνεπώς, ως ένα βαθμό, και κοινωνικούς– ρόλους. Κάποια εκπαιδευτικά συστήματα, όπως λ.χ. της Γερμανίας, διατηρούν μέχρι σήμερα ένα τέτοιο δομικό χαρακτηριστικό.

Στην περίπτωση ενός εκπαιδευτικού συστήματος που χαρακτηρίζεται από πρόωμη έναρξη της επιλεκτικής λειτουργίας, όπως συμβαίνει με την περίπτωση της Γερμανίας, οι μαθητές/μαθήτριες που μετά την ολοκλήρωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης κατατάσσονται στο θεωρούμενο προνομιούχο τύπο σχολείου της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (στην περι-

πτωση της Γερμανίας, στο Gymnasium) παρακολουθούν ένα πρόγραμμα σπουδών προσανατολισμένο περισσότερο προς την ακαδημαϊκή γνώση και τις θεωρητικές σπουδές, που υποτίθεται ότι εναρμονίζεται με τις ιδιαίτερες κλίσεις και ικανότητές τους, όπως αυτές έχουν αξιολογηθεί από το εκπαιδευτικό σύστημα. Οι υπόλοιποι μαθητές/μαθήτριες, που αποτελούν και την πλειονότητα, ανάλογα με τη χώρα και τις ιστορικές συνθήκες στις οποίες αναφερόμαστε, είτε εγκαταλείπουν τις σπουδές τους είτε τοποθετούνται σε σχολεία βραχύχρονης εκπαίδευσης προσανατολισμένης προς την τεχνολογική κατάρτιση σε διάφορους τομείς της παραγωγής και τη μετάβαση στην αγορά εργασίας.

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες χώρες, κυρίως στο δεύτερο μισό του 20ού αιώνα, έδειξαν ότι σε μεγάλο βαθμό αυτό που χαρακτηριζόταν ως «ικανότητες» ή «ταλέντα» των παιδιών –στο οποίο βασιζόνταν οι επιδόσεις και, συνακόλουθα, η ένταξή τους στους διαφορετικούς τύπους σχολείου ή η εξακολούθηση των σπουδών τους– στην πραγματικότητα ήταν αποτέλεσμα του τρόπου με τον οποίο αξιολογούσε το εκπαιδευτικό σύστημα γνώσεις και δεξιότητες που, κατά βάση, είχαν αποκτηθεί στο οικογενειακό και άμεσο κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζούσε κάθε παιδί, και όχι τόσο στο ίδιο το σχολείο.

Ένας άλλος τρόπος οργάνωσης της λειτουργίας των εκπαιδευτικών θεσμών, ιστορικά μεταγενέστερος, προέκυψε από τις απόπειρες συνένωσης, στο πλαίσιο ενός ενιαίου σχολείου, των παράλληλων σχολικών τύπων που λειτουργούσαν μετά το πρωτοβάθμιο σχολείο. Ουσιαστικά, αυτή η εξέλιξη σήμαινε ότι ο ενιαίος χαρακτήρας της εκπαιδευτικής

δομής, που χαρακτήριζε ως τότε τη στοιχειώδη εκπαίδευση, προεκτεινόταν για κάποια σχολικά έτη προς την επόμενη βαθμίδα και με τον τρόπο αυτό εξασφαλιζόταν η αναβολή της έναρξης της επιλεκτικής και κατανεμητικής λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος για κάποιο χρονικό διάστημα. Η εξέλιξη αυτή είχε μεγάλη σημασία, τόσο από εκπαιδευτική όσο και από κοινωνική άποψη, δεδομένου ότι σειρά ερευνών είχαν δείξει αρκετά τεκμηριωμένα ότι η πρόωμη έναρξη της επιλεκτικής λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος συνδεόταν με διεύρυνση της εκπαιδευτικής ανισότητας σε βάρος των παιδιών που προέρχονταν από τα πιο παραμελημένα κοινωνικά στρώματα. Παράλληλα, η πρακτική της πρόωμης επιλογής και κατάταξης επικρινόταν και για το γεγονός ότι συνεπαγόταν, ως ένα βαθμό τουλάχιστον, μια προδιαγεγραμμένη εκπαιδευτική και, αντίστοιχα, επαγγελματική πορεία για κάθε μαθητή/μαθήτρια σε μια ηλικία κατά την οποία ούτε οι ιδιαίτερες ικανότητες, οι κλίσεις και τα ενδιαφέροντα είχαν διαφανεί ούτε υπήρχε η ωριμότητα που θα επέτρεπε σημαντικές επαγγελματικές επιλογές.

Με την κατάργηση της πολυτυπίας στη λυκειακή βαθμίδα και την καθιέρωση ενός Ενιαίου Λυκείου εξασφαλίζονται σημαντικά παιδαγωγικά και κοινωνικά οφέλη. Το Ενιαίο Λύκειο:

- Κρατά στο πλαίσιο του ίδιου σχολείου το μαθητικό πληθυσμό που συνεχίζει τις σπουδές στη βαθμίδα του λυκείου μετά την αποπεράτωση της υποχρεωτικής εκπαίδευσης.
- Συνδέει σε υψηλότερο επίπεδο τη θεωρία με την πράξη και συμβάλλει στην άμβλυνση των στερεοτύπων που συνδέονται με τη διάκριση της διανοητικής από τη χειρωνακτική εργασία.

- Αναβάλλει την επιλογή επαγγελματικής κατεύθυνσης για πιο ώριμη ηλικία.
- Παρέχει υψηλότερου επιπέδου γενική μόρφωση, αναγκαία για μια επιτυχή παρακολούθηση οποιασδήποτε περαιτέρω εξειδίκευσης.
- Εξασφαλίζει τη δυνατότητα περισσότερων επιλογών σε ό,τι αφορά την οριζόντια διαπερατότητα.
- Συμβάλλει σε άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων στον τομέα της μόρφωσης.

Για να εξασφαλιστούν στην πράξη τα οφέλη αυτής της αλλαγής απαιτούνται αντίστοιχες ευνοϊκές ρυθμίσεις και σε άλλους τομείς οργάνωσης και λειτουργίας του λυκείου, όπως είναι το περιεχόμενο σπουδών (αναλυτικά προγράμματα), οι μέθοδοι διδασκαλίας και στήριξης των μαθητών-τριών κ.λπ., όπως επίσης και ευρύτερες κοινωνικές πολιτικές υποστήριξης των παιδιών που συναντούν μεγαλύτερες εκπαιδευτικές και οικονομικο-κοινωνικές δυσκολίες.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, δεν πρέπει να παραβλέπουμε ότι οι εκπαιδευτικοί θεσμοί έχουν περιορισμένη δυνατότητα να αντιμετωπίσουν τις μορφωτικές ανισότητες, που εδραιώνονται σε σύνθετες κοινωνικές διεργασίες. Γι' αυτό και τα όποια αντισταθμιστικά μέτρα προκρίνονται για την αντιμετώπιση των ανισοτήτων πρέπει να συνοδεύονται από αντίστοιχα κοινωνικά, από τη συστηματική και επίπονη συλλογική προσπάθεια για ριζικές τομές στον κορμό της σύγχρονης κοινωνίας.

Συχνά τονίζεται ότι τα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα είναι υποχρεωμένα να επιλέξουν ανάμεσα σε πολιτικές που επιδιώκουν να ικανοποιήσουν το αίτημα της ισότητας ευκαι-

ριών στη μόρφωση ή σε πολιτικές που επιδιώκουν αναβάθμιση της ποιότητας του μορφωτικού αποτελέσματος. Το επιχείρημα που συνήθως προβάλλεται από εκείνους που θέτουν ένα τέτοιο δίλημμα είναι ότι οι συνθήκες ανταγωνισμού που κυριαρχούν στο διεθνή χώρο δεν επιτρέπουν την «πολυτέλεια» της ισότητας. Έτσι, προκρίνουν την «ποιότητα», αλλά για λίγους, για μια διανοητική ελίτ. Παραγνωρίζουν, έτσι, το γεγονός ότι «ποιότητα» για λιγότερους σημαίνει μορφωτική υποβάθμιση του συνόλου της κοινωνίας, σημαίνει κατασπατάληση σημαντικών νοητικών ικανοτήτων ενός μεγάλου μέρους του μαθητικού και μετέπειτα εργατικού δυναμικού.

Υπάρχουν εκπαιδευτικές πολιτικές που μπορούν να μας κατευθύνουν προς μια *παιδαγωγική της επιτυχίας για όλους* (και κάτι τέτοιο δεν σημαίνει υποχρεωτικά απόκτηση πτυχίου πανεπιστημιακής εκπαίδευσης από όλους), αλλά βρίσκονται σε άλλη κατεύθυνση απ' ό,τι αυτές που συνήθως ακολουθούνται. Είναι σημαντικό, για παράδειγμα, αν επιδιώκουμε τη βελτίωση της ποιότητας για όλους, να δώσουμε ιδιαίτερη βαρύτητα στα πρώτα βήματα του παιδιού στο εκπαιδευτικό σύστημα, μειώνοντας έγκαιρα τους κινδύνους αναλφαβητισμού ή αδιαφορίας και απέχθειας για το σχολείο. Η έγκαιρη διάγνωση και παρέμβαση αποτελούν εκ των ων ουκ άνευ προϋποθέσεις για την αντιμετώπιση της σχολικής αποτυχίας.

Γενικευμένες αντισταθμιστικές πολιτικές υπέρ των πιο αδικημένων κοινωνικών στρωμάτων έχουν δείξει σχετική αποτελεσματικότητα, όταν εφαρμόζονται σωστά. Ενδιαφέρον παράδειγμα αποτελούν οι Ζώνες Εκπαιδευτικής Προτεραιότητας, που εφαρμόστηκαν στη Γαλλία και αλλού. Παράλληλα, η καθιέρωση των αρχών και πρακτικών της *διαφοροποιημένης*

διδασκαλίας/μάθησης, που συνυπολογίζει τις ιδιαιτερότητες κάθε παιδιού, και της *ομαδικής/ομαδοσυνεργατικής διδασκαλίας* είναι αναγκαία, αν θέλουμε να δημιουργήσουμε το κατάλληλο παιδαγωγικό περιβάλλον που θα μειώσει τους κινδύνους της σχολικής αποτυχίας. Μέτρα όπως η ενισχυτική διδασκαλία στο λύκειο ενόψει των γενικών εξετάσεων, με τον τρόπο που εφαρμόστηκαν στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90 στην ελληνική περίπτωση (με τη γνωστή ως «μεταρρύθμιση Αρσένη»), είναι πολύ αργοπορημένα και αλυσιστελή.

Στο χώρο της Αριστεράς έχει προβληθεί με αξιοπρόσεκτη επιχειρηματολογία η μετακίνηση των συστημάτων πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση προς την κατεύθυνση της ελεύθερης πρόσβασης. Έχουν ήδη προταθεί ενδιαφέρουσες ιδέες, όπως είναι η καθιέρωση της ελεύθερης εγγραφής των αποφοίτων σε μεγάλο αριθμό σχολών των τριτοβάθμιων ιδρυμάτων, για τις οποίες η ζήτηση δεν απέχει πολύ από την προσφορά, η καθιέρωση ενός μεταλυκειακού - προπανεπιστημιακού έτους ή, επίσης, η δημιουργία σε εθνικό δίκτυο κοινών προγραμμάτων του πρώτου έτους σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε ευρέα γνωσιακά αντικείμενα, που θα οδηγούν στα περαιτέρω προγράμματα σπουδών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Υπάρχουν, από την άλλη, εμπειρίες άλλων ευρωπαϊκών χωρών σε παρόμοιες κατευθύνσεις.

Αν όσα προηγήθηκαν οδηγούν σε κάποιο συμπέρασμα, αυτό είναι ότι η ποιοτική αναβάθμιση της εκπαίδευσης, και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη μείωση των μορφωτικών ανισοτήτων, πρέπει να στηριχτεί σε εντελώς διαφορετικές εκπαιδευτικές πολιτικές από αυτές που συστηματικά έχουν προωθηθεί μέχρι σήμερα. Πολιτικές που αγκαλιάζουν το σύνολο του

εκπαιδευτικού συστήματος και βασίζονται περισσότερο στην αρχή της έγκαιρης διάγνωσης και της πρόληψης των εκπαιδευτικών προβλημάτων παρά σε επανορθωτικές πρακτικές, περισσότερο στην καθημερινή ανατροφοδότηση και στήριξη των παιδιών στην τάξη (διαμορφωτική αξιολόγηση) παρά σε μια «εφάπαξ» ανακεφαλαιωτικού τύπου (summative) αξιολόγηση. Ειδικότερα σε ό,τι αφορά την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, απαιτούνται πολιτικές που θα ευνοούν τη διεύρυνση της συμμετοχής σε αυτή, ενώ, παράλληλα, θα συμβαδίζουν με δομικές εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις ευρύτερου χαρακτήρα.

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΑΠΟΥΘΜΙΣΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Ιδιωτικά ΑΕΙ, ελεύθερη πρόσβαση
στην ανώτατη εκπαίδευση και δικαίωμα
των πτυχιούχων στην εργασία

Ο αγώνας πανεπιστημιακών και φοιτητών για τη μη αναθεώρηση του άρθρου 16 είναι και παραμένει κομβική αναμέτρηση του εκπαιδευτικού συνδικαλιστικού κινήματος με τη ΝΔ σήμερα, τη ΝΔ και το ΠΑΣΟΚ τα επόμενα χρόνια.

Όπως πολύ σωστά έχει επισημάνει η ΠΟΣΔΕΠ στις αναλύσεις της, η κυβέρνηση, με την αναθεώρηση του άρθρου 16, το νόμο για την αξιολόγηση των ΑΕΙ και το προσχέδιο νόμου για την ανώτατη εκπαίδευση, με το οποίο αλλάζει ο τρόπος χρηματοδότησης των ΑΕΙ, στοχεύει στη δημιουργία μιας «αγοράς υπηρεσιών ανώτατης εκπαίδευσης», όπου η παροχή υπηρεσιών θα γίνεται είτε από ιδιωτικούς εκπαιδευτι-

κούς φορείς είτε από δημόσια πανεπιστήμια που θα επιβάλλουν δίδακτρα στους φοιτητές και θα αναζητούν μόνα τους χρηματοδότες για την πραγματοποίηση έρευνας. Το ζητούμενο για τους υποστηρικτές αυτής της πολιτικής είναι η συγκράτηση των δημόσιων δαπανών για την παιδεία με ταυτόχρονη ικανοποίηση της πλεονάζουσας κοινωνικής ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση στη χώρα μας μέσω περαιτέρω αύξησης των ιδιωτικών δαπανών.

Απέναντι σε αυτόν το στόχο, οφείλουμε, πρώτον, να διερευνήσουμε τις εν εξελίξει προσπάθειες αντιμεταρρύθμισης της ανώτατης εκπαίδευσης στη χώρα μας από την κυβέρνηση της ΝΔ μέσα στη γενικότερη πολιτική ανοίγματος της ανώτατης εκπαίδευσης σε ευρύτατα κοινωνικά στρώματα την τελευταία δεκαετία, δεύτερον, να αναδείξουμε τη σχέση που έχει αυτό το «ανεξέλεγκτο» ή «χωρίς προϋποθέσεις» άνοιγμα με την προσπάθεια κοινωνικής διαχείρισης του προβλήματος της ανεργίας των νέων και, τρίτον, να υπογραμμίσουμε ότι η ακαδημαϊκή αναβάθμιση της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης σε συνθήκες μαζικοποίησης της πρόσβασης εξαρτάται άμεσα από την αναβάθμιση και αυτοτέλεια του λυκείου, τη ριζική επανεξέταση του συστήματος εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση, την ενίσχυση του ακαδημαϊκού χαρακτήρα των ΤΕΙ και τη συστηματική επανεξέταση με ακαδημαϊκά κριτήρια των συνθηκών λειτουργίας των νέων τμημάτων και των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών.

Ορισμένα στατιστικά στοιχεία: Μεταξύ 1975 και 1994 ο αριθμός των σπουδαστών της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη χώρα μας διπλασιάστηκε. Διπλασιάστηκε και πάλι από το 1994 μέχρι το 2004. Έτσι, μέσα σε μια δεκαετία είδαμε το ποσοστό

μιας γενιάς που μπαίνει στην τριτοβάθμια εκπαίδευση να εκτινάσσεται από περίπου 30% στο 60%. Συγκεκριμένα, στη χώρα μας, το 2004, 60% των νέων ηλικίας 20 ετών φοιτούσαν στα ελληνικά πανεπιστήμια και ΤΕΙ, χωρίς να συμπεριλάβουμε τους έλληνες φοιτητές στο εξωτερικό που ανέρχονταν την ίδια χρονιά στο 8% των εγγεγραμμένων φοιτητών στα ελληνικά ΑΕΙ, ούτε τους 20.000 περίπου νέους που φοιτούσαν σε ιδιωτικά κολέγια και ΚΕΣ του εσωτερικού. Το ποσοστό του 60% είναι το δεύτερο υψηλότερο ποσοστό στον ΟΟΣΑ μετά τη Νότια Κορέα, ενώ αμέσως μετά την Ελλάδα έρχονται το Βέλγιο, με ποσοστό φοίτησης 48%, και οι ΗΠΑ, με ποσοστό 46%. Ως γνωστόν, η αλματώδης αύξηση του αριθμού των εισακτέων και των εγγεγραμμένων φοιτητών δεν συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αύξηση των δημόσιων δαπανών. Έτσι, αν και σήμερα στη χώρα μας οι δημόσιες δαπάνες για την ανώτατη εκπαίδευση ως ποσοστό του ΑΕΠ βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο (1,2%) με το μέσο όρο του ΟΟΣΑ, η δαπάνη ανά φοιτητή είναι η χαμηλότερη στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 25, μετά από εκείνες της Λετονίας και της Λιθουανίας, ακολουθώντας μάλιστα πτωτική τάση την τελευταία δεκαετία. Η δαπάνη αυτή θα ήταν ακόμα χαμηλότερη εάν λαμβάναμε υπόψη μας την έκρηξη των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών και την αλματώδη αύξηση των μεταπτυχιακών φοιτητών κατά την ίδια περίοδο. Ο αριθμός των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών πενταπλασιάστηκε μεταξύ 1993 και 2004, ενώ ήδη 40% των αποφοίτων των πανεπιστημίων των ετών 1998, 1999 και 2000 έχουν σήμερα ολοκληρώσει μεταπτυχιακές σπουδές.

Έχουν τονιστεί επανειλημμένα από πολλούς, και από την ΠΟΣΔΕΠ, οι συνέπειες σε ακαδημαϊκό επίπεδο αυτού του

δεύτερου και εντονότερου κύματος μαζικοποίησης της ανώτατης εκπαίδευσης μετά το πρώτο κύμα της περιόδου 1980-87. Αυτές είναι η αύξηση των νέων τμημάτων και η διασπορά τους σε περιφερειακά πανεπιστήμια και ΤΕΙ ανά τη χώρα, χωρίς να εξασφαλιστούν οι προϋποθέσεις λειτουργίας σε υποδομές και προσωπικό, τα αμφίβολης επιστημονικής αυτοδυναμίας γνωστικά αντικείμενα των νέων τμημάτων, η αυθαίρετα επιβεβλημένη από τις κυβερνήσεις αύξηση του αριθμού των εισακτέων στα παλιά τμήματα, χωρίς τη χορήγηση ανάλογων πρόσθετων πόρων, τα αμφίβολης επιστημονικής εγκυρότητας μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών κ.λπ. Ωστόσο, αυτό που έχει αποσιωπηθεί στη δημόσια συζήτηση είναι η πτώση του γενικού επιπέδου γνώσεων των φοιτητών, που είναι εμφανής ιδίως στα πανεπιστημιακά τμήματα με χαμηλές βάσεις και στα ΤΕΙ — αλλά όχι μόνο — και έχει οδηγήσει στην επιδείνωση των όρων με τους οποίους καλείται το διδακτικό προσωπικό να ανταποκριθεί στα εκπαιδευτικά του καθήκοντα.

Το κύμα μαζικοποίησης της περιόδου 1994-2004 αποτελεί μια φυγή της εκπαιδευτικής πολιτικής προς τα μπρος ώστε να καλύψει τη μονίμως ανικανοποίητη κοινωνική ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση. Και είναι ανικανοποίητη διότι τροφοδοτείται ευθέως από την υψηλότερη ανεργία των νέων σε συνδυασμό με τις προσδοκίες κοινωνικής ανόδου πολλών μεσαίων στρωμάτων με υψηλά εισοδήματα. Η εκπαιδευτική πολιτική της περιόδου αυτής λειτούργησε ως πολιτική κοινωνικής διαχείρισης της ανεργίας. Η κοινωνική ζήτηση για ανώτατη εκπαίδευση είναι μόνο εν μέρει ζήτηση μεγαλύτερης μόρφωσης. Κυρίως είναι ζήτηση τίτλων σπουδών, που αποτελούν αναγκαία αν και διαρκώς λιγότερο επαρκή συνθήκη

εισόδου στην αγορά εργασίας σε θέσεις απασχόλησης με επαγγελματικές προοπτικές. Είναι τίτλοι που λειτουργούν προστατευτικά ή επιθετικά απέναντι στον ανταγωνισμό για την πρόσβαση στις περιορισμένες θέσεις εργασίας. Με τον ίδιο τρόπο πρέπει να ερμηνευτεί και η μεγάλη ζήτηση για μεταπτυχιακές σπουδές, που οι απαιτήσεις τους περιορίζονται λόγω της έλλειψης συστήματος υποτροφιών και παράλληλης απασχόλησης των φοιτητών. Η υποβάθμιση της μορφωτικής διάστασης των σπουδών, ο προσανατολισμός της ζήτησης για ανώτατη εκπαίδευση προς τα τμήματα με την καλύτερη επαγγελματική αποκατάσταση, η μείωση στο ελάχιστο της παρακολούθησης των μαθημάτων και η φοιτητική διαρροή στα τμήματα που τα πτυχία τους θεωρείται ότι δεν εξασφαλίζουν επαγγελματική αποκατάσταση είναι συμπτώματα των προαναφερθέντων αιτίων.

Είναι γνωστό τοις πάσι ότι η ανικανοποίητη κοινωνική ζήτηση για σπουδές σε πανεπιστημιακά τμήματα και επιστημονικές περιοχές υψηλής ζήτησης στρέφεται προς σπουδές στο εξωτερικό. Η μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης αύξησε πολύ λιγότερο τους εισακτέους σε αυτό το τμήμα του συστήματος. Από την άλλη, οι αδύναμοι μαθητές που βρίσκονται κοντά στη βάση ή για κάποιο λόγο αποτυγχάνουν στις εξετάσεις στρέφονται προς τα ιδιωτικά κολέγια και τα ΚΕΣ. Η δημιουργία ιδιωτικής αγοράς ανώτατης εκπαίδευσης σχεδιάζεται να καλύψει το δεύτερο είδος ζήτησης και έρχεται ευθέως σε ανταγωνισμό με περιφερειακά ΑΕΙ και ΤΕΙ, καθώς και πανεπιστημιακά τμήματα χαμηλής βάσης.

Επομένως, η αναβάθμιση και η αυτοτέλεια του λυκείου, η ριζική επανεξέταση του συστήματος εισαγωγής στην ανώτατη

εκπαίδευση, η ενίσχυση του ακαδημαϊκού χαρακτήρα των ΤΕΙ και η συστηματική επανεξέταση με ακαδημαϊκά κριτήρια των συνθηκών λειτουργίας των νέων τμημάτων και των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών αποτελούν εξίσου σημαντικές προϋποθέσεις με την αύξηση των δημόσιων δαπανών για την ακαδημαϊκή αναβάθμιση της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης. Το κείμενο της ΠΟΣΔΕΠ «Για την Αναβάθμιση του Πανεπιστημίου» αποτελεί μια τεκμηριωμένη πρόταση, για την προώθηση της οποίας θα χρειαστεί να εργαστούμε το επόμενο διάστημα.

ΕΥΚΛΕΙΔΗΣ ΤΣΑΚΑΛΩΤΟΣ

Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών

Μπορεί να υπάρξει κομμουνιστική κριτική στο επιχειρηματικό πανεπιστήμιο

Μπορεί σήμερα να μιλά κανείς για τα πανεπιστήμια από κομμουνιστική σκοπιά; Δηλαδή, με την οπτική που καθορίζουν το πρόταγμα της κομμουνιστικής κοινωνίας και η διεκδίκηση αυτής της κοινωνίας έμπρακτα στο συγκεκριμένο ιστορικό χρόνο; Αφού η γενική απαίτηση είναι ρεαλιστικές προτάσεις από τους πανεπιστημιακούς και τους φοιτητές, δεν θα ήταν καλύτερα να αρχίζαμε από μια αντίστοιχη αφετηρία; Ισχυρίζομαι ότι χρειαζόμαστε μια θεωρητική και ιδεολογική «άγκυρα» ώστε να μπορούμε να αξιολογούμε τις προτάσεις των άλλων και να προτείνουμε εναλλακτικές προτάσεις. Και οι προτάσεις για το επιχειρηματικό πανεπιστήμιο αντλούν τη

δύναμή τους από μια αντίστοιχη άγκυρα. Ο άκρατος καπιταλισμός μπορεί να αποτελεί μια ουτοπία, αλλά οι προτάσεις του νεοφιλελευθερισμού αντλούν δύναμη από αυτή την ουτοπία και τις αξίες του ατομικισμού, του ανταγωνισμού και της αυτονομίας που τη συνοδεύουν.

Ας αρχίσουμε με τη δική μας «άγκυρα», αυτή του κομμουνισμού. Μας λέει, λοιπόν, ο Μαρξ ότι όταν συνδεόμαστε ο ένας με τον άλλο ως άνθρωποι, τότε παράγουμε για τον απλούστατο λόγο ότι κατανοούμε ότι οι άλλοι έχουν την ανάγκη των αποτελεσμάτων των δραστηριοτήτων μας. Επιπλέον, μας δίνει ευχαρίστηση και ικανοποίηση η γνώση ότι καταφέρνουμε κάτι που αξίζει τον κόπο. Η ανάγκη των άλλων θα επαρκούσε για να εξασφαλίσει τη δραστηριότητά μου. Κάπως έτσι περιγράφει ο Μαρξ την οικογένεια. Δεν δουλεύει έτσι, βέβαια, ο καπιταλισμός. Στον καπιταλισμό, πάλι κατά τον Μαρξ, οι ανάγκες των συνανθρώπων μου δεν αποτελούν μέσον που τους δίνει κάποια δύναμη σε σχέση με την παραγωγή μου. Αντιθέτως, αυτές οι ανάγκες είναι το μέσον που μου δίνει εμένα δύναμη πάνω στους συνανθρώπους μου.

Βέβαια, ξέρουμε ότι ο υπαρκτός καπιταλισμός δεν υπήρξε παντού, και σε όλες τις εποχές, ένας πούρος καπιταλισμός. Ιδιαίτερα μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο συνυπήρχε με άλλους ρυθμιστικούς μηχανισμούς και άλλες αξίες. Εκείνη την εποχή μπορούσαν να συνυπάρχουν μέσα στον καπιταλισμό μερικές προστατευτικές ζώνες στα πανεπιστήμια, στην υγεία και αλλού. Προφανώς αυτές οι ζώνες δεν ήταν σοσιαλιστικές, αλλά ήταν συμβατές με μερικές κεντρικές αξίες της Αριστεράς, όπως η επιβολή συλλογικών αιτημάτων, η μείωση των ανισοτήτων και ο περιορισμός συγκέντρωσης εξουσιών στα

χέρια της καπιταλιστικής τάξης. Οι προστατευμένες ζώνες παρείχαν όχι μόνο προστασία σε σημαντικές κοινωνικές πρακτικές από τις δραστηριότητες του ιδιωτικού τομέα (το κέρδος, δηλαδή), αλλά και από τις μεθόδους του ιδιωτικού τομέα (μάρκετινγκ, μανάτζμεντ κ.λπ.).

Στα δημόσια πανεπιστήμια που άνθησαν αυτή την περίοδο, οι καθηγητές είχαν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν στις ανάγκες των φοιτητών, και αυτές οι ανάγκες συχνά ορίζονταν με ευρύτερη κοινωνική οπτική. Επίσης, η έρευνα, η παραγωγή και η μετάδοση στους φοιτητές χρωματίζονταν από την αίσθηση του κοινού εγχειρήματος. Η διδασκαλία και η έρευνα ήταν πολύ λιγότερο εργαλειακές, σαφώς περισσότερο «αυταξιακές».

Ας εξετάσουμε το παράδειγμα του βρετανικού πανεπιστημίου από την εποχή της Θάτσερ μέχρι σήμερα. Ο θατσερισμός αποτέλεσε μια αρκετά επιτυχημένη προσπάθεια πολιτικής έκφρασης της εγγενούς τάσης του καπιταλισμού για επέκταση. Όπως λέει ο Μαρξ, κάθε περιορισμός εμφανίζεται σαν ένα εμπόδιο για να ξεπεραστεί. Οι προστατευμένες ζώνες της προηγούμενης εποχής, λοιπόν, αποτέλεσαν το γόνιμο έδαφος για μια τέτοια επέκταση. Στα βρετανικά πανεπιστήμια αυτή η επέκταση πήρε τη μορφή επιβολής των μεθόδων της αγοράς. Χαρακτηριστικά, πριν από λίγα χρόνια, ένα πανεπιστήμιο εξέδωσε εγκύκλιο με την οποία παρότρυνε τους καθηγητές να σκέφτονται πολύ σοβαρά πριν δημοσιεύσουν την έρευνά τους σε επιστημονικά περιοδικά. Ο λόγος; Έπρεπε πρώτα να εξετάσουν το ενδεχόμενο μήπως η έρευνα μπορεί να βγάλει πατέντα για το προσωπικό κέρδος είτε του καθηγητή είτε του πανεπιστημίου. Όπως αντιλαμβανόμαστε, αυτό αλλάζει τε-

λείως την έννοια της παραγωγής έρευνας και γνώσης ως κοινό εγχείρημα, τα αποτελέσματα του οποίου είναι στη διάθεση όλης της ερευνητικής κοινότητας. Είναι σημαντικό να τονίζουμε πάντα ότι ο καπιταλισμός δεν παράγει μόνο εμπορεύματα, αλλά και ιδέες για το πού και το πώς πρέπει να κατευθύνεται η παραγωγή. Επινοήσεις που περιστρέφονται πάντα γύρω από το κέρδος. Σε σχέση με την προσέγγιση του Μαρξ που αναφέραμε πριν, η δική μου παραγωγή γνώσης μου δίνει εμένα ή στον οργανισμό στον οποίο δουλεύω δύναμη πάνω στην κοινωνία.

Στον περιορισμό της προστατευμένης ζώνης στα βρετανικά πανεπιστήμια παρατηρούμε μια αμφίδρομη σχέση μεταξύ θεωρίας και πράξης. Ας εξετάσουμε την επιβολή διδασκτρων. Τα δίδακτρα συχνά υποστηρίζονται με βάση τη νεοκλασική θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου. Αυτή η θεωρία μας λέει ότι ο σκοπός της εκπαίδευσης είναι να αυξήσει το ανθρώπινο κεφάλαιο. Και τα άτομα που έχουν μεγαλύτερο ανθρώπινο κεφάλαιο μπορούν να περιμένουν αυξημένες μελλοντικές αποδοχές. Οπότε, πρέπει να συμβάλλουν με δίδακτρα σε αυτή τη διαδικασία και, αν δεν διαθέτουν τα χρήματα, υπάρχει η λύση των δανείων. Έτσι, φτάνουμε σε δίδακτρα για όλους τους φοιτητές. Αλλά δεν σταματάει εκεί αυτή η διαδικασία. Γιατί από την ίδια σκοπιά είναι φανερό ότι τα πανεπιστήμια της Οξφόρδης, του Λονδίνου ή και του Κέμπριτζ τείνουν να αυξήσουν το ανθρώπινο κεφάλαιο πιο πολύ από πολλά άλλα πανεπιστήμια. Τότε δεν πρέπει να μπορούν να επιβάλλουν ακριβότερα δίδακτρα; Και γιατί να σταματήσουμε εκεί; Γιατί να μην επιτρέψουμε στα πανεπιστήμια να διαπραγματεύονται με τους πελάτες τους συγκεκριμένα δίδακτρα για συγκεκριμένες

περιπτώσεις. Βλέπουμε, λοιπόν, πως οι μέθοδοι της αγοράς έχουν την τάση να πολλαπλασιάζονται σαν καρκινικά κύτταρα.

Υπάρχουν πολλά παραδείγματα για το πώς πανεπιστήμια, και τμήματα, ανταγωνίζονται για πόρους από το κράτος και τον ιδιωτικό τομέα και το πώς αυτό έχει μειώσει τη συνεργασία, για το πώς τα μέλη ΔΕΠ στο πιο ανταγωνιστικό περιβάλλον τείνουν να περιορίζουν τη συμμετοχή τους σε ερευνητικά σεμινάρια ή για το πώς διαβάζουν με όλο και λιγότερη προθυμία τη δουλειά των συναδέλφων τους, για το πώς εν τέλει το πανεπιστήμιο γίνεται όλο και περισσότερο επιχειρηματικό και οι προστατευμένες ζώνες που προαναφέραμε όλο και περισσότερο ανενεργές.

Κάποια επιλογικά συμπεράσματα: Το πρώτο είναι ότι η πανεπιστημιακή κοινότητα πρέπει να εξηγήσει σε ένα πλατύτερο κοινό ότι η μάχη κατά του επιχειρηματικού πανεπιστημίου αφορά ολόκληρη την κοινωνία. Είναι ευτύχημα για εμάς ότι η εκπαίδευση έχει μεγάλο λαϊκό ενδιαφέρον και έτσι η κοινωνία πάντα θα θέλει να μας ακούσει. Αλλά πρέπει να εξηγήσουμε ότι δεν είναι μόνο θέμα εκπαίδευσης. Η ζημιά στη ζωή των ανθρώπων, αν εξαλειφθούν όλες οι προστατευτικές ζώνες, θα είναι μεγάλη.

Το δεύτερο συμπέρασμα είναι ότι εμείς, η πανεπιστημιακή κοινότητα, θα πρέπει να βρούμε τέσσερις πέντε προτάσεις που να αποτελούν ρήξη με το επιχειρηματικό πανεπιστήμιο και οι οποίες θα προσφέρονται για ευρύτερη απεύθυνση στην κοινωνία. Τις έχουμε αυτές τις προτάσεις. Η ελεύθερη πρόσβαση στα πανεπιστήμια και η αλλαγή του ενός συγγράμματος είναι από τις πλέον σημαντικές. Αλλά χρειάζεται να ιεραρχήσουμε τις προτάσεις μας. Και δεν είναι μόνο θέμα προτάσεων για το

θεσμικό. Πρέπει να συζητήσουμε πολύ σοβαρά πώς αξιοποιούμε το υπάρχον καθεστώς και τις δυνατότητες που μας δίνει για αυτοδιοίκηση. Κατά την άποψή μου, αυτό, και όχι η έλλειψη προτάσεων, αποτελεί δυνάμει το αδύνατο σημείο μας. Γιατί αυτό που δεν μπορεί να συμβιβαστεί μακροπρόθεσμα με το επιχειρηματικό πανεπιστήμιο είναι η έννοια της αυτοδιαχείρισης που εμπεριέχει μια τελειώς διαφορετική λογική. Πολύ σωστά πολλοί έχουν εντοπίσει τα τετραετή συμβόλαια (μεταξύ πανεπιστημίων, ή τμημάτων, και του υπουργείου) ως τη βασική αιχμή του προτεινόμενου νομοσχεδίου. Με αυτό τον τρόπο θα εξασκήσει πίεση η κεντρική εξουσία: Δεν χρηματοδοτούμε αυτόν το στόχο, αλλά τον άλλο τον συζητάμε. Και με αυτό τον τρόπο, επίσης, σταδιακά θα σπρώξει τα τμήματα προς την ιδιωτική χρηματοδότηση για να καλύψει τα «κενά». Το πώς μπορεί να δουλέψει η αυτοδιοίκηση καλύτερα αποτελεί το κλειδί μιας εναλλακτικής προσέγγισης.

Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι οι προτάσεις μας δεν θα είναι αμερόληπτες. Πρέπει να εμπνέονται από συγκεκριμένες αξίες και από μια σύλληψη του πανεπιστημίου που εμπεριέχει το στίγμα του κομμουνισμού, την ιδέα του κοινού εγχειρήματος, της προσφοράς, της αφοσίωσης, του αυτοσκοπού. Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι πολλά από αυτά δεν είναι εύκολα να μετρηθούν και να κωδικοποιηθούν. Και γι' αυτό οι εκσυγχρονιστικές προτάσεις συνήθως τα ξεχνούν. Ωστόσο, εμείς πρέπει πάντα να τα αναδεικνύουμε.

Υπάρχει ένα παλιό ρητό που λέει ότι, αν δεν ξέρεις πού πας, όλοι οι δρόμοι θα σε πάνε. Στην περίπτωση μας ισχύει το αντίθετο: Αν δεν ξέρεις πού θέλεις να πας, κανένας δρόμος δε θα σε πάει.

ΟΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΒΕΝΙΟΣ ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Δίπολα και αντινομίες του σύγχρονου πανεπιστημίου

Κατ' αρχάς, ας αναρωτηθούμε *ποιος θέτει προκλήσεις και ποιος απαντά*. Διότι οι προκλήσεις δεν τίθενται από μόνες τους. Αυτός που τις θέτει έχει κάποια ιδέα του *γιατί τις θέτει*, κάποια ιδέα για τους στόχους και το ρόλο του πανεπιστημίου και προφανώς την εξέλιξή του μέσα στη χρονική διάρκεια και μέσα σε συνθήκες οι οποίες αλλάζουν.

Δυο λόγια για το πανεπιστήμιο γενικά. Το πανεπιστήμιο στηρίζεται σε ένα *αντιφατικό δίπολο* (μια *διαλεκτική αντίθεση*, με την κλασική ορολογία): την *αναπαραγωγή* και την *ανανέωση* ή, αλλιώς, (και υπερθεματίζοντας) το *δογματισμό* και την *αμφισβήτηση*. Αλλά και ως κοινωνικός θεσμός χαρακτηρίζεται από ένα ακόμα δίπολο: *αναπαράγει* και *αμφισβητεί* την κοινωνική διάταξη και τον κοινωνικό ιστό. Όλοι, όμως, οι θεσμοί

εκπληρώνουν αυτό το ρόλο. Η ειδοποιός διαφορά του πανεπιστημίου από τους υπόλοιπους θεσμούς που έχουν παρόμοιο ρόλο, αυτό που το ξεχωρίζει, είναι ότι *αναπαράγει και ανανεώνει τη γνώση*, την επιστημονική γνώση, όπως λέει και το όνομά του. Έχοντας υπόψη αυτά τα δύο δίπολα, τι επιδιώκει ο καθένας από τους διάφορους δράστες της κοινωνικής ζωής;

Είναι γνωστό τι επιδιώκει, ας πούμε, η διεθνής ηγεσία. Είναι οι επιταγές της Μπολόνια. Μια τεχνοκρατική απάντηση στις ανάγκες του πανεπιστημίου, ανάγκες αφενός διατήρησης και αφετέρου αλλαγής.

Οι συνθήκες αλλάζουν. Σε τι αλλάζουν; Ως προς το εγγενές αντικείμενο, την ειδοποιό διαφορά, τη γνώση, «η επιστήμη προχωρά». Το πανεπιστήμιο κάθε χώρας, για να λειτουργεί καλά, θα πρέπει να βρίσκεται σε επαφή με το ρεύμα της επιστήμης που προχωρά και αυτό το ρεύμα να το ενσωματώνει, να το αναπαράγει κοινωνικά και να το μεταφέρει στους φοιτητές του.

Το δεύτερο σημείο αφορά το ρόλο του πανεπιστημίου μέσα στην κοινωνία, και μάλιστα του μαζικού πανεπιστημίου. Παλιά, ήταν λίγοι εκείνοι οι οποίοι έφταναν μέχρι την ανώτατη εκπαίδευση. Σήμερα είναι πολύ περισσότεροι. Η αντίστοιχη πρόκληση, επομένως, είναι, εφόσον το μαζικό πανεπιστήμιο είναι αποδεκτό ως γεγονός, πώς επιτυγχάνεται η μόρφωση πολύ περισσότερων ατόμων χωρίς την πτώση του επιπέδου σπουδών.

Ας ξεετάσουμε συνοπτικά, λοιπόν, πώς σε αυτά τα δύο αντιφατικά δίπολα απαντούν τόσο «αυτοί» όσο και «εμείς». «Εμείς» οριοθετούμαστε, σε γενικές γραμμές, ως αυτοί που συμμετέχουν και υποστηρίζουν όλα όσα αμφισβητούνται από

«αυτούς» και ευτυχώς η αγωνιστική πόλωση αυτής της περιόδου κάνει αυτή την οριοθέτηση αρκετά σαφή και κοινωνικά αναγνωρίσιμη. «Εμείς» εναντιωνόμαστε σε κάποια οργανωμένα συμφέροντα τα οποία, μέσω της ιδεολογίας του νεοφιλελευθερισμού, θέλουν να οργανώσουν την κοινωνία έτσι ώστε οι πολλοί να εξυπηρετούν τους λιγότερους, οι λιγότεροι να εξυπηρετούν τους ακόμα πιο λίγους και οι ακόμα πιο λίγοι να εξυπηρετούν αυτούς που βρίσκονται στην κορυφή. Φτιάχεται, έτσι, ένα ολοκληρωμένο σύστημα, μέσα στο οποίο ο καθένας είναι ένα μικρό γρανάζι. Αυτό θα το εξετάσουμε στη συνέχεια, εντοπίζοντας κάποιες αντινομίες της τεχνοκρατικής μεταρρύθμισης, οι οποίες όμως μπορεί να μην είναι τόσο... αντινομίες.

Πώς φτάνει το διεθνές επιστημονικό γίγνεσθαι στη χώρα μας; Σε τι φάση βρισκόμαστε; Είμαστε σε θέση να το παρακολουθούμε; Η απάντηση είναι, σε γενικές γραμμές, «ναι». Τουλάχιστον, στο ποιοτικό πεδίο. Βεβαίως, αυτό είναι θέμα προς έρευνα, που σημαίνει ότι πρέπει να γίνουν συγκεκριμένες μελέτες, με δείκτες και αριθμούς. Και εδώ δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι όποιος μαθηματοποιεί τα πράγματα, μαθηματοποιεί κυρίως την ιδεολογία του ή, ορθότερα, τα πολιτικά διά ταύτα αυτής της ιδεολογίας, βάζοντάς τα σε αριθμούς ώστε να τα νομιμοποιεί με το χρίσμα της αντικειμενικότητας. Για παράδειγμα, οι δείκτες του ΟΟΣΑ, των οποίων το μόνο μέλημα είναι να βάλουν σε αριθμητική κλίμακα μια κατάσταση η οποία δεν είναι αναγκαστικά αριθμήσιμη. Αν έχεις ένα μονοδιάστατο μέγεθος που παριστάνεται πάνω σε μια ευθεία, μπορείς να πεις ποιο προηγείται και ποιο ακολουθεί. Αν, όμως, έχεις κυκλική τροχιά, παρότι το φαινόμενο είναι

μονοδιάστατο, δεν ξέρεις ποιος προηγείται και ποιος έπεται (παρά μόνο όταν είναι πολύ κοντά). Για παράδειγμα, από τους δύο δορυφόρους του Άρη, ποιος είναι μπροστά και ποιος πίσω; Ο ένας είναι μπροστά από τον άλλο και πίσω του ταυτόχρονα, διότι η τροχιά τους είναι κυκλική (για την ακρίβεια «σχεδόν» κυκλική, δηλαδή κλειστή καμπύλη). Άρα, η ταξινόμηση δεν είναι πάντα εφικτή, ούτε καν σε μονοδιάστατα φαινόμενα. Όταν, μάλιστα, παίζουν ρόλο περισσότερες παράμετροι, τότε πια δεν υπάρχει προνομιακή ταξινόμηση. Μπορείς κάλλιστα να έχεις δύο οικόπεδα τέτοια ώστε αυτό με το μεγαλύτερο εμβαδόν να έχει μικρότερη περίμετρο. Και, σύμφωνα με το μύθο, η Καρχηδόνα χτίστηκε σε έκταση που χωράει σε μια προβιά: Η πονηρή Διδώ έκοψε την προβιά ώστε να σχηματίσει μια πολύ στενή, άρα πολύ μακριά λωρίδα.

Όταν περνάς από τη μία διάσταση στις δύο διαστάσεις έχεις ευχέρεια επιλογής του δείκτη με τον οποίο θα κατατάξεις, πόσο μάλλον όταν οι διαστάσεις, δηλαδή οι παράμετροι, γίνονται περισσότερες. Κι αυτό το βλέπουμε επίσης και σε κάποιο άλλο παράδειγμα, τις πανελλήνιες εξετάσεις, όπου το ζητούμενο δεν είναι να εξεταστεί η γνώση, αλλά να ταξινομηθούν οι άνθρωποι. Θα μπορούσε ως δείκτης ταξινόμησης να ληφθεί το συνημίτονο του ύψους επί το βάρος επί το νούμερο του παπουτσιού. Αυτό είναι επίσης ένα ταξινομητικό εργαλείο. Άγνωστο αν κάνει καλύτερα ή χειρότερα τη δουλειά που πρέπει. Μένει να διερευνηθεί. Και αν τα μετρήσιμα μεγέθη παρουσιάζουν μεθοδολογικό πρόβλημα αυθαίρετης επιλογής δείκτη ως προς την κατάταξη, ας αναλογιστούμε τι γίνεται με τη γνώση, που δεν είναι καν μετρήσιμο μέγεθος.

Ας επανέλθουμε, όμως, στο προαναφερθέν δίπολο «αναπα-

ραγωγή - αμφισβήτηση». Καθορίζεται από το αξιοπερίεργο της φύσης που ονομάζεται επικοινωνία, από το ότι αυτά που λέω μπορεί μεθαύριο, αφού κάνουν έναν ολόκληρο κύκλο, να ξαναφτάσουν στα αυτιά μου και να τα αναγνωρίσω. Χαρακτηριστική περίπτωση, όταν διδάσκω και μετά εξετάζω και ο μαθητής απαντά σωστά. Όμως, κι αυτό όποιος έχει διδάξει το ξέρει, κάθε μαθητής έχει διαφορετικό τρόπο οικειοποίησης του νέου αποτελέσματος. Αλλιώς προσλαμβάνει καθένας, γιατί αλλιώς είναι δομημένος ως προσωπικότητα στην ιστορικότητά του. Ωστόσο, παρ' όλο που η λέξη «ποτήρι» ή η λέξη «επτά» μπορεί να σημαίνει άλλο πράγμα στο δικό μου μυαλό, να εγείρει άλλες προσλαμβάνουσες και άλλο στο μυαλό του συνομιλητή μου, παρ' όλα αυτά συνεννοούμαστε με τον ίδιο όρο. Το θαύμα αυτό, της επικοινωνίας και της συνεννόησης, είναι μη μετρήσιμο μέγεθος. Και *οποιοσδήποτε δείκτης το μετρήσει θα κάνει σφάλμα*. Όταν, μάλιστα, αυτοί που προσδιορίζουν τους δείκτες θέλουν εκ των προτέρων να αποδείξουν κάτι αξιοποιώντας προεπιλεγμένα κριτήρια, τότε απλώς δίνουν επιστημονικοφανή, δηλαδή ψευδή, εγκυρότητα σε προειλημμένες αποφάσεις. Γι' αυτό, όταν ακούμε για ταξινομήσεις του τύπου «τα χίλια καλύτερα πανεπιστήμια στον κόσμο», ας μην εντυπωσιαζόμαστε.

Ως προς το ουσιαστικό θέμα της επιστημονικής ενημερότητας, ασφαλώς υπάρχει επαφή του ελληνικού πανεπιστημίου με το διεθνές γίνεσθαι. Βεβαίως υπάρχουν προβλήματα. Κάποιος επαρχιωτισμός, ο κίνδυνος της τυποποίησης, γραφειοκρατίες ή επιστημονισμοί που στρεβλώνουν την επαφή κ.λπ., αλλά σίγουρα δεν είναι θεσμικός ο τρόπος αντιμετώπισής τους.

Ως προς την εξέλιξη και την επιτυχία του μαζικού πανεπιστημίου, το καταρχή πρόβλημα έγκειται στο ποια είναι η «πρώτη ύλη» αυτού του πανεπιστημίου. Είναι ένα πλήθος φοιτητών το οποίο βρίσκεται σε μια κατάσταση —όσοι διδάσκουν πρωτοετείς μπορούν να το διαβεβαιώσουν— που δεν ανταποκρίνεται στις πανεπιστημιακές νόρμες, οι οποίοι δεν μπορούν να παρακολουθήσουν γιατί επελέγησαν (ακόμα και στις σχολές με τις καλύτερες βάσεις) χωρίς να έχουν εξασκηθεί παρά μόνο στο να εκτελούν διαταγές αφήνοντας, παράλληλα, το μυαλό τους έξω από την πόρτα μόλις μπαίνουν στο μάθημα. Τον τυφλοσούρτη τον ζητούν οι ίδιοι. Τα χάνουν όταν χρειάζεται να αυτενεργήσουν. Μπορεί το πανεπιστήμιο από μόνο του να το ανατρέψει αυτό;

Αυτή η επισήμανση γίνεται όχι για να λουιδωρήσει το επίπεδο των φοιτητών, αλλά για να τονίσει ότι οποιαδήποτε μεταρρύθμιση πρέπει να ξεκινάει από πολύ πιο πριν. Τίθεται επειγόντως ζήτημα *κατάργησης του εξετασιοκεντρικού συστήματος της εκπαίδευσης*. Να αναβαθμιστεί το λύκειο, εάν θέλουμε πραγματικό πανεπιστήμιο και να μην έχουμε φοιτητές οι οποίοι απλώς περιμένουν να αναπαράγουν κάτι για να πάρουν ένα βαθμό. Εμείς, και όταν λέω «εμείς» εννοώ εμείς, είμαστε (πρέπει να είμαστε) απολύτως εχθρικοί σε αυτό. Άλλοι το θέλουν, διότι για αυτούς το πανεπιστήμιο είναι ένας χώρος εκμάθησης συνταγών και συγκάλυψης της ανεργίας —παράτείνεται χρονικά η είσοδος στην ενεργή επαγγελματική ζωή—, εξάλλου υπάρχει και η διά βίου κατάρτιση ή, μάλλον, ανακατάρτιση, η οποία εξασφαλίζει ευέλικτες και προφανώς εκμεταλλεύσιμες δεξιότητες. Αλλά το πανεπιστήμιο από την καταβολή του είναι ένας χώρος όπου δεν συσσωρεύεις γνώσεις,

πρωτίστως μαθαίνεις να μαθαίνεις.

Αυτό μας οδηγεί σε κάποια άλλα δίπολα: Τι προέχει στο πανεπιστήμιο, η γνώση ή το πτυχίο; Θέλουμε μόρφωση ή επαγγελματικό εφόδιο;

Η προσέγγισή μας οφείλει να λύσει την αντίθεση συνδυάζοντας και τους δύο πόλους της προς όφελος του μαθητευόμενου. Η απάντηση του αντίπαλου είναι η ανάλυση του πτυχίου (δηλαδή, η διάλυσή του) σε «*προφίλ απασχολήσιμου*». Όμως, δεδομένου ότι η γνώση είναι μη μετρήσιμη (και πιθανότατα μη καταγράψιμη), ενώ το πτυχίο είναι η πιστοποίηση ενός γεγονότος (των σπουδών σε κάποια ειδικότητα), το «*προφίλ απασχολήσιμου*» καταργεί τις μεγάλες εννοιολογικές διακρίσεις μεταξύ ειδικοτήτων χωρίς να προσφέρει ουσιαστικά κάτι άλλο. Αν, π.χ., ο εργοδότης θέλει κάποιον που ξέρει κινέζικα, θα τον βρει, είτε οι υποψήφιοι προσκομίσουν αναλυτική βαθμολογία είτε όχι. Πρόκειται για την απατηλή ρηχότητα του πολιτικά ορθού, όπου μια σωστή διαπίστωση (το πτυχίο δεν είναι ακριβής καταγραφή των εφοδίων που αποκτήθηκαν με τη φοίτηση) οδηγεί στην αναπαραγωγή του προβλήματος, θεωρώντας ότι το έλυσε με την εισαγωγή κάποιων τεχνοκρατικών όρων (ούτε το προφίλ, δηλαδή η αναλυτική βαθμολογία, είναι ακριβής καταγραφή).

Αντίστοιχα προβλήματα προκύπτουν και στο θέμα της έρευνας: Είναι θεμιτό αυτή τη στιγμή όταν λέμε «*έρευνα*» να εννοούμε «*χρήμα*»; Διότι αυτό συμβαίνει στη χώρα μας. Αυτή η ταύτιση έρευνας και τζίρου έχει οδηγήσει μεγάλο τμήμα του φοιτητικού κινήματος να τάσσεται συνολικά εναντίον της έρευνας, θεωρώντας την υπεύθυνη για την εμπορευματοποίηση του πανεπιστημίου ως υπόδειγμα επιχειρηματικής δραστηριό-

τητας. Και προφανώς οι πανεπιστημιακοί έχουμε μεγάλη ευθύνη σ' αυτό και επείγει να επιβάλουμε, στην πράξη και θεσμικά, την απόλυτη διάκριση μεταξύ έρευνας και τζιρού, απονομιμοποιώντας την κερδοσκοπική χρήση της τεχνογνωσίας των πανεπιστημιακών.

Τέλος, σε ό,τι αφορά την κατάσταση που επικρατεί στα νέα πανεπιστήμια, είναι αναγκαίο να αξιοποιηθεί η διεθνής εμπειρία. Μετά τη δεκαετία του '60 και τις φοιτητικές αναταραχές τέθηκε, στην Ευρώπη τουλάχιστον, επί τάπητος το άνοιγμα σε ευρύτερες κοινωνικές κατηγορίες της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Στη Γαλλία απαντήθηκε με την ίδρυση νέων πανεπιστημίων. Τα νέα ιδρύματα στήθηκαν διατηρώντας σε γενικές γραμμές την όλη πανεπιστημιακή παράδοση και δομή, διαμορφωμένες επί εκατονταετίες. Εντάχτηκαν σε ένα γενικότερο χωροταξικό σχεδιασμό και τοποθετήθηκαν σε αναπτυσσόμενες πόλεις (κυρίως στην περιφέρεια του Παρισιού, δεδομένου ότι η Γαλλία είναι εξίσου πρωτευουσιοκεντρική με την Ελλάδα). Παράλληλα, επελέγη τα πανεπιστήμια αυτά να είναι μεγάλα, ώστε να λειτουργούν ως πόλοι έλξης, εξασφαλίζοντας ταυτόχρονα κάποια αποκέντρωση και υιοθετώντας ορισμένες λειτουργικές αλλαγές που κρίθηκαν αναγκαίες από τις κυβερνήσεις για την εκτόνωση του φοιτητικού ριζοσπαστισμού.

Η ελληνική εφαρμογή της αποκέντρωσης αποτελεί υπόδειγμα ανορθολογισμού, κατακερματισμού, συντεχνιακών και τοπικιστικών πιέσεων. Π.χ., το Πανεπιστήμιο Αιγαίου, διασκορπισμένο σε πέντε νησιά, είναι το... μακρύτερο και, ενδεχομένως, το πλατύτερο του κόσμου.

Πώς διαφοροποιούμαστε εμείς από την τεχνοκρατική απάντηση στα προβλήματα του πανεπιστημίου; Θεσμικά, αλλά όχι μόνο, ούτε κυρίως. Ζούμε σε μια χώρα όπου το «*ποιον ξέρεις*» έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία από το «*τι ξέρεις*». Τείνει να έχει μεγαλύτερη σημασία να ξέρεις έναν πανεπιστημιακό παρά να ξέρεις γράμματα, ό,τι, δηλαδή, διδάσκει ο πανεπιστημιακός. Και δυστυχώς πρόκειται για διαδεδομένη νοοτροπία.

Με αυτή την έννοια, η αλλαγή των νοοτροπιών είναι ένα σοβαρό καθήκον. Κι αυτό, όπου μπορούμε να το μετουσιώσουμε θεσμικά χτυπώντας κάποια συμφέροντα, θα πρέπει να το επιβάλουμε. Και τούτο σημαίνει μεγάλους αγώνες για να αλλάξουμε νόμους και εξουσίες, αλλά παράλληλα και εξίσου σημαντικές καθημερινές μάχες μέσα στον ίδιο μας το μικρόκοσμο προάγοντας το ελεύθερο φρόνημα, τη διαφάνεια, το δημοκρατικό έλεγχο.

Ας μην ξεχνάμε ότι οποιαδήποτε μεταρρύθμιση γίνεται από τα πάνω είναι μία διοικητική αλλαγή των όρων του παιχνιδιού. Μοναδική πραγματική αλλαγή είναι αυτή που επιβάλλεται από ένα κίνημα. Σήμερα υπάρχει ένα μεγάλο κίνημα νεολαίας που δεν δέχεται την κοινωνία που του προσφέρεται, την κοινωνία της υποκρισίας. Νομίζω ότι ο ρόλος μας ως πανεπιστημιακών και, κυρίως, η μεγαλύτερη πρόκληση την οποία έχουμε μπροστά μας είναι να βοηθήσουμε αυτό το κίνημα. Να το βοηθήσουμε, πέρα από το να αποτρέψει αυτό που δεν θέλει, να διατυπώσει και να διεκδικήσει αυτά που θέλει.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΟΛΛΙΑΣ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Δωρεάν δημόσια εκπαίδευση για όλους:
Κοντόφθαλμο πείσμα
ή επένδυση στο μέλλον της χώρας;

Φαίνεται ότι η συζήτηση για το άρθρο 16 του Συντάγματος έχει περιοριστεί γύρω από το σχήμα «κρατικό ή μη κρατικό πανεπιστήμιο». Αυτό το σχήμα είναι εξαιρετικά προνομιακό για τους οπαδούς της ιδιωτικοποίησης, καθώς το κράτος στη συνείδηση μεγάλου μέρους των πολιτών έχει ταυτιστεί με τη διαφθορά, την αναξιοκρατία, τον αναχρονισμό, την αδιαφορία. Ωστόσο, ακόμα κι αν το κράτος λειτουργούσε σε μεγάλο βαθμό αξιοκρατικά, πάτασσε τη διαφθορά και ήταν εγγυητής διαφάνειας, πάλι στρατηγικός σκοπός τους θα ήταν η προώθηση των ίδιων ακριβώς συμφερόντων. Η ιδεολογία της ιδιωτικοποίησης δεν αποτελεί το αντίδοτο του «κακού κρά-

τους», το προϋποθέτει ώστε να μπορεί να επιβάλλεται.

Μια πραγματικά γόνιμη συζήτηση δεν μπορεί να γίνεται σε αυτή τη βάση. Πρέπει να ασχοληθούμε διεξοδικά με το ρόλο και τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης στην ανάπτυξη της χώρας μας σε ένα διεθνοποιημένο και έντονα ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον. Και, βεβαίως, πρέπει να αναδείξουμε τη σημασία του δημόσιου δωρεάν πανεπιστημίου και γενικότερα της δημόσιας εκπαίδευσης για τους ίδιους τους πολίτες και την κοινωνία.

Σύμφωνα με την τελευταία ετήσια έκθεση, «Μια ματιά στην εκπαίδευση», κατά μέσο όρο στις χώρες του ΟΟΣΑ εργάζεται το 84% των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Το αντίστοιχο ποσοστό όσων δεν έχουν απολυτήριο λυκείου είναι μόλις 56%. Πρόσφατες εκτιμήσεις του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου λένε ότι στα επόμενα 4-5 χρόνια μόλις το 15% των νέων θέσεων εργασίας θα αφορούν ανειδίκευτους εργαζόμενους, ενώ τουλάχιστον οι μισές θα απαιτούν αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Αυτές οι εκτιμήσεις, σύμφωνα με έκθεση του Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης, σημαίνουν δραματική μείωση των προοπτικών εργασίας των ανειδίκευτων και χαμηλά ειδικευμένων. Αυτοί στην Ευρωπαϊκή Ένωση των 25 εκτιμώνται ότι αγγίζουν τα 80 εκατομμύρια και αντιμετωπίζουν ήδη το φάσμα της οικονομικής περιθωριοποίησης.

Στην Ελλάδα, με βάση τα στοιχεία του ΟΟΣΑ, οι σημερινοί απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν το φάσμα της ανεργίας σε μεγαλύτερο βαθμό από τους ανειδίκευτους συνομηλικούς τους. Το ίδιο συμβαίνει επίσης και στην Τουρκία και, σε μικρότερο βαθμό, στην Ιταλία. Με βάση μια,

μάλλον διεστραμμένη, λογική, που βέβαια υποτάσσεται σε μια υπαρκτή κατάσταση στην αγορά εργασίας, είναι ασύμφορο να σπουδάζουμε τα παιδιά μας. Δεν ξέρω τι λένε στην Τουρκία και την Ιταλία, αλλά στην Ελλάδα έχουμε βρει τον ένοχο. Είναι ο προσανατολισμός και το περιεχόμενο των σπουδών. Όχι, βέβαια, του γυμνασίου και του δημοτικού, που ως φαίνεται οι απόφοιτοί τους είναι πιο εφοδιασμένοι με τα «προσόντα» που ζητούν οι εργοδότες, δηλαδή ανειδίκευτοι ή χαμηλά ειδικευμένοι. Τα πανεπιστήμιά μας, όμως, «παράγουν στρατιές ανέργων» γιατί οι γνώσεις και δεξιότητες που τους προσφέρουν δεν «αντιστοιχούν με τις ανάγκες της αγοράς». Το επιχείρημα, όμως, περί κατεύθυνσης των σπουδών, που προσφέρεται όντως για αρκετή συζήτηση, θα αποτελούσε επαρκή ερμηνεία της ανεργίας των πτυχιούχων εάν ήταν αλήθεια ότι υπάρχει άφθονη προσφορά εργασίας υψηλών μορφωτικών απαιτήσεων που σήμερα δεν καλύπτεται. Ωστόσο, από πουθενά δεν προκύπτει ότι η αγορά εργασίας θα μπορούσε να απορροφήσει, έστω σταδιακά, ένα μεγάλο ποσοστό νέων πτυχιούχων ακόμα και αν οι σπουδές και τα προσόντα τους αντιστοιχούσαν «απόλυτα» στις απαιτήσεις της. Περιστασιακά, βέβαια, δημιουργούνται ανάγκες στον ένα ή τον άλλο κλάδο, που στρέφουν τους νέους σε μαζική προτίμηση των αντίστοιχων σπουδών, αλλά σε βάθος χρόνου για καμία ειδικευση δεν μπορεί να εγγυηθεί κάποιος ότι θα υπάρχει σταθερά μεγάλη ζήτηση.

Έχουμε, δυστυχώς, να κάνουμε με μια τεράστια και μάλλον επιτυχημένη ψυχολογική επιχείρηση μετάθεσης της ευθύνης για απασχόληση από το κράτος και τις επιχειρήσεις στο άτομο και τις εκπαιδευτικές επιλογές του και, βέβαια, στη δημόσια

εκπαίδευση. Η μετάθεση της ευθύνης σε ατομικό επίπεδο κάνει τους νέους πιο δεκτικούς σε μηνύματα για την αξία της μεταδευτεροβάθμιας ιδιωτικής κατάρτισης και τους γονείς πιο πρόθυμους να πληρώσουν. Τι το ελκυστικότερο, μάλιστα, όταν προγράμματα κατάρτισης αναβαπτίζονται υπό τον μανδύα του «ιδιωτικού πανεπιστημίου» σε σπουδές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης;

Άλλωστε, η διαφημιζόμενη «μεγάλη απορροφητικότητα» των αποφοίτων τους αποτελεί τη μέγιστη απόδειξη της αποτελεσματικότητάς τους. Κανείς, βέβαια, δεν μιλά για ποιότητα ή για το αν οι γνώσεις και δεξιότητες που παρέχουν συγκροτούν ένα έστω στοιχειώδες υπόβαθρο που θα διατηρήσει τους αποφοίτους τους στην απασχόληση σε μεσο-μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Ίσως, τελικά, αυτό να μην έχει σημασία. Πόσο μάλλον όταν η επιμήκυνση του εργάσιμου βίου, η δραματική μείωση του προσδόκιμου παραμονής σε μια θέση εργασίας, η σταδιακή κατάργηση της μονιμότητας και η αδυναμία ουσιαστικά να προβλέψουμε τι θα ζητά η αγορά εργασίας μετά από 5-10 χρόνια αμφισβητούν ακόμα περισσότερο την ανάγκη για σοβαρές ανώτερες σπουδές.

Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή για το ρόλο και τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης είναι εξαιρετικά κοντόφθαλμη, κάτι που γνωρίζουν καλά οι «δεξαμενές σκέψης» του νεοφιλελευθερισμού διεθνώς. Στην Ελλάδα θεωρούμε ως «πρωτοποριακές» ορισμένες λογικές, που πλέον στον υπόλοιπο κόσμο θεωρούνται παρωχημένες. Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο που, ενώ εδώ υποτιμάμε τις σπουδές στη φιλοσοφία, την ιστορία ή τις πολιτικές επιστήμες και την ανθρωπολογία, στο εξωτερικό αυτές αρχίζουν να εκτιμώνται ως σοβαρότατα επαγγελματικά

εφόδια. Εδώ, τέτοιες σπουδές θεωρούμε ότι δεν αντιστοιχούν στις «ανάγκες της αγοράς».

Η διεθνοποίηση της οικονομίας και η επέκταση των αγορών, για παράδειγμα, ανέδειξαν την ανάγκη συνεργασίας με ανθρώπους από διαφορετικούς κλάδους, ειδικότητες, σπουδές, με διαφορετικές θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις. Δημιούργησαν νέες απαιτήσεις για γνώσεις, που φυσικά δεν μαθαίνονται σε ταχύρρυθμα προγράμματα κατάρτισης, ούτε βεβαίως σε αμφίβολης ποιότητας προγράμματα «ανώτατης» εκπαίδευσης. Η έκρηξη των γνώσεων που επιφέρει η έρευνα σε διάφορους κλάδους και οι εφαρμογές τους, καταλυτικές για την παγκόσμια ανάπτυξη, δεν θα μπορούσαν να συμβούν, να μεταδοθούν και να αξιοποιηθούν μέσα σε τέτοια εκπαιδευτικά περιβάλλοντα.

Η καλλιέργεια μέσω της εκπαίδευσης ουσιαστικών πνευματικών εφοδίων έναντι της πρόσκαιρα και επίπλαστα «αποτελεσματικής» προσαρμογής των σπουδών στην αγορά πρέπει να ξεκινά ήδη από τις πρώτες εκπαιδευτικές βαθμίδες. Σήμερα, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης υπάρχει σοβαρή συζήτηση για την ανάγκη η βασική εκπαίδευση να στοχεύσει σε υψηλότερου επιπέδου γενικές γνώσεις και ικανότητες που αποτελούν διά βίου εφόδια για όλους τους μαθητές. Αυτές θα αποτελέσουν και το υπόβαθρο για πραγματικά ποιοτικές σπουδές στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Από την άλλη, είναι κοινός τόπος ότι η πρόωγη ώθηση των νέων σε σχολεία επαγγελματικής κατεύθυνσης έχει αποτύχει οικτρά αναπαράγοντας και μεγεθύνοντας τις κοινωνικές ανισότητες.

Το γενικό μήνυμα είναι ότι υπάρχει επιτακτική ανάγκη να ενισχυθεί σημαντικά η ποιότητα της εκπαίδευσης σε όλα τα

επίπεδα και, παράλληλα, να αυξηθεί η συμμετοχή των νέων σε αυτή. Οι αυξημένες δαπάνες που απαιτούνται είναι βέβαιο ότι θα αποδώσουν πολλαπλάσια. Ανώτερη εκπαίδευση, μεταξύ άλλων, σημαίνει για τους πολίτες μειωμένο ρίσκο ανεργίας και μεγαλύτερα εισοδήματα. Για την κοινωνία σημαίνει μεγαλύτερη ανάπτυξη, καλύτερη δημόσια υγεία, μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή. Για τις επιχειρήσεις σημαίνει, πρώτα απ' όλα, μεγαλύτερη παραγωγικότητα. Αυτές είναι οι εκτιμήσεις του ΟΟΣΑ και άλλων πρόσφατων έγκυρων διεθνών μελετών και έχουν υιοθετηθεί από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Τις αγνοούν, όμως, και στην πράξη τις απορρίπτουν τόσο οι προηγούμενες κυβερνήσεις όσο και η σημερινή, που καθήλωσαν το ποσοστό των δαπανών για την εκπαίδευση ανάμεσα στα χαμηλότερα της Ευρώπης.

Πέρα από τον προσανατολισμό της εκπαίδευσης και την ανάγκη αύξησης των δαπανών που απαιτούνται για τη διεύρυνση και ποιοτική αναβάθμισή της, η αναλογία δημόσιων - ιδιωτικών δαπανών είναι ένα ζήτημα που αναδεικνύει το μεγάλο ερώτημα του πώς πρέπει να μοιράζεται το βάρος του κόστους για την εκπαίδευση ανάμεσα στο Δημόσιο, δηλαδή τους φορολογούμενους, τις οικογένειες που επωφελούνται από αυτό το αγαθό, και, βέβαια, άλλους φορείς με πρώτους και κύριους τις επιχειρήσεις που επωφελούνται από την ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού που προκύπτει από τη συμμετοχή του στην εκπαίδευση.

Παγκόσμια είναι κοινός τόπος ότι οι δημόσιες και όχι οι ιδιωτικές δαπάνες αποτελούσαν και αποτελούν την ατμομηχανή της εκπαίδευσης και κάθε προσπάθειας αναβάθμισής της. Για τις χώρες του ΟΟΣΑ το 93% των δαπανών για την

πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση είναι δημόσιες, κάτι που φανερώνει τη διεθνώς κυρίαρχη αντίληψη ότι η εκπαίδευση αποτελεί δημόσιο αγαθό. Σε πάρα πολλά κράτη, φυσικά, επιτρέπεται η δημιουργία ιδιωτικών σχολείων, ωστόσο η συντριπτική πλειοψηφία των πολιτών προτιμά να μην πληρώνει δίδακτρα εφόσον υπάρχουν δημόσια σχολεία. Στην Ελλάδα μόλις το 6,7% του μαθητικού πληθυσμού των δημοτικών, ημερήσιων γυμνασίων και ενιαίων λυκείων πηγαίνει σε ιδιωτικά σχολεία. Για τα ιδιωτικά ημερήσια ΤΕΕ το ποσοστό πέφτει στο 2,6%. Γεγονός που φανερώνει την εμπιστοσύνη που δείχνουν οι ελληνικές οικογένειες στο δημόσιο σχολείο, ακόμα και πολλές από εκείνες που μπορούν να ανταποκριθούν οικονομικά σε δίδακτρα. Φυσικά, υπάρχουν καλά και λιγότερο καλά δημόσια και ιδιωτικά σχολεία, ωστόσο ακούγεται αστείο το ότι η λειτουργία ιδιωτικών μπορεί να οδήγησε σε κάποια άνοδο της ποιότητας των δημόσιων σχολείων, λόγω του ανταγωνισμού κ.λπ. Μάλιστα, εάν η πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα χρηματοδοτούνταν στα επίπεδα άλλων κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, πολλά από τα ιδιωτικά σχολεία δεν αποκλείεται να αντιμετωπίζουν προβλήματα λειτουργίας λόγω μείωσης του αριθμού των μαθητών τους. Επίσης, είναι σχεδόν βέβαιο ότι μια σχετικά χρηστή αξιοποίηση των πρόσθετων δημόσιων δαπανών θα μείωνε δραστικά τις ανάγκες για ιδιωτικές δαπάνες που κατά βάση προέρχονται από τις ελληνικές οικογένειες.

Αν η πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και μετα-δευτεροβάθμια εκπαίδευση θεωρείται διεθνώς κοινωνικό αγαθό, δεν συμβαίνει ακριβώς το ίδιο και για την τριτοβάθμια. Ανάμεσα στις χώρες

του ΟΟΣΑ υπάρχει μια μικρή ομάδα, που για την Ευρώπη περιλαμβάνει την Ελλάδα (επίπλαστα), τη Δανία, τη Φινλανδία και τη Νορβηγία, όπου το ποσοστό των ιδιωτικών επί του συνόλου των δαπανών δεν ξεπερνά το 5%. Για μια άλλη όμως ομάδα, που περιλαμβάνει την Αυστραλία, τις ΗΠΑ, τον Καναδά, την Ιαπωνία, την Κορέα και φυσικά τη Χιλή, το ποσοστό των ιδιωτικών δαπανών, κυρίως για δίδακτρα, ξεπερνά το 40%. Στην Ευρώπη η τάση αυτή ακολουθείται από τη Μεγάλη Βρετανία και την Ιταλία. Είναι χαρακτηριστικό ότι ανάμεσα στη δεύτερη αυτή ομάδα κρατών βρίσκονται οι παγκόσμιοι πάροχοι «εκπαιδευτικών υπηρεσιών». Αυτοί επωφελούνται τα μέγιστα από τη διεύρυνση των ιδιωτικών δαπανών για να αυξήσουν τα κέρδη τους όχι μόνο από τη φοιτητική μετανάστευση, αλλά και μέσω της επέκτασής τους σε χώρες - πελάτες. Παραρτήματα σε τρίτες χώρες, όπως η Ελλάδα, έχουν μικρότερο κόστος σε υποδομές και ανθρώπινο δυναμικό και σαφώς μεγαλύτερα περιθώρια κέρδους.

Ωστόσο, υπάρχουν και παραδείγματα χωρών, όπως η Ισπανία, το Βέλγιο και η Τσεχία, όπου από το 1995 έως το 2003 η αναλογία των ιδιωτικών έναντι των δημόσιων δαπανών μειώθηκε! Στην Ιρλανδία (το μοντέλο της ΝΔ) η αναλογία των ιδιωτικών δαπανών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση μειώθηκε κατά 14 μονάδες για να φτάσει στο σχετικά χαμηλό 16%. Είναι σημαντικό ότι ο ΟΟΣΑ στις ιδιωτικές δαπάνες περιλαμβάνει και τις δημόσιες δαπάνες που καλύπτουν επιχορηγήσεις ιδιωτών (π.χ., τροφεία)! Φαίνεται, λοιπόν, ότι αντίθετα με αυτό που πολλοί θεωρούν ή αποδέχονται σιωπηλά εδώ ως μονόδρομο, υπάρχουν αρκετές χώρες, και μάλιστα με υψηλότερες παγκόσμια επιδόσεις, που είτε διατηρούν την αναλογία των

ιδιωτικών δαπανών εξαιρετικά χαμηλά είτε επιτυγχάνουν να τη μειώσουν. Δηλαδή, πολλές χώρες συνεχίζουν να πιστεύουν ότι και η τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι δημόσιο αγαθό ή θα πρέπει να είναι και παλεύουν να γίνει.

Οι προτάσεις για «μη κρατικό μη κερδοσκοπικό πανεπιστήμιο», είτε άμεσα είτε έμμεσα, δείχνουν προς την κατεύθυνση της περαιτέρω ανατροπής της σχετικής αναλογίας δημόσιων - ιδιωτικών δαπανών σε βάρος των δημόσιων δαπανών. Αυτό γιατί ένα μη δημόσιο πανεπιστήμιο που λειτουργεί ως μη κερδοσκοπική επιχείρηση δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις οικονομικές υποχρεώσεις του και αναπόφευκτα θα κλείσει, εκτός αν καταφύγει στην επιβολή διδάκτρων ή αν λάβει ισότιμη με τα δημόσια πανεπιστήμια χρηματοδότηση από το κράτος.

Θα περίμενε κανείς, λοιπόν, από εκείνους που λένε ότι δεν διαφωνούν με τον ένα ή άλλο τρόπο με την αναθεώρηση του άρθρου 16 να εγείρουν και το θέμα της ισότιμης χρηματοδότησης των ιδρυμάτων αυτών, καθώς δεν είναι δυνατό να εισάγεις μια πρόταση που γνωρίζεις εκ των προτέρων ότι δεν είναι οικονομικά βιώσιμη. Ποιος, όμως, θα ανταποκρινόταν σήμερα στο «ύψος των περιστάσεων» λέγοντας το αυτονόητο; Ότι δηλαδή, όταν αύριο αναγνωριστεί ένας ιδιωτικός φορέας ως μη κρατικό μη κερδοσκοπικό πανεπιστήμιο, θα πρέπει να επιδοτηθεί από τον δημόσιο κορβανά καθώς δεν θα μπορεί να αντεπεξέλθει;

Τα βρετανικά πανεπιστήμια, που όλα έχουν το χαρακτήρα «μη κρατικών μη κερδοσκοπικών ιδρυμάτων», λαμβάνουν χρηματοδότηση από το κράτος, αλλά τα παραρτήματά τους στην Ελλάδα και αλλού δεν έχουν τέτοιο χαρακτήρα. Είναι

αφελές κάποιος να περίμενε ότι η βρετανική κυβέρνηση και κάθε κυβέρνηση θα χρηματοδοτούσε την προσφορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα σε τρίτες χώρες, εκτός κι αν πρόκειται για «ανθρωπιστική βοήθεια». Τα κερδοσκοπικά παραρτήματα τέτοιων ιδρυμάτων χρησιμοποιούνται για την ενίσχυση των εσόδων τους. Έτσι, με τα «μη κρατικά μη κερδοσκοπικά ιδρύματα» θα φτάσουμε στον παραλογισμό το ελληνικό δημόσιο να επιδοτεί βρετανικά ή άλλα πανεπιστήμια μέσω των παραρτημάτων τους! Παρά, λοιπόν, την έμφαση στο «μη κερδοσκοπικό» χαρακτήρα τους, κανείς δεν φαίνεται να αμφιβάλλει σοβαρά ότι η πραγματική συζήτηση για το άρθρο 16 αφορά τη λειτουργία πανεπιστημίων με όρους ιδιωτικής επιχείρησης με σκοπό το κέρδος.

Πολλοί, από την άλλη, και καλοπροαίρετα, εντοπίζουν το ζήτημα της φοιτητικής μετανάστευσης. Ισχυρίζονται ότι αυτή θα μειωθεί σημαντικά εάν επιτραπεί η λειτουργία μη κρατικών πανεπιστημίων. Μάλιστα, εδώ θα πρέπει να τονίσουμε ότι οι πραγματικές ιδιωτικές δαπάνες σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από τις ελληνικές οικογένειες είναι εξαιρετικά υποτιμημένες από τον ΟΟΣΑ, καθώς δεν λαμβάνονται υπόψη οι τεράστιες δαπάνες των οικογενειών που σπουδάζουν τα παιδιά τους στο εξωτερικό σε σύγκριση με άλλες χώρες που παρουσιάζουν αρκετά μικρότερη φοιτητική μετανάστευση.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι μια σημαντική πλειοψηφία των ελλήνων προπτυχιακών φοιτητών του εξωτερικού κατέφυγαν σε αυτή τη λύση όχι γιατί δεν πίστευαν στην ποιότητα του ελληνικού πανεπιστημίου, αλλά γιατί απλά δεν μπόρεσαν ή δεν θέλησαν να περάσουν από τη δοκιμασία των εισαγωγικών εξετάσεων. Οι περισσότεροι από αυτούς καταφέρνουν, μάλι-

στα, να αποκτήσουν ένα αναγνωρισμένο πτυχίο, κάτι που σημαίνει ότι κατά κανόνα θα ήταν άξιοι και ικανοί να αποφοιτήσουν με επιτυχία από ένα δικό μας πανεπιστήμιο.

Εάν έχουμε περισσότερους ικανούς και άξιους για τριτοβάθμια εκπαίδευση από αυτούς που εισάγονται και αποφοιτούν εδώ, ποιος είναι υπεύθυνος που απώλεσαν το δικαίωμα της δωρεάν παιδείας, όπως ορίζει το Σύνταγμα; Το δημόσιο πανεπιστήμιο; Η έλλειψη ιδιωτικών; Ή μήπως αυτό το άδικο και παράλογο σύστημα που τους απέκλεισε, αυτούς και ακόμη περισσότερο *όλους όσους δεν είχαν καν τη λύση του εξωτερικού;*

Όσοι εντοπίζουν, λοιπόν, το ζήτημα της φοιτητικής μετανάστευσης, αλλά δεν αναδεικνύουν παράλληλα το ζήτημα των εισαγωγικών εξετάσεων, τότε απλά δέχονται το σύστημα αυτό ως δεδομένο και σε γενικές γραμμές δίκαιο. Παράλληλα, αναγνωρίζουν ότι όσοι δεν ανταποκρίνονται σε αυτό θα πρέπει να πληρώσουν, μόνο που θα πρέπει να πληρώσουν στη χώρα τους γιατί δεν είναι σωστό να μεταναστεύουν. *Το να είναι κανείς καλοπροαίρετος δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να βασίζεται σε μια καθ' όλα κονική και άδικη λογική.*

Από την άλλη, η επικείμενη αναγνώριση πτυχίων που αποκτήθηκαν από παραρτήματα πανεπιστημίων της αλλοδαπής θα αποδυναμώσει τον κύριο λόγο φοιτητικής μετανάστευσης. Με το σύστημα εισαγωγικών εξετάσεων ουσιαστικά άθικτο, τα παραρτήματα αυτά, αλλάζει δεν αλλάζει το άρθρο 16, έχουν εξασφαλισμένη πελατεία. Η πελατεία αυτή είναι, μάλιστα, αυξημένη σε σχέση με το παρελθόν, καθώς με το όριο του 10 πολλοί περισσότεροι είδαν τις πόρτες του δημόσιου πανεπιστημίου κλειστές.

Τα ανοιχτά στους πολίτες δημόσια πανεπιστήμια αποτε-

λούν τεράστια απειλή για τη βιωσιμότητα των κάθε είδους ιδιωτικών «ΑΕΙ», όπως και για το ασύλληπτο μεγέθους εμπόριο γνώσεων γύρω από τις εισαγωγικές εξετάσεις. Το πραγματικό πεδίο σύγκρουσης βρίσκεται στο σύστημα των εισαγωγικών εξετάσεων στα πανεπιστήμια. Εκεί πάει περίπατο η πεποίθηση ότι είναι δικαίωμα η δωρεάν παιδεία και όλη η Ελλάδα αποφασίζει να βάλει γερά το χέρι στην τσέπη για να πληρώσει, αν έχει κι αν φτάνουν, για να σπουδάσει τα παιδιά της. *Η ιδιωτική δαπάνη στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αποτελεί προϊόν ελεύθερης επιλογής, αλλά μιας υποχρεωτικής συμμόρφωσης με τους κανόνες της ιδιότυπης αυτής αγοράς.*

Βέβαια, μια συζήτηση πάνω στο χαρακτήρα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα πρέπει, εκ των πραγμάτων, να ασχοληθεί διεξοδικά και με τη συμμετοχή και το ρόλο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και δαπανών, πέραν αυτών που επωμίζονται οι οικογένειες. Έως τώρα η συζήτηση αυτή έχει στραφεί γύρω από τη λειτουργία της ιδιωτικής πρωτοβουλίας στην «αγορά τριτοβάθμιων εκπαιδευτικών υπηρεσιών». Ωστόσο, η ανάπτυξη της χώρας μας ελάχιστα μπορεί να περιμένει από αυτή καθεαυτή τη λειτουργία της αγοράς όσο από την αξιοποίηση ενός διευρυμένου και ποιοτικά αναβαθμισμένου ανθρώπινου δυναμικού.

Ασφαλώς, η εκπαίδευση δεν περνάει μόνο μέσα από τα θρανία και τα αμφιθέατρα. Όλοι γνωρίζουμε ότι από τον κόσμο της γνώσης στον κόσμο της πρακτικής εφαρμογής υπάρχει μια απόσταση και το ερώτημα δεν είναι απλά αν πρέπει να μετακινηθεί και πόσο το πανεπιστήμιο προς το δεύτερο αυτό κόσμο, αλλά και πώς πρέπει να συμβάλουν οι επιχειρήσεις ώστε να οργανωθεί ένα πλαίσιο τέτοιο που να διευκολύνει την

παραγωγική εισαγωγή των νέων στην εργασία.

Η «πρακτική άσκηση» των νέων αποφοίτων είναι ένα τέτοιο πλαίσιο, ωστόσο το κόστος της σήμερα στην Ελλάδα ελάχιστα καλύπτεται από τις επιχειρήσεις, παρ' όλο που είναι οι ίδιες που επωφελούνται από αυτή τη διαδικασία. Υπάρχουν μεταπτυχιακά και προπτυχιακά προγράμματα που εντάσσουν υποχρεωτικά τους τελειόφοιτους σε πολύμηνα προγράμματα πρακτικής άσκησης χωρίς να προβλέπεται κανενός είδους αποζημίωση. Σήμερα έχουμε φτάσει επίσης στο σημείο οι απόφοιτοι διαφόρων σχολών με δική τους πρωτοβουλία να παρακαλούν να κάνουν πρακτική άσκηση ακόμα και χωρίς καμία αποζημίωση από τους ενδεχόμενους εργοδότες τους και να μη βρίσκουν ανταπόκριση, καθώς οι τελευταίοι δεν θέλουν να δεσμευτούν για τη μελλοντική απασχόλησή τους. Πολλοί νέοι κρύβουν από τους ενδεχόμενους εργοδότες τους τα πραγματικά ακαδημαϊκά τους προσόντα γιατί ξέρουν ότι προτιμώνται όσοι δεν έχουν ειδίκευση και, επομένως, μελλοντικές αξιώσεις για ανώτερο μισθό. Αυτά είναι μείζονα ζητήματα που δεν αντιμετωπίζονται με τη λεγόμενη «προσαρμογή των σπουδών» στις ανάγκες της αγοράς.

Αν ο ένας πυλώνας της ανάπτυξης είναι η διάθεση ενός διευρυμένου και ποιοτικά αναβαθμισμένου ανθρώπινου δυναμικού, ο δεύτερος είναι η έρευνα και η ανάπτυξη. Το 2004, από το σύνολο των 700 κορυφαίων σε επενδύσεις βιομηχανιών στην Ευρώπη, μόλις δύο ελληνικές κατάφεραν να μπουν στη σχετική λίστα που συντάσσεται με ευθύνη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την ίδια χρονιά, ολόκληρος ΟΤΕ, που δεν ήταν στη λίστα, επένδυσε μόλις 2 εκατομμύρια ευρώ, ποσό υποπολλαπλάσιο αυτού που ξόδεψε για διαφήμιση ή δημόσιες σχέσεις.

Τον επόμενο χρόνο, από τις 1.000 πρώτες επιχειρήσεις, μόλις 6 ελληνικές κατάφεραν να δουν το όνομά τους στη σχετική λίστα.

Στην Ελλάδα ολόκληροι κλάδοι που απαιτούν υψηλά μορφωμένο ανθρώπινο δυναμικό απλώς δεν υφίστανται, ενώ από την άλλη τα ελληνικά πανεπιστήμια δεν παύουν να εργάζονται και να παράγουν έρευνα στους αντίστοιχους επιστημονικούς τομείς, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει δυνατότητα αξιοποίησης του νέου επιστημονικού δυναμικού, που συχνά, για να βρει απασχόληση, καταφεύγει στο εξωτερικό. Για ποια «αγορά εργασίας» μιλάμε, λοιπόν; Τι προσαρμογή χρειάζεται να κάνουν τα πανεπιστήμια; Να παράγουν κι αυτά χαμηλής μόρφωσης και ειδίκευσης αποφοίτους, καθώς στην ουσία το μεγαλύτερο μέρος της αγοράς εργασίας δεν ζητάει τίποτε περισσότερο; Να δεχτούν τα πανεπιστήμιά μας ότι δεν πρέπει όχι μόνο να «βγάζουν» άριστους φιλόλογους και κοινωνιολόγους, αλλά επίσης και άριστους φυσικούς, χημικούς, μαθηματικούς, βιολόγους και μηχανικούς γιατί δεν έχουν ζήτηση στη σημερινή αγορά εργασίας; Να υπονομεύσουμε, δηλαδή, τη βιώσιμη ανάπτυξη της χώρας μας επειδή το κράτος και η μεγάλη πλειοψηφία των επιχειρήσεων δεν επενδύουν στην έρευνα, την καινοτομία και την ανάπτυξη;

ΝΙΚΟΣ ΜΠΕΛΑΒΙΛΑΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Περί περιφερειακών ΑΕΙ και χωροθετήσεων

Για να εξεταστεί το ζήτημα της χωροθέτησης και συγκρότησης των πανεπιστημιακών πόλων στη χώρα μας, είναι αναγκαίο να εντοπιστεί το πρόβλημα και να οριστούν πιθανές διέξοδοι σε σχέση με τη σημερινή κρίση των περιφερειακών ΑΕΙ αναφορικά με το θέμα των κτιριακών υποδομών τους.

Ας περιγράψουμε συνοπτικά την ιστορία των χωροθετήσεων μεγάλων πανεπιστημιακών ιδρυμάτων. Πρώτα του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου στην Αθήνα. Από το 1836 και τη στέγαση των χώρων διδασκαλίας και εργαστηρίων στην Οικία Γ. Βλαχούτση στην οδό Πειραιώς μέχρι το συγκρότημα Αβέρωφ στην οδό Πατησίων και τη σημερινή Πολυτεχνειούπολη Ζωγράφου διανύθηκε μεγάλη πορεία.

Τη μορφή που έχει σήμερα το Πολυτεχνείο την αποκτά το

1916, ογδόντα ολόκληρα χρόνια μετά την ίδρυσή του. Η κατασκευή της Πολυτεχνειούπολης Ζωγράφου ξεκινά με το πρώτο κτίριό της ακριβώς το 1950. Το ρυθμιστικό σχέδιο του νέου πανεπιστημιακού campus εκπονείται τη δεκαετία του '70 και ολοκληρώνεται στις ημέρες μας, 35 χρόνια αργότερα.

Από την άλλη, το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης ιδρύεται το 1925. Το 1926, στην Έπαυλη Αλλατίνι, πρωτολειτούργει η Φιλοσοφική Σχολή. Το 1927 μεταστεγάζεται στο σημερινό ιστορικό κτίριο της Φιλοσοφικής Σχολής. Πέρασαν πολλά χρόνια μέχρι την κατασκευή της Πανεπιστημιούπολης, τη δεκαετία του 1960, και τη συγκρότηση της σημερινής εικόνας του ΑΠΘ.

Με τη μεγάλη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964 ιδρύονται δύο νέα περιφερειακά πανεπιστήμια: το Πανεπιστήμιο Πατρών και το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, τα οποία λειτούργησαν το 1966. Στα Γιάννενα, τοπικοί λόγιοι πρωτοστατούν στη διεκδίκηση της ίδρυσης πανεπιστημίου. Οι τοπικοί θρύλοι των αντίστοιχων πόλεων θέλουν τον Γεώργιο Παπανδρέου και τον Ευάγγελο Αβέρωφ να επιδιώκουν τη δημιουργία των ιδρυμάτων στις ιδιαίτερες πατρίδες τους. Και εδώ ιδρύονται δύο μεγάλες πανεπιστημιούπολεις (campus), η μία μάλιστα, αυτή της Πάτρας, με τη σφραγίδα του πολεοδόμου Κωνσταντίνου Δοξιάδη, στην περιφέρεια των πόλεων. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, στην αρχή, δημιουργείται ως παράρτημα της Φιλοσοφικής του ΑΠΘ και, στη συνέχεια, αυτονομείται. Τη στιγμή της δημιουργίας του στεγάζεται σε δανεικά κτίρια, όπως στη Ζωσιμαία Σχολή, σε τμήμα του στρατιωτικού νοσοκομείου κ.λπ., μέχρι να ολοκληρωθεί η Πανεπιστημιούπολη.

Με το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο της Θράκης κάνει την εμφάνισή του ένα νέο μοντέλο, εκείνο του πανεπιστημίου - δικτύου, το οποίο διασπείρεται σε πόλεις. Το συγκεκριμένο Πανεπιστήμιο γεννήθηκε την τελευταία χρονιά της δικτατορίας. Του έμελλε να απλωθεί σε όλες τις μεγάλες πόλεις της Θράκης. Σήμερα οι δύο σχολές του, τα 18 τμήματα και οι 13.000 φοιτητές του βρίσκονται στην Κομοτηνή, την Ξάνθη, την Αλεξανδρούπολη και την Ορεστιάδα.

Η συνεχής χωροθέτηση συνεχίστηκε ασταμάτητα με το Πανεπιστήμιο και Πολυτεχνείο Κρήτης, το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας κ.λπ. Η διασπορά σημαδεύει πλέον τους σχεδιασμούς των ΑΕΙ. Το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας αποκτά νέους πόλους στη Λάρισα, τα Τρίκαλα και την Καρδίτσα, σε αποστάσεις πολλών δεκάδων χιλιομέτρων από το κέντρο του, το οποίο βρίσκεται στο Βόλο. Η διασπορά εδώ συνέβη κατά το 1994-98. Το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης εξακτινώνεται στη Φλώρινα, την Κοζάνη και τη Βέροια ακριβώς την ίδια περίοδο, όπως και το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων στο Αγρίνιο.

Τέλος, το Πανεπιστήμιο του Αιγαίου, όπου η νησιωτική ιδιομορφία το καθιστά το πλέον περίεργο ως προς τη μορφή και τη διοίκηση, ιδρύεται το 1984 και αναπτύσσεται έως σήμερα στη Μυτιλήνη, τη Χίο, τη Ρόδο, το Καρλόβασι της Σάμου και την Ερμούπολη της Σύρου, σε νησιά που στις περισσότερες περιπτώσεις ούτε ανά δύο δεν επικοινωνούν μεταξύ τους, παρά μόνο μέσω Πειραιά.

Συνοψίζοντας, θα δούμε ότι διακρίνουμε μια πρώτη περίοδο, την οθωνική, κατά την οποία ιδρύονται ο πρόγονος του ΕΜΠ και το Καποδιστριακό της Αθήνας. Σε μια δεύτερη

περίοδο, την οποία μπορούμε λίγο αφαιρετικά να ταυτίσουμε με την εποχή του Βενιζέλου, ιδρύεται το ΑΠΘ και ανασυγκροτείται το ΕΜΠ. Η τρίτη περίοδος ταυτίζεται με τη μεταρρύθμιση Παπανδρέου της δεκαετίας του '60. Ιδρύονται δύο ισχυροί περιφερειακοί πόλοι, στην Πάτρα και τα Γιάννενα, και δρομολογείται η δημιουργία των *campus*, δηλαδή των συγκροτημένων σύμφωνα με τις νέες μεταπολεμικές - μοντέρνες αντιλήψεις πανεπιστημιούπολεων στις παρυφές των πόλεων.

Περιγράφοντας αυτή την εξέλιξη μπορούμε εύκολα να ανατρέψουμε παρεμπιπτόντως και ένα σύγχρονο μύθο. Κυρίως ο επιστημονικός κόσμος της αρχιτεκτονικής και της πολεοδομίας ισχυρίστηκε κατά καιρούς ότι η χωροθέτηση των πανεπιστημιούπολεων εκτός των πόλεων οφειλόταν σε μεγάλο βαθμό στην ανάγκη ελέγχου τους μετά τις διεθνείς φοιτητικές εξεγέρσεις (πόλεμος του Βιετνάμ και Μάης του '68). Βλέπουμε, όμως, ότι οι αποφάσεις για τη δημιουργία των *campus* είχαν ληφθεί χρόνια πριν από αυτές τις διεθνείς εξελίξεις ή το ελληνικό 1973.

Το ΔΠΘ δεν εντάσσεται σε κανένα ολοκληρωμένο σχέδιο. Παρουσιάζει ενδιαφέρον και, παρότι αποτελεί εξαίρεση (μάλλον προβληματική), αποτελεί ταυτόχρονα το μοντέλο για σχεδιασμούς που θα έρθουν μετά το '94.

Από το 1982 αρχίζει σαφώς η περιφερειακή πανεπιστημιακή έκρηξη. Εκείνη την περίοδο η Ελλάδα προσπαθεί να ακολουθήσει τη διεθνή πραγματικότητα με τη μαζικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης και τη δημιουργία ΑΕΙ στην επαρχία.

Από πουθενά δεν προκύπτει ότι οι χωροθετήσεις εντάσσονται ευθέως σε εθνικού επιπέδου χωροταξικούς ή οικονομικούς

σχεδιασμούς. Για παράδειγμα, αν εντάσσονταν θα υπήρχε πανεπιστήμιο στην Καλαμάτα εδώ και 20 χρόνια, λόγω του ότι η ανάπτυξη της Καλαμάτας ως περιφερειακού πόλου αποτελούσε στόχο του εθνικού χωροταξικού σχεδιασμού από τα μέσα της δεκαετίας του '80. Αντίθετα, δεν θα υπήρχε πανεπιστήμιο στο Καρλόβασι.

Με το παράδειγμα που ακολουθεί, του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, θα περιγράψουμε αυτήν ακριβώς την ασυμβατότητα του σχεδιασμού νέων περιφερειακών ΑΕΙ με τις εθνικής κλίμακας χωροταξικές επιλογές. Η Δυτική Μακεδονία είναι μια περιοχή που εναλλάσσεται με την Ήπειρο και την Ευρυτανία στην κορυφή του καταλόγου της ανεργίας και της οικονομικής κρίσης και με διαπιστωμένο το πρόβλημα του μεταλιγνιτικού μέλλοντός της.

Το 2001, 39 από τους 52 νομούς της χώρας φιλοξενούσαν πανεπιστημιακά τμήματα. Ένα μέτρο ελέγχου της σχέσης τους με τις τοπικές κοινωνίες είναι η αναλογία εισακτέων - πληθυσμού. Ο νομός Φλώρινας βρισκόταν στην κορυφή της λίστας των 52 νομών με 27 εισακτέους φοιτητές ανά 1.000 κατοίκους. Η Κοζάνη ήταν πέμπτη με 17 ανά 1.000 κατοίκους. Η Θεσσαλονίκη δωδέκατη και η πρωτεύουσα εικοστή, αμέσως μετά το νομό Σάμου.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, εκείνη την εποχή μια τάση ενίσχυσης ή πρωμοδότησης της Δυτικής Μακεδονίας. Υπάρχουν χρηματοδοτήσεις και δημιουργία νέων υποδομών, με πλέον σημαντικό το έργο της Εγνατίας Οδού. Με την Εγνατία και τους κάθετους άξονές της αλλάζει η αστική γεωγραφία της περιοχής, η σχέση με τα Βαλκάνια και μειώνονται εντυπωσιακά οι χρονοαποστάσεις. Η χωροθέτηση πανεπιστημίου στη

Δυτική Μακεδονία το 2001 φαινόταν απολύτως λογική. Και ήταν.

Αν πάμε, όμως, στη στιγμή των αποφάσεων, λίγο πριν ή σχεδόν ταυτόχρονα με τη διαμόρφωση των στατιστικών που αναφέρθηκαν, θα δούμε ότι προτείνεται η ενίσχυση ενός εκ των δύο μεγάλων πόλων, της Κοζάνης ή της Φλώρινας. Ιδιαίτερα η Κοζάνη διέθετε το προνόμιο των υπαρχουσών υποδομών των ΤΕΙ. Η ρεαλιστική και βιώσιμη πρόταση όφειλε να είναι η ενίσχυση και αναβάθμιση αυτών των υποδομών, η δημιουργία μιας μεγάλης πανεπιστημιούπολης δίπλα στο ενεργειακό κέντρο της κοιλάδας της Εορδαίας με έμφαση στους ενεργειακούς πόρους και το περιβάλλον.

Ξεσηκώθηκαν τότε η Πτολεμαΐδα, η Βέροια, η Καστοριά, η Φλώρινα, όλοι οι δήμαρχοι και οι βουλευτές των νομών και, εν τέλει, το πανεπιστημιακό κέντρο σήμερα διασπείρεται σε πολλά μικρά θνησιγενή κέντρα.

Η απαιτούμενη ύπαρξη ενός κορμού ενιαίων υποδομών, διοίκησης, βιβλιοθήκης, εστιών, κέντρων δικτύων για την επιβίωση και για τη συνοχή της κοινότητας και η διαπίστωση του προβλήματος των πανεπιστημίων Αιγαίου και Θράκης, το οποίο ήταν γνωστό, δεν ελήφθησαν υπόψη στις πολιτικές αποφάσεις. Προτιμήθηκε η λύση της διασποράς. Αντί να επιβεβαιωθεί ο ρόλος του κύριου πόλου του συστήματος της Δυτικής Μακεδονίας, που έχει ήδη συγκροτηθεί, διαθέτει campus και βρίσκεται στην καλύτερη θέση ως προς την κεντροβαρικότητα και την προσπελασιμότητα, αντί να ενισχυθεί με νέους φοιτητές, νέους διδάσκοντες, νέες υποδομές και συναφή τμήματα, επελέγη η αχρήστευσή του, καθώς ο σχεδιασμός, τα κονδύλια και το ανθρώπινο δυναμικό εξετρά-

πησαν προς άλλες πόλεις, πίσω από τα βουνά της Εορδαίας, πολλά χιλιόμετρα μακριά.

Έτσι, φτάσαμε σε σχεδόν 400 τμήματα και σχολές, από τα περίπου σαράντα των αρχών της δεκαετίας του '80, εκ των οποίων τα μισά είναι σε προβληματική κατάσταση.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να συμπεράνουμε: Η ταλαιπωρία της ίδρυσης και της αρχικής απουσίας υποδομών έχει ιστορία δύο αιώνων. Ας μη μας τρομάζει ή μη θεωρούμε ότι αποτελεί φαινόμενο των ημερών.

Ο τοπικισμός, ως παράμετρος στη διεκδίκηση ίδρυσης ΑΕΙ, επίσης δεν αποτελεί νέο φαινόμενο. Αρχίζει από τη Θεσσαλονίκη του 1926, τον συναντάμε στα Γιάννενα του 1966 και στο Καρλόβασι της δεκαετίας του '80, τον ξαναβρίσκουμε στην ωραία πινακίδα των ημερών μας η οποία δεσπόζει στην Εθνική Οδό κοντά στις Θερμοπύλες: «Πανεπιστήμιο στη Ρούμελη με έδρα τη Λαμία».

Η ανάπτυξη στην περιφέρεια είναι επιθυμητή. Η ίδρυση νέων ΑΕΙ ή η ανασυγκρότηση των υαρχόντων μπορεί να αποτελέσει σοβαρό εργαλείο τοπικής ανάπτυξης. Για να συμβεί αυτό, όμως, χρειάζονται προϋποθέσεις. Η κυριότερη είναι η ίδια η συγκρότηση ισχυρών πανεπιστημιακών πόλων. Ιδιαίτερο βάρος στη λειτουργία του πανεπιστημίου και στη σχέση με την πόλη που το φιλοξενεί έχει ο πολιτισμός του ίδιου του ιδρύματος, η συνοχή του. Απαιτείται μια κρίσιμη μάζα πανεπιστημιακού πληθυσμού, η οποία θα νιώθει α-τάρκεια, θα συγκροτεί ισχυρή εσωτερική ζωή, θα καλύπτει τις ανάγκες της. Οι ολοκληρωμένες υποδομές είναι εκ των ων ουκ άνευ. Η ύπαρξη βιβλιοθηκών, ενιαίων και όχι διάσπαρτων, που βοηθούν την αλλαγή εικόνων και την επικοινωνία των

ανθρώπων, ισχυρών δικτύων τα οποία υποκαθιστούν τη φυσική επικοινωνία και, επιπλέον, την αναπαράγουν. Η συγκρότηση ενός «διακριτού» πολιτιστικού και επιστημονικού πόλου με ταυτότητα, που μετασχηματίζει τις πόλεις στις οποίες εγκαθίσταται.

Παράλληλα, η προσπελασιμότητα (δρόμοι, σιδηρόδρομοι, αεροδρόμια, λιμάνια), η ένταξη στους αστικούς ιστούς ή στις περιφέρειες με ομαλό τρόπο, η αναβίωση των ιστορικών κέντρων ή των brown fields των αστικών κενών είναι ζητούμενο. Το παράδειγμα του Βόλου (της εγκατάστασης του πανεπιστημίου στα εγκαταλειμμένα βιομηχανικά κτίρια του θαλάσσιου μετώπου) είναι εντυπωσιακά θετικό.

Τα περιφερειακά ΑΕΙ μπορούν να ανασυγκροτηθούν. Να γίνουν ελκυστικά για σπουδαστές και διδάσκοντες, βιώσιμα με υποδομές διδασκαλίας, έρευνας, βιβλιοθήκες, εστίες. Να γίνουν σημεία όπου κάποιος θα χαιρέται να ζει, να διδάσκει, να διδάσκεται, χωρίς να νιώθει ότι βρίσκεται στην εξορία.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Οι ρητές και άδηλες πτυχές
της επέκτασης του θεσμού
των συμβασιούχων διδασκόντων στα ΑΕΙ

Το θέμα των συμβασιούχων διδασκόντων βάσει του Π.Δ. 407/80, παρά το γεγονός ότι έχει πολλές και σημαντικές πτυχές, είναι ένα παρεξηγημένο ζήτημα. Η μεγάλη πλειοψηφία των συναδέλφων, κυρίως από τα κεντρικά πανεπιστήμια, αντιλαμβάνονται το ζήτημα των συμβασιούχων ως ένα εντελώς περιθωριακό θέμα. Ωστόσο, ακόμη και συνάδελφοι σε πανεπιστήμια όπου η παρουσία των συμβασιούχων διδασκόντων είναι σημαντική φαίνεται να μην αντιλαμβάνονται τις «κρυφές» διαστάσεις του. Ως εκ τούτου, το φαινόμενο θα πρέπει να αναλυθεί ώστε να ενημερωθούν ακόμη και συνάδελφοι με εμπειρία.

Τα αίτια της ελλιπούς γνώσης για τις διαστάσεις της συνεχώς διευρυνόμενης σχέσης εργασίας ορισμένου χρόνου είναι αρκετά:

Ο μέχρι πρόσφατα εξαιρετικά περιορισμένος αριθμός και ποσοστό των συμβασιούχων σε ορισμένα από τα κεντρικά και μεγάλα πανεπιστήμια (ΕΜΠ, ΕΚΠΑ, ΑΠΘ, ΓΠΑ). Το στοιχείο αυτό έχει την εύλογη και προφανή επίπτωση οι συνάδελφοι όχι απλώς να αγνοούν τις διαστάσεις, αλλά ακόμη και την ύπαρξη του θέματος.

Η ταύτιση του ζητήματος των συμβασιούχων με τα περιφερειακά πανεπιστήμια έχει επίσης εύλογες και προφανείς επιπτώσεις.

Η πλάνη ότι το ζήτημα αφορά μόνο κάποιους διδάσκοντες και, μάλιστα, για σύντομο χρονικό διάστημα. Το σφάλμα αυτό οδήγησε στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι πρόκειται για κάτι που αφορά όχι μόνο περιορισμένο αριθμό διδασκόντων, αλλά είναι προσωρινό και μεταβατικό και, συνεπώς, δεν αξίζει ιδιαίτερης προσοχής.

Το γεγονός ότι πολλά μέλη ΔΕΠ θεωρούν ότι το θέμα αφορά αποκλειστικά τους συμβασιούχους και δεν αντιλαμβάνονται τις επιπτώσεις στο πρόγραμμα σπουδών, στην αυτοτέλεια του τμήματος, στην ποιότητα της διδασκαλίας και έρευνας των συμβασιούχων, αλλά και, ενδεχομένως, στο δικό τους μελλοντικό εργασιακό καθεστώς.

Το γεγονός ότι το φαινόμενο συνδυάστηκε με τη δημιουργία και «παιδική» ηλικία των νέων τμημάτων και, ως εκ τούτου, απέσπασε μια εύλογη ανοχή.

Το γεγονός ότι έως τώρα το ζήτημα των συμβασιούχων αντιμετωπίζεται κυρίως υπό το πρίσμα και το πιεστικό βάρος

«διαδικαστικών» προβλημάτων, που σχετίζονται με την καθυστέρηση των πληρωμών, τον περιορισμό και την κατανομή των πιστώσεων κ.λπ.

Σε αντίθεση με τις ανωτέρω εσφαλμένες αντιλήψεις, το θέμα της εργασίας με σύμβαση ορισμένου χρόνου στα ΑΕΙ:

- α) αφορά διαρκώς αυξανόμενο αριθμό διδασκόντων,
- β) δεν αφορά μόνο τα περιφερειακά και νέα πανεπιστήμια, αλλά και τα κεντρικά και παλαιότερα,
- γ) το πρόβλημα δεν περιορίζεται σε «διαδικαστικού», «διοικητικού» τύπου αντιξοότητες, αλλά έχει ευρύτερες επιπτώσεις στην οργάνωση και λειτουργία του προγράμματος σπουδών, τις ακαδημαϊκές συνθήκες εργασίας, την αυτοτέλεια των τμημάτων κ.λπ.,
- δ) είναι φαινόμενο με διάρκεια και, μάλιστα, προδιαγράφει την προοπτική για επέκταση και παγίωση ελαστικών σχέσεων εργασίας στα ΑΕΙ.

Εν ολίγοις, το θέμα των συμβασιούχων δεν είναι απλώς ένα παρεπόμενο της δημιουργίας νέων τμημάτων και του πρώτου σταδίου ανάπτυξής τους. Το Π.Δ. 407/80 δεν χρησιμοποιείται πλέον μόνο για την κάλυψη πραγματικών αναγκών, όπως είναι οι ειδικές διδακτικές ανάγκες και η προσωρινή στελέχωση των νέων τμημάτων. Ο θεσμός άλλαξε χρήση και τείνει πλέον να παγιώσει μια κατάσταση πολλαπλών αναγνώσεων, χρήσεων και σκοπιμοτήτων. Από την ανάλυση των στοιχείων προκύπτει ότι πρόκειται πλέον για μια τάση που αποκαλύπτει συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές που αφορούν:

- α) την ελαστικοποίηση των σχέσεων εργασίας στα πανεπιστήμια,
- β) τη δημιουργία προϋποθέσεων για μελλοντική αύξηση

των ωρών διδασκαλίας των μελών ΔΕΠ,

γ) τον περιορισμό της αυτοτέλειας των τμημάτων,

δ) την αλλοίωση της αρχής της αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ,

ε) την ευελιξία για τον περιορισμό των διδασκόντων σε ενδεχόμενη συρρίκνωση των περιφερειακών πανεπιστημίων, στην περίπτωση κατά την οποία υλοποιηθούν τα σχέδια για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Στο διάστημα 1998-2005, ο αριθμός των τμημάτων αυξήθηκε από 198 σε 266 (αύξηση κατά 68 τμήματα ή 34,3%), ο αριθμός των μελών ΔΕΠ αυξήθηκε από 6.949 σε 9.024 (αύξηση κατά 2.075 μέλη ή 29,9%), ενώ οι συμβασιούχοι αυξήθηκαν από 912 σε 2.840 (αύξηση κατά 1.928 συμβασιούχους ή 211,4%). Είναι προφανές ότι ανάμεσα στην αύξηση των τμημάτων, των μελών ΔΕΠ και των συμβασιούχων υπάρχει πολύ μεγάλη αναντιστοιχία. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται ευκολότερα από την ανάγνωση των στοιχείων κατά ΑΕΙ.

Στο διάστημα 1998-2005, ενώ ο μέσος αριθμός μελών ΔΕΠ ανά τμήμα μειώθηκε από 35,1 σε 33,9 μέλη, ο μέσος αριθμός των συμβασιούχων ανά τμήμα υπερδιπλασιάστηκε (από 4,6 σε 10,7). Ως αποτέλεσμα, το μέσο ποσοστό των μελών ΔΕΠ στο σύνολο των διδασκόντων ανά τμήμα μειώθηκε από 88,4% σε 76,0% και, αντιστοίχως, αυξήθηκε το ποσοστό των επί συμβάσει διδασκόντων από 11,6% σε 24,0%. Ένας άλλος δείκτης μας πληροφορεί ότι το ποσοστό των συμβασιούχων στον αριθμό των μελών ΔΕΠ αυξήθηκε από 13,1% σε 31,6%.

Η εργασία με βάση σύμβαση ορισμένου χρόνου αφορά σε διαρκώς αυξανόμενο και ήδη σημαντικό βαθμό και αρκετά κεντρικά ΑΕΙ. Από τα στοιχεία προκύπτει ότι, κυρίως στα

κεντρικά πανεπιστήμια που έχουν νέα τμήματα, αλλά και σε αυτά που δεν έχουν νέα τμήματα, ο αριθμός και η αναλογία των συμβασιούχων αυξάνονται σημαντικά. Επίσης, συνάγεται ότι η αύξηση του αριθμού και της αναλογίας των συμβασιούχων εμφανίζεται και ανεξαρτήτως της παλαιότητας του ΑΕΙ.

Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η αύξηση του αριθμού των συμβασιούχων υπερβαίνει κατά πολύ αυτό που θα μπορούσε να αποδοθεί στη δημιουργία νέων τμημάτων. Επιπλέον, προκύπτει ότι δεν αφορά μόνο τα περιφερειακά και σχετικά προσφάτως ιδρυθέντα ΑΕΙ. Με την υπερβολική αύξηση του αριθμού των συμβασιούχων επιχειρείται όχι μόνο η προσωρινή στελέχωση των νέων τμημάτων/ΑΕΙ, αλλά η παγίωση της επί συμβάσει εργασίας σε αυτά και, επιπλέον, η βαθμιαία επέκταση του θεσμού στα κεντρικά και στα παλαιότερα τμήματα/ΑΕΙ.

Είναι σαφές ότι το διδακτικό έργο στα ΑΕΙ επιτελείται πλέον σε πολύ μεγάλο βαθμό από συμβασιούχους διδάσκοντες. Στην πραγματικότητα, το ειδικό βάρος των συμβασιούχων στην υλοποίηση του προπτυχιακού προγράμματος σπουδών είναι μεγαλύτερο απ' ό,τι δείχνει το ποσοστό συμμετοχής τους στο σύνολο των διδασκόντων. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αρκετά μέλη ΔΕΠ, λόγω διοικητικών υποχρεώσεων (πρόεδροι τμημάτων, κοσμήτορες κ.λπ.) ή/και διδακτικών καθηκόντων στα προγράμματα μεταπτυχιακών σπουδών, διδάσκουν λιγότερες ώρες στο προπτυχιακό πρόγραμμα.

Τα προβλήματα από την καταχρηστική εφαρμογή του Π.Δ. 407/80 αφορούν άμεσα τους συμβασιούχους, αλλά έχουν πολλά φανερά και δυνάμει «κρυφά» προβλήματα για τη λειτουργία και αυτοτέλεια των τμημάτων, το εργασιακό καθεστώς των μελών ΔΕΠ και το πανεπιστήμιο γενικότερα.

Η ραγδαία επέκταση της χρήσης του Π.Δ. 407/80, που αφορά σχεδόν 3.000 διδάσκοντες στα ΑΕΙ, δεν συνοδεύτηκε από καμία μέριμνα για την αντιμετώπιση της γραφειοκρατικής διαδικασίας πληρωμών. Οι καθυστερήσεις πληρωμών από 3 μήνες έως και 2-3 χρόνια συνιστούν τον κανόνα. Η, ούτως ή άλλως, απαράδεκτη καθυστέρηση των πληρωμών έχει δυσμενέστερες επιπτώσεις στην περίπτωση των συμβασιούχων στα περιφερειακά πανεπιστήμια, δεδομένου ότι αναγκάζονται να επωμίζονται, όντας απλήρωτοι, το υψηλό κόστος της μεταφοράς και διαμονής.

Ο τεμαχισμός των πιστώσεων και το μοίρασμά τους σε περισσότερους διδάσκοντες είναι επίσης κανόνας υπό καθεστώς αναντίστοιχης παροχής πιστώσεων σε σχέση με τις διδακτικές ανάγκες. Αυτό σημαίνει μείωση της αμοιβής για εργασία σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ή μείωση της διάρκειας απασχόλησης, δηλαδή, αναντιστοιχία διάρκειας απασχόλησης και ακαδημαϊκού έτους/εξαμήνου. Η κατάσταση αυτή συνιστά το προοίμιο για τη μετατροπή των συμβασιούχων διδασκόντων σε απασχολούμενους μερικής απασχόλησης, ακόμη και ωρομίσθιους.

Δεν χρειάζεται ιδιαίτερη επιχειρηματολογία ώστε να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι με την καταχρηστική εφαρμογή του Π.Δ. 407/80 υποσκάπτονται οι όροι των ακαδημαϊκών συνθηκών εργασίας, καλλιεργείται κλίμα ανασφάλειας, υποθάλπονται σχέσεις εξάρτησης και απαξιώνεται το κύρος και ο ρόλος του ακαδημαϊκού δασκάλου με προφανείς δυσμενείς επιπτώσεις στο ερευνητικό και διδακτικό έργο. Η αύξηση, πέραν ενός εύλογου ποσοστού, της αναλογίας των συμβασιούχων στο σύνολο του διδακτικού - ερευνητικού προσωπικού των

ΑΕΙ συνιστά ξεκάθαρη κατάσταση ελαστικών εργασιακών σχέσεων.

Η διαρκής και αυξανόμενη εξάρτηση των τμημάτων από το υπουργείο, όσον αφορά τον αριθμό και το χρόνο έγκρισης των πιστώσεων, ουσιαστικά παραβιάζει την αυτοτέλειά τους. Η εξάρτηση σημαντικού μέρους του προγράμματος σπουδών από τις ποσοτικές και χρονικές αβέβαιες και διαρκώς υπό διαπραγμάτευση πιστώσεις σημαίνει ότι τα τμήματα δεν είναι σε θέση να προσδιορίσουν αποκλειστικώς με ακαδημαϊκά κριτήρια το πρόγραμμα σπουδών και να εξασφαλίσουν την απρόσκοπτη λειτουργία του. Όμως, η αυτοτέλεια των τμημάτων δεν περιορίζεται μόνο σε σχέση με το υπουργείο, αλλά και σε σχέση με τον πρύτανη που αναλαμβάνει τον καταμερισμό των πιστώσεων ανάμεσα στα τμήματα. Η φράση που συχνά απαντάται στις προκηρύξεις των τμημάτων για πρόσληψη συμβασιούχων, «... με την επιφύλαξη ύπαρξης των κατάλληλων πιστώσεων...», είναι αποκαλυπτική και συμπεκνώνει την αδυναμία των τμημάτων να προσδιορίσουν το πρόγραμμα σπουδών αποκλειστικώς με ακαδημαϊκά κριτήρια.

Το εξαιρετικά υψηλό ποσοστό (24%) των συμβασιούχων στο σύνολο των διδασκόντων, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι συμβασιούχοι δεν έχουν δικαίωμα συμμετοχής στη λήψη των αποφάσεων και στη συγκρότηση των οργάνων διοίκησης, συνιστά αλλοίωση της αρχής της αυτοδιοίκησης των ΑΕΙ.

Η αύξηση του αριθμού και της αναλογίας των συμβασιούχων στο σύνολο των διδασκόντων συνεπάγεται την αυτονόητη αύξηση του βαθμού εξάρτησης των προγραμμάτων σπουδών από τους συμβασιούχους. Σε αυτές τις συνθήκες, η περικοπή των πιστώσεων για συμβασιούχους μπορεί να οδηγήσει

εκβιαστικά στην αύξηση των ωρών διδασκαλίας από τα μέλη ΔΕΠ. Άλλωστε, η υπουργός Παιδείας, αποσιωπώντας, βέβαια, τις διοικητικές και άλλες διδακτικές (μεταπτυχιακά κ.λπ.) υποχρεώσεις των διδασκόντων, το έχει πει ξεκάθαρα: «Υπάρχουν μέλη ΔΕΠ που δεν διδάσκουν, αλλά και αυτοί που διδάσκουν καλύπτουν μόνο έξι ώρες την εβδομάδα, που είναι το ελάχιστο».

Η αύξηση των ωρών διδασκαλίας των μελών ΔΕΠ δεν συνιστά μόνο εντατικοποίηση της εργασίας και αύξηση των ωρών διδασκαλίας σε βάρος της έρευνας. Η αύξηση των ωρών διδασκαλίας θα σημαίνει, στις περισσότερες περιπτώσεις, και αύξηση των αντικειμένων που θα διδάσκει κάθε μέλος ΔΕΠ. Τίθεται, λοιπόν, ζήτημα της καταλληλότητας ενός διδάσκοντος να διδάσκει αντικείμενα που δεν γνωρίζει με επάρκεια και, βέβαια, δεν κάνει έρευνα σε αυτά. Καταργείται, με άλλα λόγια, η έννοια του Διδακτικού Ερευνητικού Προσωπικού.

Η ευθύνη για την ανωτέρω κατάσταση βαρύνει πρωτίστως την πολιτεία. Ωστόσο, ευθύνες εντοπίζονται και στα ΑΕΙ, τουλάχιστον σε δύο επίπεδα:

α) Το αδικαιολόγητα υψηλό ποσοστό των συμβασιούχων, επί σειρά ετών, σε ορισμένα πανεπιστήμια δεν μπορεί παρά να επιτρέπει τη διατύπωση της υπόθεσης ότι διοικήσεις ορισμένων ΑΕΙ ενδέχεται να συμπράττουν στην παγίωση της επί συμβάσει απασχόλησης.

β) Η καθυστέρηση υπογραφής των συμβάσεων και, συνακόλουθα, των πληρωμών οφείλεται συχνά σε αμέλεια των τμημάτων (προέδρων, γενικών συνελεύσεων) για σχεδιασμό και έγκαιρη λήψη αποφάσεων. Η κατάτμηση των πιστώσεων συνιστά επίσης αποδοχή και σύμπραξη από τις γενικές

συνελεύσεις των τμημάτων στη διατήρηση απαράδεκτων όρων εργασίας των συμβασιούχων.

Συνοπτικά, οι προτάσεις για την αντιμετώπιση όλων των προαναφερθέντων προβλημάτων είναι οι εξής:

Επαναφορά του Π.Δ. 407/80 στην αρχική του φιλοσοφία, την κάλυψη, δηλαδή, ειδικών και έκτακτων διδακτικών αναγκών.

Κάλυψη των οργανικών θέσεων των τμημάτων σε εύλογο μεσοπρόθεσμο διάστημα. Το εύλογο χρονικό διάστημα διαφοροποιείται ανάλογα με το βαθμό ωριμότητας του τμήματος. Για παράδειγμα, μπορεί να κυμαίνεται από 2 χρόνια σε παλιά τμήματα και να επεκτείνεται σε περίπου 8-10 χρόνια σε νέα τμήματα.

Εξασφάλιση των ακαδημαϊκών συνθηκών πρόσληψης και εργασίας μέχρι την πλήρη κάλυψη των οργανικών θέσεων. Αυτό περιλαμβάνει:

α) Χορήγηση επαρκών πιστώσεων για την κάλυψη των διδακτικών αναγκών, όπως αυτές προσδιορίζονται από το πρόγραμμα σπουδών των τμημάτων.

β) Έγκαιρη εξασφάλιση πιστώσεων από το υπουργείο (το αργότερο έως το Μάιο).

γ) Έγκαιρη διεκπεραίωση των διαδικασιών από τα τμήματα και τα ΑΕΙ (το αργότερο έως τον Ιούλιο).

δ) Ταύτιση αριθμού πιστώσεων με αριθμό θέσεων.

ε) Ταύτιση της διάρκειας των συμβάσεων με το ακαδημαϊκό έτος ή κατ' εξαίρεση με εξάμηνο.

Τέλος, θα πρέπει να υπάρξει προβληματισμός σχετικά με τη συμμετοχή των συμβασιούχων στα όργανα διοίκησης. Ουσιαστικά, είναι η μόνη κατηγορία της ακαδημαϊκής κοινότη-

τας η οποία βρίσκεται έξω από κάθε διαδικασία των οργάνων διοίκησης.

Από τη σύντομη ανάλυση που προηγήθηκε γίνεται σαφές ότι η πλήρωση των οργανικών θέσεων των τμημάτων και η έως τότε ομαλοποίηση των συνθηκών εργασίας των συμβασιούχων θα επηρεάσει θετικά τόσο τις συνθήκες εργασίας, την ποιότητα του ερευνητικού και διδακτικού έργου, το κύρος και το ρόλο των συμβασιούχων διδασκόντων όσο και την οργάνωση και λειτουργία των προγραμμάτων σπουδών, καθώς και την αυτοτέλεια και αυτοδιοίκηση των τμημάτων και των ΑΕΙ.

Γι' αυτούς τους λόγους, το θέμα των συμβασιούχων συνιστά κρίσιμο θέμα της λειτουργίας των πανεπιστημίων και ως τέτοιο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται τόσο από τα όργανα διοίκησης όσο και από τους συνδικαλιστικούς φορείς.

Σημ. επιμ.: Η συγκεκριμένη εισήγηση στηρίχθηκε στη χρήση αναλυτικών πινάκων βάσει στοιχείων της Ε.Σ.Υ.Ε. και του ΥΠ.Ε.Π.Θ., οι οποίοι όμως, για τεχνικούς λόγους, δεν δημοσιεύονται σε αυτό τον τόμο.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Τα μεταπτυχιακά ως κοινότητες βασικής έρευνας

Είναι πολύ σημαντική η συζήτηση γιατί δεν γίνεται απλώς για την ανταλλαγή απόψεων και την αναζήτηση θέσεων, αλλά σε μια συγκυρία που συμμετέχουμε σε ένα μαζικό πανεπιστημιακό κίνημα. Σε ένα κίνημα το οποίο αμφισβητεί πολλά από τα δεδομένα που είχαμε μέχρι χτες στους όρους συγκρότησης και αναπαραγωγής του ελληνικού πανεπιστημίου.

Με αυτή την έννοια, οι σκέψεις μας έχουν νόημα αν μετρούνται με αυτές τις εμπειρίες και μπορούν να τις σφραγίζουν. Απέναντι στην προβαλλομένη από όλα τα ΜΜΕ κατηγορία ότι πρόκειται για ένα κίνημα άρνησης, νομίζω ότι με επαρκή τρόπο έχουμε δείξει σε αυτούς οι οποίοι έχουν ανοιχτά τα αυτιά (και είναι πάρα πολλοί αυτοί, γιατί κοινωνία δεν είναι

αυτό που παρουσιάζει ο Πρετεντέρης, η κοινωνία είναι αλλού) ότι υπάρχουν θέσεις και, όπου δεν πρέπει να υπάρχουν θέσεις αλλά αρνήσεις, καλώς κάνουν και υπάρχουν αρνήσεις.

Δεν έχουμε να συζητήσουμε πολλά για την αναθεώρηση του άρθρου 16. Δεν πρέπει να αναθεωρηθεί. Έχουμε, όμως, να συζητήσουμε πολλά για ζητήματα που αφορούν τη λειτουργία του πανεπιστημίου και, επίσης, αν όλοι εμείς εδώ εντάσσουμε τον εαυτό μας στην Αριστερά, να αναπτύξουμε ένα λόγο κριτικό απέναντι στο πανεπιστημιακό καθεστώς σε συνθήκες νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού.

Το ζήτημα των μεταπτυχιακών αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα για το πόσο αναγκαία είναι η συζήτηση που προανέφερα. Ακριβώς επειδή στο πλαίσιο των συζητήσεων που ανοίγουμε για τη σχέση του πανεπιστημίου με την κοινωνία, κατ' αντιπαράθεση προς την προτεινόμενη σχέση του πανεπιστημίου προνομιακά με την αγορά, τα μεταπτυχιακά μπορούν να αποτελέσουν ένα πραγματικά επίδικο αντικείμενο. Σε μια χώρα που τα μεταπτυχιακά ιδρύθηκαν ως σπουδές ειδίκευσης (το δίπλωμα λέγεται «μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης»), πώς κανείς μπορεί να φαντάζεται τα μεταπτυχιακά ως τόπους ανάπτυξης της βασικής έρευνας; Θεωρώ ότι αυτή η ακροβασία μπορεί να γεννήσει μια αντιπρόταση με όρους Αριστεράς.

Κατ' αρχάς, επειδή οι όροι διαρκώς χρήζουν διευκρινίσεων και επανατοποθετήσεων, τι είναι, τελικά, βασική έρευνα; Συχνά υπάρχει η αίσθηση ότι βασική έρευνα είναι η έρευνα που γίνεται στις επιστήμες οι οποίες αποτελούν θεμέλια των υπολοίπων ή, εν πάση περιπτώσει, στις επιστήμες βάσης. Ας πούμε, για το ΕΜΠ συχνά η βασική έρευνα τείνει να ταυτιστεί με τη φυσική, τα μαθηματικά ή επιστήμες που αντιστοιχούν σε

αυτά τα γνωστικά πεδία. Ωστόσο, βασική έρευνα είναι αυτό, αλλά, πολύ περισσότερο, είναι ένα ευρύτατο πεδίο που έχει σχέση με τον αναστοχασμό της επιστήμης. Με άλλα λόγια, θεωρώ ότι στο πεδίο της βασικής έρευνας πρέπει να βρίσκεται κατ' εξοχήν η παραγωγή γνώσης που κρίνει τα θεμέλια της ήδη εγκατεστημένης γνώσης, αμφισβητεί τις προϋποθέσεις και τις παραδοχές της και διευρύνει το πεδίο των ερωτηματοθεσιών αντί να αρκείται στις ήδη δομημένες και συγκροτημένες απαντήσεις.

Η βασική έρευνα σχετικοποιεί και αμφισβητεί και, υπ' αυτή την έννοια, αφορά, σε μια προοπτική, την κριτική συνείδηση της ίδιας της επιστήμης. Για παράδειγμα, είναι άλλο πράγμα να διεξάγεται μια συγκεκριμένη έρευνα στο χώρο, ας πούμε, της καταγραφής του ανθρώπινου γονιδιώματος και σε αυτή την έρευνα να εξελίσσονται συγκεκριμένα ερευνητικά προγράμματα ή ερευνητικές τροχιές που αναζητούν συγκεκριμένες πτυχές αυτού του γονιδιώματος και είναι άλλο πράγμα να τίθεται ως θέμα συζήτησης και ως αντικείμενο έρευνας, εξίσου αυστηρής και εξαντλητικής, το τι ακριβώς αναζητούμε όταν αναζητούμε την καταγραφή του ανθρώπινου γονιδιώματος. Με ποιους όρους αυτό αποτελεί αίτημα της επιστήμης; Σε ποιο μέτωπο της επιστήμης αναδεικνύεται αυτή η ανάγκη; Και αυτή, βεβαίως, η έρευνα η οποία έχει διά ταύτα και στο χώρο της ίδιας της βιολογίας, αλλά σαφέστατα και έξω από αυτόν το χώρο, εκ του τρόπου που συγκροτείται δεν μπορεί παρά να είναι διεπιστημονική. Δηλαδή, δεν μπορεί παρά να αναμειγνύει, να συνθέτει και να αναδεικνύει διασταυρώσεις ανάμεσα σε διαφορετικούς επιστημονικούς κλάδους.

Μια δεύτερη διευκρινιστική θέση πάνω στη βασική έρευνα

είναι ότι αφορά και οφείλει να αναδεικνύεται μέσα από κοινότητες. Με άλλα λόγια, η βασική έρευνα δεν αρκεί να συγκροτείται ως δίκτυο αυτόνομων ερευνητικών κέντρων ή ερευνητών, αλλά οφείλει στο εσωτερικό της να έχει το αίτημα της ανάδειξης μιας κοινότητας ή μιας σειράς από κοινότητες, οι οποίες μπορούν να συγκροτούν τις ερωτηματοθεσίες και τους όρους κριτικής της διεξαγωγής της έρευνας. Και αυτό μπορεί να συμβεί κυρίως μέσα στο πανεπιστήμιο και λόγω του τρόπου λειτουργίας του.

Έχει ιδιαίτερη σημασία το προηγούμενο γιατί βρισκόμαστε αντιμέτωποι με ένα νόμο για την έρευνα, του οποίου η λογική είναι να μεταθέσει τον πόλο της έρευνας έξω από το πανεπιστήμιο σε αυτόνομα ινστιτούτα. Το μεγάλο κεκτημένο της πανεπιστημιακής λειτουργίας είναι η αυτοδιοίκηση και η δυνατότητα εσωτερικής κριτικής στους όρους συγκρότησης των γνωστικών αντικειμένων και στους όρους διαχείρισης της έρευνας που αφορά αυτά τα γνωστικά αντικείμενα. Εάν η έρευνα, και πολύ περισσότερο η βασική έρευνα, βρεθεί εκτός του πλαισίου της πανεπιστημιακής αυτοδιοίκησης, εκτός του πλαισίου της λειτουργίας των ακαδημαϊκών ελευθεριών και δικαιωμάτων, τότε θα οδηγούμαστε ασφαλέστερα πολύ περισσότερο σε εξάρτηση αυτής της έρευνας από κέντρα που έχουν άμεσο στόχο να μετατρέψουν τη γνώση σε κέρδος παρά από κέντρα τα οποία μπορούν να μεσολαβούν το ενδιαφέρον της κοινωνίας για τη γνώση, κέντρα τα οποία θα καταγράφουν το κοινωνικό στίγμα και την κοινωνική ανάγκη για γνώση.

Επομένως, η βασική έρευνα οφείλει να συγκροτείται όχι με όρους ανταποδοτικότητας, έξω από σταθμίσεις και αξιολογήσεις που την αντιστοιχούν σε μια σύγκριση αυτού που

επενδύεται και αυτού που εξάγεται. Γιατί η βασική έρευνα δεν εξάγει κέρδος, δεν εξάγει μετρήσιμα οικονομικά προϊόντα, δεν εξάγει, κατά πάσα πιθανότητα, ούτε καν άμεσες εφαρμογές στα πεδία της επιστήμης από το οποία προέρχεται. Όμως, στον αντίποδα, εξάγει ένα πεδίο ελέγχου, κριτικής και αναστοχαστικής προοπτικής ακριβώς στα γνωστικά αντικείμενα στα οποία απευθύνεται. Έχει, λοιπόν, κοινωνική και όχι άμεσα μετρήσιμη οικονομική αξία.

Μπορούν στα μεταπτυχιακά να αναπτυχθούν τέτοιου είδους κοινότητες βασικής έρευνας; Είναι δυνατόν να συμβεί αυτό στην Ελλάδα από τη στιγμή που τα μεταπτυχιακά ιδρύθηκαν τουλάχιστον ως προγράμματα που οδηγούν σε διπλώματα ειδίκευσης; Και μάλιστα όταν έχουμε ζήσει όλοι και όλες τη ραγδαία ανάπτυξη αυτών των προγραμμάτων (έφτασαν σε αριθμό συγκρίσιμο ή και υπέρτερο από τα προπτυχιακά τμήματα) που ιδρύθηκαν με ένα καθεστώς αρκετά αποκαλυπτικό της πολιτικής, οικονομικής και κοινωνικής λογικής με την οποία συνελήφθησαν. Αυτό το καθεστώς, όπως και στην ιστορία της έρευνας που προαναφέρθηκα, στόχευε στην αποδέσμευση των μεταπτυχιακών από τις αυτοδιοικητικές και ακαδημαϊκές λειτουργίες του πανεπιστημίου.

Στην ουσία, τα μεταπτυχιακά προγράμματα ιδρύθηκαν με όρους αυτοπροσδιοριζόμενων θυλάκων, συνήθως με ιεραρχημένη δομή και πέραν της κριτικής παρέμβασης των αρμόδιων οργάνων. Άλλωστε, το θεσμικό τους καθεστώς τους δίνει αυτή την αυτονομία. Η ΕΔΕ που τα διοικεί έχει όλο το νομικό έρεισμα, με βάση τον ισχύοντα νόμο, να παίρνει αποφάσεις σε βασικά ζητήματα ερήμην των αντίστοιχων γενικών συνελεύσεων των τμημάτων, ακόμα και των συγκλήτων, και, επομένως, το

πλαίσιο της λειτουργίας αυτών των προγραμμάτων είναι ήδη πολύ αντίστοιχο με τη λογική της εκπαιδευτικής και γνωσιακής οργάνωσής τους. Έτσι, τα μεταπτυχιακά αντιστοιχούν επίσης σε αυτοτελείς, συγκροτημένους θυλάκους ειδικευμένης γνώσης, οι οποίοι ως επί το πλείστον αναπαράγουν ένα προσωπικό και ένα σύνολο από ερευνητικούς στόχους που εύκολα μπορούν να αντιστοιχηθούν σε πολλές περιπτώσεις σε συγκεκριμένα ενδιαφέροντα συγκεκριμένων επιχειρηματικών κλάδων ή συγκεκριμένων κατηγοριών έρευνας, που αφορούν στην ουσία όχι κοινωνικά επιλεγμένες ανάγκες, ούτε ακαδημαϊκά αξιολογημένες κατευθύνσεις έρευνας, αλλά μάλλον κατευθύνσεις που προσδιορίζονται με κριτήριο την ανταποδοτικότητα και τη σχέση τους με την αγορά. Κάπως έτσι διαμορφώνεται η τάση να διαμερισματοποιείται η γνώση και να αντιστοιχεί σε ερευνητικούς και διδακτικούς θυλάκους, μια τάση η οποία φαίνεται ότι εκφράστηκε και μέσα από την ίδρυση πολλών νέων τμημάτων.

Απέναντι σ' αυτή τη λογική, ακόμα κι αν κάποιος το θεωρούν παράδοξο, έχει νόημα να μιλήσουμε ως Αριστερά που δρα μέσα και έξω από τα πανεπιστήμια για την προοπτική ανάπτυξης του μετώπου της επιστήμης όχι στην προοπτική της ειδίκευσης, αλλά στην προοπτική της σύνθεσης. Γιατί εν τέλει η επιστήμη που έχει σχέση με την κοινωνία και τις ανάγκες της, εκφράζοντας και τους ανταγωνισμούς που χαρακτηρίζουν κάθε φορά την κοινωνία, προχωρά, πράγματι, με συνθέσεις και όχι με ειδικεύσεις.

Από αυτή την άποψη, το ενδιαφέρον της Αριστεράς μέσα στα πανεπιστήμια θα έπρεπε να εστιάζεται στην προοπτική ανάδειξης του διαρκούς στόχου μιας κριτικής διεπιστημονι-

κότητας. Μιας διεπιστημονικότητας η οποία δεν αθροίζει κλάδους σε ένα πάνελ διαφορετικών οπτικών, αλλά αναδεικνύει ερευνητικά αντικείμενα εγγενώς διεπιστημονικά. Ας πούμε, ένα τέτοιο αντικείμενο, από την Αρχιτεκτονική του ΕΜΠ, είναι πράγματι ο χώρος ή η πόλη. Ο χώρος και η πόλη δεν αποτελούν αντικείμενα για τα οποία ο καθένας μας μπορεί να καταθέσει απλώς μια διαφορετική οπτική ανθρωπολογική, ιστορική, αρχιτεκτονική, ενδεχομένως μια οπτική που εμπνέεται ή παίρνει γνώση από τις διαφορετικές τέχνες, όπως το θέατρο, ο κινηματογράφος ή η ζωγραφική. Κατά τη γνώμη μου, ο χώρος και η πόλη είναι αντικείμενα τα οποία θέτουν από την ίδια τη συγκρότησή τους τη διεπιστημονική προοπτική. Είναι εγγενώς διεπιστημονικά αντικείμενα, που σημαίνει ότι η ανθρωπολογική ή η αρχιτεκτονική γνώση του χώρου δεν μπορούν να συγκροτηθούν η μία ερήμην της άλλης. Άρα, εάν αυτό μπορέσει να διατυπωθεί ως στόχος, εάν η κριτική διεπιστημονικότητα μπορεί να αποτελέσει όρο συγκρότησης μεταπτυχιακών σπουδών και αν η κριτική διεπιστημονικότητα μπορεί να εμπνεύσει τη βασική έρευνα, τότε οι μεταπτυχιακές σπουδές θα οφείλουν να έχουν μια πολύ διαφορετική οργανωτική και θεσμική συγκρότηση εναντίον ακριβώς της θεσμικής και οργανωτικής συγκρότησης που προβλέπει ο νόμος που ισχύει.

Από την εμπειρία μας στην Αρχιτεκτονική, μετά από δέκα χρόνια λειτουργίας ενός μεταπτυχιακού προγράμματος που λειτουργεί ως μεταπτυχιακό πρόγραμμα εμπάθισης και όχι ειδίκευσης, ίσως να μπορέσουμε να βγάλουμε μερικά μικρά, αλλά ενδεικτικά συμπεράσματα. Κατ' αρχάς, συχνά κατ' όνομα τα μεταπτυχιακά προγράμματα είναι διατμηματικά. Η διατμη-

ματικότητά τους στις περισσότερες περιπτώσεις, τουλάχιστον από την εμπειρία του Πολυτεχνείου, εξαντλείται στην τομή τμημάτων σε ειδικές περιοχές γνώσης. Για παράδειγμα, έχουμε ένα μεταπτυχιακό πρόγραμμα που αφορά την αποκατάσταση μνημείων. Η συνάντηση του δικού μας κλάδου με τον κλάδο των χημικών μηχανικών συνέβη σε μια πολύ εστιασμένη και συγκεκριμένη περιοχή γνώσης που αφορά τη συντήρηση και την ανάδειξη μνημειακών συνόλων στις πόλεις. Ασφαλώς, αυτό το μεταπτυχιακό πρόγραμμα δεν είναι τελείως άχρηστο, όμως βρίσκεται σε τελείως διαφορετική κατεύθυνση από εκείνη που πρέπει να πάρουν τα μεταπτυχιακά εάν πρόκειται να είναι πόλοι ανάδειξης κοινοτήτων βασικής έρευνας.

Σε μια τέτοια προοπτική χρειάζεται να διεκδικήσουμε μεταπτυχιακά προγράμματα που δε θα συγκροτούνται ως θύλακοι εσωτερικής λειτουργίας που αναπαράγουν ένα προσωπικό, διαθέτουν μια ορισμένη πελατεία, έχουν μια δεδομένη ερωτηματοθεσία. Αντίθετα, χρειάζεται να διεκδικήσουμε μεταπτυχιακά τα οποία θα οργανώνονται με όλες τις ακαδημαϊκές διαδικασίες, θα λογοδοτούν στην πανεπιστημιακή αυτοδιοίκηση και θα συγκροτούνται μέσω αυτής. Στην Αρχιτεκτονική το πρόγραμμα, η συγκρότηση των αντικειμένων, η ώσμωση ανάμεσα στους διδάσκοντες είναι δεδομένη και αυτό προχωράει σε μια διαδικασία διαρκούς ανατροφοδότησης σε σχέση με τη συνολική διαδικασία της σχολής. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί να έχουμε και μια άλλη απάντηση στο πρόβλημα που σήμερα αναδεικνύεται για τα επαγγελματικά δικαιώματα. Αν σταθερά σε αυτόν εδώ το χώρο υπερασπιζόμαστε το ένα και ενιαίο πτυχίο για κάθε ενιαίο γνωστικό αντικείμενο, αρνούμαστε τη λογική της Μπολόνια που θέλει να κόψει την εκπαίδευση σε

δύο κύκλους και στον πρώτο κύκλο να τοποθετήσει κάποιους οι οποίοι δε θα είναι σε θέση να ελέγξουν τη γνώση, παρά μόνο θα καλούνται να την εφαρμόσουν.

Αν, λοιπόν, αυτές είναι δεδομένες θέσεις και του κινήματός μας αλλά και της Αριστεράς, τότε μπορεί και η διατήρηση αυτού του στόχου να συμβαδίσει με ένα διαφορετικό προσανατολισμό των μεταπτυχιακών. Αν τα μεταπτυχιακά δεν είναι ένας καινούργιος κύκλος επαγγελματικής αναβάθμισης, αν τα μεταπτυχιακά δεν είναι ένας κύκλος ανάδειξης μιας καινούργιας επαγγελματικής ελίτ που στην πράξη μετατρέπει τα προπτυχιακά σε προ-δίπλωμα, αλλά μπορούν να είναι ένας χώρος ανάδειξης της βασικής έρευνας, τότε ο αγώνας μας για επαγγελματικά δικαιώματα μπορεί πράγματι να εστιάζεται στην υπεράσπιση του ενιαίου και του ολοκληρωμένου των προπτυχιακών σπουδών, στις οποίες δεν θα πρέπει να κάνουμε εκπτώσεις (οι πενταετείς να είναι πενταετείς, οι τετραετείς τετραετείς και όχι τρία-δύο ή τέσσερα-ένα ή τρία-ένα).

Βέβαια, η ουσιαστική υπεράσπιση των πτυχίων και των επαγγελματικών δικαιωμάτων δεν θα πρέπει να αποτελεί το μοναδικό ορίζοντα της συζήτησης για την πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Δηλαδή, στην προοπτική της ανάδειξης των μεταπτυχιακών σε πόλους βασικής έρευνας, μπορεί να βρίσκεται και η δυνατότητα ενίσχυσης του ρόλου του πανεπιστημίου, ο οποίος στη συζήτηση για τη σχέση του πανεπιστημίου με την αγορά ή την κοινωνία γενικά μοιάζει να ξεχνιέται. Αυτός ο ρόλος, κατά τη γνώμη μου, κωδικοποιείται στο αίτημα που πιστεύω ότι αφορά κατ' εξοχήν την Αριστερά, το πανεπιστήμιο να αποτελεί χώρο παραγωγής κριτικής συνείδησης της κοινωνίας. Αν αυτό είναι ένα αίτημα που μας δίνει ρόλο και λόγο

ύπαρξης μέσα στο πανεπιστήμιο, τότε πιθανά τα μεταπτυχιακά να μπορέσουν να συνεισφέρουν σε αυτή την κατεύθυνση.

ΣΟΝΙΑ ΤΣΙΤΗΛΟΥ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Αξιολόγηση:
Απαραίτητη προϋπόθεση
για την υπεράσπιση
του δημόσιου πανεπιστημίου

Η αξιολόγηση των ΑΕΙ και ΤΕΙ είναι απαραίτητη για την αυτογνωσία των ίδιων των ιδρυμάτων, τη βελτίωσή τους, τον εκσυγχρονισμό τους, δηλαδή το βηματισμό τους με τις εξελίξεις σε όλους τους τομείς της επιστήμης και του πολιτισμού και τις ανάγκες της κοινωνίας, καθώς είναι πλέον απαίτηση αυτής της κοινωνίας η διαφάνεια και η λογοδοσία.

Για την ανανεωτική Αριστερά, και ειδικότερα τον ΣΥΝ, τα θέματα της ποιότητας της γνώσης που παράγεται και παρέχεται, αλλά και της κοινωνικής λογοδοσίας, λέξη που και αυτή έχει ενοχοποιηθεί τελευταία, θα έπρεπε να είναι αυτονόητα.

Δυστυχώς, όμως, δεν ήταν, μέχρι στιγμής τουλάχιστον, ηχηρή η παρουσία του ΣΥΝ με τις προτάσεις του. Θεωρώ ότι για τον ΣΥΝ βασικός στόχος της αξιολόγησης θα πρέπει να είναι να αναδείξει τις αναγκαίες ενέργειες ώστε να βελτιωθεί η λειτουργία των ΑΕΙ και ΤΕΙ και όχι να τα κατατάξει ή να τα βαθμολογήσει, πολύ περισσότερο δε να εξαρτήσει τη χρηματοδότησή τους από την αξιολόγησή τους. Με άλλα λόγια, η αξιολόγηση δεν μπορεί να έχει χαρακτήρα τιμωρίας.

Το αίτημα για αύξηση της χρηματοδότησης, για να αποτελέσει πραγματικά αίτημα της κοινωνίας προς την κάθε κυβέρνηση, δεν μπορεί παρά να συνοδεύεται και από προτάσεις για αξιολόγηση. Η ελληνική κοινωνία έχει την ηθική απαίτηση για διαφάνεια και, επομένως, πρέπει και μπορεί να επιβάλλει να έχει γνώση της πραγματικής κατάστασης, πράγμα που δεν συμβαίνει σήμερα. Και είναι προφανές ότι εδώ θα αξιολογηθούν τα πάντα, όσα έχουν σχέση με την ανώτατη εκπαίδευση.

Έχουν εκφραστεί αρκετές αντιρρήσεις και ενστάσεις ως τώρα για την αξιολόγηση, οι οποίες έχουν εκθέσει την πανεπιστημιακή κοινότητα στην κοινωνία. Οι ενστάσεις θα μπορούσαν να καταταχτούν στις εξής κατηγορίες: Διάχυτη έλλειψη εμπιστοσύνης στην αντικειμενικότητα των κρινόντων (ιδιαίτερα στην περίπτωση της εξωτερικής αξιολόγησης), μια αντίληψη αρκετών ότι κανένας δεν μπορεί να μας κρίνει, η οποία δεν εκφράζεται βέβαια έτσι, αλλά κρύβεται πίσω από τη διατύπωση ότι οι πανεπιστημιακοί κρινόμαστε καθημερινά ή κρινόμαστε κατά τις κρίσεις για εξέλιξη. Όμως, η σοβαρότερη, κατά τη γνώμη μου, ένσταση κατά της αξιολόγησης είναι αυτή που υποστηρίζει ότι η αξιολόγηση, ως πιστοποίηση της ανταγωνιστικότητας και της απασχολησιμότητας, θα κινηθεί

αναγκαστικά στη λογική της εμπορευματοποίησης της εκπαίδευσης, με αποτέλεσμα τα ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να αντιμετωπίζονται ως επιχειρήσεις που θα πρέπει να λειτουργούν με βάση την αρχή της ανταποδοτικότητας.

Θα προσπαθήσω να δώσω κάποιες απαντήσεις σε αυτές τις αιτιάσεις και, προφανώς, θα αναφερθώ και σε κάποιες προτάσεις. Στο θέμα της έλλειψης εμπιστοσύνης, μόνη απάντηση αποτελεί η δημιουργία ανεξάρτητων αρχών που θα λειτουργούν με κάποια αντικειμενικά κριτήρια. Στην άποψη ότι κρινόμαστε στις κρίσεις για εξέλιξη, θα απαντούσα ότι αυτές εξαρτώνται άμεσα από τους συσχετισμούς δυνάμεων —όχι πάντα πολιτικών— σε κάθε τμήμα. Οι συσχετισμοί αυτοί διαδραματίζουν σοβαρό ρόλο όχι μόνο στις κρίσεις, αλλά και σε βασικά εκπαιδευτικά και επιστημονικά θέματα, όπως, για παράδειγμα, το πρόγραμμα σπουδών. *Ουσιαστική αξιολόγηση του διδακτικού έργου δεν γίνεται και ας μην κρυβόμαστε. Όσο για την αντικειμενικότητα αυτών των κρίσεων, ένα παράδειγμα: Κάποιος εκλέκτορας πείστηκε να εξηγήσει τα διαφορετικά κριτήρια που χρησιμοποιεί κάθε φορά και απάντησε απροκάλυπτα, δηλώνοντας, μάλιστα, ότι θέλει να καταγραφεί και στα πρακτικά η άποψή του, ότι «κάθε εκλογή έχει το χρώμα της», και προφανώς εννοούσε πολιτικό χρώμα.*

Όσο για το σοβαρότερο επιχείρημα περί εμπορευματοποίησης, είναι σαφές ότι η μάχη πρέπει να δοθεί στα κριτήρια που θέτεις και διεκδικείς. *Τα κριτήρια πρέπει να είναι επιστημονικά και κοινωνικά.*

Ορισμένες σκέψεις και προτάσεις για την αξιολόγηση. Βεβαίως, κάποιες από αυτές ούτε νέες είναι ούτε ρηξικέλευθες. Ορισμένες, μάλιστα, είναι αρκετά παλιές, προϊόν επεξεργασίας

συναδέλφων και συντρόφων από το Πανεπιστήμιο Κρήτης και από την Αθήνα, που υποβλήθηκαν για συζήτηση και στη διοικούσα επιτροπή της ΠΟΣΔΕΠ από την Ευγενία Μπουρνόβα, τότε γ.γ. της ομοσπονδίας, αλλά απορρίφθηκαν πανηγυρικά. Συγκεκριμένες προτάσεις για την αξιολόγηση γενικότερα, και ειδικότερα του διδακτικού έργου, έχει υποβάλει και ο Όμιλος Προβληματισμού για την Αριστερά Σήμερα, η γνωστή και ως ΑΡΣΗ, και θέλω να ελπίζω ότι αυτός δεν θα είναι λόγος απόρριψής τους.

Τι πρέπει να είναι η αξιολόγηση και τι να περιλαμβάνει; Η αξιολόγηση πρέπει να είναι εσωτερική, δηλαδή αυτοαξιολόγηση, και εξωτερική. Τι να περιλαμβάνει; Τα πάντα. Από την εποπτεύουσα αρχή, δηλαδή το υπουργείο Παιδείας, τη χρηματοδότηση, το θεσμικό πλαίσιο, τις υποδομές, την εκπαιδευτική διαδικασία σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο, την ερευνητική δραστηριότητα, τα φοιτητικά θέματα και τη φοιτητική μέριμνα, ως τη διοίκηση και λειτουργία του κάθε ιδρύματος και, τέλος, όχι όμως τελευταίο σε σπουδαιότητα, κατά πόσον οι εκπαιδευτικές, ερευνητικές και όποιες άλλες δραστηριότητες του ιδρύματος συμβάλλουν στην εκπαίδευση των πλέον αδύναμων κοινωνικών ομάδων. *Αξιολογείται, δηλαδή, η ανώτατη εκπαίδευση ως σύνολο μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό και πολιτικό περιβάλλον.*

Μια διαδικασία η οποία είναι πολύ σημαντική — και πρέπει να έχει προηγηθεί της εσωτερικής αξιολόγησης— είναι ο προσδιορισμός των στόχων για υλοποίηση που το κάθε ίδρυμα και κάθε μονάδα του (ως το επίπεδο του τομέα) έχει θέσει για μια χρονική περίοδο τριών ή τεσσάρων ετών. Η εσωτερική αξιολόγηση καλείται να εξετάσει αν οι στόχοι που είχαν τεθεί

έχουν επιτευχθεί, δηλαδή να κάνει μια κριτική αποτίμηση μεταξύ στόχων και επιτευγμάτων και να προτείνει βελτιώσεις και λύσεις. Είναι προφανές ότι τα κριτήρια σε καμιά περίπτωση δεν μπορούν να είναι ποσοτικά γιατί και η διεθνής εμπειρία έχει δείξει ότι αυτό είχε καταστροφικές συνέπειες (για παράδειγμα, ο αριθμός διδακτορικών που εκπονείται σε ένα τμήμα ως κριτήριο αξιολόγησης οδήγησε στη σημαντική πτώση της ποιότητας των διδακτορικών διατριβών).

Αν για την εσωτερική αξιολόγηση οι αντιστάσεις έχουν αρχίσει να κάμπτονται μετά την αντίδραση της κοινής γνώμης, αλλά και πολλών πανεπιστημιακών, για την εξωτερική αξιολόγηση πολλές από τις αντιστάσεις παραμένουν. Ωστόσο, μια αντικειμενική εσωτερική αξιολόγηση δεν θα διαφέρει πολύ από την εξωτερική. Η εξωτερική αξιολόγηση μπορεί να γίνεται από επιτροπή εμπειρογνομόνων που υπηρετούν σε ΑΕΙ του εσωτερικού ή και ομότιμα του εξωτερικού. Οι επιστήμονες αυτοί προτείνονται από τις συγκλήτους των πανεπιστημίων και η επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη την εσωτερική αξιολόγηση του ιδρύματος, καλείται να απαντήσει σε βασικά ερωτήματα, όπως:

α) Κατά πόσον η εκπαίδευση του ιδρύματος που αξιολογείται συμβαδίζει με τις διεθνείς απαιτήσεις ως προς την ποιότητα και ποσότητα της εκπαίδευσης και την παραγωγή νέας γνώσης μέσω της έρευνας. Εδώ η πρόκληση, προφανώς, θα είναι να εξεταστούν τα τμήματα εκείνα που το αντικείμενό τους δεν συμβαδίζει με τα διεθνώς αποδεκτά επιστημονικά δεδομένα, τα τμήματα «τιποτολογίας», όπως έχουν ονομαστεί από κάποιους.

β) Κατά πόσον η εκπαίδευση συμβάλλει στη διατήρηση και

ενίσχυση της πολιτισμικής δημιουργίας.

γ) Κατά πόσον η ανώτατη εκπαίδευση συμβάλλει στη μείωση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων.

Είναι προφανές ότι τα κύρια συμπεράσματα, τόσο της εσωτερικής όσο και της εξωτερικής αξιολόγησης, πρέπει να είναι άμεσα προσβάσιμα σε κάθε πολίτη μέσω των ιστοσελίδων των ιδρυμάτων. Επαναλαμβάνω ότι στόχος αυτών των διαδικασιών είναι η αυτογνωσία και η διαφάνεια και όχι η κατάταξη των ιδρυμάτων.

Τέλος, μια αναφορά στην αξιολόγηση του εκπαιδευτικού έργου, η οποία αποτελεί σημείο κριτικής για τους πανεπιστημιακούς από τους φοιτητές, αλλά και τμήματα της κοινωνίας, και όχι χωρίς λόγο. Χρειάζεται συστηματική αξιολόγηση του διδακτικού έργου, καθώς αυτό αποτελεί μια από τις βασικές λειτουργίες των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Οι περιοδικές κρίσεις του διδακτικού προσωπικού δεν επαρκούν για την αξιολόγηση του διδακτικού έργου. Ας μην ξεχνάμε ότι αυτές οι κρίσεις δεν αφορούν την α' βαθμίδα. Εδώ υπάρχουν πολύ συγκεκριμένες προτάσεις, που δεν είναι νέες, αλλά πολύ συστηματικά διατυπωμένες από την ΑΡΣΗ για το πώς μπορεί να γίνει η αξιολόγηση. Η γνώμη των φοιτητών απεικονίζεται με ειδικό ερωτηματολόγιο, το οποίο διανέμεται υποχρεωτικώς στις φοιτήτριες και τους φοιτητές που έχουν εγγραφεί και παρακολουθούν κάθε μάθημα, με στόχο την εμπιστευτική αξιολόγηση κάθε διδάσκοντα που αφορά τη φυσική παρουσία (για την οποία υπάρχει αρκετή δικαιολογημένη δυσφορία), τη διδακτική ικανότητα, την καταλληλότητα εκπαιδευτικού υλικού και μέσω των, την πληρότητα της οργάνωσης του μαθήματος, τη δυνατότητα διάλογου (ένα σημείο αρκετά δύσκολο και στο οποίο γίνεται

επίσης κριτική). Υπάρχουν λεπτομερείς προτάσεις για τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί, όπως, π.χ., εκείνη για έναν καινούργιο θεσμό, το συνήγορο του φοιτητή, και πώς εμπλέκεται στην όλη διαδικασία.

Η αξιολόγηση του ερευνητικού έργου είναι επίσης ένα από τα σημεία έντονης συζήτησης, δεδομένου ότι εδώ είναι εύκολο να κυριαρχήσουν κάποια ποσοτικά στοιχεία. Δεν μπορεί να αξιολογηθεί με τον ίδιο τρόπο το ερευνητικό έργο στις κοινωνικές και τις θετικές επιστήμες, αλλά εδώ υπάρχει ήδη εμπειρία δεκαπέντε ετών, που πρέπει να αξιοποιηθεί από τα ερευνητικά κέντρα και με αυτούς τους συναδέλφους πρέπει να συζητήσουμε για να καταλήξουμε σε συγκεκριμένες προτάσεις. Το ενδιαφέρον στοιχείο εδώ είναι ότι κατά την εξωτερική αξιολόγηση δεν κρίθηκε η επίδοση του κάθε ερευνητή ξεχωριστά, αλλά η επίδοση ερευνητικών ομάδων και ινστιτούτων. Προφανώς υπάρχουν και ατομικές κρίσεις, αλλά αυτές γίνονται στο επίπεδο των κρίσεων για προαγωγή.

Είναι σαφές ότι δεν υπάρχει ιδανικό σύστημα αξιολόγησης. Αυτό που εμείς θα πρέπει να επιδιώκουμε είναι ο συνδυασμός της αυτογνωσίας με τη διαφάνεια με στόχο τη βελτίωση.

Εγείρεται ένα σοβαρό ερώτημα: Πότε να αρχίσει η αξιολόγηση, πριν ή μετά τη χρηματοδότηση; Το προφανές είναι πρώτα να εξασφαλιστεί η χρηματοδότηση και μετά η αξιολόγηση. Όμως, αν ακόμη και αυτή τη στιγμή γινόταν αξιολόγηση, το ελληνικό δημόσιο πανεπιστήμιο, στη συντριπτική πλειονότητα των ιδρυμάτων του, θα φαινόταν ότι είναι πραγματικά πολύ καλύτερο απ' ό,τι θα ανέμενε κανείς με τους πόρους που διατίθενται και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αφοσίωση κάποιων συναδέλφων, ένα στοιχείο που, κατά

τη γνώμη μου, δεν έχει βγει προς τα έξω.

Τέλος, επαναλαμβάνω ότι δεν βοηθάει στην υπεράσπιση της εκπαίδευσης ως κοινωνικού αγαθού η άρνηση της αξιολόγησης, δηλαδή η άρνηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας. Η ανανεωτική Αριστερά πρέπει να διατυπώσει τις προτάσεις της χωρίς άλλη καθυστέρηση.

ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΝΑΣΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών, φοιτητής

Δεν υπάρχουν ουδέτερες μεταρρυθμίσεις,
ούτε βέβαια προτάσεις
χωρίς κοινωνικό πρόσημο

Προσπαθώντας να θέσει κάποιος το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να αναπτυχθεί το θέμα και ξεκινώντας από τη συνιστώσα των αντιστάσεων, που μαζί με αυτή των προτάσεων χτίζουν το σημερινό πανεπιστημιακό κίνημα, οφείλει να το προσεγγίσει από τη σκοπιά δύο ερωτημάτων: Αντίσταση από ποιους και απέναντι σε τι;

Αυτή τη στιγμή, τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκονται σε μεταβατική περίοδο, λόγω συγκεκριμένων πρακτικών που αναπτύσσονται στο εσωτερικό τους, και καθορίζονται από νομοθετικές παρεμβάσεις, αλλά και από ενδοακαδημαϊκούς μηχανισμούς. Θα ήταν μεγάλο λάθος να

μην αντιληφθούμε ότι αυτές οι παρεμβάσεις δεν είναι αποσπασματικές, ούτε αποτελούν τυχαίες πρωτοβουλίες. Αντιθέτως, εντάσσονται στο εσωτερικό ενός συνολικού σχεδίου του συνασπισμού εξουσίας, τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και στον ελληνικό κοινωνικό σχηματισμό. Για να αντιληφθούμε, όμως, τι πραγματικά συμβαίνει, θα πρέπει η ματιά μας να μην περιοριστεί στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού μηχανισμού. Ιδιαίτερα διαφωτιστική είναι η παρακολούθηση των κοινωνικών αλλαγών, και συγκεκριμένα των αλλαγών στο εσωτερικό της παραγωγικής διαδικασίας. Υπό αυτό το πρίσμα, αντιλαμβανόμαστε ότι οι αλλαγές των παραγωγικών σχέσεων και των χαρακτηριστικών που πρέπει να έχει η εργατική δύναμη δημιουργούν και το αίτημα για συνολικότερες αλλαγές και στο εσωτερικό της εκπαίδευσης. Αλλαγές ενάντια στα συμφέροντα της νεολαίας και του κόσμου της εργασίας.

Η συγκεκριμένη στρατηγική αποκρυσταλλώθηκε με τον καλύτερο τρόπο στη διακήρυξη που υπογράφηκε στην ιταλική πόλη Μπολόνια το 1999. Ένα κείμενο το οποίο αναφέρεται στους στόχους που αποτελούν τους οδηγούς όλης της αναδιαρθρωτικής διαδικασίας (ανταγωνιστικότητα, απασχολησιμότητα, κινητικότητα), αλλά και στα συγκεκριμένα μέτρα υλοποίησης των παραπάνω στόχων (σπάσιμο του προπτυχιακού σε δύο κύκλους σπουδών, δημιουργία συστήματος διά βίου εκπαίδευσης, αντικατάσταση του πτυχίου από το συμπλήρωμα διπλώματος με τις πιστωτικές μονάδες και, τέλος, μηχανισμούς αξιολόγησης). Αναφερόμαστε, δηλαδή, σε μια συνολική προσπάθεια υποταγής της ανώτατης εκπαίδευσης στις ανάγκες της νεοφιλελεύθερης αγοράς. Ο κύριος στόχος είναι η παραγωγή ενός νέου μοντέλου εργαζόμενου, στενά

ειδικευμένου πάνω στις εφήμερες ανάγκες της αγοράς εργασίας, χωρίς καμία συλλογική κατοχύρωση. Τα αποτελέσματα, όμως, των συγκεκριμένων παρεμβάσεων πηγαίνουν πολύ πιο βαθιά, παράγοντας αρνητικά αποτελέσματα και στα ίδια τα γνωστικά αντικείμενα, αλλά και στη συνολικότερη λειτουργία των σχολών.

Ας δούμε, όμως, λίγο πιο συγκεκριμένα τα χαρακτηριστικά αυτών των παρεμβάσεων.

Ως προς την ανταγωνιστικότητα, αυτή αναφέρεται στο σύστημα εκπαίδευσης και έρευνας. Πρακτικά, μετατρέπει τα πανεπιστήμια σε επιχειρήσεις που ανταγωνίζονται για το ποιο θα προσελκύει τους περισσότερους πελάτες - φοιτητές και θα μπορεί, ταυτόχρονα, να πουλάει έρευνα ή να προσφέρει άλλες εκπαιδευτικές υπηρεσίες σε τρίτους. Υπό αυτούς τους όρους, πρέπει, προφανώς, να αλλάξει και ο τρόπος χρηματοδότησης του πανεπιστημίου και να γίνει ανταποδοτικός, με καθαρά ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια. Φυσικά, στο πλαίσιο της ανταγωνιστικότητας δεν χωρούν ο κρατικός παρεμβατισμός και προστατευτικοί περιορισμοί, οπότε θεωρείται όχι απλώς νόμιμη, αλλά και προωθητική η ύπαρξη μη κρατικών πανεπιστημίων.

Επίσης, η απασχολησιμότητα αναφέρεται στους αποφοίτους της «νέας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης». Με τον όρο *απασχολησιμότητα* εννοείται η ικανότητα του αποφοίτου να μπορεί να βρει μια πολύ συγκεκριμένη δουλειά, κάτι που υποτίθεται ότι θα του εξασφαλίζουν οι δεξιότητες που θα έχει αποκτήσει. Γι' αυτό ακριβώς πρέπει να υπάρξει μια στροφή στην παρεχόμενη από τα τμήματα γνώση, που μεταφράζεται είτε στην ίδρυση εξειδικευμένων τμημάτων είτε στις κατατμή-

σεις είτε, τέλος, στην παρέμβαση στα προγράμματα σπουδών στα υπόλοιπα τμήματα. Οι απόφοιτοι είναι φυσικό μετά από αυτά να χρειάζονται ανά διαστήματα μερική ή ολική επανακατάρτιση. Εδώ βλέπουμε να αναπαράγεται η νεοφιλελεύθερη θέση για την ευθύνη που φέρει ο εκπαιδευτικός μηχανισμός για την ανεργία. Εμείς απαντάμε ότι για την ανεργία σε καμία περίπτωση δεν ευθύνεται η δική μας ανεπάρκεια στο να καλύψουμε θέσεις που υποτίθεται ότι υπάρχουν, αλλά η πολιτική απασχόλησης που δεν δημιουργεί αυτές τις θέσεις. Κανένα εκπαιδευτικό σύστημα δεν μπορεί να ευθύνεται για την ύπαρξη ή όχι ανεργίας.

Η κινητικότητα, από την άλλη, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι εδράζεται σε δύο επίπεδα. Αφενός, στη δυνατότητα του φοιτητή να παρακολουθεί διάφορα μαθήματα με στόχο να διαλέξει εκείνα που θα του «εξασφαλίσουν» καλύτερο επαγγελματικό μέλλον, με αποτέλεσμα τη διάλυση κάθε επιστημονικής πειθαρχίας και την παραγωγή ανθρώπων που, αντί για σφαιρική αντίληψη ενός επιστημονικού αντικειμένου, θα κατέχουν ένα συνονθύλευμα δεξιοτήτων. Και αφετέρου, η κινητικότητα αναφέρεται στην ικανότητα που θα πρέπει να έχει ο απόφοιτος να αλλάζει εργασία ανάλογα με τις ανάγκες της αγοράς. Με αυτό τον τρόπο εισάγεται και το σύστημα της διά βίου εκπαίδευσης, που θα αποτελεί ένα παράλληλο, πλην όμως αυτόνομο, κύκλωμα με την τριτοβάθμια εκπαίδευση.

Βοηθητικό για την παραπάνω διαδικασία είναι η αντικατάσταση του μέχρι τώρα ενιαίου πτυχίου από έναν ατομικό φάκελο δεξιοτήτων, που θα περιέχει τις μονάδες του κάθε αποφοίτου και θα μπορεί διαρκώς να ανανεώνεται. Κάτι τέτοιο, προφανώς, σημαίνει σπάσιμο κάθε συλλογικού δικαιώματος

και ταυτόχρονη αδυναμία οποιασδήποτε συλλογικής διεκδίκησης στους χώρους δουλειάς.

Από τα προηγούμενα προκύπτει ότι οι αλλαγές που δρομολογούνται αποτελούν τομή για τους όρους οργάνωσης και λειτουργίας της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Έτσι, προκύπτει η αναγκαιότητα ύπαρξης ενός εξωτερικού μηχανισμού ελέγχου που θα μπορεί να επιβάλλει τις καινούργιες κατευθύνσεις. Αυτός ο μηχανισμός δεν είναι άλλος από την αξιολόγηση που θα γίνεται από τεχνοκράτες και μάνατζερ με καθαρά ιδιωτικο-οικονομικά κριτήρια και θα συνδέεται με τη χρηματοδότηση.

Στο εσωτερικό της συγκεκριμένης διαδικασίας εντάσσονται και οι επιχειρούμενες αλλαγές στο άρθρο 16 του Συντάγματος, αλλά και συνολικά ο καινούργιος νόμος - πλαίσιο. Το κύριο χαρακτηριστικό του νέου θεσμικού πλαισίου που θέλουν να στήσουν στο εσωτερικό των σχολών είναι αυτό του αυταρχισμού και της συρρίκνωσης της δημοκρατίας. Αυτό γιατί, μεταξύ άλλων, για το νεοφιλελευθερισμό ο χρόνος είναι χρήμα. Έτσι, βλέπουμε να μετατοπίζεται το κέντρο λήψης αποφάσεων από μεγάλα (και άρα χρονοβόρα) σε συνεχώς μικρότερα σώματα «ειδικών», που θα μπορούν να παίρνουν γρήγορες αποφάσεις, ακόμα και για τα σημαντικότερα ζητήματα, όπως, π.χ., η οργάνωση ενός προγράμματος σπουδών. Παράλληλα, πρέπει να χτυπηθούν και οι δημοκρατικές διαδικασίες του φοιτητικού σώματος (επίθεση στο άσυλο) έτσι ώστε να μην υπάρχουν δυνατότητες αμφισβήτησης των κυβερνητικών αποφάσεων. Αυτή τη στρατηγική έρχεται να υπηρετήσει και η αναθεώρηση του άρθρου 16 με διττό τρόπο: Αφενός, να ενισχύσει τη γενικότερη νεοφιλελεύθερη πρακτική που αλλά-

ζει διαρκώς τα σύνορα ανάμεσα στις σφαίρες του ιδιωτικού και του δημόσιου προς όφελος του πρώτου και, αφετέρου, να δημιουργήσει μια εξωτερική δομή ως προς το δημόσιο πανεπιστήμιο που θα λειτουργήσει ως πολιορκητικός κριός για τη γρηγορότερη εμπέδωση των σχεδιαζόμενων αλλαγών.

Η κατάσταση που σχηματικά περιγράφηκε πριν, τμήμα της οποίας ήδη βιώνουμε, είναι αυτή που ευθύνεται για την πυροδότηση των αντιστάσεων της πανεπιστημιακής κοινότητας. Αντιστάσεις που εκφράστηκαν μέσα από την ομοσπονδία των πανεπιστημιακών, η οποία ξαναστήθηκε σε πραγματικές βάσεις μετά τη μεγάλη απεργία του 2003, αλλά και από τους φοιτητικούς συλλόγους, που μέσα σε λίγους μήνες κατάφεραν, με τον κοινό αγώνα με τους καθηγητές τους, να διαψεύσουν δύο φορές στην πράξη το επιχείρημα της αδράνειας και να αποδείξουν ότι οι συλλογικοί αγώνες μπορούν να έχουν αποτελέσματα. Αγώνας, μάλιστα, που στις αρχές του περσινού Μαΐου πυροδοτήθηκε ανεξάρτητα και αντίθετα από τους σχεδιασμούς και τη θέληση των τριών πρώτων σε πανελλαδική καταγραφή φοιτητικών παρατάξεων, δηλαδή της ΔΑΠ, της ΠΑΣΠ και της ΠΚΣ.

Ως προς τις αναγκαίες προτάσεις, θα ήταν χρήσιμες κάποιες εισαγωγικές παρατηρήσεις που μπορούν να μας δώσουν μια μεθοδολογία για τη φιλοσοφία που πρέπει να έχουν οι παρεμβάσεις μας στο συγκεκριμένο ζήτημα. Για την ανανεωτική Αριστερά, δηλαδή την Αριστερά που έχει ξεκόψει από τα δόγματα του σοβιετικού μαρξισμού, το ζήτημα της εκπαίδευσης δεν είναι ένα ουδέτερο ζήτημα που χρειάζεται απλώς ορθολογική διαχείριση. Αντιθέτως, αποτελεί πεδίο εντονότατου κοινωνικού ανταγωνισμού, στο εσωτερικό του οποίου

αναπτύσσονται αντιτιθέμενες πρακτικές και αντιλήψεις. Ακριβώς γι' αυτό, οι προτάσεις μας πρέπει να είναι συνδεδεμένες με τη στρατηγική που θέλουμε να υπηρετούμε, δηλαδή τη στρατηγική της κοινωνικής απελευθέρωσης, διαφορετικά θα αποτελούν κενό γράμμα και απλώς θα έρχονται να διαχειριστούν τις σημερινές αντιθέσεις.

Χρειαζόμαστε, δηλαδή, προτάσεις που αμφισβητούν τον καταναμητικό ρόλο του σημερινού εκπαιδευτικού συστήματος, τη διάσπαση χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας, τις διάφορες μορφές της κυρίαρχης ιδεολογίας, θέτοντας ως αναγκαίο κόμβο μιας άλλης πορείας τη δημοκρατία στην οργάνωση του συστήματος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Τέτοια αιτήματα συμπυκνώνονται στην απαίτηση για ελεύθερη πρόσβαση σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, ενιαία πανεπιστημιακή εκπαίδευση με την κατάργηση του αναχρονιστικού διαχωρισμού ΑΕΙ - ΤΕΙ, ένα πτυχίο ανά γνωστικό αντικείμενο με την αναβάθμιση και εμπλουτισμό της πλειονότητας των σημερινών τμημάτων, που αποτελούν υπερβολικά ειδικευμένα και επιστημονικά συρρικνωμένα τμήματα. Στο εσωτερικό των σχολών, μεταξύ άλλων, υπάρχει η απαίτηση για εναλλακτικές μορφές εξέτασης (π.χ., μέσω απαλλακτικών εργασιών) και την είσοδο της έρευνας και στο προπτυχιακό, μέτρα που θα συμβάλουν να καλλιεργηθεί μια τελείως διαφορετική αντίληψη για τις σχέσεις μεταξύ θεωρίας και πράξης. Προωθητικό ρόλο θα παίξει η δυνατότητα σχεδιασμού των προϋπολογισμών των σχολών από το σύνολο της ακαδημαϊκής κοινότητας.

Τέλος, πολύ σημαντικό είναι και το αίτημα για καθηγητές πλήρους και αποκλειστικής απασχόλησης, κάτι που χτυπάει

τις ελαστικές σχέσεις εργασίας, οι οποίες γνωρίζουν τεράστια άνθηση τα τελευταία χρόνια, μην επιτρέποντας παράλληλα σε συγκεκριμένα κομμάτια καθηγητών να αναπτύσσουν επιχειρηματικές δραστηριότητες, μετατρέποντας έτσι την ακαδημαϊκή έρευνα και διδασκαλία σε πάρεργο.

Τα προαναφερθέντα αποτελούν πρόχειρη καταγραφή μερικών από τις αγωνιστικές προτάσεις που έχουν κατά καιρούς εκφραστεί στο εσωτερικό των σχολών. Προφανώς, υπάρχουν αιτήματα που είναι άμεσα υλοποιήσιμα στο σύνολό τους και βοηθούν στην αλλαγή των συσχετισμών, αλλά και αιτήματα που δεν μπορούν να υλοποιηθούν συνολικά παρά μόνο στο πλαίσιο μιας άλλης κοινωνικής οργάνωσης, τα οποία όμως είναι πολύ χρήσιμα στο να αποδεικνύουν την ανορθολογικότητα της σημερινής κατάστασης. Αυτό που προκύπτει είναι ότι δεν υπάρχει κανείς που να μην επιθυμεί αλλαγές στο σημερινό πανεπιστήμιο, αλλά οι μεταρρυθμίσεις έχουν πάντα πρόσημο και απαιτούν διαφορετικές πρακτικές, καθώς και συμμαχίες.

Τελικά, οι πραγματικές αλλαγές υπέρ της νεολαίας και του κόσμου της εργασίας μπορούν να προκύψουν και να κριθούν μόνο μέσα από συλλογικές διαδικασίες και όχι από κλειστά τεχνοκρατικά συστήματα, ακριβώς επειδή αυτές οι αλλαγές έρχονται σε ρήξη με τους σχεδιασμούς της πολιτικής εξουσίας και μπορούν να γίνουν πραγματικότητα μόνο μέσα από συλλογικούς αγώνες, σε πλήρη αντίθεση με την ιδεαλιστική και αφελή άποψη που προτιμάει να συνδιαλέγεται με την κυβέρνηση θεωρώντας ότι μπορεί να πείσει με τη δυναμική των ιδεών της.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ρόλος του πανεπιστημίου
δεν είναι η επαγγελματική κατάρτιση,
αλλά η ουσιαστική εκπαίδευση

Οι εκπαιδευτικοί μηχανισμοί είναι μηχανισμοί ένταξης των νέων στην κοινωνία. Σήμερα αυτό σημαίνει ότι επιδιώκουν να εντάξουν τους νέους σε μια ταξική κοινωνία όπου κυριαρχούν ο ανταγωνισμός και «οι δυνάμεις της αγοράς». Στην Ελλάδα ο στόχος αυτός αποτελεί αντικείμενο των τελευταίων εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων.

Ιστορικά, η δημόσια εκπαίδευση στην Ελλάδα βρισκόταν σε αναντιστοιχία με την ταξική δομή της κοινωνίας. Στην πατρίδα μας, η δημόσια δωρεάν παιδεία αποτέλεσε παραδοσιακά τον κατ' εξοχήν μηχανισμό ταξικής ανόδου. Παιδιά προερχόμενα από εργατικές και αγροτικές οικογένειες, μέσω

της εκπαίδευσης, γίνονταν επιστήμονες, καλλιτέχνες, άνοιγαν τα πανιά για μια καλύτερη ζωή. Αυτή η αντίφαση, η οποία ήταν έξω από τους στόχους και τις παραμέτρους λειτουργίας του συστήματος, καταπολεμήθηκε συστηματικά. Σήμερα η υποβάθμιση της δημόσιας δωρεάν παιδείας τείνει να κλείσει αυτόν το δρόμο. Τα παιδιά οικογενειών των ανώτερων στρωμάτων δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα: Μέσω ιδιωτικών σχολείων και πανεπιστημίων της αλλοδαπής καταφέρνουν να διατηρούν το ίδιο ή και καλύτερο επίπεδο εκπαίδευσης. Τα «παιδιά του λαού», όμως, καταδικάζονται σε μια παιδεία δεύτερης κατηγορίας, μέσω της υποβάθμισης της δημόσιας εκπαίδευσης, σε όλα της τα επίπεδα. Στο δημοτικό και στο γυμνάσιο αυτό έχει συντελεστεί σε μεγάλο βαθμό. Το πανεπιστήμιο ακόμα αντιστέκεται, αλλά η τελευταία επίθεση της Νέας Δημοκρατίας έχει άμεσο στόχο την υποβάθμιση των πανεπιστημιακών σπουδών.

Εδώ τίθεται το ζήτημα της σύνδεσης του πτυχίου με τα επαγγελματικά δικαιώματα. Τα πτυχία τα οποία δημιουργούν επαγγελματικά δικαιώματα είναι τα πιστοποιητικά κατάρτισης, εκτός από τα πτυχία των επαγγελματικών σχολών, όπως Πολυτεχνείο, Νομική, Ιατρική κ.λπ. Άρα, προκύπτει το ζήτημα για το τι είδους πανεπιστήμιο θέλουμε και αν το πτυχίο θα πρέπει να κατοχυρώνει επαγγελματικά δικαιώματα. Πιστεύω ότι ρόλος του πανεπιστημίου δεν είναι η επαγγελματική κατάρτιση, αλλά η ουσιαστική και σε βάθος εκπαίδευση. Η διαδικασία αυτή είναι κοπιαστική, αλλά τα κέρδη σημαντικά. Οι απόφοιτοι των ΑΕΙ πρέπει να έχουν αποκτήσει σφαιρική γνώση του γνωστικού τους αντικειμένου, κατανόηση της σχέσης του με τη γενικότερη επιστημονική γνώση και να

έχουν αναπτύξει την ικανότητα να αποκτούν νέες γνώσεις (στο αντικείμενό τους κυρίως) μελετώντας ανεξάρτητα. Το πρώτο βήμα για τη λειτουργία ενός πανεπιστημίου με τέτοιο χαρακτήρα είναι το σύστημα εισαγωγής των φοιτητών.

Θεωρώ ότι η εισαγωγή στα ΑΕΙ πρέπει να γίνεται μέσω ενός μεταλυκειακού έτους σπουδών, μιας μορφής ιδιότυπου πρώτου έτους πανεπιστημιακών σπουδών. Το επίπεδο των μαθημάτων εκεί ουσιαστικά θα είναι αντίστοιχο του πρώτου έτους που έχουμε στα πανεπιστήμια. Η διδασκαλία θα μπορεί να γίνεται και από καθηγητές αυξημένων προσόντων της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης υπό την επίβλεψη πανεπιστημιακών. Στο τέλος αυτού του έτους οι φοιτητές θα εξετάζονται πανελλαδικά και με βάση τη βαθμολογία τους θα εισάγονται στα τμήματα της επιλογής τους, τα οποία θα έχουν ανακοινώσει εκ των προτέρων την ελάχιστη βαθμολογία εισαγωγής. Αυτό σημαίνει ότι οι εξετάσεις αυτές δεν είναι κατατακτήριες, με την έννοια ότι βάζουν τους φοιτητές στη σειρά, αλλά ελέγχουν αν ο μαθητής έχει αποκτήσει τις απαραίτητες γνώσεις για να μπορέσει να συνεχίσει την πανεπιστημιακή του εκπαίδευση. Αυτό ίσως έχει παρενέργεια μεταβλητό αριθμό εισακτέων στα πανεπιστήμια, γιατί προφανώς από έτος σε έτος θα αλλάζει και ο αριθμός των μαθητών που θα παίρνουν πάνω από τη βάση που ορίζει το κάθε τμήμα, αλλά μπορεί να αντιμετωπιστεί με κατάλληλη διάρθρωση των πανεπιστημιακών σχολών.

Η άποψη που έχουμε για την εκπαιδευτική και ερευνητική λειτουργία του πανεπιστημίου συνδέεται με την αντίληψη που έχουμε για τη γνώση και τη διεύρυνσή της. Έχουμε φτάσει σε τέτοιο επίπεδο διεύρυνσης της γνώσης, όπου, ενώ παλαιότερα, στα χρόνια των πατεράδων μας, οι νέοι μπορούσαν να

αποκτήσουν τις αναγκαίες γνώσεις και ικανότητες για μια επιτυχή επαγγελματική απασχόληση μέχρι την αποφοίτηση από το γυμνάσιο ή το σχολαρχείο, σήμερα αυτό είναι ανήκουστο. Χωρίς πτυχίο πανεπιστημιακής εκπαίδευσης δεν μπορείς να κάνεις ουσιαστικά καμιά δουλειά, πέραν από εκείνες οι οποίες είναι, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, χειρωνακτικές.

Αυτό, λοιπόν, συνεπάγεται αλλαγή της λειτουργίας του πανεπιστημίου: Να αποδεχτούμε τα τριετή προγράμματα στα πανεπιστήμια, τα οποία όμως δεν θα προσφέρουν ειδικευση σε μια επιστήμη, αλλά σωστά θεμελιωμένη γνώση σε ομάδα επιστημών που θα αντιστοιχεί σε σχολή. Για παράδειγμα, ένας υποψήφιος δεν θα μπαίνει στο Μαθηματικό ή το Φυσικό, αλλά στη Σχολή Θετικών Επιστημών. Εκεί, μέσα σε τρία χρόνια θα εκτίθεται στο σύνολο των επιστημονικών κλάδων της σχολής, ίσως και με κάποια έμφαση σε μια από τις επιστήμες αυτές. Μετά τον τριετή κύκλο, θα πρέπει να ακολουθήσουν άλλα δύο ή τρία έτη σπουδών σε μεταπτυχιακό επίπεδο ειδίκευσης. Δωρεάν. Έτσι, κάποιος απόφοιτος της Σχολής Θετικών Επιστημών μπορεί να επιλέξει να γίνει μαθηματικός, ακολουθώντας ένα μεταπτυχιακό στα μαθηματικά, ή καθηγητής επιστημών στο δημοτικό (αυτό αφορά επόμενη μεταρρυθμιστική πρόταση), γυμνάσιο ή λύκειο ακολουθώντας το αντίστοιχο μεταπτυχιακό. Προφανώς, τα μεταπτυχιακά αυτά θα είναι τμήμα της δωρεάν δημόσιας εκπαίδευσης.

Ειδικά για τις «επαγγελματικές» σχολές, την Ιατρική, τη Νομική και το Πολυτεχνείο, η εισαγωγή θα γίνεται μετά την ολοκλήρωση του τριετούς κύκλου σπουδών σε συναφείς σχολές, π.χ. Κοινωνικών Επιστημών για τη Νομική, Θετικών

Επιστημών με έμφαση στη βιολογία για την Ιατρική, και Θετικών Επιστημών με έμφαση στη φυσική για το Πολυτεχνείο.

Όσο για τα ΤΕΙ, όσα προσφέρουν εκπαίδευση υψηλού επιπέδου σε κάποιο επιστημονικό πεδίο, θα έπρεπε να αναβαθμιστούν σε ΑΕΙ, αφού βελτιωθούν ως προς την υποδομή και το διδακτικό προσωπικό (εάν κριθεί αναγκαίο). Τα υπόλοιπα θα έπρεπε να μετατραπούν σε ΙΕΚ.

Σε ό,τι αφορά την εσωτερική λειτουργία των πανεπιστημίων, υπάρχουν αρκετά προβλήματα. Ορισμένες παρατηρήσεις για τα πιο «επείκαιρα» από αυτά: Το πρώτο έχει σχέση με το θέμα που άνοιξε και η φιλότιτη υπουργός Παιδείας, με τους «αιώνιους φοιτητές». Κατ' αρχάς, θεωρώ ότι αυτό είναι ένα ψευδοπρόβλημα, οι αιώνιοι φοιτητές δεν επιβαρύνουν το πανεπιστήμιο καθεαυτό, παρ' όλα αυτά έχουν επίπτωση στην προσλαμβανόμενη ποιότητα του πτυχίου. Δηλαδή, τι πτυχίο είναι αυτό που μπορεί κάποιος να το πάρει μέσα σε τριάντα χρόνια; Αντί για το μέγιστο αριθμό ετών φοίτησης, θα ήταν πολύ πιο λογικό να υπάρχουν, κατά τη διάρκεια των σπουδών, αρκετά σημεία ελέγχου, όπως εφαρμογή του συστήματος των προαπαιτούμενων (να μην μπορεί ένας φοιτητής να δώσει ένα μάθημα αν δεν έχει περάσει τα προαπαιτούμενα μαθήματα) ή/και υποχρέωση του φοιτητή (επί ποινή διαγραφής) να συγκεντρώνει μέσο όρο βαθμολογίας από 5 και πάνω σε, ας πούμε, έξι συνεχόμενες εξεταστικές περιόδους. Έτσι, θα υπάρχει σοβαρό αντικίνητρο στο να έρχονται οι φοιτητές αδιάβαστοι στις εξετάσεις με την ελπίδα της αντιγραφής και θα μειωθεί ο όγκος των προς διόρθωση γραπτών για τους διδάσκοντες, επιτρέποντάς τους να κάνουν ακόμη καλύτερη

δουλειά στον ευαίσθητο αυτό τομέα. Το σημαντικότερο αποτέλεσμα είναι ότι οι φοιτητές θα προγραμματίζουν την επιλογή των μαθημάτων στα οποία θα δίνουν εξετάσεις, καταφέροντας με αυτό τον τρόπο να ολοκληρώνουν τις σπουδές τους σε λογικό χρονικό πλαίσιο. Βασική προϋπόθεση εφαρμογής ενός τέτοιου συστήματος είναι η καθιέρωση του θεσμού του «συμβούλου καθηγητή» για κάθε φοιτητή. Ενός καθηγητή, δηλαδή, που θα παρακολουθεί την πορεία των σπουδών του φοιτητή και θα του δίνει συμβουλές για το ποια μαθήματα πρέπει να επιλέξει, πότε να δώσει εξετάσεις στο κάθε μάθημα και να τον προειδοποιεί για τους κινδύνους που θα αντιμετωπίζει αν δεν τηρεί τις υποχρεώσεις του. Για να γίνει βέβαια αυτό, πρέπει να βελτιωθεί δραστικά η σχέση αριθμού διδασκόντων και διδασκομένων, πράγμα που απαιτεί είτε μείωση του αριθμού των εισακτέων είτε αύξηση του αριθμού των διδασκόντων.

Δεύτερον, μια διαπλοκή που δημιουργείται μεταξύ παρατάξεων και καθηγητών. Δεν είναι μόνο στη διόρθωση γραπτών, είναι και στην εκλογή των οργάνων των πανεπιστημίων. Νομίζω ότι η πρόταση για καθολική ψηφοφορία είναι σωστή και πρέπει να αφορά τους πάντες: και τους φοιτητές και τους διοικητικούς και τους πανεπιστημιακούς. Αλλά και η στάθμιση με βάση το ποσοστό συμμετοχής να ισχύει και για τις τρεις ομάδες.

Τέλος, σε ό,τι αφορά το πανεπιστημιακό άσυλο (γίνεται μεγάλος θόρυβος και υπάρχουν αρκετές παγίδες στην πορεία προς τη μεταρρύθμιση), υπάρχουν δύο ειδών προβλήματα. Το ένα αφορά τις καταλήψεις πανεπιστημιακών χώρων (αιθουσών ή γραφείων) από διάφορες ομάδες για μόνιμη χρήση και το

δεύτερο την περιστασιακή χρήση των αύλειων χώρων ιδρυμάτων του κέντρου από τους «γνωστούς - αγνώστους» ως ορμητήρια για επιθέσεις στις δυνάμεις καταστολής. Το πρώτο αφορά κυρίως φοιτητικές παρατάξεις και οργανώσεις που «απαλλοτριώνουν» γραφεία που προορίζονταν για άλλες χρήσεις. Το πρόβλημα αυτό είναι ένα ακόμη αποτέλεσμα της χρόνιας υποχρηματοδότησης των ΑΕΙ, που δεν επιτρέπει την κατασκευή υποδομών για όλους, συμπεριλαμβανομένων και των διάφορων ομάδων φοιτητών. Υπάρχουν και λιγοστές περιπτώσεις όπου οι «απαλλοτριώσεις» αυτές γίνονται με σκοπούς που δεν έχουν σχέση με τις φοιτητικές δραστηριότητες. Αυτές οι περιπτώσεις συνδέονται με το δεύτερο πρόβλημα. Γιατί, όμως, οι πανεπιστημιακές αρχές, που είναι επιφορτισμένες με τη διαχείριση του ασύλου, δεν κάνουν τίποτε; Απλούστατα γιατί δεν είναι δυνατόν να γίνει τίποτε με το υπάρχον σύστημα. Ποια επιτροπή ή ποιος πρύτανης (αν πέρναγε η προτεινόμενη αλλαγή) θα τολμούσε να καλέσει την αστυνομία να πετάξει έξω τους καταληψίες; Καμία. Κανείς. Και όχι επειδή θα φοβόταν μελλοντικές αντεκδικήσεις, αλλά γιατί θα φοβόταν την έλλειψη επαγγελματισμού των αστυνομικών. Ποιο θα ήταν το πιθανότερο αποτέλεσμα μιας τέτοιας πρόσκλησης; Εκτεταμένη βία επί δικαίους και αδίκους, καταστροφές των υποδομών και ίσως σοβαροί τραυματισμοί φοιτητών. Κανείς δεν θα δεχόταν να έχει συμβάλει με τις αποφάσεις του σε τέτοιου είδους εξελίξεις. Όσο το φοιτητικό κίνημα και το κίνημα των πανεπιστημιακών αδυνατούν να τους πετάξουν έξω από τα πανεπιστήμια τόσο θα φουντώνει η προπαγάνδα για τον περιορισμό και, εν τέλει, την κατάργηση του ασύλου. Εκτός και αν καταφέρουμε να συγκροτήσουμε κίνημα ή να αποκτή-

σουμε το θάρρος να προτείνουμε λύσεις ρηξικέλευθες, που θα στηρίζουν την προστασία του ασύλου σε αμιγώς πανεπιστημιακές δυνάμεις.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΝΟΥΤΣΟΣ

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων

Με ποιες προτάσεις για το συνεχή εκδημοκρατισμό της αυτοδιοίκησης του πανεπιστημίου;

Μπορεί ο προεδρεύων της τελευταίας συνόδου των πρυτάνεων να διαβεβαιώνει ότι η κυρία Γιαννάκου «περιέγραψε ένα νόμο - πλαίσιο που σε κάποια σημεία ξεπερνά και τις δικές του προσδοκίες» (στην αρχή, όταν ήταν κοντά στο μικρόφωνο, είπε «φιλοδοξίες», γραπτώς, όμως, έδωσε τροποποιημένη τη δήλωσή). Μπορεί κάποιος άλλος πρύτανης, αγαπητός ίσως σε κάποιους εξ ημών, να θεώρησε τις δεσμεύσεις της υπουργού ως σημαντικές. Όμως, πριν από δέκα μήνες, στο τιτλοφορούμενο τότε «Προσχέδιο πρότασης για αλλαγές του θεσμικού πλαισίου για τη δομή και λειτουργία των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων», είχαν φανεί πλήρως

προθέσεις αδήλωτες, αλλά και σκοπεύσεις ρητές. Προβλέψεις χωρίς τεκμηρίωση και συνάμα ανέξοδες ρητορείες. Με αυτό, λοιπόν, το πρίσμα θα μπορούσε κανείς να δώσει την ακόλουθη, επαρκή κατά τη γνώμη μου, κατάταξη των ρυθμίσεων:

- α) Ενίσχυση του κρατικού ελέγχου,
- β) περιορισμός της αυτοτέλειας των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων,
- γ) εδραίωση της ενδοπανεπιστημιακής γραφειοκρατίας, με διαδικασίες προβλεπόμενες από δυο τρία άρθρα,
- δ) περιστολή των ακαδημαϊκών ελευθεριών,
- ε) υποστολή του επιστημονικού έργου προς όφελος της επαγγελματοποίησης των σπουδών,
- στ) επαύξηση των μέτρων πειθάρχησης για διδάσκοντες και διδασκόμενους,
- ζ) ευκαιρίες για υποχρηματοδότηση,
- η) υιοθέτηση κανόνων αλλά και πρακτικών, μέσα από συγκεκριμένες ρυθμίσεις, ιδιωτικοποίησης,
- θ) μορφές περιορισμού της φοιτητικής συμμετοχής,
- ι) επιλεκτική πολιτική ορθότητα στις διατυπώσεις,
- ια) συνολικό περίγραμμα ιδεολογικά ασαφές,
- ιβ) κάποια εντελώς δευτερεύουσας σημασίας μέτρα για την όποια απεμπλοκή από τη σημερινή λιμνάζουσα κατάσταση.

Αυτή ακριβώς η αποβλεπτικότητα, άλλοτε ρητή και άλλοτε διαφανόμενη, του προσχεδίου αποδείκνυε τι δεν μπορούσε να δρομολογηθεί με αυτό ακριβώς το προσχέδιο, δηλαδή, όσα εδώ και χρόνια πανεπιστημιακοί δάσκαλοι και φοιτητές, που ενδιαφέρονται για το έργο τους, προτείνουν και διεκδικούν.

Βέβαια, οποιαδήποτε τεκμηριωμένη άρνηση, οποιαδήποτε τεκμηριωμένη απόρριψη προϋποθέτει και μια τεκμηριωμένη

θέση. Και αυτή η συγκεκριμένη θέση πρέπει να διατυπώνεται δημόσια και αποφασιστικά γιατί, εκτός των άλλων, υπάρχουν πλευρές που μας κατηγορούν βάνουσα ότι δεν διαθέτουμε προτάσεις. Πώς, λοιπόν, θα μπορούσε να εκδιπλωθεί μια συγκροτημένη πολιτική στο πλαίσιο μιας διεργασίας ανάδυσσης ενός συλλογικού υποκειμένου, μέσα και έξω από το πανεπιστήμιο, όχι στον περίβολο του ελληνικού πανεπιστημίου, αλλά πολύ ευρύτερα, για μια ριζική αλλαγή πλεύσης, η οποία θα τεκμηριώνεται μέσα από ένα φόρουμ διαρκούς παρουσίας και ανάδρασης; Στο επίκεντρο, δηλαδή, των διεκδικήσεων ενός τέτοιου κινήματος θα έπρεπε κάθε φορά και με συγκεκριμένους όρους να τίθεται ο συνεχής εκδημοκρατισμός του θεσμικού περιγράμματος αυτοδιοίκησης των πανεπιστημίων, η μέριμνα για την προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας, η φροντίδα για τη θεματολογική και ιδίως για τη μεθοδολογική ανανέωση των επιστημών, η αναζήτηση της αμφίπλευρης συνάφειας γνωστικών αντικειμένων και αναδιατασσόμενου κάθε φορά κοινωνικού καταμερισμού εργασίας και, προφανώς, η μεγιστοποίηση της συμβολής του πανεπιστημίου, όχι βέβαια αυτοτελώς και εσωστρεφώς, στη διαμόρφωση πτυχών της κοινωνικής συνείδησης.

Κατά τη γνώμη μου, θέση αιχμής και όχι στάση οπισθοφυλακής (μέσα από παλινωδίες, διχογνωμίες, δίβουλες προτάσεις κ.λπ.) ήταν και πρέπει να παραμένει ότι η πανεπιστημιακή παιδεία αποτελεί αδιαπραγμάτευτο δημόσιο αγαθό, που προσφέρεται, σύμφωνα με την επιταγή του Συντάγματος, δωρεάν και με δαπάνες, προφανώς όχι σαν αυτές που τελευταία δημοσιοποιήθηκαν από τη Eurostat και κατατάσσουν την Ελλάδα σε θέση ουραγών ως προς τις δαπάνες για τη δημόσια παιδεία.

Συνακόλουθα, η αυτοτέλεια του πανεπιστημίου κατανοείται τριπλά και με διασύνδεση, μάλιστα, μεταξύ των τριών αυτών πτυχών, της λειτουργικής, εκπαιδευτικής και ερευνητικής αυτονομίας, που θα αποκρούει τόσο τις κρατικές πιέσεις όσο και τις πολλαπλές διεμβολές που διαπράττει ο κερδώς αγοραίος Ερμής. Είναι, επίσης, αναγκαίο το πανεπιστήμιο να διατηρήσει και να διευρύνει την ιδιοσυστασία του ως πνευματικού ιδρύματος, στους κόλπους του οποίου θα παράγεται και θα αναπαράγεται η γνώση με τρόπο κριτικό και αυτοκριτικό, χωρίς να εξαντλείται στο στενό ορίζοντα της επαγγελματικής κατάρτισης, δηλαδή, θα πραγματώνεται ως πανεπιστήμιο που «συντείνει στη διαμόρφωση υπεύθυνων ανθρώπων με επιστημονική, κοινωνική, πολιτιστική και πολιτική συνείδηση».

Υπ' αυτή την έννοια, η πρόσβαση στην πανεπιστημιακή παιδεία πρέπει να ρυθμιστεί με τους λιγότερους δυνατούς αποκλεισμούς και με κάποια άλλη, προφανώς, ορθολογικότερη μορφή. Είναι εκ των ων ουκ άνευ επείγουσες η θεσμική αναδιάταξη των επιστημονικών ζητήσεων, η έναρξη διατηματικών προγραμμάτων σπουδών, με ουσιώδη συνοχή και όχι ως ειδικεύσεις μιας χρήσης, και η γόνιμη επικοινωνία των βαθμίδων της εκπαίδευσης. Για παράδειγμα, με την ένταξη της επιμόρφωσης, τόσο της προκαταρκτικής όσο και της επακόλουθης των εκπαιδευτικών, στο πανεπιστήμιο. Τα προγράμματα, τέλος, των μεταπτυχιακών σπουδών, τα οποία επεξεργάζονται τα τμήματα για να ικανοποιήσουν και την ανάγκη αναπαραγωγής των στελεχών τους, να αντιμετωπίζονται αποκλειστικά ως ενδοπανεπιστημιακή υπόθεση, από την αρχική τους σύλληψη ως και την τελευταία λεπτομέρεια για την πραγματοποίησή τους.

Παρά το διευρυνόμενο κλίμα εκτροφής του «επιχειρηματικού» ΔΕΠ, όπως ονομάστηκε και στη χώρα μας και διεθνώς, με τη θεσμοθέτηση, δηλαδή, πρακτικών ετεροαπασχόλησης, αξιώνεται κάθε φορά η διαρκής επανεξέταση της ερευνητικής πολιτικής των ιδρυμάτων, με στόχο να μην ολισθαίνει η οικεία Επιτροπή Ερευνών σε όχημα μετατροπής τους σε ετεροχρηματοδοτούμενα κέντρα έρευνας, τόσο της βασικής όσο και της εφαρμοσμένης, και σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις χωρίς δυνατότητες επιλογών. Αντίστοιχα, να καταβάλλεται προσπάθεια ώστε να εκλέγονται πρυτανικά σχήματα που θα αντιστέκονται δραστικά και τεκμηριωμένα σε αυτήν τη διολίσθηση. Θα μπορούσε, ίσως, να καταβληθεί ειδική μέριμνα σε εκείνα τα τμήματα που κατά προτεραιότητα προβαίνουν στην αναστοχαστική λειτουργία του ρόλου των πανεπιστημίων.

Κομβικής σημασίας ζητήματα αποτελούν η βελτίωση των όρων έρευνας και διδασκαλίας του Διδακτικού Επιστημονικού Προσωπικού, η πλήρης και αποκλειστική απασχόλησή του, η θέσπιση νέου μισθολογίου, η απρόσκοπτη εκπαιδευτική αδειοδότηση, η τήρηση της ακαδημαϊκής νομιμότητας η οποία θα προλαμβάνει, εκτός των άλλων, και περιπτώσεις ηθικής και επαγγελματικής εξόντωσης συναδέλφων, η εξασφάλιση δυνατοτήτων ισότιμης εξέλιξης. Θα επιμείνω στο θεσμό του πανεπιστημιακού βιβλιοπωλείου, ως τμήματος αυτοτελών και δραστήριων πανεπιστημιακών εκδόσεων και μόνου παραλήπτη της «βιβλιοκάρτας» των φοιτητών, το οποίο, σε συνδυασμό με διαρκώς εμπλουτιζόμενες βιβλιοθήκες, θα εξασφαλίσει την αλλαγή του υπάρχοντος, σύμφωνα με την τρέχουσα νομοθεσία, «συστήματος διανομής του ενός εγχειριδίου» και, προφανώς, θα ενισχύσει την αναζήτηση νέων μορφών επιτέλεσης της

αυτοδιοίκησης των ιδρυμάτων.

Η αναλυτική, λοιπόν, επεξεργασία αυτής της δέσμης προβληματισμών, αλλά και η διασφάλιση της εκδίπλωσης ενός ευρύτερου πανεπιστημιακού κινήματος, το οποίο θα εμπνέεται τουλάχιστον από αυτά που ήδη έχουν καταγραφεί, προοιωνίζονται τόσο την άνθηση του δημόσιου πανεπιστημίου όσο (το οποίο αποτελεί και προϋπόθεση πραγμάτωσης του προηγούμενου) και τη διάλυση της άνωθεν και της κάτωθεν επιβαλλόμενης αδράνειας, η οποία απλώς, ενίοτε, εξυπηρετεί τη συντήρηση μιας αμφίβολης, ως προς τη δημιουργικότητά της, ημέτερη καθημερινότητα.

Οι μήνες, πάντως, και τα χρόνια που περνάμε μας ωθούν προς μια διαφορετική, μια αγωνιστική κατεύθυνση, η οποία υπερβαίνει κομματικές ανάγκες και εκλογικές συγκυρίες. Για να παραφράσουμε τον ποιητή, «αν δεν στηρίζεις το ένα σου πόδι έξω “από τη συγκυρία”, ποτέ σου δε θα μπορέσεις να σταθείς επάνω της».

ΝΙΚΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΣ

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Η διεύρυνση της αγοράς στην παραγωγή και τη μετάδοση γνώσης

Αντίσταση κυρίως σε τι; Απέναντι στη μεγεθυνόμενη διείσδυση της αγοράς στην ανώτατη εκπαίδευση. Και γιατί αυτή είναι επικίνδυνη; Διότι ο ιδιωτικός χώρος και οπωσδήποτε η αγορά δεν μπορεί να παράγει γνώση ανεξάρτητη ως προς τη διαδικασία και ανιδιοτελή ως προς τους στόχους.

Το ότι αντιστεκόμαστε απέναντι σε μια μεταρρύθμιση που έχει στόχο τη μεγεθυνόμενη διείσδυση της αγοράς, σημαίνει ότι εμείς απλώς προσπαθούμε να κρατήσουμε τα κεκτημένα; Νομίζω ότι αυτό αποτελεί λάθος ουσίας. Εκείνο το οποίο χρειάζεται ο χώρος της ανώτατης εκπαίδευσης είναι μια άλλη μεταρρύθμιση και όχι τη συγκεκριμένη, ιδίως διότι τα μέσα που σήμερα διαθέτουμε εμφανίζουν πολλά και σημαντικά ελλείμματα.

Η επικείμενη «μεταρρύθμιση» είναι ψευδεπίγραφη, ακριβώς επειδή παγιώνει και εμβαθύνει ήδη ευδιάκριτα χαρακτηριστικά συνδεδεμένα με τη διείσδυση της αγοράς. Αντίθετα, οι προτάσεις για την αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου που γίνονται από την ακαδημαϊκή κοινότητα, αλλά και από άλλους χώρους, νομίζω ότι οδηγούν σε ουσιαστικές αλλαγές. Η συνήθης συκοφαντία είναι ότι οι πανεπιστημιακοί δεν θέλουν να αλλάξει τίποτα, παρά μόνο να γίνει υψηλότερη η χρηματοδότηση. Ακόμα και το τελευταίο, η αύξηση δηλαδή της χρηματοδότησης, σαφώς δεν είναι κάτι τυπικό: αποτελεί πολιτική αλλαγή. Επιχορηγείται το πανεπιστήμιο μέσω του κρατικού προϋπολογισμού, τον οποίο προτείνει η κυβέρνηση και ψηφίζει η Βουλή, ακριβώς επειδή ο κρατικός προϋπολογισμός και οι δημόσιες επενδύσεις συνιστούν ουσιαστική πολιτική.

Μετά από αυτά τα εισαγωγικά σχόλια, ας επικεντρωθούμε στα ζητήματα που αφορούν την έρευνα. Αρχικά, σε κάποιους λόγους εξαιτίας των οποίων η διείσδυση της αγοράς στην έρευνα δυσκολεύει την παραγωγή και τη μετάδοση της γνώσης και, στη συνέχεια, κάποιες προτάσεις. Μάλλον όλοι συμφωνούμε ότι η σχέση έρευνας - αγοράς είναι καίριο ζήτημα στην εποχή μας, ακριβώς επειδή με την παραγωγή και την αναμετάδοση της γνώσης συνδέεται η πορεία ζωτικών θεμάτων, από την απορύθμιση της φύσης μέχρι την αντίστοιχη κοινωνικών και πολιτικών θεσμών ή δομών κομβικής σημασίας.

Ποια είναι, λοιπόν, τα προβλήματα της ιδιωτικής κυριαρχίας στην έρευνα; Ένα πολύ γνωστό είναι ότι στις ιδιωτικά χρηματοδοτούμενες έρευνες, κατά το πλείστον, τη στοχοθεσία την ορίζει ο χρηματοδότης και όχι ο ερευνητής. Νομίζω ότι ο

μύθος του ερευνητή - ελεύθερου καβαλάρη, που έχει σε μεγάλο βαθμό προωθηθεί από το νεοφιλελευθερισμό, μας έχει δείξει ότι υπονοεί έναν ερευνητή όχι ελεύθερο, αλλά δεμένο στους στόχους εκείνων οι οποίοι έχουν τα χρήματα και χρηματοδοτούν τα ερευνητικά προγράμματα. Το δεύτερο χαρακτηριστικό της ιδιωτικής έρευνας είναι ότι οπωσδήποτε περιορίζεται η μη κερδοφόρα για τους χρηματοδότες έρευνα. Αυτό, βέβαια, επιδρά άμεσα στα αντικείμενα της έρευνας και πολλές φορές και στα αποτελέσματα, δηλαδή έχουμε χαμηλά ποσοστά χρηματοδότησης από την αγορά προγραμμάτων που αφορούν την κοινωνιολογία, τις πολιτικές επιστήμες, τη φιλολογία, το δίκαιο και όλους αυτούς τους τομείς οι οποίοι με την παραγωγικότητά τους δεν προσφέρουν έσοδα στην αγορά.

Βεβαίως, αυτός ο κατά αντικείμενο περιορισμός της ερευνητικής δραστηριότητας συνεπάγεται και περιορισμό της παραγωγής κριτικής γνώσης και, ιδιαίτερα, περιορισμό μιας γνώσης ανασταλτικής των κερδών. Αυτονόητα παραδείγματα: Δεν υπάρχει ενδιαφέρον από την αγορά για την προκήρυξη προγραμμάτων υπέρ του περιβάλλοντος που θα δημιουργήσουν κόστος στις επιχειρήσεις, δεν υπάρχει ενδιαφέρον από μια επιχείρηση κινητής τηλεφωνίας για εκπόνηση προγραμμάτων που θα δείξουν ότι υπάρχει επικινδυνότητα των κινητών σε κάποιες ηλικίες ή, εν πάση περιπτώσει, σε κάποια είδη εκπομπών.

Η προσπάθεια της αγοράς να υποστηρίξει το νεοφιλελεύθερο καθεστώς στις έρευνες καταλήγει σε επιχειρήματα, τουλάχιστον, διασκεδαστικά. Συγκεκριμένα, η αγορά δεν μπορεί να προκηρύξει μακροπρόθεσμη έρευνα, δεν ενδιαφέρεται για τη βασική έρευνα, αλλά περισσότερο για έρευνες

εφαρμογής υπέρ του χρηματοδότη. Πώς εξηγείται αυτό από την πλευρά κάποιων υποστηρικτών της νεοφιλελεύθερης πολιτικής; Ότι οι δομές του ανθρώπινου εγκεφάλου δεν επιτρέπουν μακροπρόθεσμο σχεδιασμό — το πολύ πολύ μπορούμε να σκεφτούμε την επόμενη γενιά, δηλαδή τη γενιά των παιδιών μας, αλλά όχι παραπέρα. Επομένως, αδυνατούμε να προωθήσουμε έρευνες οι οποίες στο διηνεκές θα βοηθούν την ανθρωπότητα. Ακόμα, λέγεται ότι το κεφάλαιο της έρευνας αυτήν τη στιγμή βρίσκεται υπό τη διαχείριση ηλικιωμένων ανθρώπων, οι οποίοι είναι λογικό να μην έχουν μεγάλο, ευρύ χρονικό ορίζοντα ενδιαφερόντων και να προκηρύσσουν έρευνες βραχυπρόθεσμες και όχι μακροπρόθεσμες.

Ωστόσο, η αδυναμία εκπόνησης ερευνών μακροπρόθεσμου οφέλους από την αγορά προφανώς συνδέεται με το γεγονός ότι ο επενδυτικός ορίζοντας των μεγάλων επιχειρήσεων κυμαίνεται από έξι ως επτά χρόνια, ενώ από εκεί και πέρα οι επενδύσεις θεωρούνται αντιπαραγωγικές. Επιπλέον, διαπιστώνουμε μια γενική κάμψη των επενδύσεων σε ό,τι αφορά το ιδιωτικό κεφάλαιο, το οποίο προτιμά να κατευθύνεται όχι στις παραγωγικές επενδύσεις, αλλά στις χρηματιστηριακές και, βεβαίως, στις εμπορικές - καταναλωτικές.

Ένα άλλο διασκεδαστικό θέμα είναι το εξής: Είναι γνωστή η αδυναμία της αγοράς να υποστηρίξει είτε έρευνες είτε επενδύσεις υποδομής για την έρευνα και την παιδεία είτε για άλλους τομείς κοινωνικών υπηρεσιών στο σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας ή στον κάθε πολίτη. Γι' αυτό πολλές φορές οι αναγκαίες επενδύσεις αυτού του είδους συγκαλύπτονται από τις κυβερνήσεις προκειμένου αυτές να κερδίσουν είτε τη χρηματοδοτική υποστήριξη είτε την ανοχή της αγοράς. Τα

παραδείγματα είναι πολλά: Είναι γνωστό ότι κατασκευάζονται δρόμοι επιχορηγούμενοι από τον κρατικό προϋπολογισμό, με την επίκληση ανύπαρκτων αναγκών άμυνας, προκειμένου να ξεπεράσει η επένδυση τις αντιστάσεις της αγοράς. Είναι, επίσης, πολύ γνωστό σε όλους το παράδειγμα του Internet: Πρόκειται για εργαλείο διευρυμένης κοινωνικής αξίας και χρήσης, αλλά ως τέτοιο δεν μπορούσε να στηριχτεί οικονομικά από την αγορά, δεν υπήρχε κάποιο ενδιαφέρον για τη δημιουργία ενός δικτύου το οποίο θα βοηθούσε τους πάντες, και γι' αυτό στηρίχτηκε αρχικά σε κονδύλια του υπουργείου Άμυνας των Ηνωμένων Πολιτειών. Τέλος, είναι χαρακτηριστικό το παράδειγμα της χρηματοδοτούμενης από την αγορά έρευνας, όπου κάποιες μονοπωλιακές εταιρείες χρηματοδοτούν βασικές ή, εν πάση περιπτώσει, κοινωνικού χαρακτήρα έρευνες υπό την προϋπόθεση ότι δεν θα είναι ανταγωνιστικές, στο αντικείμενο των συγκεκριμένων εταιρειών.

Μια δέσμη προτάσεων για την έρευνα οφείλει να περιλαμβάνει τόσο γενικές ή μακροπρόθεσμες όσο και βραχυπρόθεσμες προτάσεις. Κεντρική είναι η μακροπρόθεσμη πρόταση διεκδίκησης χρηματοδοτήσεων από τις κυβερνήσεις για την εκπόνηση ερευνών με ακαδημαϊκή στοχοθεσία. Επίσης, χρήζει ιδιαίτερης σημασίας, σύμφωνα με το επαπειλούμενο σχέδιο νόμου, η εισαγωγή των μάνατζερ και των τετραετών προγραμματισμών και συμφώνων πανεπιστημίου και κυβερνήσεων, τα οποία μπορεί να οδηγήσουν, εκτός των άλλων, σε ομηρία την ερευνητική πολιτική ενός πανεπιστημίου.

Με αυτό το πρίσμα, οφείλουμε να εκπονήσουμε τις πιο άμεσες και βραχυπρόθεσμες προτάσεις μας. Πρώτον, λοιπόν, και απολύτως αναγκαίο, είναι η αξιολόγηση της παραγωγικό-

τητας της έρευνας στα πανεπιστήμιά μας με αυστηρά ακαδημαϊκά κριτήρια. Κρίνοντας από το ΑΠΘ, το οποίο είναι πολύ μεγάλο πανεπιστήμιο, η αξιολόγηση γίνεται μόνο με οικονομικά κριτήρια ή το, πολύ πολύ, με βάση τις σχολές.

Χρειαζόμαστε, επομένως, αξιολόγηση της ερευνητικής πολιτικής η οποία να μπορεί να διακρίνει πόση βασική έρευνα κάνουμε και πόσες εφαρμογές, πόση έρευνα γίνεται προς την περιοχή των πολιτικών και των κοινωνικών επιστημών και πόση προς τους τόπους των θετικών επιστημών. Ακόμα, να ερευνήσουμε, όσο και αν είναι δύσκολο, σε πόσες περιπτώσεις το στόχο της έρευνας, την υπόθεση έρευνας, τη θέτει ο χρηματοδότης και σε ποιες ο ερευνητής διαθέτει τουλάχιστον τα περιθώρια κίνησης κατά την εκπόνηση της έρευνας. Τέλος, πρέπει να προσπαθήσουμε να καταγράψουμε τι εισφέρει στην εκπαίδευση αυτή η ερευνητική πολιτική που εξελίσσεται.

Μετά την αξιολόγηση αυτή, την οποία θα μπορούσαμε να ονομάσουμε και *αντι-αξιολόγηση*, το δεύτερο που επείγει είναι να διαχωριστούν οι συγκαλυμμένες υπό τον τύπο ερευνητικού προγράμματος εργολαβίες εφαρμογών προς όφελος διάφορων χρηματοδοτών. Αν θέλει το πανεπιστήμιο ας τις διοχετεύσει προς τις επιτροπές διαχείρισης πανεπιστημιακής περιουσίας, που είναι ίσως πιο κατάλληλες. Εν πάση περιπτώσει, εκεί μπορεί να μελετηθεί το ζήτημα. Ωστόσο, στο χώρο της έρευνας προφανώς πρέπει να πρυτανεύουν ακαδημαϊκά κριτήρια. Θα αποτελέσει σημαντική διαδικαστική εγγύηση επίσης, στις συνεδριάσεις των επιτροπών ερευνών να συμμετέχουν ως ακροατές άνευ ψήφου και μέλη των ευρύτερων συνελεύσεων των επιτροπών ερευνών των πανεπιστημίων ή και μέλη των τμημάτων, ίσως και φοιτητές. Όσο λιγότερο διαφανής είναι η

λειτουργία του σώματος το οποίο παίρνει αποφάσεις διαχείρισης μεγάλων κονδυλίων τόσο αυξάνονται οι κίνδυνοι διαφθοράς.

Τέλος, ένα παράδοξο: Σε παγκόσμια κλίμακα, χώρες που στηρίζονται στα δημόσια πανεπιστήμια έχουν υψηλό βαθμό διείσδυσης του ιδιωτικού κεφαλαίου στην εκπόνηση ερευνών, ενώ χώρες που έχουν ιδιωτικά πανεπιστήμια, και μάλιστα μεγάλα, εμφανίζουν υψηλό βαθμό κρατικής επιχορήγησης αυτών των ιδιωτικών πανεπιστημίων με κονδύλια έρευνας, οπότε στην ουσία πρόκειται για συγκαλυμμένη δημόσια χρηματοδότηση των ιδιωτικών πανεπιστημίων.

ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΚΑΜΤΣΙΔΟΥ

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ανώτατη εκπαίδευση και Σύνταγμα: Σκέψεις για την αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος

Η αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, αντίθετα με όλες τις προβλέψεις, αναδείχτηκε σε μείζον διακύβευμα της αναθεωρητικής διαδικασίας. Πραγματικά, κατά την προηγούμενη αναθεώρηση του Συντάγματος, η σημερινή κυβέρνηση είχε υποβάλει πρόταση για την τροποποίηση του καταστατικού χάρτη προκειμένου να επιτρέπεται η ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, πρόταση στην οποία επικούρησαν αρκετά στελέχη του ΠΑΣΟΚ, όπως και ο νυν πρόεδρος της αξιωματικής αντιπολίτευσης.

Όμως, ενώ τα δύο μεγάλα κόμματα της χώρας υποστήριζαν την αναθεώρηση του άρθρου 16, σημαντικό τμήμα της

ακαδημαϊκής κοινότητας, κοινωνικές δυνάμεις, αλλά και σημαίνοντες πολιτικοί αμφισβήτησαν την αναδιάταξη των σχέσεων δημοσίου - ιδιωτικού σε ό,τι αφορά την ανώτατη εκπαίδευση. Η κατάργηση του δημοσίου χαρακτήρα της ανώτατης εκπαίδευσης αντιμετωπίστηκε ως δραστική απομείωση των εγγυήσεων που αφορούν όχι μόνον την απόλαυση της ακαδημαϊκής ελευθερίας, αλλά και τη συγκρότηση του δημόσιου χώρου, με άλλα λόγια τη λειτουργία του δημοκρατικού μας πολιτεύματος.

Προέχει, συνεπώς, σήμερα, στο μέσον της αναθεωρητικής διαδικασίας, να αναρωτηθεί κανείς μήπως η επιχειρούμενη αναθεώρηση του άρθρου 16, η οποία από πολλούς εμφανίζεται ως επιβεβλημένη ή, τουλάχιστον, ανώδυνη, είναι μια συνταγματικά ανεκτή αναθεώρηση, με άλλα λόγια, αν η προτεινόμενη τροποποίηση του καταστατικού χάρτη προσκρούει σε κάποιο από τα όρια που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα (άρθρο 110 παρ. 1) στην αναθεωρητική διαδικασία. Ακόμη, δεδομένου ότι η μεταβολή θα θίξει κάποιους θεμελιώδεις κανόνες που αφορούν τη συγκρότηση και τη λειτουργία του δημόσιου χώρου, εύλογα τίθεται και το ερώτημα αν πρόκειται για μια ευρύτερα επιθυμητή αναθεώρηση. Το τελευταίο αυτό ερώτημα, άλλωστε, δεν μπορεί να εξεταστεί αν παραμεληθεί η νέα διάσταση που προσλαμβάνει το συνταγματικό φαινόμενο τα τελευταία χρόνια. Όπως έχει επισημανθεί, το συνταγματικό δίκαιο διεθνοποιείται, μάλιστα στον ευρωπαϊκό χώρο διεθνοποιείται με περισσότερους τρόπους. Κατ' αρχάς, η νομολογία των δύο ευρωπαϊκών δικαστηρίων (του ΔΕΚ και ιδίως του ΕΔΔΑ) συνδιαμορφώνει ερμηνευτικά το περιεχόμενο των συνταγματικών κανόνων, ιδίως όσων αφορούν τα δικαιώματα (π.χ., άρθρα

12 και 13 του Συντάγματος). Ακόμη, ο προβληματισμός για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση εστιάζεται σε μεγάλο βαθμό στο ζήτημα της κατάρτισης ενός τυπικού Συντάγματος για την Ευρώπη, προκειμένου στην Ευρωπαϊκή Ένωση να διαμορφωθεί ένα πεδίο ανάπτυξης της συλλογικής και πολιτικής αυτονομίας. Τέλος, σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης αναγνωρίζονται ήδη ως θεμέλιο και όριο των εξουσιών οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών - μελών, δηλαδή οι θεμελιώδεις αρχές που αναδείχθηκαν από την παράλληλη προσπάθεια των λαών της Ευρώπης να εξασφαλίσουν τη λειτουργία δημοκρατικών κρατών δικαίου και πρόνοιας. Η αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος, καθενός εθνικού συντάγματος, αποτελεί ταυτόχρονα βήμα αναθεώρησης των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών - μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και συμβολή στον πολύπλοκο διάλογο για την υιοθέτηση ενός ενιαίου Συντάγματος για την Ευρώπη, οπότε αξιολογείται και από αυτή την οπτική γωνία.

Ενόψει των προαναφερθέντων, χρήσιμο είναι να διευκρινιστούν προκαταρκτικά τα εξής: Η άρση των συνταγματικών εμποδίων για την ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων εμφανίζεται ως επιβαλλόμενη προσαρμογή στις εξελίξεις που γεννώνται από την πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ως μια μεταρρύθμιση που είναι αναγκαία για να αποφύγει η χώρα ένα νέο, μετά το βασικό μέτοχο, διασυρμό ενώπιον της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και μια καταδίκη της από το ΔΕΚ. Πρόκειται για επιχείρημα έωλο, αν όχι υποβολιμαίο: *Η Ευρωπαϊκή Ένωση καταστατικά δεν διαθέτει εξουσία παρέμβασης στα θέματα της παιδείας*, η ρύθμιση των οποίων ανάγεται στην αποκλειστική αρμοδιότητα των κρατών - μελών. Μάλιστα, το παράγωγο

κοινοτικό δίκαιο, που φαίνεται να βρίσκεται σε ένταση με την ισχύουσα συνταγματική ρύθμιση, αφορά την αναγνώριση των επαγγελματικών δικαιωμάτων και όχι τις εκπαιδευτικές προϋποθέσεις και όρους απονομής των ακαδημαϊκών τίτλων. Οι τελευταίοι προσδιορίζονται σε καθένα κράτος - μέλος από την εθνική του νομοθεσία, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν διαμορφώνεται μια πολιτική για τα πανεπιστημιακά πράγματα, που ήδη επηρεάζει σημαντικά τη λειτουργία της ανώτατης εκπαίδευσης σε όλα τα κράτη - μέλη. Είναι, πάντως, κρίσιμο να επισημανθεί ότι η κοινοτική εκδοχή των «υπηρεσιών εκπαίδευσης», όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο και τις σχετικές πρακτικές, αποτελεί έναν από τους κορυφαίους στόχους της Επιτροπής, δεν συνιστά όμως καταστατική δέσμευση των κρατών - μελών της Ένωσης. Αντίθετα, η εκδοχή αυτή, παρά την έλλειψη τυπικού Συντάγματος σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, προσκρούει σε θεμελιώδεις, συνταγματικής περιωπής κανόνες του κοινοτικού δικαίου.

Ας προσπαθήσουμε, λοιπόν, να προσεγγίσουμε την αλλαγή που σχεδιάζεται με την αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος. Οι ισχύουσες διατάξεις του άρθρου 16 παρ. 5 σχετικά με την οργάνωση και λειτουργία των ΑΕΙ δεν προβλέπουν την ύπαρξη κρατικών πανεπιστημίων, αλλά διαρρυθμίζουν την δομή τους ως Ν.Π.Δ.Δ. πλήρως αυτοδιοικούμενων. *Από νομική άποψη, δηλαδή, τα πανεπιστήμια διαθέτουν εκείνο το καθεστώς που τους εξασφαλίζει την ανεξαρτησία τους, τόσο σε σχέση με την κυβέρνηση και τη διοίκηση όσο και σε σχέση με την αγορά.* Τούτο, βέβαια, δεν σημαίνει ότι παρεμβάσεις της κεντρικής εξουσίας ή ισχυρών οικονομικών παραγόντων δεν

επιχειρούνται με διάφορους τρόπους. Σημαίνει, όμως, ότι οι απόπειρες αυτές είναι αντίθετες με το Σύνταγμα και ότι τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας μπορούν να τις αποκρούσουν, ζητώντας ιδίως δικαστική προστασία.

Η νομική αυτή μορφή των πανεπιστημίων εξυπηρετεί την ανάγκη της ελεύθερης έρευνας και διδασκαλίας, καθώς και την αποστολή του πανεπιστημίου στα νεωτερικά πολιτεύματα γενικότερα: Αντίθετα με άλλες μορφές εκπαιδευτικής δραστηριότητας που αναπτύσσονται στις σύγχρονες κοινωνίες, στο πανεπιστήμιο δεν παρέχεται απλώς επαγγελματική κατάρτιση, αλλά αναπτύσσεται εκείνη η διαδικασία επιστημονικής συγκρότησης που οδηγεί «[σ]την κριτική θεώρηση του αντικειμένου [της]: η ελευθερία της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας είναι, ουσιαστικά, ελευθερία της αμφιβολίας και της αμφισβήτησης (*de omnibus est dubitandum*), τόσο εκ μέρους των διδασκόντων όσο και εκ μέρους των διδασκόμενων». Με άλλα λόγια, το πανεπιστήμιο αποτελεί μια από τις βασικές συνιστώσες του δημόσιου χώρου, είναι ο τόπος όπου η εκπαίδευση των μελλοντικών γιατρών, δικηγόρων, μαθηματικών, μηχανικών πρέπει να διαμορφώνει επιστήμονες ικανούς να προσεγγίζουν κριτικά τα δόγματα του κλάδου τους, τις αντιλήψεις για την κοινωνία, την πολιτική, τη φιλοσοφία.

Για το λόγο αυτό και η δραστηριότητα που αναπτύσσεται στα πανεπιστήμια δεν προστατεύεται από τα συνταγματικά δικαιώματα της έκφρασης ή της διδασκαλίας γενικά, *αλλά από την ακαδημαϊκή ελευθερία*. Η τελευταία, σε αντίθεση με άλλες συνταγματικές ελευθερίες που προστατεύουν τις πτυχές της προσωπικής αυτονομίας, όπως για παράδειγμα ο ιδιωτικός βίος, αναπτύσσεται στο πλαίσιο *μιας θεσμικής εγγύησης*. Είναι μια ελευθερία, δηλαδή, που

δεν αφορά το μοναχικό άτομο, το μεμονωμένο κυνηγό της ευδαιμονίας, αλλά κοινωνικά πρόσωπα, τους ερευνητές - δασκάλους και τους φοιτητές, που δραστηριοποιούνται προκειμένου να αναπτυχθεί μια διαδικασία επικοινωνίας, η οποία υπάγεται σε δικούς της «αυτόνομους» κανόνες: τη διαδικασία της επιστημονικής έρευνας και διδασκαλίας. Έτσι, η ακαδημαϊκή ελευθερία δεν εντάσσεται στις αμυντικές ελευθερίες, αλλά, ομόφωνα πλέον, συγκαταλέγεται στις *θεσμικές εγγυήσεις*. Τούτες οι ελευθερίες αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία δικαιωμάτων και κατοχυρώνουν, μαζί με το αμυντικό status των δικαιωματούχων, τα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας να μπορούν να θέσουν όρια στο κράτος, να μην επιτρέπουν στη διοίκηση να παρεμβαίνει στο έργο της, *και τη λειτουργία κοινωνικών συστημάτων ή υποσυστημάτων, που είναι σημαντικά για τη λειτουργία της δημόσιας σφαίρας*.

Η διάσταση αυτή ορισμένων ελευθεριών είχε ήδη εντοπιστεί το 19ο αιώνα (χωρίς, βέβαια, τις ιδιαίτερες διακρίσεις και την επεξεργασία που ακολούθησαν) από τον Ν.Ι. Σαρίπολο: Ο πατριάρχης του ελληνικού συνταγματικού δικαίου, στην προσπάθειά του να εξασφαλίσει την προστασία της ελευθερίας της συνένωσης που δεν κατοχυρωνόταν ρητά στο τότε ισχύον Σύνταγμα, κατέφυγε στην ελευθερία της έκφρασης και υποστήριξε ότι αυτή, ως δικαίωμα των μελών του κοινωνικού συνόλου, περιλαμβάνει και την ελευθερία της συνένωσης, διαφορετικά η μοναχική έκφραση των ιδεών καθίσταται φωνή βοώντος εν τη ερήμω. Αντίστοιχα, σήμερα ο πανεπιστημιακός που προστατεύεται στην ατομική του έρευνα ή στη δυνατότητα του να αναπαράγει ιδιωτικά τις απόψεις του είναι ένας απροστάτευτος ακαδημαϊκός δάσκαλος.

Συνοψίζοντας, η ακαδημαϊκή ελευθερία θέτει στο επίκεντρο

της προστασίας της όχι τον απομονωμένο επιστήμονα - ερευνητή, αλλά τις σχέσεις που παράγουν το αντικείμενο «επιστήμη», οι οποίες ενσωματώνονται οργανωτικά στο αυτοδιοικούμενο πανεπιστήμιο. Αυτή η πρόσληψη της ακαδημαϊκής ελευθερίας δεν είναι μια ελληνική ιδιαιτερότητα. Αναπτύχθηκε, κατ' αρχάς, στη Γερμανία, όπου ιδίως μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπό την ισχύ του Θεμελιώδους Νόμου της Βόννης, προκλήθηκε ένας έντονος και ενδιαφέρων διάλογος για την ακαδημαϊκή ελευθερία. Μάλιστα, η αντιπαράθεση στο εσωτερικό της ακαδημαϊκής κοινότητας διήρκεσε περισσότερο από μια δεκαετία. Πάντως, το γερμανικό συνταγματικό δικαστήριο αποφασήνισε το κανονιστικό περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας, καθώς και τη διπλή λειτουργία της. Συγκεκριμένα, το δικαστήριο έκρινε ότι ο Θεμελιώδης Νόμος, με το άρθρο 5, δεν εγγυάται απλώς στους ακαδημαϊκούς ένα χώρο έρευνας και διδασκαλίας, ελεύθερο από οποιαδήποτε κρατική παρέμβαση, αλλά θεσπίζει, παράλληλα, την υποχρέωση της πολιτείας να παρεμβαίνει θετικά και να λαμβάνει όλα τα αναγκαία οργανωτικά μέτρα για την αυτόνομη ανάπτυξη της έρευνας και της επιστήμης. Αυτόνομη, όμως, έρευνα και διδασκαλία σημαίνει ότι οι δραστηριότητες αυτές δεν υπόκεινται ούτε σε κρατικές παρεμβάσεις ούτε στους καταναγκασμούς της αγοράς.

Ξεκινώντας από διαφορετική νομική αφετηρία, δηλαδή από την πρόσληψη της ανώτατης παιδείας ως δημόσιας υπηρεσίας, το γαλλικό Conseil Constitutionnel έκρινε ότι, «από τη φύση τους η έρευνα και η διδασκαλία όχι μόνο επιτρέπουν, αλλά απαιτούν, προς το συμφέρον της ίδιας της υπηρεσίας, η ελευθερία της έκφρασης και η ανεξαρτησία του προσωπικού να διαρρηθμίζονται εγγυητικά από τις σχετικές νομοθετικές διατά-

ξεις». Με τον τρόπο αυτό, επιβεβαίωσε πως ακαδημαϊκή ελευθερία δεν είναι δυνατόν να αναπτυχθεί αν δεν υπάρχει ένα κανονιστικό πλαίσιο που θα εγγυάται το πεδίο ανάπτυξής της, αν η πολιτειακή παρέμβαση δεν εξασφαλίζει τη δομή και τους όρους πραγμάτωσής της. Με άλλα λόγια, παρατηρείται πως σε σημαντικούς εταίρους μας, σε άλλα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καταφάσκεται συστηματικά η σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην ακαδημαϊκή ελευθερία και στην οργανωτική δομή που υποδέχεται την ενάσκησή της.

Είναι ευτυχές ότι η ελληνική νομολογία συνομίλησε ουσιαστικά με τις ευρωπαϊκές ομολόγους της και ανέπτυξε μια πολύ ενδιαφέρουσα σύλληψη του *δημοκρατικά οργανωμένου πανεπιστημίου ως αντικειμένου συνταγματικής προστασίας*. Μέσα από μια σειρά αποφάσεων του Συμβουλίου της Επικρατείας, η ακαδημαϊκή ελευθερία συνυφάνθηκε με την ταυτότητα των πανεπιστημίων ως πλήρως αυτοδιοικούμενων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου. Στην ελληνική συνταγματική πραγματικότητα, λοιπόν, ο δημόσιος χαρακτήρας των πανεπιστημίων όχι μόνο δεν εμφανίζεται ως πηγή κινδύνων για τις ελευθερίες των πανεπιστημιακών και όλων των μελών της ακαδημαϊκής κοινότητας, αλλά, αντίθετα, προβάλλει ως αναγκαία προϋπόθεση για την ανάπτυξη και την απόλαυση αυτών των ελευθεριών.

Πραγματικά, το γεγονός ότι τα πανεπιστήμια αναγνωρίστηκαν ως νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου με πρωτεύοντα τα σωματειακά χαρακτηριστικά τους επέτρεψε στον κοινό νομοθέτη να παρέμβει στον τρόπο οργάνωσης του πανεπιστημίου και να διαρρυθμίσει τη λειτουργία του με δημοκρατικό τρόπο, εξασφαλίζοντας τη συμμετοχή όλων των ομάδων στη διοίκηση του

πανεπιστημίου και την ισότιμη απόλαυση όλων των επιμέρους ελευθεριών. Είναι ευνόητο ότι η κατάργηση της έδρας και η θεσμοθέτηση της συμμετοχής των φοιτητών στη διοίκηση των πανεπιστημιακών υποθέσεων θα ήταν αδύνατη ή, τουλάχιστον, θα δυσχεραινόταν σημαντικά, αν η νομολογία δεχόταν ότι το Σύνταγμα εγγυάται την τριτοβάθμια εκπαίδευση ως ιδιωτική υπόθεση που προστατεύεται μόνο από αμυντικής φύσης ελευθερίες. Γενικότερα, αν η ακαδημαϊκή δραστηριότητα αντιμετωπιζόταν ως μια υπόθεση του πεδίου της ιδιωτικής αυτονομίας, οι καθηγητές δεν θα μπορούσαν να θιγούν στα προνόμια που απολάμβαναν μέχρι τη θέσπιση του ν. 1268/1982 και η δομή της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα παρέμενε προσαρμοσμένη στα πρότυπα του Μεσοπολέμου, όταν η επικύρωση εκ μέρους του υπουργού αποτελούσε προϋπόθεση για να αποκτήσουν υπόσταση οι περισσότερες από τις αποφάσεις που λάμβαναν τα πανεπιστημιακά όργανα.

Από το αναφερθέν περιεχόμενο της ακαδημαϊκής ελευθερίας προκύπτει μια δέσμη ευχερειών των φορέων της, αλλά και υποχρεώσεων της πολιτείας, ο περιορισμός των οποίων αξιολογείται σε αναφορά με τα όρια που το Σύνταγμα θέτει στην αναθεωρητική διαδικασία. Βέβαια, ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η συμμετοχή της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει οδηγήσει στο «διπλασιασμό» της αναθεωρητικής διαδικασίας, δηλαδή ότι πλέον η τροποποίηση του Συντάγματος δεν πραγματοποιείται αποκλειστικά με τη μέθοδο και τις δεσμεύσεις που προβλέπονται στο άρθρο 110, αλλά αναπτύσσεται, δυνάμει του άρθρου 28 παρ. 2 και 3, μια παράλληλη, αδιαφανής αναθεωρητική διαδικασία. Με διαφορετική διατύπωση, η άποψη αυτή αποδέχεται πως με την προσχώρηση της Ελλάδας

στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες και την παραμονή της σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνωρίστηκε στα κοινοτικά όργανα η δυνατότητα να παρεμβαίνουν κανονιστικά και να επιφέρουν μεταβολές ακόμη και σε συνταγματικό επίπεδο, παρακάμπτοντας τη διαδικασία που έχει προβλέψει ο συντακτικός νομοθέτης. Πρόκειται για μια πολύ αμφισβητούμενη και αμφισβητήσιμη άποψη.

Συγκεκριμένα, τόσο στο άρθρο 110 παρ. 1 του Συντάγματος όσο και στο άρθρο 28 παρ. 2 και 3 συναντάμε τα ίδια *ουσιαστικά όρια* που δεσμεύουν τον αναθεωρητικό νομοθέτη και τα οποία, σε ό,τι αφορά τη συμμετοχή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αποτελούν παράλληλα τους θεμελιώδεις όρους συμμετοχής της χώρας σε αυτή. Με βάση τους κανόνες που απορρέουν και από τα δύο παραπάνω άρθρα του Συντάγματος, κατά την αναθεωρητική διαδικασία δεν επιτρέπεται να υιοθετηθούν ρυθμίσεις που *θα θίξουν τη δημοκρατική βάση και τη φιλελεύθερη μορφή του πολιτεύματός μας*. Τούτο σημαίνει ότι ο αναθεωρητικός νομοθέτης μπορεί να τροποποιήσει τις διατάξεις που κατοχυρώνουν συνταγματικές ελευθερίες και δικαιώματα και να αναδιατάξει ή να οργανώσει διαφορετικά την απόλαυσή τους, *δεν μπορεί, όμως, να περιορίσει την παρεχόμενη μέχρι την αναθεώρηση προστασία τους*. Όπως έχει υποστηριχτεί, η δικαιοκρατική μορφή του πολιτεύματος συγκροτείται μέσα από το σύστημα των ελευθεριών, όπως αυτό αναπτύσσεται στην πράξη, με αποτέλεσμα το άρθρο 110 παρ. 1 να «εγγυάται ένα “κεκτημένο” από τη συνταγματική πρακτική (νομοθεσία και νομολογία) επίπεδο προστασίας των συνταγματικών δικαιωμάτων, το οποίο και ανάγει σε θεμελιώδες αποκλείοντας κάθε εκμηδένιση ή υποβάθμισή του μέσω της αναθεωρητικής διαδικασίας».

Όπως εκτέθηκε προηγουμένως, θεωρία και νομολογία αναγνωρίζουν ότι η προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας συναρτάται με την υποχρέωση του κράτους να παρεμβαίνει εγγυητικά και να εξασφαλίζει την οργανωτική δομή και τους κανόνες λειτουργίας των πανεπιστημίων. Η πολιτειακή αυτή παρέμβαση, η αρμοδιότητα του κράτους να θεσπίζει κανόνες λειτουργίας και να επιβάλλει μια οργανωτική δομή στην ανώτατη εκπαίδευση, δομή που αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση της αυτονομίας της ακαδημαϊκής κοινότητας, μπορεί να αναπτυχθεί μόνο στο δημόσιο πανεπιστήμιο. Και τούτο επειδή η μεταφορά της ακαδημαϊκής δραστηριότητας από το πεδίο του δημόσιου τόπου στο πεδίο της ιδιωτικής αυτονομίας θα μεταβάλει τις θεμελιώδεις αρχές και τους βασικούς κανόνες λειτουργίας της.

Όπως είναι γνωστό, η διάκριση «δημόσιο - ιδιωτικό» διαθέτει ουσιαστική σημασία για τη θέσμιση των σύγχρονων πολιτευμάτων και, παρά την κριτική που έχει ασκηθεί, πρέπει να αναγνωριστεί πως σε ορισμένες περιπτώσεις λειτουργεί και εγγυητικά. Στο δικαίκο επίπεδο, η διάκριση αυτή συναντάται με ευκρίνεια: Άλλες είναι οι αρχές που διέπουν το δημόσιο πεδίο, άλλες είναι οι αρχές που διέπουν το πεδίο της ιδιωτικής αυτονομίας, η ratio των οικείων κανόνων διαφοροποιείται, ακόμη και η δικονομική μεταχείριση των υποκειμένων μεταβάλλεται. Θεμελιώδης αρχή λειτουργίας της σφαίρας της δημοσιότητας είναι η αρχή της νομιμότητας. Θεμελιώδης αρχή λειτουργίας της σφαίρας της ιδιωτικής αυτονομίας είναι η προστασία των σχετικών ελευθεριών και συμφερόντων.

Στο παραπάνω πλαίσιο, η ίδρυση ιδιωτικών πανεπιστημίων, έστω και μη κερδοσκοπικών, θα συνιστά άσκηση μιας οικονομικής δραστηριότητας. Δεν χρειάζεται να υπενθυμιστεί ότι η

κερδοφορία είναι μια αναμενόμενη και όχι αναγκαία συνέπεια ή στοιχείο της οικονομικής δραστηριότητας. Για το λόγο αυτό, εξάλλου, ο ελληνικός αστικός κώδικας, όπως και όλοι οι υπόλοιποι ευρωπαϊκοί κώδικες, διαρρυθμίζει τη λειτουργία μη κερδοσκοπικών εταιρειών ως ενώσεων προσώπων με οικονομικό σκοπό. Με άλλα λόγια, είτε κερδοφορούν είτε δεν κερδοφορούν, είτε είναι ζημιογόνα είτε όχι, τα ιδιωτικά πανεπιστήμια θα συνιστούν ενάσκηση οικονομικής δραστηριότητας.

Τούτο, σε επίπεδο συνταγματικού δικαίου, σημαίνει ότι το φυσικό ή νομικό πρόσωπο που θα συστήσει μη κερδοσκοπικό πανεπιστήμιο θα αναπτύσσει τη σχετική δραστηριότητά του υπό την προστασία που του παρέχουν οι σχετικές συνταγματικές ελευθερίες, για παράδειγμα αυτές που απορρέουν από το άρθρο 5 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος, δηλαδή οι οικονομικές ελευθερίες, η ελευθερία ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας ή η ελευθερία της συνένωσης, αν ο ιδιοκτήτης είναι σωματείο. Στα δικαιώματα αυτά και σε αυτές τις ελευθερίες η παρέμβαση του νομοθέτη και της πολιτείας γενικότερα γνωρίζει σοβαρά όρια, ανάμεσα στα οποία η συνταγματική επιταγή να μένει αλώβητος ο πυρήνας του δικαιώματος: Στον τελευταίο εντάσσεται η ευχέρεια του φορέα καθεμιάς συνταγματικά προστατευόμενης δραστηριότητας να αναπτύσσει ελεύθερα τις βασικές σχέσεις που υπάγονται στο κανονιστικό πεδίο της ελευθερίας.

Έτσι, τα ιδιωτικά πανεπιστήμια, ως οικονομική δραστηριότητα, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο πολιτειακής ρύθμισης μόνον εφόσον αυτή σέβεται το παραπάνω όριο,

δηλαδή δεν θίγει τον πυρήνα της οικονομικής ελευθερίας. Για παράδειγμα, ο νομοθέτης μπορεί να ορίσει τις ελάχιστες προϋποθέσεις για την επιλογή των μελών ΔΕΠ στα ιδιωτικά πανεπιστήμια, δεν μπορεί όμως να στερήσει από τον επιχειρηματία τη δυνατότητα να επιλέγει ελεύθερα ανάμεσα σε αυτούς που θεωρείται ότι διαθέτουν τα προσόντα, αυτά τα ελάχιστα. Μπορεί να θέσει κάποιους όρους λειτουργίας στο πανεπιστήμιο, δεν μπορεί όμως να επιβάλει την αυτοδιοίκησή του. Αντίθετα, ο επιχειρηματίας είναι φορέας της αξίωσης να διαχειρίζεται ο ίδιος τη λειτουργία του πανεπιστημίου. Αν δε ο νομοθέτης προσπαθήσει να περιορίσει το δικαίωμά του αυτό, με βεβαιότητα μπορούμε να προβλέψουμε ότι το Συμβούλιο της Επικρατείας θα αναγκαστεί να ακυρώσει μια τέτοιου είδους παρέμβαση.

Η προτεινόμενη αναθεώρηση, λοιπόν, εξασθενίζει ουσιαστικά το επίπεδο προστασίας της ακαδημαϊκής ελευθερίας και δύσκολα συμβαδίζει με την ανάγκη σεβασμού της δικαιοκρατικής μορφής του πολιτεύματος, όπως επιτάσσουν τα άρθρα 110 παρ. 1 και 28 παρ. 3.

Τέλος, η προτεινόμενη αναθεώρηση συνιστά μεταβολή και του ουσιαστικού Συντάγματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Παρά την έλλειψη τυπικού Συντάγματος, κατά τη γνώμη μου, η Ευρωπαϊκή Ένωση διαθέτει ορισμένους θεμελιώδεις κανόνες που ρυθμίζουν τη λειτουργία των οργάνων της, καθώς και τη συμπόρευση των κοινοτικών εταίρων. Στο ουσιαστικό Σύνταγμα της Ένωσης συγκαταλέγονται οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών - μελών. Ενώ δε το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο, οι κανόνες δηλαδή που προέρχονται από τη γραφειοκρατία των Βρυξελλών, συχνά τείνουν να εξασφαλίσουν την

καθυποταγή των κοινωνικών σχέσεων και δραστηριοτήτων στις επιταγές της αγοράς, οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις συμπυκνώνουν και αναπαράγουν σε κοινοτικό επίπεδο τις σημαντικότερες εγγυήσεις του ευρωπαϊκού συνταγματισμού σχετικά με τη δημοκρατική δομή της πολιτικής κοινότητας και τη λειτουργία των συστημάτων των ελευθεριών και δικαιωμάτων.

Στοιχείο των κοινών συνταγματικών παραδόσεων των κρατών - μελών αποτελεί ο δημόσιος χαρακτήρας των ΑΕΙ, ως παράμετρος που, όπως προεκτέθηκε, είναι συνυφασμένη με την προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Βέβαια, θα μπορούσε κανείς να αντιτάξει ότι υπάρχουν κράτη - μέλη όπου λειτουργούν ιδιωτικά πανεπιστήμια, όπως το Βέλγιο και πιο πρόσφατα η Γερμανία και η Πορτογαλία. Ωστόσο, η ύπαρξη κάποιων κρατών - μελών όπου λειτουργούν ιδιωτικά πανεπιστήμια δεν σημαίνει ότι δεν αναπτύχθηκε κοινή συνταγματική παράδοση που διαφυλάσσει το δημόσιο χαρακτήρα των ΑΕΙ. Πραγματικά, δεν πρέπει να λησμονείται πως οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις δεν συνιστούν το μέσο όρο της παρεχόμενης συνταγματικής προστασίας στα κράτη - μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με άλλα λόγια, δεν προκύπτουν μέσα από το άθροισμα της προστασίας που αναγνωρίζουν τα εθνικά συστήματα και τη διαίρεσή του με τον αριθμό των εταίρων, ώστε να προσδιοριστεί το κοινό επίπεδο προστασίας που πρέπει να παρέχεται σε καθεμία ελευθερία. Πολύ περισσότερο, οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις δεν αναπτύσσονται πάνω στον ελάχιστο παρονομαστή της προστασίας που εξασφαλίζουν κάποια από τα εθνικά συντάγματα. Οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις δημιουργήθηκαν και αναπτύσσονται καθημερινά και διαρκώς μέσα από την ιστορικο-εξελικτική ερμηνεία και την

εφαρμογή των θεμελιωδών κανόνων και αρχών, οι οποίες συναντώνται με ομόλογο περιεχόμενο σε κάποιες, αρκετές, πάντως όχι σε όλες, τις χώρες που συναπαρτίζουν την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Για να παραμείνουμε στο παράδειγμα της πρότασης για την αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος, η μετάβαση από την ατομοκεντρική πρόσληψη της ακαδημαϊκής ελευθερίας στην κατανόησή της ως θεσμικής εγγύησης πραγματοποιήθηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο σε πολλές από τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. *Με άλλα λόγια, η ακαδημαϊκή ελευθερία ως εγγύηση της αυτόνομης, κριτικής έρευνας και διδασκαλίας υπήρξε προϊόν μιας παράλληλης πορείας που ανέπτυξαν ο συντακτικός, ο αναθεωρητικός νομοθέτης, η θεωρία και τα δικαστήρια περισσότερων κρατών - μελών.*

Η μακρόχρονη αυτή προσπάθεια, η οποία γίνεται για να διατυπωθεί το περιεχόμενο των ελευθεριών, εντάσσεται, ενσωματώνεται στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και η ένταξη αυτή ανταποκρίνεται σε μια θεμελιακή απόφαση: Τα κράτη - μέλη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και σήμερα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποφάσισαν να οργανώσουν την κοινή τους τύχη, κατ' αρχάς μέσα από την ίδρυση μιας οικονομικής κοινότητας, ταυτόχρονα όμως αποφάσισαν να *συμπορευτούν ως δημοκρατικά οργανωμένα και φιλελεύθερα πολιτεύματα, δηλαδή ως πολιτείες που σέβονται τη διάκριση δημόσιου - ιδιωτικού και τη διαφυλάσσουν και στο ενωσιακό επίπεδο, προκειμένου αυτή να αποτελεί μια από τις εγγυήσεις της συλλογικής και της προσωπικής αυτονομίας.* Στην αντίθετη ακριβώς κατεύθυνση, η δραστική εξασθένιση της προστασίας της ακαδημαϊκής ελευθερίας με την αναθεώρηση του ελληνικού Συντάγματος *θα προξενήσει ρωγή στο οικοδόμημα των κοινών συνταγματικών*

παραδόσεων της Ένωσης, υπονομεύοντας έμμεσα και τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Χωρίς δημόσιο πανεπιστήμιο και χωρίς τη δυνατότητα να αναπτύσσεται μια αυτόνομη και κριτική επιστημονική δραστηριότητα, ο δημόσιος χώρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που τόσες δυσκολίες αντιμετωπίζει στη συγκρότησή του, στερείται ένα από τα βασικά του θεμέλια.

Εν epilόγω: Η αναθεώρηση του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 αναμένεται να αλλοιώσει ένα σημαντικό στοιχείο της συνταγματικής φυσιογνωμίας της ελληνικής πολιτείας, καθώς περιορίζει αναντίρρητα την προστασία της ακαδημαϊκής ελευθερίας. Η απομείωση της μέχρι σήμερα παρεχόμενης προστασίας δεν αφορά, πάντως, μόνο τους φορείς της σχετικής ελευθερίας, την παρούσα δηλαδή ακαδημαϊκή κοινότητα. Δεδομένου ότι η ανώτατη εκπαίδευση αποτελεί τον κύριο αν όχι αποκλειστικό πλέον πυλώνα του δημόσιου χώρου, η κατάργηση βασικών εγγυήσεων της λειτουργίας της και η έκθεση της στην αγοραία λογική υπονομεύουν το δημοκρατικό χαρακτήρα της ελληνικής πολιτείας. Τούτη η μεταβολή αναπτύσσει επίσης αρνητικές συνέπειες και σε ενωσιακό επίπεδο: Οι κοινές συνταγματικές παραδόσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που θα μπορούσαν να αποτελέσουν το πρόπλασμα ενός δημοκρατικού και κοινωνικού Σύντάγματος για την Ευρωπαϊκή Ένωση, υποβαθμίζονται θεσμικά και περιθωριοποιούνται πολιτικά. Έτσι, η εμμονή σε αυτή την τροποποίηση δημιουργεί σοβαρή ένταση με τα ουσιαστικά όρια που το Σύνταγμα θέτει στην αναθεώρησή του, ενώ, παράλληλα, αναδεικνύεται σε παράγοντα ικανό να επιβραδύνει την πολιτική συμπόρευση των λαών της Ευρώπης.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΟΥΖΕΛΗΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών

Ακαδημαϊκή ελευθερία και δημόσια προστασία

Οι υποστηρικτές της αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος αναπτύσσουν δύο βασικά επιχειρήματα. Το πρώτο και πιο γνωστό, ότι δε νοείται ένα σύνταγμα δυτικού «πολιτισμένου» κράτους να επιβάλλει το κρατικό μονοπώλιο. Υπάρχουν τρεις διαφορετικές εκδοχές υποστήριξης αυτού του επιχειρήματος: Σύμφωνα με την πρώτη, «πουθενά αλλού δεν ισχύει» μια τέτοια ρύθμιση, τοποθέτηση που ελέγχεται ως ανακριβής. Κατά τη δεύτερη, «έχουμε ιδιωτικά πανεπιστήμια σε όλα τα αναπτυγμένα κράτη», κάτι που επίσης αμφισβητείται, και, σύμφωνα με την τρίτη, η «μονομέρεια» του Συντάγματος επιβάλλει διακρίσεις εις βάρος των ήδη υπαρκτών ιδιωτικών «πανεπιστημίων» στην Ελλάδα.

Η απάντηση και στα τρία αυτά σκέλη του ίδιου επιχειρή-

ματος είναι, κατ' αρχάς, ότι μια γενική συζήτηση περί του πώς θα έπρεπε να είναι μια διάταξη του Συντάγματος εν γένει, δεν μπορεί να τεθεί, με την έννοια ότι ένα σύνταγμα δεν διατυπώνει οικουμενικές αρχές κοινωνικής συμβίωσης, αλλά ρυθμίζει τους όρους πολιτειακής οργάνωσης της ελληνικής κοινωνίας, στη βάση, επομένως, της ιστορικής και πολιτισμικής ιδιαιτερότητάς της. Δεν τίθεται, δηλαδή, και δεν μπορεί να τεθεί θέμα συγκεκριμένης γενικής αρχής περί του τίνος θα έπρεπε να διατυπώνεται σε ένα σύνταγμα, ασχέτως των συνθηκών που επικρατούν.

Στην Ελλάδα, και το γνωρίζουμε όλοι, το πανεπιστήμιο αναπτύχθηκε ως δημόσιο —και μάλιστα, ως κρατικό, αν και αυτός ο όρος τείνει να είναι απαξιωτικός— και μόνο ως τέτοιο επέζησε. Στην Ελλάδα, πράγματι, για να θυμίσουμε το γνωστό επιχείρημα, δεν έχουμε Χάρβαρντ και, κυρίως, γνωρίζουμε πολύ καλά πώς είναι διαρθρωμένος ο χώρος της ζήτησης για εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη, λοιπόν, η ελληνική κοινωνία είναι εκείνη στην οποία η αποδιοργανωτική στρέβλωση κάνει αδύνατη τη διάκριση μεταξύ παιδείας και παραπαιδείας και, επομένως, επιβάλλει την προστασία της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης. Εδώ να τονίσουμε ότι ένα άλλο σκέλος της ίδιας επιχειρηματολογίας αφορά το... μη κομψό της αρνητικής διατύπωσης στο Σύνταγμα, ότι, πέραν της θετικής διατύπωσης περί νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, υπάρχει και η ρητή απαγόρευση, χαρακτηριστικό γνώρισμα της αμυντικής διάστασης που έχουν αυτές οι ρυθμίσεις. Όντως, οι συνταγματικές ρυθμίσεις προσδιορίζουν δεσμευτικά το χαρακτήρα των πανεπιστημίων ως δημόσιων και υπηρετούν, επομένως, τη διασφάλιση της ίδιας τους της ύπαρξης, της υπόστασης της ανώτατης

εκπαίδευσης εντός συγκεκριμένων συνθηκών, που τείνουν να την αναιρέσουν. Εξασφαλίζουν, δηλαδή, την ανώτατη εκπαίδευση εξαιρώντας την από την ένταξη σε μια αγορά που εκ της συστάσεώς της θα έτεινε να την καταργήσει.

Τελευταία εκδοχή του ιδίου επιχειρήματος, το περί «κρατικού μονοπωλίου». Αν και είναι τουλάχιστον παράδοξη η επί της αρχής άρνηση κάθε κρατικού μονοπωλίου, θα είχε ενδιαφέρον το ερώτημα αν ισχύει το ίδιο σε σχέση με τον κατασταλτικό μηχανισμό ή με την εκτύπωση χρήματος, παρότι μοιάζει δύσκολο σε εποχές νεοφιλελεύθερου αυτονόητου να υποστηρίξει κανείς πως η γνώση έχει τώρα τη θέση που είχε κάποτε το αλάτι ή, πιο πρόσφατα, τα σπύρτα. Η προκλητική αναλογία γίνεται για να αποσαφηνίσει το ζήτημα. Η ένσταση εναντίον του μονοπωλίου ισχύει όντως, αν πράγματι θεωρούμε ότι η πανεπιστημιακή γνώση είναι κάτι σαν αλάτι ή, έστω, σαν σπύρτο, θυμίζοντας ότι στον παραδοσιακό παιδαγωγικό χώρο αυτή η μεταφορά έχει μεγάλη ιστορία. Ισχύει αν, έστω, η γνώση είναι ένα σύνολο πληροφοριών, δεξιότητων και προκατασκευασμένων ερμηνειών που απλώς μεταδίδονται και αναπαράγονται. Τότε, ορθώς και δικαίως η νεοφιλελεύθερη επιχειρηματολογία υποστηρίζει την κατάργηση ενός τέτοιου μονοπωλίου που εξισώνει την πανεπιστημιακή με τη σχολική γνώση ή που την ανάγει σε διαδικασίες κατάρτισης.

Αν, αντιθέτως, η πανεπιστημιακή γνώση είναι συστατικά συναρτημένη με την έρευνα, αποτελεί προϊόν μιας διαδικασίας χωρίς προκαθορισμένο αποτέλεσμα και προϋποθέτει απόλυτη ελευθερία στον ορισμό των προβλημάτων και των ερωτημάτων, τότε δεν είναι δυνατόν να αναχθεί στα εμπορεύσιμα και ιδιωτικά παραγόμενα αγαθά και έχει απόλυτη ανάγκη όντως

της προστασίας του Δημοσίου.

Το δεύτερο επιχείρημα των υποστηρικτών της αναθεώρησης κινείται σε πιο ρεαλιστικά πεδία. Πώς μπορεί κανείς να υπερασπίζεται αυτό το δημόσιο πανεπιστήμιο, με άλλα λόγια, αυτό το «μπάχαλο» ή αυτά τα «χάλια». Πρόκειται για μεθοδευμένη απαξίωση του δημόσιου πανεπιστημίου από το κράτος, από το ίδιο το κράτος που υποτίθεται ότι το προστατεύει, από τα μέσα ενημέρωσης, αλλά και από συμμετέχοντες στο δημόσιο πανεπιστήμιο.

Ωστόσο, οι υποστηρικτές του επιχειρήματος δεν θα δέχονταν —ελπίζω— τη γενίκευσή του. Γιατί το επιχείρημα του είδους «να, δεξ, δεξ αυτό το δημόσιο πανεπιστήμιο που υποστηρίζεις» μπορεί κάλλιστα να εφαρμοστεί και ως προς τη δημοκρατία, την ισότητα, τη δικαιοσύνη, την προστασία του περιβάλλοντος κ.λπ. Να καταργήσουμε, επομένως, τις συνταγματικές αρχές επειδή δεν εφαρμόζονται όπως θα έπρεπε ή να αναθέσουμε την υλοποίησή τους σε ιδιώτες;

Στην παράδοση της κοινωνικής φιλοσοφίας οι συνταγματικές αρχές αποτελούν το μέτρο βάσει του οποίου κρίνεται η πληρότητα και η επάρκεια των θεσμών που τις υλοποιούν. Ακόμα πιο σχηματικά, το πράγμα κρίνεται με βάση την έννοιά του. Το αντίστροφο, εκτός από επαναστατικές περιόδους, και δεν νομίζω ότι βρισκόμαστε σε τέτοια, θα αποτελούσε διακήρυξη γενικευμένου τυχοδιωκτισμού. Αξίζει, λοιπόν, να σταθούμε, σε αυτή την πλήρη αντιστροφή των πραγμάτων.

Προτείνεται η αναθεώρηση του άρθρου 16 για να υλοποιηθούν ακριβώς εκείνα τα οποία το άρθρο προβλέπει. Γιατί το άρθρο προβλέπει ακριβώς τη διασφάλιση της πραγματικής ή, όπως έχει καθιερωθεί πλέον, «ποιοτικής» πανεπιστημιακής

—εδώ βρίσκεται η έμφαση— εκπαίδευσης, συνδέοντας ρητά τρεις καθοριστικούς όρους ύπαρξης αυτής της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης: το νομικό καθεστώς των πανεπιστημίων ως δημόσιων, την πλήρη αυτονομία τους και την επαρκή χρηματοδότησή τους. Είναι, επομένως, τουλάχιστον εντυπωσιακό ότι, αντί να απαιτείται η υλοποίηση αυτών των όρων, εμπεριέχοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, και κάποιο στοιχείο αυτοκριτικής, προτείνεται η κατάργησή του στο όνομα, υποτίθεται, των ίδιων ακριβώς αξιών, δηλαδή της πραγματικής, «ποιοτικής» πανεπιστημιακής γνώσης.

Δεν είναι, λοιπόν, τυχαίο ότι από τις περισσότερες τοποθετήσεις υπέρ της μεταβολής του νομικού καθεστώτος των πανεπιστημίων, ακόμα και κάποιων που υποστηρίζουν αυτή την κατάργηση για να στηρίξουν το δημόσιο πανεπιστήμιο, αποσιωπάται ότι το καθεστώς του νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου συναρτάται άμεσα με την πλήρη αυτοτέλεια των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων. Είναι προφανές ότι η προωθούμενη κατ' ευφημισμὸν μεταρρύθμιση αφορά και τις δύο όψεις αυτού του καθεστώτος. Η ιδιωτικοποίηση προϋποθέτει, αλλά και επιβάλλει την κατάλυση της αυτοδιοίκησης. Κάθε άλλο παρά αντιφατικός είναι, επομένως, ο λόγος που, από τη μία, όπως συμβαίνει με το υπουργείο, κόπτεται υπέρ της επιχειρηματικότητας και του ανταγωνισμού στην πανεπιστημιακή εκπαίδευση και, από την άλλη, ενισχύει στο έπακρο τον κρατικό έλεγχο κάθε δραστηριότητας και επιλογής της ακαδημαϊκής ζωής των δημόσιων πανεπιστημίων.

Το ερώτημα που τίθεται δεν είναι απλώς το τι θα μπορούσε να είναι το πανεπιστήμιο αν όχι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, αλλά στην ουσία το πώς θα μπορούσε να εξασφαλιστεί

η πλήρης αυτοδιοίκηση και ο πανεπιστημιακός χαρακτήρας της παραγόμενης γνώσης αν όχι υπό αυτό το νομικό καθεστώς. Κατά τη γνώμη μου, οι τρεις διαστάσεις δεν μπορούν να αποσυνδεθούν. Μόνο ως νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου μπορεί το πανεπιστήμιο να διατηρήσει την ουσιαστική του αυτονομία, να παραμείνει δημοκρατικό στην οργάνωσή του και να διασφαλίσει την ακαδημαϊκή ελευθερία, που αποτελεί τον όρο ύπαρξής του ως πανεπιστημίου και όχι ως τριτοβάθμιου εκπαιδευτηρίου υπό τις υπάρχουσες πραγματικές συνθήκες της ελληνικής κοινωνίας. Το συγκεκριμένο νομικό καθεστώς αποτελεί την πολιτειακή εγγύηση εκείνης ακριβώς της αυτονομίας που συνιστά την ιδιαίτερη και καθοριστική αξία αυτού που γνωρίζουμε ως νεωτερικό πανεπιστήμιο.

Πυρήνα του συνόλου των αλλαγών που πλαισιώνουν την αναθεώρηση του άρθρου 16 αποτελεί η μετατροπή των πανεπιστημίων σε τριτοβάθμια σχολεία. Και ως τέτοια μπορούν όντως να αφεθούν στην ιδιωτική πρωτοβουλία, έστω και αν είναι δυσάρεστο να το ακούμε, καθώς σε αυτά δεν τίθεται καν ζήτημα ακαδημαϊκής ελευθερίας. Η γνώση που χειρίζονται τέτοιου είδους εκπαιδευτήρια μπορεί εν πολλοίς να θεωρείται δεδομένη και αναπαράξιμη, δεν συγκροτείται εντός της εκπαιδευτικής διαδικασίας ως ερευνητικής, όπως στο καθαυτό πανεπιστήμιο. Η λειτουργία τέτοιων εκπαιδευτηρίων προϋποθέτει ένα εθνικό αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών και προς αυτή την κατεύθυνση μοιάζει να κινούνται όλες οι προτεινόμενες σήμερα ρυθμίσεις. Και πράγματι, γνωρίζουμε από την ελληνική εμπειρία ότι η γραμμική μετάδοση μιας τέτοιας σχολικής γνώσης μπορεί όντως επιτυχώς να ανατεθεί σε ιδιωτικά ιδρύματα, όπως και η καλλιέργεια εκ των προτέρων προσδιο-

ρίσιμων δεξιοτήτων ή η κατάρτιση βάσει προδιαγεγραμμένων προτύπων, όπως κατά κόρον συμβαίνει.

Επιλογικά, να επιμείνουμε σε εκείνο το επιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο το κρίσιμο δεν είναι αν στο Σύνταγμα επιβάλλεται ή απαγορεύεται ένα νομικό καθεστώς, αλλά το νομικό πλαίσιο που θα δώσει περιεχόμενο στον όρο «πανεπιστήμιο». Αντιπαρερχόμενος τα όσα έχουμε πολλές φορές συζητήσει σχετικά με τα χαρακτηριστικά του ελληνικού εκπαιδευτικού χώρου και την ανάγκη προστασίας του πανεπιστημίου, περιορίζομαι να υπενθυμίσω την σύμπτωση της επίθεσης ενάντια στο δημόσιο πανεπιστήμιο με εκείνη κατά των υπερβολικών ακαδημαϊκών αντικειμένων, τις αναποτελεσματικές σπουδές, τις υπερβολικές ελευθερίες από το άσυλο, το ανεξέλεγκτο περιεχόμενο των μαθημάτων, τη μη χρηστική γνώση, τα ανοιχτά προγράμματα σπουδών και κάθε είδους υπερβολική ακαδημαϊκή ελευθερία. Για να συρρικνωθεί το πανεπιστήμιο σε οικονομικά εκμεταλλεύσιμο τριτοβάθμιο εκπαιδευτήριο χρειάζεται και η κατάργηση του δημόσιου χαρακτήρα του και η άρση της πλήρους αυτονομίας του και ο περιορισμός της γνώσης που χειρίζεται στα σχολικά αναπαραγωγικά πρότυπα.

Και επί του προκειμένου, εμείς από τη μεριά μας χρειαζόμαστε υποστήριξη και θέσεις και στα τρία αυτά ζητήματα. Χρειαζόμαστε μια προφανώς συμπαγή στάση απέναντι στην ιδιωτικοποίηση του πανεπιστημίου, σοβαρές θέσεις απέναντι στην κατάλυση της αυτονομίας του και πολύ συστηματικές τοποθετήσεις ως προς τη λειτουργία του πανεπιστημίου και ως προς τον τρόπο παραγωγής πανεπιστημιακής γνώσης εντός αυτού, άρα και ως προς την έρευνα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ

*Νομικός, Πρωτοβουλία μελών του ΠΑΣΟΚ
εναντίον της αναθεώρησης του άρθρου 16*

Ανταγωνισμός ή δημόσιος και κοινωνικός έλεγχος;

«Η άποψη του παλιού υλισμού είναι η κοινωνία “των πολιτών”. Η άποψη του καινούργιου υλισμού είναι η ανθρώπινη κοινωνία ή η κοινωνικοποιημένη ανθρωπότητα».

Κ. Μαρξ, 10η θέση για τον Φόιερμπαχ

«Εμείς δεν συμφωνούμε με την ιδέα ότι οι ανώτερες σχολές μπορούν να είναι αντικείμενο ιδιοκτησίας ή να κατευθύνονται ή να διοικούνται από ιδιώτες, είτε Έλληνες είτε ξένους, ιδιαιτέρως ξένους. (...) Καθόσον αφορά την μέσην και κατωτάτην παιδεία. Η θέση του κόμματος στο οποίο ανήκω είναι σαφής. Έχομεν πάρει θέση ότι η παιδεία πρέπει να είναι αποκλειστικώς κρατική ή κρατική υπό τον έλεγχο κοινωνικών

φορέων. Και αυτό διά να μην δημιουργούμε δύο τάξεις πολιτών, εκείνων που έχουν την οικονομική δυνατότητα μιας βελτιωμένης παιδείας και εκείνων που δεν την έχουν και καταλήγουν στις δημόσιες σχολές. Ας ανεβάσωμεν το επίπεδον των σχολών του Δημοσίου, έργον μας είναι, δυνατότητες υπάρχουν».

Ανδρέας Παπανδρέου, *Ομιλία στην αναθεωρητική Βουλή του 1975 για το άρθρο 16 του Συντάγματος*

Πολλές φορές συναντάμε τα ίδια πράγματα στα οποία οι απαντήσεις έχουν δοθεί προ πολλού. Κάθε έννομη τάξη έχει κανόνες και κάθε σύστημα κανόνων περιλαμβάνει θεμελιώδεις κανόνες. Ο Δημοσθένης ήδη το είχε επισημάνει αυτό με την αποστροφή του ότι όλη η ζωή των ανθρώπων διέπεται από τη φύση και τους νόμους: «Άπας ο των ανθρώπων βίος... φύσει τε και νόμοις διοικείται».

Το σύνταγμα, ως νομική μορφή, θεωρείται προϊόν της αστικής επανάστασης. Τα πρώτα ιστορικά συντάγματα είναι αυτά της Αμερικάνικης Ανεξαρτησίας και της Γαλλικής Επανάστασης. Εκεί ξεκάθαρα οι επαναστάτες συγκροτούνται σε λαό και προβαίνουν στη «σύσταση» (constitutio), τη σταθερή εγκαθίδρυση ενός νέου τύπου κράτους που διέπεται από γραπτούς κανόνες. Στο κείμενο του (γραπτού) συντάγματος αποτυπώνονται ακριβώς αυτοί οι θεμελιώδεις κανόνες.

Το βασικό, λοιπόν, χαρακτηριστικό των νεότερων συνταγμάτων ήταν ακριβώς η παρουσία του λαού, των κινητοποιημένων μαζών. Αυτός ο λαός κινητοποιούμενος το 19ο αιώνα επιβάλλει στους μονάρχες περιορισμούς στην εξουσία τους, τους επιβάλλει συντάγματα. «Να τους φωτίσει (ο Θεός) να μας

κυβερνήσουνε με συνταγματικούς νόμους κατά τες θυσίες της πατρίδας», λέει ο Μακρυγιάννης σε ψήφισμα του Δημοτικού Συμβουλίου που δημοσιεύτηκε στον Τύπο, προετοιμάζοντας την εξέγερση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1843. Υπήρχαν τότε «συνταγματικοί» και «κυβερνητικοί». Όπως και τώρα! Όσο, βέβαια, κινιόταν προοδευτικά η κατάσταση είχαμε προοδευτικές μετατοπίσεις και στο επίπεδο του Συντάγματος και στο επίπεδο των κυβερνήσεων.

Στην πρόσφατη περίοδο, οι βασιλείς δεν υπάρχουν ή δεν παίζουν σημαντικό ρόλο. Στο κράτος η αντίφαση που κινεί την εξέλιξη βρίσκεται εδώ και πολλά χρόνια ανάμεσα στην ισχύ του κεφαλαίου, που κατέχει τους μοχλούς της εξουσίας, και στις λαϊκές τάξεις, που όχι μόνο πιέζουν μέσα από τα κινήματα και τα συνδικάτα τους, αλλά και επηρεάζουν τις εξελίξεις μέσω του καθολικού εκλογικού δικαιώματος που έχουν κερδίσει. Αυτός που καλείται να κάνει παραχωρήσεις στο λαό διά του Συντάγματος είναι πια όχι ο βασιλιάς, αλλά η κεφαλαιοκρατία.

Οι συνταγματικές αλλαγές πλέον κρίνονται και από τη σχέση που έχουν με τη συνείδηση και τη δράση των μαζών. Η αναθεώρηση ως έννοια και διαδικασία συνιστά μερική αλλαγή των συνταγματικών κανόνων. Το «μερική», ωστόσο, δεν σημαίνει και ασήμαντη. Η περίοδος που διανύουμε είναι, γενικά μιλώντας, περίοδος λαϊκής άμυνας. Το κεφάλαιο παγκοσμίως επιχειρεί να κατοχυρώσει θεσμικά τον ευνοϊκότερο γι' αυτό συσχετισμό που πέτυχε με τη νεοφιλελεύθερη επίθεσή του, και μάλιστα τελευταία βιάζεται γιατί η ορμή του νεοφιλελευθερισμού φαίνεται να ανακόπτεται, οι αντιστάσεις να αναπτύσσονται.

Καμιά φορά τα εγχειρήματα αναθεώρησης αφορούν πε-

ρισσότερο τεχνικές - εξισορροπιστικές διευθετήσεις και επιδρούν λιγότερο στην ουσία των ρυθμίσεων. Τέτοιο παράδειγμα υπήρξε, κατά τη γνώμη μου, η αναθεώρηση του 2001. Άλλοτε πάλι πρόκειται για τομές προς τα αριστερά, οι οποίες, δυστυχώς, δεν συμβαίνουν στην ήπειρό μας, αλλά τις βλέπουμε στη Λατινική Αμερική, για παράδειγμα στη Βενεζουέλα με το Μπολιβαριανό Σύνταγμα, όπου τρία άρθρα είναι αφιερωμένα στο (συνταγματικό εκεί!) δικαίωμα στη δωρεάν περίθαλψη του πληθυσμού. Στην Ευρώπη, αυτή την εποχή, είτε δεν γίνονται συνταγματικές αλλαγές είτε επιχειρούνται αντιδραστικές τομές.

Όρος επιτυχίας αυτών των τομών είναι να γίνουν ερήμην του λαού, που θα πρέπει να περιοριστεί στη θέση του παθητικού τηλεθεατή των συζητήσεων ειδικών που συμφωνούν και επαυξάνουν. Είναι χαρακτηριστικό ότι ιδιαίτερο ρόλο στην απολογητική υπέρ της αναθεώρησης του άρθρου 16 παίζει καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου που μεταξύ των δικηγόρων αποτελεί κοινό μυστικό ότι είναι νομικός σύμβουλος ιδιωτικού κολεγίου.

Το αίτημα της μη αναθεώρησης του άρθρου 16 υιοθετήθηκε από τον κόσμο, έγινε σημαία κινημάτων, αντικείμενο αγώνα, σύμβολο της αγωνίας για μια καλύτερη δημόσια δωρεάν παιδεία. Το άρθρο αυτό περιλαμβάνει, βέβαια, διάφορα πράγματα. Στην παράγραφο 1 θεσπίζει την αρχή της ελευθερίας. Η ελευθερία είναι γενικά επιθυμητή, αλλά ειδικά στην παιδεία αποτελεί όρο ύπαρξης. Μια ανελεύθερη παιδεία είναι χώρος που προετοιμάζει την κοινωνική υποδούλωση ή τη διάλυση ή και τα δύο. Έχει σημασία να θυμόμαστε ότι κατά τη συζήτηση αυτής της παραγράφου είχε ζητηθεί από τον

Ευάγγελο Παπανούτσο, εισηγητή τότε της αντιπολίτευσης, η συνταγματική κατοχύρωση και του ασύλου, πράγμα που επίσης πρότειναν ο Α. Παπανδρέου και, φυσικά, οι εισηγητές της Ενωμένης Αριστεράς, Κ. Κάππος και Λ. Κύρκος.

Στην παράγραφο 2 η παιδεία θεωρείται «βασική αποστολή του κράτους» και ορίζονται οι σκοποί της. Τίθεται ο στόχος της διάπλασης ελεύθερων και υπεύθυνων πολιτών. Επειδή μερικές φορές στηλιτεύεται η αναφορά στην «ανάπτυξη της θρησκευτικής και εθνικής συνείδησης» της παραγράφου αυτής, είναι χρήσιμο να έχουμε υπόψη τη γνώμη του Ευ. Παπανούτσου, που απλώς τη θεωρούσε πλεονασμό, αιτιολογώντας ότι «ο ελεύθερος και υπεύθυνος άνθρωπος τα έχει όλα. Δεν είναι νοητό ένας ελεύθερος άνθρωπος να μην έχει υγιή νουν και φρόνημα ηθικόν και ένας υπεύθυνος πολίτης να μην έχει πατριωτισμό». Οι ενστάσεις, λοιπόν, ακόμα κι όταν δεν αποτελούν πρόφαση, φανερώνουν κάτι χειρότερο: την παραχώρηση της ηθικής και πατριωτικής συνείδησης στη Δεξιά, την παραδοχή, εφόσον μιλάμε για Σύνταγμα, της θεσμοποίησης της ιδεολογικής ήττας των προοδευτικών δυνάμεων.

Η παράγραφος 3 αφορά τα έτη της υποχρεωτικής φοίτησης, που ορίζονται σε όχι λιγότερα από εννέα.

Η παράγραφος 4 αναφέρεται στη δωρεάν παιδεία για όλους στα κρατικά εκπαιδευτήρια σε όλες τις βαθμίδες και στην πρόβλεψη ενίσχυσης των διακρινόμενων ή όσων έχουν ανάγκη βοήθειας ή ειδικής προστασίας. Η διευκρίνιση ότι το «δωρεάν» αναφέρεται στα κρατικά εκπαιδευτήρια ετέθη με προσθήκη που πρότεινε ο Ευ. Παπανούτσος, αιτιολογώντας πως έτσι αποκλειόταν το δικαίωμα των ιδιωτών να ζητήσουν χρήματα από το κράτος.

Με την παράγραφο 5... αρχίζουν τα δύσκολα. Μπαίνουμε στο πεδίο της αντιπαράθεσης. Ορίζεται η νομική μορφή του Ν.Π.Δ.Δ. Προβλέπεται «πλήρης αυτοδιοίκηση», «εποπτεία του κράτους», «δικαίωμα οικονομικής ενίσχυσης». Προβλέπεται, επίσης, στο εδάφιο βΕ, και νόμος για τη συμμετοχή των φοιτητών στους συλλόγους τους.

Με την επόμενη, επίσης επίμαχη, διάταξη της παραγράφου 6 θεσπίζεται ότι οι καθηγητές των ΑΕΙ είναι «δημόσιοι λειτουργοί» (τροπολογία Παπανούτσου που έγινε δεκτή) και δίνονται εγγυήσεις συνδεδεμένες με αυτή την ιδιότητα.

Η παράγραφος 7 αναφέρεται στην επαγγελματική εκπαίδευση όπου (ίσως είναι το μόνο σημείο που πρέπει να επανεξεταστεί) η φοίτηση στις επαγγελματικές και τεχνικές σχολές ανώτερης βαθμίδας ορίζεται ότι δεν μπορεί να υπερβαίνει τα τρία χρόνια και περιλαμβάνεται επιταγή για τον ορισμό με νόμο των επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων τους, κάτι που βέβαια δεν έχει επιτευχθεί. Ο Ανδρέας Παπανδρέου, αλλά και ο Α. Κακλαμάνης είχαν αντιταχθεί στον περιορισμό της τριετούς φοίτησης στην ανώτερη τεχνική εκπαίδευση.

Η παράγραφος 8 αναφέρεται στην ιδιωτική εκπαίδευση, όπου προβλέπεται εποπτεία κ.λπ. Και, βέβαια, στο εδάφιο β' που απαγορεύεται στους ιδιώτες να συνιστούν ανώτατες σχολές.

Τέλος, η παράγραφος 9 αναφέρεται στον αθλητισμό.

Κομβικά σημεία είναι, εκτός από την απαγόρευση στους ιδιώτες, το καθεστώς των ΑΕΙ, η θέση των καθηγητών και, βέβαια, ο ρόλος των φοιτητών. Οι υποστηρικτές της αναθεώρησης ισχυρίζονται ότι επιδιώκουν την αναβάθμιση της

δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης. Δεν αποφαινόμαστε για τις προθέσεις τους. Μπορούμε, όμως, να κρίνουμε τις πράξεις τους. Είδαμε ότι η παρέμβασή τους προβάλλει μεγαλοποιημένα τα προβλήματα των δημόσιων ΑΕΙ και ΤΕΙ και, μάλιστα, χωρίς να εξετάζει ποιος και τι ευθύνεται για αυτά ή, ακόμα χειρότερα, εντοπίζοντας την ευθύνη στο διδακτικό προσωπικό και στην ΠΟΣΔΕΠ. Αυτό αποτελεί επαίσχυντη δυσφήμιση. Υπάρχει το ρητό «ο σκοπός αγιάζει τα μέσα», που βάλλεται ως ανήθικο ή, εν πάση περιπτώσει, κυνικό. Ισχυρίζομαι πως είναι απλώς λανθασμένο. Τα μέσα είναι το πραγματοποιημένο μέρος του σκοπού. Γι' αυτό αποτελεί ύψιστη υποκρισία να ισχυρίζεται κανείς ότι θέλει να στηρίξει ένα θεσμό και, ταυτόχρονα, να εξαπολύει μια τόσο τεράστια εκστρατεία δυσφήμισής του. Κάποιοι ισχυρίζονται ότι μέσο για την αναβάθμιση θα αποτελεί ο «ανταγωνισμός». Αυτό προϋποθέτει ότι υπάρχει μια αγορά εκπαιδευτικών υπηρεσιών, καλά ή κακά ρυθμιζόμενη. Όμως, αν έχουμε υπόψη ένα δημόσιο χώρο που εκπαιδεύει όχι απλώς παραγωγικά ή λιγότερο παραγωγικά γρανάζια, αλλά πολίτες ελεύθερους και υπεύθυνους, όπως επιτάσσει το Σύνταγμα, τότε το μέσο μας δεν είναι ο ανταγωνισμός, αλλά ο δημόσιος και κοινωνικός έλεγχος, του οποίου διαπιστώνεται η έλλειψη, αλλά προτείνεται η υποκατάστασή του από τον ανταγωνισμό.

Οι φωνές για «ρύθμιση» των κολεγίων αποκαλύπτουν μια ακόμα υποκρισία: Τα κολέγια είναι, όπως όλοι γνωρίζουν και παραδέχονται, κερδοσκοπικά. Αφού, όπως διατείνονται η κυβέρνηση και οι άλλοι υποστηρικτές της αναθεώρησης του άρθρου 16, επιδιώκουν την ίδρυση «μη κρατικών μη κερδοσκοπικών ΑΕΙ», κατά λογική συνέπεια δεν τίθεται ζήτημα

συνταγματικής ρύθμισης των κολεγίων, αλλά κλεισίματός τους. Γιατί δεν υλοποιούν την απαγόρευση;

Ο Ι. Βαρβιτσιώτης, ως εισηγητής της ΝΔ στην αναθεώρηση του 2001 ήταν, τουλάχιστον, πιο ειλικρινής: «Η άλλη χαμένη ευκαιρία ήταν ότι το ΠΑΣΟΚ δεν μπόρεσε να αντιληφθεί ότι πρέπει να υπάρξουν δραστικές παρεμβάσεις στον τομέα της παιδείας. Ο κόσμος γύρω μας αλλάζει, η οικονομία της αγοράς επεκτείνεται και επικρατεί διεθνώς. Οι απαιτήσεις της εποχής επιβάλλουν άλλες μορφές μαθήσεως. Και το ΠΑΣΟΚ έμεινε μέχρι τέλος στην άποψη να απορρίψει την πρότασή μας για τη δυνατότητα ιδρύσεως μη κρατικών μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα πανεπιστημίων». Το μόνο που θα μπορούσα να προσθέσω εδώ είναι ότι το μεγαλύτερο μέρος των ψηφοφόρων του ΠΑΣΟΚ είναι και τώρα διατεθειμένο να υπερασπίσει μέχρι τέλος το δημόσιο πανεπιστήμιο, τη δημόσια δωρεάν παιδεία.

Οι καθηγητές των ΑΕΙ, που παλιότερα θεωρούνταν «υπάλληλοι», έγιναν με το ισχύον άρθρο 16 δημόσιοι «λειτουργοί». Κατόπιν ειδικής συζήτησης, το 1975 θεσπίστηκε υποχρέωση «υπακοής» και όχι «πίστης» στο Σύνταγμα, όπως ήταν στο αρχικό σχέδιο. Προβλέπεται ρητά η ανεξαρτησία από το κράτος — το δημοκρατικό κράτος, υπογραμμίζουμε εμείς. Τώρα η υπαλληλική ιδιότητα έρχεται με τη μορφή του ιδιωτικού υπαλλήλου, μορφή ασυμβίβαστη, βέβαια, με την ανεξαρτησία του πανεπιστημιακού δασκάλου και την ακαδημαϊκή ελευθερία. Όσο για την αυτοδιοίκηση σε σχέση με το κράτος, αυτή, στο όνομα της «κοινωνίας», θα σημάνει την ασυδοσία και την κυριαρχία του κεφαλαίου. Γιατί, βέβαια, δεν νοείται αυτονομία από το χρηματοδότη και, μάλιστα, τον αποκλειστικό χρηματοδότη.

Η αυτονομία του δασκάλου και, μάλιστα, του πανεπιστημιακού (αλλά και γενικότερα) και οι σημαντικές του αποδοχές είναι κοινωνικό ζήτημα, όχι συντεχνιακό αίτημα, όπως πολλοί νομίζουν. Κάποτε ένας πλούσιος Ρωμαίος ζήτησε (σε καιρούς ιδιωτικής παιδείας) από ένα σημαντικό Έλληνα ρήτορα να διδάξει το γιο του. Αντιδρώντας στη μεγάλη αμοιβή που του ζητήθηκε, είπε ότι με αυτά τα χρήματα θα μπορούσε να αγοράσει ένα μορφωμένο δούλο για δάσκαλο του παιδιού του. «Τότε», του απάντησε ο ρήτορας, «θα έχεις δύο δούλους στο σπίτι σου». Αυτό θέλουν στην πραγματικότητα οι υποστηρικτές της ιδιωτικής παιδείας: Απόφοιτους κατάλληλους και πρόθυμους να υποστούν την εκμετάλλευση.

Ήδη ένα μικρό σχετικά διάστημα έντονης δημόσιας συζήτησης και, βέβαια, ενός σκληρού αγώνα του εκπαιδευτικού κινήματος έχει απονομιμοποιήσει τα επιχειρήματα της αναθεώρησης του άρθρου 16, έχει κλονήσει τους υποστηρικτές της. Το εκπαιδευτικό κίνημα αντιμετωπίζει πλέον την καταστολή, την προβοκάτσια, το χαφιεδισμό.

Ο Χέγκελ γράφει στη *Φιλοσοφία του Δικαίου* ότι «κάθε βήμα της ανάπτυξης της ιδέας της ελευθερίας έχει το δικό του δίκαιο». Σήμερα, εμείς στην Ελλάδα, υπερασπιζόμενοι το άρθρο 16, αρνούμαστε να υποχωρήσει η ελευθερία. Είναι ο μόνος τρόπος να προχωρήσει στα χρόνια που έρχονται.

ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΪΣΤΡΟΣ

*Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο,
γενικός γραμματέας της ΠΟΣΔΕΠ*

Συνοπτικός απολογισμός του κινήματος παιδείας

Κίνημα παιδείας ονομάστηκε το κίνημα που δραστηριοποιείται ένα χρόνο τώρα με διακριτές και αυτόνομες συνιστώσες: φοιτητές, πανεπιστημιακούς, δασκάλους και καθηγητές μέσης εκπαίδευσης. Καταγράφηκαν κινηματικά χαρακτηριστικά μέσα από έναν πολύμορφο αγώνα στα πανεπιστήμια και στο δρόμο, με τις καταλήψεις, τις απεργίες και τα πανεκπαιδευτικά συλλαλητήρια, που πρόσφατα πήραν και λαϊκό χαρακτήρα με τη συμμετοχή συνδικάτων και εργαζομένων, αλλά και ευρύτερα στην κοινωνία με τις εκδηλώσεις που έγιναν σε συνοικίες, γειτονιές σχεδόν σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας για τη δημόσια, δωρεάν και δημοκρατική παιδεία, εκδηλώσεις που πέτυχαν χάρη σε τοπικές κινήσεις και

πρωτοβουλίες, γιατί διακύβευμα είναι η υπεράσπιση ενός από τους ελάχιστους δημόσιους χώρους που έχουν απομείνει και ενός θεσμού, της δημόσιας παιδείας, που ενώ κατοχυρώνεται συνταγματικά απειλήθηκε και συνεχίζει να απειλείται.

Η πανεπιστημιακή κοινότητα με την απεργιακή κινητοποίηση μεγάλης διάρκειας των πανεπιστημιακών, τις καταλήψεις των φοιτητών στις περισσότερες σχολές και τα μεγάλα συλλαλητήρια κατάφερε να σπάσει το φραγμό που επιχείρησαν να επιβάλουν τα ΜΜΕ, ιδιωτικά και «δημόσια», στην πληροφόρηση. Οι αποφάσεις ευθύνης που πήραν οι περισσότερες σύγκλητοι των δημόσιων ΑΕΙ της χώρας κατά της αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος, αλλά και κατά του «εκτελεστικού νόμου - πλαισίου» έδειξαν ότι το δημόσιο και δημοκρατικό πανεπιστήμιο άντεξε στις θεσμικές και πολιτικές επιθέσεις της κυβέρνησης και ανάγκασε την ηγεσία της αξιωματικής αντιπολίτευσης να υποχωρήσει, έστω και προσωρινά.

Παράλληλα, με τις συζητήσεις και τις εκδηλώσεις που οργάνωσαν σε όλη την Ελλάδα κινήσεις και πρωτοβουλίες, αναδείχθηκαν οι βαθιές ρίζες του θεσμού της δημόσιας παιδείας μέσα στην κοινωνία και κινητοποιήθηκαν δυνάμεις που βρίσκονταν σε ύπωση ή αμηχανία. Μάταια οι κατηγορίες για «μειοψηφίες» και «παιδιά της καφετέριας» επιχείρησαν να ακυρώσουν ή να αποτρέψουν τον ξεσηκωμό της νεολαίας.

Η ακραία αστυνομική βία, η κακοποίηση φοιτητών και εκπαιδευτικών, οι αθρόες και προκλητικές προσαγωγές και η δίωξη φοιτητών και νεολαίων, δηλαδή τα μέσα που επιστράτευσε η κυβέρνηση για να καταστείλει το φρόνημα και τις αντιστάσεις, φανερώνουν το μέτρο του αυταρχισμού που

εγκαινιάζεται για να υπηρετηθούν τα συμφέροντα του επιχειρηματικού κεφαλαίου, στο οποίο οι πολιτικοί του επίτροποι στη χώρα μας είχαν υποσχεθεί τον τομέα μεταλλευτικής εκπαίδευσης ως κερδοφόρο κλάδο εμπορίας υπηρεσιών. Αυτή η τακτική της κυβέρνησης αποκρούστηκε από τους πανεπιστημιακούς και τους φοιτητές και συσπείρωσε τμήματα της ελληνικής κοινωνίας, μάλλον ως κοινωνικό μαξιλάρι γύρω από τους αγωνιζόμενους νέους (γονείς, πανεπιστημιακοί) και λιγότερο έτοιμα να συμπαραταχτούν διεκδικητικά ως κοινωνικές ομάδες (συνδικάτα εργαζομένων).

Αυτές οι δράσεις υπερέβησαν τις στενές κομματικές ή παραταξιακές λογικές, ανέδειξαν τις βαθιές κοινωνικές ρίζες αυτού του κινήματος, έβαλαν πιο γερά θεμέλια σε μια προοπτική συνέχισης και επέδειξαν αποτελεσματική αντίσταση και αντοχή στις πιέσεις της εξουσίας, πολιτικής και οικονομικής. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελούν τα μαζικότητα συλλαλητήρια σε όλη την Ελλάδα, η μεταστροφή των ΜΜΕ, που δεν κατάφεραν να δημιουργήσουν πλαστή εικόνα παρά τη λυσσαλέα προσπάθεια, και η λαϊκή συσπείρωση μπροστά στη βία της αστυνομίας και τις κυβερνητικές προκλήσεις (ΜΑΤ, «ζαρντινιέρες», βίαιη διάλυση συλλαλητηρίων και κακοποιήσεις, αναίτιες συλλήψεις, ΓΑΔΑ, Πολύδωρας).

Πρακτικό και άμεσο αποτέλεσμα ήταν να μην ψηφιστεί η αναθεώρηση του άρθρου 16 του Συντάγματος με αυξημένη πλειοψηφία κι έτσι να αποτραπεί η είσοδος των επιχειρήσεων στην ανώτατη εκπαίδευση, τουλάχιστον προσωρινά, μέχρι την επόμενη θητεία της Βουλής.

Σήμερα, παρότι ψηφισμένος, ο «εκτελεστικός νόμος»

(νόμος - πλαίσιο) του μη αναθεωρημένου άρθρου 16 είναι απονομιμοποιημένος στη συνείδηση σημαντικής μερίδας του κοινωνικού συνόλου και όχι μόνο της πανεπιστημιακής κοινότητας. Ο νέος αυτός νόμος ψηφίστηκε μόνο από την κυβέρνηση, όπως, άλλωστε, και πλειάδα άλλων νόμων για τη «μεταρρύθμιση» της παιδείας τα τελευταία δύο χρόνια. Το ιδρυτικό συνέδριο της «αναγεννώμενης» Νεολαίας ΠΑΣΟΚ στάθηκε αυστηρά κριτικό προς την ηγεσία του και τον απέριψε σχεδόν ομόφωνα. Η βάση της Νέας Δημοκρατίας είναι απογοητευμένη από τους χειρισμούς της κυβέρνησης. Η προσωρινή, έστω, επιτυχία της μη αναθεώρησης του άρθρου 16 του Συντάγματος αποτελεί σημαντικό πολιτικό γεγονός, υποθήκη και συνάμα κοινωνικό χρέος για το κίνημα παιδείας.

Ακριβώς αυτή η ήττα της κυβέρνησης και της ηγεσίας της αξιωματικής αντιπολίτευσης έχει συνέπεια την ισχυροποίηση του άρθρου 16, το οποίο εγγυάται την απαγόρευση ίδρυσης ιδιωτικών ΑΕΙ. Αυτή η νίκη του κινήματος επιτρέπει την περαιτέρω απονομιμοποίηση του νόμου - πλαισίου, στη συνείδηση τουλάχιστον της πανεπιστημιακής κοινότητας, και την ακύρωσή του στην πράξη. Η απόρριψη του νομοσχεδίου από το πανεπιστημιακό κίνημα πέρσι το καλοκαίρι και η απόσυρσή του από την κυβέρνηση έδρασε καταλυτικά στη εδραίωση των δεσμών μεταξύ των συνιστωσών του πανεπιστημιακού κινήματος (πανεπιστημιακοί δάσκαλοι - φοιτητές). Λειτουργήσε, επίσης, ως οδηγός στις διεκδικήσεις και άλλων κοινωνικών στρωμάτων, με πρώτους τους δασκάλους, και δόκιμη τακτική σε αυριανές αγωνιστικές κινητοποιήσεις.

Τα κόμματα εξουσίας έχουν υποστεί ισχυρό πλήγμα από το κίνημα παιδείας και τη λαϊκή οργή. Οι θεσμικές επιλογές της

κυβέρνησης, αλλά και οι καθημερινές απάτες και η διαπλοκή αποκαλύπτουν τις αντιδημοκρατικές και αντιλαϊκές επιλογές της και τη βαρύτερη ευθύνη που αυτή έχει. Τα κόμματα της κοινοβουλευτικής Αριστεράς έχουν μοναδική ευκαιρία να σταθούν στο ύψος της κοινωνικής δυναμικής, να σεβαστούν την αυτονομία του κινήματος παιδείας και να το στηρίζουν.

Το μείζον αποτέλεσμα αυτού του κινήματος για τη δημόσια παιδεία είναι η ίδια του η δραστηριοποίηση ως απόδειξη κοινωνικής δυναμικής και εγγύηση κοινωνικής αντίστασης. Αναπτύχθηκαν αντιστάσεις μέσα στην κοινωνία σε κάθε επιχείρηση παραβίασης των συνταγματικών δικαιωμάτων και καταστολής των λαϊκών ελευθεριών με αστυνομική βία και σε κάθε προσπάθεια συκοφάντησης του δημόσιου πανεπιστημίου και του πανεπιστημιακού κινήματος.

Η ομολογημένη αποτυχία του νεοφιλελεύθερου μοντέλου στις μητροπόλεις του σύγχρονου καπιταλισμού (ΗΠΑ και Μεγάλη Βρετανία) δεν απέτρεψε την επιχείρηση επιβολής του στη χώρα μας από τους πολιτικούς επιτρόπους των επιχειρηματικών συμφερόντων. Όλα αυτά ήδη συνιστούν μια μεγάλη νίκη της «συλλογικότητας» ενάντια στην επιβολή της νεοφιλελεύθερης πολιτικής στη χώρα μας.

Το πανεπιστημιακό κίνημα αυτή την περίοδο διανύει φάση ανασυγκρότησης. Αντικειμενικοί λόγοι, όπως η περίοδος των διακοπών του Πάσχα, υπαγορεύουν αναστολή των κινητοποιήσεων. Οι φοιτητικές εκλογές οδηγούν τις φοιτητικές παρατάξεις σε εσωστρέφεια. Η νικηφόρα διεκδίκηση (για τη μη αναθεώρηση του άρθρου 16) έφτασε σε οριακό σημείο τον παρατεταμένο αγώνα.

Οι εκπαιδευτικές ομοσπονδίες, κυρίως η ΠΟΣΔΕΠ, έχουν

ακόμη αρκετό δρόμο να διανύσουν μέχρι να εδραιωθούν θεσμοί που να σέβονται τη δημοκρατική και δωρεάν παιδεία για όλους τους πολίτες. Μέσα στα πανεπιστήμια, πανεπιστημιακοί και φοιτητές, μαζί με τους άλλους εργαζόμενους, οργανώνουν την ακύρωση του νόμου στην πράξη. Η ΠΟΣΔΕΠ και οι φοιτητικοί σύλλογοι, σε διαρκή ετοιμότητα, θα αντισταθούν σε κάθε πίεση για εφαρμογή αυτού του νόμου - έκτρωμα, σε κάθε απόπειρα υλοποίησης των νομοθετημάτων της αναδιάρθρωσης (ΙΔΒΕ, ΔΟΑΤΑΠ, «διασφάλιση ποιότητας» και πιστωτικές μονάδες), αλλά και σε κάθε νέα θεσμική επίθεση της κυβέρνησης (με νομοσχέδια για την έρευνα και τα μεταπτυχιακά).

Σε αυτό το κλίμα, ο αγώνας συνεχίζεται μέσα στα πανεπιστήμια. Η ΠΟΣΔΕΠ απηύθυνε έκκληση στα ακαδημαϊκά όργανα (συγκλήτους και γενικές συνελεύσεις τμημάτων) να λάβουν αποφάσεις ευθύνης για την απόρριψη του νόμου - πλαισίου, να καταγράψουν την εκπαιδευτική διαδικασία που υπολείπεται για την ολοκλήρωση των εξαμηνιαίων μαθημάτων και να σεβαστούν τις συλλογικές αποφάσεις και τις κατακτήσεις του κινήματος παιδείας, μακριά από αντεκδικήσεις και ατομικές λύσεις.

Ειδικότερα, μέσα στα πανεπιστήμια, συνεχίζοντας το συντονισμό, οι σύλλογοι πανεπιστημιακών και φοιτητών μπορούν να ανακόψουν ρεβανσιστικά φαινόμενα που, ενδεχομένως, θα εμφανιστούν από καθηγητές και, παράλληλα, να αγωνιστούν για τη διεύρυνση της δημοκρατικής λειτουργίας των ιδρυμάτων, ακυρώνοντας κάθε προσπάθεια επιβολής αυταρχικών μέτρων και εφαρμογής του «ψηφισμένου» νόμου.

Ο Πρότυπος Εσωτερικός Κανονισμός που επιβάλλεται με το νέο νόμο (αόρατος ακόμη θεσμός χειραγώγησης και

ελέγχου των ΑΕΙ), ο αναπροσδιορισμός του ασύλου και η κατάλυση των συνδικαλιστικών ελευθεριών, η εγκαθίδρυση μάνατζερ (κυβερνητικού επιτρόπου) και συστήματος (εγκαθόδου) δημοσιονομικού ελέγχου, οι μονομερείς συμβάσεις των ΑΕΙ (σαν να είναι ιδιωτικές επιχειρήσεις) με την κυβέρνηση, η οποία δεν δεσμεύεται σε τίποτα, η διάρκεια των εξαμήνων και οι ρυθμίσεις κάθε σχεδόν ακαδημαϊκού ζητήματος που επιβάλλει ο νόμος αυτός θα πρέπει να πέσουν στο κενό και να μην εφαρμοστούν. Μπορούμε να υπερασπιστούμε τις συνταγματικές εγγυήσεις και τις κατακτήσεις του πανεπιστημιακού και λαϊκού κινήματος.

Ζητούμενο, επομένως, είναι να μην εφαρμοστεί το νέο νομοθέτημα, όπως ήδη δεν εφαρμόζονται τα άλλα νομοθετήματα («αξιολόγηση», ινστιτούτα διά βίου εκπαίδευσης και ΔΟΑΤΑΠ: νέο ΔΙΚΑΤΣΑ). Υπερασπιζόμαστε τις συνταγματικές εγγυήσεις της ακαδημαϊκής αυτοτέλειας και ελευθερίας κάνοντας πράξη την κατοχυρωμένη αυτοδιοίκηση των πανεπιστημίων και την κατακτημένη δημοκρατική λειτουργία τους. Αυτές ακριβώς τις αρχές που επιχειρεί να ακυρώσει η αντιμεταρρύθμιση τις υπερασπίζονται όλοι οι σύλλογοι διδασκόντων, ανεξάρτητα από το βηματισμό τους στην απεργιακή κινητοποίηση. Μόνο κακοπροαίρετη κριτική θα μπορούσε να προσάψει «εκφυλισμό» σε αυτό το κίνημα, ένα νικηφόρο κίνημα φοιτητών και πανεπιστημιακών, με πάνω από 300 σχολές σε κατάλυση και 30 περίπου συλλόγους σε απεργιακή ή όποια άλλη κινητοποίηση επί 10 μήνες!

Μάλιστα, εξαιτίας της επιθετικής πολιτικής της κυβέρνησης, οι σημαντικές διεκδικήσεις των πανεπιστημίων για χρηματοδότηση και των πανεπιστημιακών για αξιοπρεπείς

συνθήκες εργασίας και αποδοχές επανέρχονται, μετά από δυο χρόνια περίπου, ως ακόμη πιο οξυμένα αιτήματα.

Παράλληλα, θα συνεχίσουμε τον αγώνα και εκτός πανεπιστημιακής κοινότητας. Με στόχο την οριστική απόσυρση του αυταρχικού νόμου - πλαισίου, ετοιμάζουμε νέο κύκλο εκδηλώσεων ενημέρωσης και ενεργοποίησης της ελληνικής κοινωνίας, σε συντονισμό με λαϊκές πρωτοβουλίες και κινήσεις.

Η προηγούμενη εμπειρία, της απόρριψης του νόμου 815, το 1979, από το αντίστοιχο κίνημα παιδείας, η απόσυρσή του και η θεσμοθέτηση του νόμου 1268/82 αποτελεί ανάλογο προηγούμενο. Αυτή είναι και η προοπτική του νόμου που μόλις ψηφίστηκε. Όταν ολοκληρωθεί και αυτή η φάση του κινήματος με επιτυχία, θα απομένει μια μεγάλη διαβούλευση ανάμεσα σε όλες τις συνιστώσες του κινήματος παιδείας (τις συνδικαλιστικές τους εκπροσωπήσεις) και τους πολιτικούς και κοινωνικούς φορείς προκειμένου να διατυπωθούν συλλογικά οι πραγματικά αναγκαίες θεσμικές ή άλλες παρεμβάσεις που θα διευρύνουν τη δημοκρατική λειτουργία των πανεπιστημίων και των σχολείων και θα εδραιώνουν τη δημόσια παιδεία ως κοινωνικό αγαθό και δικαίωμα. Οφείλουμε να κατοχυρώσουμε τις θεσμικές κατακτήσεις απέναντι σε κάθε νέα θεσμική επίθεση και επιστροφή στο Μεσαίωνα, στο όνομα του εκσυγχρονισμού.

Φοιτητές και πανεπιστημιακοί, δάσκαλοι και καθηγητές μέσης εκπαίδευσης, αλλά και οι μαθητές, μπορούμε να απαιτήσουμε, στη θέση της εμπορευματοποίησης της δημόσιας παιδείας, μια δημοκρατική ανώτατη παιδεία με ελεύθερη πρόσβαση σε όλους και όλες.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΑΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

Πανεπιστήμιο Αθηνών, γραμματέας Νεολαίας Συνασπισμού

Θεσμικές αντιπροτάσεις και κοινωνική αντιπαράθεση

Η πόλωση στο πολιτικό σκηνικό έχει οδηγήσει σε ριζική αναδιάταξη των πολιτικών δυνάμεων και συσχετισμών, έχει δημιουργήσει πολιτικές διασταυρώσεις οι οποίες είναι εξαιρετικά περίεργες και έχει εξαναγκάσει τους πάντες να πάρουν θέση πάνω στα συγκεκριμένα προβλήματα. Και όχι μόνο να πάρουν θέση πάνω στα συγκεκριμένα προβλήματα, αλλά, ταυτόχρονα, να κωδικοποιήσουν θέσεις που προϋπήρχαν της αναζωπύρωσης του κινήματος.

Καλούμαστε, λοιπόν, να πάρουμε θέση. Να έχουμε προτάγματα για μάχη και για διεκδικήσεις, θέσεις για ό,τι υπερασπίζουμε (εν προκειμένω το δημόσιο πανεπιστήμιο), για τους τρόπους που το κάνουμε (με ποια κλιμάκωση αγώνων και ποιες συμμαχίες), αλλά και γι' αυτό που διεκδικούμε (το

ανοιχτό πανεπιστήμιο της γνώσης), θέσεις που δεν αποτελούν απλές επιθυμίες, αλλά εγγράφονται και έτσι δικαιώνονται ή διαψεύδονται στη συγκυρία. Έξω από τη συγκυρία είναι απλές πομφόλυγες. Είναι προτάσεις οι οποίες περιφέρονται για υπογραφή ή για άλλους λόγους και δεν έχουν καμιά δυνατότητα να διεκδικήσουν την οποιαδήποτε τιμή αλήθειας. Και δεν έχουν, επίσης, καμιά δυνατότητα να παράξουν οποιοδήποτε πολιτικό ή άλλο αποτέλεσμα.

Με αυτή την έννοια, αυτός ο οποίος εκφέρει τις εκάστοτε θέσεις οφείλει να δηλώνει απερίφραστα τη σκοπιά από την οποία τις εκφέρει. Κατά τη γνώμη μου, η σκοπιά της Αριστεράς δεν μπορεί να είναι άλλη από την υπεράσπιση του δημόσιου πανεπιστημίου, δηλαδή από τη σκοπιά της υπεράσπισης της εκπαίδευσης ως κοινωνικού αγαθού, δηλαδή αγαθού για όλη την κοινωνία. Και νομίζω ότι σε αυτή τη συγκυρία όποιος δεν έχει αυτή τη σκοπιά κατά την εκφορά της θέσης του τίθεται εκτός κινήματος ή θέτει εαυτόν εκτός κινήματος. Δεν τον θέτει κάποιος άλλος, ο ίδιος θέτει τον εαυτό του.

Μια αριστερή σκοπιά, λοιπόν, στοιχειωδώς περιλαμβάνει: Πρώτον, οποιαδήποτε μεταρρύθμιση του ελληνικού πανεπιστημίου ή οποιουδήποτε άλλου πανεπιστημίου ανά τον κόσμο, οποιαδήποτε διαρθρωτική αλλαγή οφείλει να σκοπεύει στην όξυνση και όχι στην άμβλυνση των αντιθέσεων και αντιφάσεων οι οποίες διαπερνούν τη σχέση του πανεπιστημίου με την παραγωγική διαδικασία. Δεύτερον, καμιά απολύτως μεταρρύθμιση δεν μπορεί να φέρει το πανεπιστήμιο και την παραγωγική διαδικασία σε αρμονία. Τελικός στόχος, λοιπόν, για αυτούς που θέλουν να είναι αριστεροί είναι η μεταρρύθμιση που θα

εξυπηρετεί τον κόσμο της εργασίας, δηλαδή μια... μεροληπτική μεταρρύθμιση με κοινωνικά και ταξικά κίνητρα και όχι μια «αμερόληπτη» μεταρρύθμιση ενδεδυμένη το μανδύα του τεχνοκρατισμού και του «γενικού συμφέροντος».

Όταν υποστηρίζουμε, βέβαια, ότι η μεταρρύθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου πρέπει να αποβαίνει υπέρ του κόσμου της εργασίας δεν σημαίνει ότι αντιμετωπίζουμε την εκπαίδευση και τη μεταρρύθμισή της εργαλειακά. Την αντιμετωπίζουμε με όρους κοινωνικής και πολιτικής φόρτισης. Αυτό το οποίο διεκδικούμε είναι, λοιπόν, μια κοινωνικά και πολιτικά φορτισμένη μεταρρύθμιση. Όπως όλες, εξάλλου, οι μεταρρυθμίσεις. Με αυτή την έννοια, πρέπει ο μεταρρυθμιστικός λόγος να φορτιστεί από τον περί της προοπτικής λόγο: Της προοπτικής των πανεπιστημιακών σπουδών και της έρευνας, η οποία εξαρτάται άμεσα από την προοπτική, δηλαδή την έκβαση των αγώνων του πανεπιστημιακού και του φοιτητικού κινήματος αυτή την περίοδο, των αγώνων που δίνονται σήμερα.

Ποια είναι, όμως, η κατάσταση σήμερα στις πανεπιστημιακές σπουδές; Πέρα από την εμπορευματοποίηση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, υπάρχει και μια άλλη ταυτόχρονη διαδικασία, η οποία έγκειται στην προσπάθεια ευθυγράμμισης της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης και των παρεχόμενων σπουδών με τις σχέσεις παραγωγής, με την παραγωγική διαδικασία. Αυτό σημαίνει, πρώτον, στροφή προς την κατάρτιση, στροφή που βαθιάίνει ακόμη περισσότερο το διαχωρισμό μεταξύ χειρωνακτικής και διανοητικής εργασίας ή, ορθότερα, το διαχωρισμό μεταξύ εκείνων που εντέλουν και εκείνων που εκτελούν εντολές, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν βαθιάίνει ο διαχωρισμός και μεταξύ εκείνων που δουλεύουν

σκεπτόμενοι και εκείνων που δουλεύουν με τα χέρια. Ταυτόχρονα, παράγεται μια νέα γενιά εργαζομένων που δεν μπορούν, εκ των πραγμάτων και λόγω θέσης στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας αλλά και λόγω δεξιοτήτων, να έχουν συνολική εποπτεία ή, έστω, σχετικά συνεχή σχέση με την παραγωγική διαδικασία. Επομένως, δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για έκταση και ένταση της εκμετάλλευσης σε μερίδες και στρώματα που πολώνονται προς τη μεριά της εργατικής τάξης.

Ακριβώς αυτό κάνουν οι δύο κύκλοι σπουδών, υλοποιώντας έναν από τους βασικούς στόχους της Μπολόνια. Στροφή, λοιπόν, των μαζικών προπτυχιακών σπουδών σε εφαρμοσμένα αντικείμενα, τα οποία πολύ γρήγορα απαξιώνονται και εξίσου σύντομα οδηγούν στα ινστιτούτα διά βίου εκπαίδευσης, η λειτουργία των οποίων έχει ήδη περιγραφεί. Και όλα αυτά για ποιο λόγο; Για την εξυπηρέτηση της αγοράς, διττά: Αφενός, για να ανοίξει το πεδίο της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης στις εμπορευματικές σχέσεις και, αφετέρου, για να μπορούν οι εργαζόμενοι, οι οποίοι βγαίνουν από το πανεπιστήμιο, να είναι πιο εύκολα εκμεταλλεύσιμοι από τους εργοδότες τους.

Ερώτημα περί της τακτικής: Η προοπτική αυτή αντιστρέφεται με εποικοδομητικές προτάσεις; Δεν νομίζω ότι οποιαδήποτε εποικοδομητική πρόταση μπορεί να αντιστρέψει αυτή τη φορά των πραγμάτων. Το μόνο που μπορεί να την αντιστρέψει είναι οι αγώνες του φοιτητικού και πανεπιστημιακού κινήματος, στο έδαφος των οποίων, εκεί και μόνον εκεί, μπορούν να ευδοκιμήσουν συγκροτημένες προτάσεις και θέσεις με σαφές κοινωνικό πρόσημο.

Αυτήν τη στιγμή, στο ακαδημαϊκό επίπεδο —και εδώ θα

πρέπει να είμαστε πάρα πολύ προσεκτικοί— δεν παράγει αποτελέσματα μόνο η αναθεώρηση του άρθρου 16. Υπάρχει και η διαδικασία της Μπολόνια, την οποία για λόγους συγκυρίας πιθανόν να την έχουμε αφήσει κάπως πίσω, αλλά παραμένει ζωντανή και παράγει καθημερινά τα αποτελέσματά της στο ελληνικό πανεπιστήμιο, αποτελέσματα τα οποία είναι εντελώς διαβρωτικά και απορρυθμιστικά. Αξιολόγηση: έχει ψηφιστεί. Ινστιτούτα διά βίου εκπαίδευσης: έχουν ψηφιστεί. Τετραετή επιχειρησιακά προγράμματα: σε λίγο θα ψηφιστούν και αυτά.

Επομένως, παρ' όλη τη σημασία της μη αναθεώρησης του άρθρου 16, το μέλλον του πανεπιστημίου διαγράφεται ζοφερό στο βαθμό που όλες αυτές οι ρυθμίσεις θα μείνουν έξω από το στοχοποιητικό βεληνεκές του φοιτητικού και πανεπιστημιακού κινήματος. Ωστόσο, πάνω σε όλα αυτά, δηλαδή στο ευρύτερο πλαίσιο που καθορίζει η διαδικασία της Μπολόνια και στα καθημερινά αποτελέσματα τα οποία παράγει στο ελληνικό πανεπιστήμιο, πρέπει να επισημάνουμε τους εξαιρετικούς κινδύνους που δημιουργεί ένα εγχείρημα γενικής αντιπρότασης. Εξηγούμαι: Για να αντιπροτείνει κανείς κάτι, πρέπει να συμφωνεί με την πηγή που προκαλεί το πρόβλημα, να συμφωνεί με τις αιτίες που το παράγουν, τελικά να μπορεί να συμφωνήσει με τους συνομιλητές του στο τι συνίσταται το πρόβλημα. Αλλιώς, είτε η συζήτηση είναι προσχηματική είτε η αντιπρόταση λειτουργεί ως άλλοθι νομιμοποίησης του αντιπάλου.

Στο βαθμό που δεν συμφωνούμε στο τι είναι το πρόβλημα, δεν μπορούμε να προτείνουμε και λύσεις για αυτό. Επομένως, καλό θα ήταν να το συνυπολογίσουν όσοι μας εγκαλούν για το ότι δεν έχουμε θέσεις και αντιπροτάσεις σε συγκεκριμένα

ζητήματα. Μερικές φορές δεν μπορούμε να έχουμε αντιπροτάσεις. Διότι όταν, π.χ., μας λένε ότι το πρόβλημα του ελληνικού πανεπιστημίου συνοψίζεται στο άσυλο, εμείς που δεν αναγνωρίζουμε αυτή τη διάγνωση έπεται λογικά ότι δεν μπορούμε και δεν χρειάζεται να προτείνουμε οτιδήποτε για τη λύση του. Όταν μας λένε, επίσης, ότι το πρόβλημα του ελληνικού πανεπιστημίου αποδεικνύεται από το γεγονός ότι το Πάντειο, για παράδειγμα, δεν παράγει ανθρώπους ικανούς να εργαστούν, θα διαφωνήσουμε, διότι αυτό δεν είναι πρόβλημα του Παντείου, αλλά πρόβλημα του συγκεκριμένου κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας.

Συνοψίζοντας, το πρόβλημα που επιχειρεί να λύσει η Μπολόνια είναι εκείνο της αναπαραγωγής φτηνής εργατικής δύναμης. Τόσο απλά, τόσο ξύλινα και τόσο απόλυτα. Και της ατομικής πιστοποίησης δεξιοτήτων. Η ατομική πιστοποίηση δεξιοτήτων προβάλλεται σαν το αντίστοιχο της εξατομίκευσης στο δίκαιο. Αν η εξατομίκευση ενέχει πολλούς μύθους και κινδύνους, η ατομική πιστοποίηση δεξιοτήτων αποτελεί ένα τραγικό παραμύθι.

Συγκεκριμένα, σημαίνει, καταρχήν, κατάργηση των επαγγελματών σε βάθος χρόνου, γεγονός το οποίο οδηγεί στην κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Όταν δεν έχεις ένα κοινό αντικείμενο το οποίο σε δένει δομικά με ένα συγκεκριμένο επαγγελματικό κλάδο ή κοινωνικό χώρο και το μόνο που διαθέτεις είναι κάποια ατομική πιστοποίηση, η οποία σου λέει ότι εσύ δεν είσαι οικονομολόγος, δεν είσαι γεωπόνος, δεν είσαι λογιστής, αλλά είσαι ένα άτομο που έχει τις Α, Β, Γ, Δ δεξιότητες, η σύμβαση που θα κάνεις με τον εργοδότη σου μπορεί να είναι μόνο σε ατομικό επίπεδο, αφού δεν ανήκεις σε

κανέναν απολύτως επαγγελματικό κλάδο, οπότε η εργασιακή περιπλάνηση και επισφάλεια αποτελούν μονόδρομο και, βεβαίως, η απόκτηση κοινωνικής ταξικής συνείδησης γίνεται εξαιρετικά δύσκολη. «Δεν βλέπουμε τίποτα άλλο παρά μόνο τα άτομα, ίσως και τις οικογένειές τους», είπε η Μάργκαρετ Θάτσερ, για μας αυτό λέει πολλά, ας το αναλογιστούν και όσοι είναι πρόθυμοι για οποιονδήποτε... εκσυγχρονισμό.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Ολίγα περί πανεπιστημιακής μεταρρύθμισης και κάποιων καινών δαιμονίων

Τούτο το Συνέδριο διεξάγεται εν καιρώ μάχης και σε συνθήκες μάχης. Λόγος για τη διεξαγωγή του υπήρξε η ανάγκη να απαντηθεί η ακραία διπλή συκοφαντία που εκπέμπεται καθημερινά από σχεδόν όλα τα πολιτικά κέντρα και με όλα τα μεγάφωνα στη διαπασών. Δεν πιστεύαμε από την αρχή, γιατί δεν είμαστε αφελείς, ότι το Συνέδριό μας αυτό καθεαυτό θα ανάγκαζε την κυβέρνηση, την αξιωματική αντιπολίτευση, τους «πρετεντέρηδες» και όλους εκείνους που ακολουθούν εν προκειμένω διατεταγμένη υπηρεσία να αλλάξουν στάση. Ούτε πιστεύαμε, πάλι γιατί δεν είμαστε αφελείς, ότι θα παρακολουθούσαν το Συνέδριό μας και θα προβλημα-

τίζονταν εκείνοι που οφείλουν να ενημερώνουν, αν όχι να διαμορφώνουν, την κοινή γνώμη σχετικά με τα εκάστοτε επίδικα. Το πολιτικό διακύβευμα τούτης της μάχης είναι, απ' ό,τι φαίνεται, ιδιαίτερα υψηλό και, κατά συνέπεια, όλα τα μέσα πρέπει να επιστρατευτούν για να το επιβάλουν. Φαίνεται, δηλαδή, πως για τους αντιπάλους μας όλα επιτρέπονται, από την ακραία συκοφάντηση μέχρι την επιβολή της απόλυτης σιωπής σε κάθε παράταιρη φωνή. Ακόμη και αν τίμημα είναι η αδίστακτη εκ των άνω καταστροφή του ελληνικού πανεπιστημίου στο σύνολό του. Ακόμη και αν στις παράταιρες φωνές συγκαταλέγονται σχεδόν όλοι εκείνοι που έχουν παράξει πραγματικό έργο στο ελληνικό πανεπιστήμιο ή αναφορικά με το ελληνικό πανεπιστήμιο σε μια διάρκεια που καλύπτει τουλάχιστον τα τελευταία 25 χρόνια. Ακόμη και αν η εν λόγω ολική καταστροφή στοχεύει έναν από τους βασικούς αρμούς που εξασφαλίζουν την αναπαραγωγή της ελληνικής κοινωνίας και, κατά συνέπεια, αφορά όλους τους πολίτες τούτης της χώρας ανεξαιρέτως.

Τούτο το Συνέδριο βεβαίως όφειλε να γίνει. Όχι μόνο γιατί κάπως έπρεπε να καταγραφεί η απάντηση των πανεπιστημιακών στην ακραία διπλή συκοφαντία που υφίστανται, αλλά κυρίως γιατί η πολιτική δεν λειτουργεί κατά τρόπο στιγμιαίο. Γιατί μια εκδήλωση σαν τη δική μας, μια εκδήλωση που σήμερα δεν φαίνεται ικανή να αλλάξει από μόνη της το κλίμα και να αναστρέψει το ρεύμα, μπορεί αύριο να γίνει όπλο ακαταμάχητο.

Μιλώ για ακραία συκοφαντία και μάλιστα συκοφαντία διπλή: Πρώτο σκέλος της, τα πανεπιστήμια στην Ελλάδα είναι διαλυμένα και παντελώς απόντα από το διεθνές επιστημονικό

γίνεσθαι, οι πανεπιστημιακοί ανίκανοι, βολεμένοι που περιμένουν τη σύνταξη, οι φοιτητές αιώνιοι τεμπέληδες που αντί της γνώσης διακινούν ναρκωτικά και κοκτέιλ μολότοφ. Δεύτερο σκέλος της ακραίας συκοφαντίας, το συνδικάτο των πανεπιστημιακών, η διαβόητη Πανελλήνια Ομοσπονδία Συλλόγων Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού, δεν έχει θέσεις για τίποτε, δεν διαλέγεται με κανέναν και σε κανένα φόρουμ, αρνείται τα πάντα. Το μόνο που την ενδιαφέρει είναι να περιφρουρήσει τα προνόμια των βολεμένων, δηλαδή η στείρα αντιπολίτευση ενάντια στο ζωογόνο μεταρρυθμιστικό πνεύμα των καιρών, που φαίνεται να συνεπήρε ακόμη και τμήματα εκείνης της χαρωπής Αριστεράς, που ανέκαθεν εκστασιάζονταν απέναντι στον πάσης φύσεως «εκσυγχρονισμό».

Σε ό,τι αφορά αυτήν τη διπλή συκοφαντία, απλώς παραπέμπω στο πλήθος των συναδέλφων που προηγήθηκαν από μένα στο βήμα και οι οποίοι, απολύτως κυριολεκτικά, θα μπορούσαν κάλλιστα να είναι πολύ περισσότεροι από χίλιοι, στην ποικιλία των απόψεων που εξέθεσαν, στον πλούτο των προβληματισμών που ανέπτυξαν και των συγκεκριμένων προτάσεων που προσκόμισαν, στην αγωνία και στο μεράκι που διακατείχε όλους ανεξαιρέτως, στην αίσθηση της μέριμνας και της συλλογικής ευθύνης που απέπνεαν όλες οι τοποθετήσεις τους, μέριμνα και ευθύνη απέναντι στα μύρια πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα το ελληνικό πανεπιστήμιο και τα οποία η επιχειρούμενη «μεταρρύθμιση» όχι μόνο δεν λύνει, αλλά παροξύνει μέχρι σημείου εκρήξεως. Η δική μου συμβολή φιλοδοξεί μόνο να περιγράψει αδρά τον πυρήνα της «μεταρρύθμισης» που προωθείται, όπως και κάποια

στοιχεία για το τι μπορεί να σημαίνει πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση εν γένει.

Και ξεκινώ λέγοντας πως η ακολουθούμενη τα τελευταία χρόνια πολιτική για τα πανεπιστήμια και από τα δύο μεγάλα κόμματα, η πολιτική που αποζητά σήμερα την παγίωση και την ολοκλήρωσή της, είχε αποκτήσει όνομα στους πανεπιστημιακούς κύκλους από πολύ νωρίτερα. Σε μια πολλαπλώς διδακτική προσούρα όπου ο Λάζαρος Απέκης εξέθετε σε ανύποπτο για τους πολλούς χρόνο τα συμπεράσματα από τις συλλογικές επεξεργασίες της Συσπείρωσης Πανεπιστημιακών, συμπεράσματα που έχουν γίνει και θέσεις του συνδικάτου, ο ίδιος είχε χαρακτηρίσει την πολιτική αυτή ως συστηματικά μεθοδευμένη *απορύθμιση* (βλ. Λάζαρου Απέκη, *Πανεπιστήμιο: Η πολιτική της απορύθμισης*, Εταιρεία Πολιτικού Προβληματισμού Νίκος Πουλιαντζάς, 2001). Όντως, ο σημερινός πρόεδρος της ΠΟΣ-ΔΕΠ, επίσημα αναγορευμένος από την κυβέρνηση, τα πολυώνυμα φερέφωνα της και άπαντες τους μηχανισμούς καταστολής σε Άρχοντα του Σκότους (τουλάχιστον του πανεπιστημιακού), είχε δείξει από παλιά τι... κουμάσι είναι.

Η φάση του ύστερου καπιταλισμού που διανύουμε παγκοσμίως σήμερα είναι η φάση του νεοφιλελευθερισμού, δηλαδή η φάση της απορύθμισης ακριβώς όλων εκείνων των σχέσεων που είχαν παγιωθεί γύρω από το κοινωνικό κράτος κατά την προηγούμενη περίοδο προκειμένου να καταστεί βορά της αγοράς ό,τι είχε κατορθώσει κάπως να της διαφύγει. Υπό αυτό το πρίσμα, το τι σημαίνει απορύθμιση σε όσα αφορούν το πανεπιστήμιο γίνεται απολύτως προφανές. Πολύ απλά σημαίνει ότι οι εμπορευματικές σχέσεις, δηλαδή οι σχέσεις του καπιταλιστικού κέρδους οφείλουν να αναπτύσσονται προς

κάθε κατεύθυνση και σε διαρκώς μεγαλύτερη ένταση και βάθος. Ο καπιταλισμός δεν μπορεί να υπάρξει αν δεν βρίσκει διαρκώς νέους τόπους και τρόπους ανάπτυξης. Αν, λοιπόν, είχαν αφήσει εν πολλοίς στο απυρόβλητο, στην αρμοδιότητα του πανεπιστημιακού ασύλου, το πεδίο της παραγωγής της καθαυτού επιστημονικής γνώσης και της κριτικής σκέψης, θεωρούν ότι έφτασε ο καιρός της... εισβολής. Σε αυτό το άσυλο οφείλει πλέον να εισχωρήσει το καπιταλιστικό κέρδος, το άσυλο, όπως υπάρχει για περισσότερο από χίλια χρόνια, που οφείλει πλέον να συληθεί.

Η Μάργκαρετ Θάτσερ είχε ήδη ανοίξει το δρόμο στη Μεγάλη Βρετανία δείχνοντας τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί το ζητούμενο, ενώ η γραφειοκρατία της Ευρωπαϊκής Ένωσης είχε ήδη επεξεργαστεί το αστραφερό λεξιλόγιο που θα επένδυε την όλη επιχείρηση με τις λέξεις - κράχτες του ευρωπαϊκού νεοφιλελευθερισμού: ενιαίος ευρωπαϊκός χώρος, κοινωνία της πληροφορίας ή/και της γνώσης, κατάρτιση, δεξιότητες, ευελιξία, προσαρμοστικότητα, πρόγραμμα, αξιολόγηση, κοινωνική λογοδοσία και όλα τα συναφή. Και, βεβαίως, η πόλη της Μπολόνια, η πόλη όπου ιδρύθηκε το πρώτο πανεπιστήμιο, έπρεπε να είναι και η πόλη όπου θα γινόταν η επεξεργασία της ρηξικέλευθης νέας πολιτικής. Ο συμβολισμός είναι εν προκειμένω κρυστάλλινα διαυγής: Η προωθούμενη πολιτική φιλοδοξεί, πράγματι, να αποτελέσει τη σημαντικότερη αλλαγή των πανεπιστημιακών πραγμάτων από την εποχή της ίδρυσης των πρώτων πανεπιστημίων, γιατί δεν συνιστά τίποτε λιγότερο από την κατάργηση κάθε έννοιας πανεπιστημιακού ασύλου, δηλαδή, κάθε έννοιας αυτοτελούς επιστημονικής ανάπτυξης και κριτικά

επεξεργασμένης σκέψης όπως την εγγυάται τα τελευταία χίλια χρόνια ο δημόσιος, ακαδημαϊκός και αυτοδιοικητος χαρακτήρας του πανεπιστημίου. Με άλλα λόγια, επειδή η καπιταλιστική ανάπτυξη επείγεται διαρκώς και περισσότερο, οι πρωτεργάτες της δεν έχουν την πολυτέλεια να αφήνουν ένα τόσο μεγάλο τμήμα σχέσεων έξω από τις εμπορευματικές διαδικασίες και τις διαδικασίες συσσώρευσης του κεφαλαίου. Ο δημόσιος χαρακτήρας και η κρατική χρηματοδότηση του πανεπιστημίου πρέπει να εκλείψουν, η γνώση να μετατραπεί σε κατάρτιση και η επιστημονική επάρκεια σε σύνολο δεξιοτήτων, η διδακτική σχέση να αντικατασταθεί από την αγορά και πώληση εκπαιδευτικών υπηρεσιών και όλες οι πανεπιστημιακές διαδικασίες να υπαχθούν, σε πρώτη ή τελική ανάλυση, στη δικαιοδοσία του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, πάντοτε, βέβαια, υπό τη σιδηρά εγγύηση του νεοφιλελεύθερου κράτους.

Στους πανεπιστημιακούς χώρους και στους δικούς μας πολιτικούς χώρους έχει κατά κόρον λεχθεί και πολλαπλώς αποδειχθεί, τόσο θεωρητικά όσο και μέσω των καθημερινών εμπειριών μας, πως οι φανταχτερές νέες λέξεις, εκείνες που προβάλλει η κυρίαρχη ρητορική προκειμένου να καταπλήξει τους αδαείς και να καθυποτάξει όσους ρέπουν στον εντυπωσιασμό, ονομάζουν και εν ταυτώ οικοδομούν με εντυπωσιακή εσωτερική συνέπεια το νέο τοπίο της αγοράς της γνώσης. Ο ακραίος ευφημισμός «κοινωνία της γνώσης» παραπέμπει ακριβώς εκεί. Έτσι, ο αναγκαίος, βέβαια, ενιαίος ευρωπαϊκός χώρος εκπαίδευσης και έρευνας παραπέμπει στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά των εκπαιδευτικών υπηρεσιών και η διδακτική ή μάλλον πιστωτική μονάδα στη μονάδα τού προς πώληση εμπορεύματος, του οποίου η ανταλλαξιμότητα οφείλει, βε-

βαίως, να είναι εγγυημένη, δηλαδή πιστοποιημένη, σε ευρωπαϊκή κλίμακα, ανεξαρτήτως του φορέα που πωλεί τις εκπαιδευτικές υπηρεσίες. Επί παραδείγματι, ένα «σεμινάριο» του ΟΑΕΔ οφείλει να είναι ισοδύναμο με μισό «κλασικό» μεταπτυχιακό μάθημα. Το γνωστό μας πτυχίο ή δίπλωμα αντικαθίσταται από τον προσωπικό φάκελο που συγκροτεί εκείνος που έχει αγοράσει φύρδην μίγδην τις αντίστοιχες εκπαιδευτικές υπηρεσίες, ενώ τα νέα τμήματα που έχουν σπαρεί σε ΑΕΙ και ΤΕΙ ανά την επικράτεια συνιστούν τμήματα «τιποτολογίας», κατά την προσφυή διατύπωση του Νίκου Θεοτοκά, γιατί ακριβώς αυτά δεν παρέχουν επιστημονικά δομημένη γνώση, αλλά, στην καλύτερη περίπτωση, δεξιότητες που υποτίθεται πως έχει άμεσα ανάγκη η αγορά. Παράλληλα, οι διαδικασίες αξιολόγησης των πανεπιστημιακών τμημάτων δεν οφείλουν να είναι τίποτε άλλο από τις διαδικασίες αυτής της πιστοποίησης και της συνακόλουθης πρωτυποποίησης, δηλαδή οι διαδικασίες που εγγυώνται το κατά πόσον η αγορά των ανάλογων πιστωτικών μονάδων όντως θα αντιστοιχεί στην απόκτηση της ανάλογης δεξιότητας από μέρους του αγοραστή. Κανείς και κατ' εξοχήν, βέβαια, οι «βολεμένοι» πανεπιστημιακοί της ΠΟΣΔΕΠ, που δεν θέλουν να αλλάξει τίποτε, δεν έχει δικαίωμα να κοροϊδεύει τους πελάτες της εκπαιδευτικής αγοράς... Καθώς δε ακόμη και οι γραφειοκράτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν συναίσθηση πως οι δεξιότητες που διατίθενται και αγοράζονται υπό τέτοιους όρους δεν μπορεί παρά να απαξιώνονται γρήγορα, τα ινστιτούτα διά βίου εκπαίδευσης, που υποχρεώνονται να θεσμοθετήσουν τα ΑΕΙ, καλούνται να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα, δηλαδή να κατασκευάσουν και να πουλήσουν τα εκάστοτε απαιτούμενα

νέα προϊόντα, πάντοτε υπό τη μορφή πιστωτικών μονάδων. Η διευρυμένη αναπαραγωγή της αγοράς της γνώσης είναι, έτσι, εξασφαλισμένη στο διηνεκές.

Η νεοφιλελεύθερη επίθεση στο θεσμό του πανεπιστημίου είναι, βέβαια, πανευρωπαϊκής εμβέλειας. Ωστόσο, οι περισσότερο ευνομούμενες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχουν φροντίσει να προστατεύσουν τα ιστορικά τους ιδρύματα, δηλαδή εκείνα που συμπυκνώνουν την αντίστοιχη εθνική υπερηφάνεια, γιατί είναι εκείνα που κατ' εξοχήν παρήγαγαν (χωρίς βέβαια συμβόλαια τετραετούς διάρκειας με το κράτος ή ανάλογες νεόκοπες ανοησίες) ό,τι μπορούμε σήμερα να αποκαλέσουμε σύγχρονη επιστήμη και νεότερο ευρωπαϊκό πολιτισμό. Έτσι, ούτε το Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης ούτε εκείνο του Κέμπριτζ ούτε οι γαλλικές Grandes Ecoles θίγονται από την κατεδαφιστική «πολιτική της Μπολόνια». Από την άλλη μεριά, όπως δικαιούμαστε να περιμένουμε, ακριβώς στον αντίποδα βρίσκεται η δική μας χώρα. Όπως έχει αποδειχτεί σε πάμπολλες περιπτώσεις, η ευρωπαϊκή διάσταση της πολιτικής των κυβερνήσεών μας έγκειται στην προσπάθειά τους να περάσουν εσπευσμένα ό,τι οι ίδιες εκλαμβάνουν ως τις ευρωπαϊκές υποχρεώσεις τους προκειμένου να αφοσιωθούν απερίσπαστες σε περισσότερο προσοδοφόρα έργα. Έτσι, μολονότι το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας έχει αφεθίρητά έξω από τις διαδικασίες της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η κυβέρνηση δεν διστάζει να προωθεί στο όνομα της Ευρώπης τις περισσότερο ακραίες εκδοχές καταστροφής του ελληνικού πανεπιστημιακού συστήματος, θέτοντας μάλιστα στο επίκεντρο των επιθέσεών της εκείνο ιδιαίτερα το ίδρυμα για το οποίο η χώρα μπορεί δικαίως να σεμνύνεται, και εννοώ, προφανώς, το

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Το ότι οι κυβερνητικές επιθέσεις έχουν στο επίκεντρο το Πολυτεχνείο δεν οφείλεται μόνον, ούτε κυρίως, στο ότι ο πρόεδρος και ο γραμματέας της ΠΟΣΔΕΠ τυχαίνει να είναι από το Πολυτεχνείο. Δεν οφείλεται μόνον, ούτε κυρίως, στο γεγονός ότι το Πολυτεχνείο ήταν ήδη από την εποχή της δικτατορίας, αλλά και από πολύ πιο πριν, απείθαρχο στα εκάστοτε κυβερνητικά κελεύσματα και παραμένει ακόμη τέτοιο. Δεν οφείλεται μόνον, ούτε κυρίως, στο ότι το Πολυτεχνείο παράγει με σχετικά μεγάλη πυκνότητα επιστήμονες με κριτική σκέψη και, κατά την τρέχουσα ορολογία, εντυπωσιακά πολλούς πανεπιστημιακούς συνδικαλιστές. Δεν οφείλεται μόνον, ούτε κυρίως, στο ότι όλη η άθλια συζήτηση περί πανεπιστημιακού ασύλου έχει στην εστία της διάφορα τεκταινόμενα στους χώρους του Πολυτεχνείου. Εκτιμώ ότι ο κύριος λόγος για το ότι το Πολυτεχνείο βρίσκεται στο επίκεντρο των κυβερνητικών επιθέσεων είναι το γεγονός ότι το Πολυτεχνείο είναι ίδρυμα εξαιρετικά παραγωγικό από επιστημονική άποψη, ίδρυμα με μεγάλη παράδοση, με υψηλό κύρος τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, ίδρυμα με εντυπωσιακά διεθνή ερείσματα, ίδρυμα οικονομικά εύρωστο, και μάλιστα στηριζόμενο κατά κύριο λόγο σε ίδιες δυνάμεις, ίδρυμα το οποίο, τηρουμένων των αναλογιών, είναι εν πολλοίς ορθά και δημοκρατικά διοικούμενο. Το Πολυτεχνείο, με μια λέξη, είναι ίδρυμα ιδιαίτερα ισχυρό, ίδρυμα που έχει τις δυνατότητες να αντισταθεί αποτελεσματικά στην πολιτική της συστηματικής απορύθμισης ενώ, ταυτόχρονα, είναι και το ίδρυμα το οποίο, λόγω αντικειμένου, βρίσκεται στην καρδιά όσων επιδιώκει, τουλάχιστον κατ' όνομα, η κυρίαρχη πολιτική, δηλαδή εκεί-

νων που σχετίζονται με την τεχνολογική ανάπτυξη. Κατά συνέπεια, αν το Πολυτεχνείο καμφθεί, η εν λόγω πολιτική μπορεί να περάσει πολύ πιο εύκολα.

Το Πολυτεχνείο μπορεί να είναι κύριος στόχος της κυβερνητικής επίθεσης για όλους αυτούς τους λόγους, αλλά υπάρχει και ένας ακόμη λόγος που το καθιστά τέτοιο στόχο, λόγος που δεν είναι, αλλά οφείλει να γίνει ευρύτερα γνωστός και έχει άμεση σχέση με όσα μας απασχολούν εδώ. Αναφέρομαι στην καθαντό μεταρρυθμιστική δουλειά που γίνεται στο Πολυτεχνείο από συναδέλφους του ιδρύματος. Θα αναφέρω τρία μόνο χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Πρώτον, το λεγόμενο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Βιβλιοθήκης (ΕΠΕΑΕΚ), μέσω του οποίου χρηματοδοτούνταν τα ΑΕΙ, κυρίως με κονδύλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης, προκειμένου να βελτιώσουν τις βιβλιοθήκες τους. Στο Πολυτεχνείο, το εν λόγω πρόγραμμα συγκροτήθηκε στη βάση της εξής απλής ιδέας: Η βιβλιοθήκη του ιδρύματος να προμηθευτεί για κάθε μάθημα ανεξαιρέτως όλα τα αναγκαία συγγράμματα που θα προτείνει ο διδάσκων και αυτά σε επαρκή αντίτυπα για τις ανάγκες των αντίστοιχων σπουδαστών. Έτσι, ήδη από την πρώτη μέρα του μαθήματος, ο διδάσκων θα μπορεί να παραπέμψει τους σπουδαστές του στη συναφή «πολλαπλή βιβλιογραφία» και να τους στείλει στη βιβλιοθήκη, χωρίς ούτε αυτός ούτε η πολιτεία εν γένει να χρειάζεται να ασχοληθούν περισσότερο με το ζήτημα. Η πανεπιστημιακή μόρφωση δεν έχει τίποτε να κάνει με το ένα και μοναδικό σύγγραμμα και οφείλει, βεβαίως, να σημαίνει, εκτός των άλλων, και στενή σχέση με τις βιβλιοθήκες. Υπεύθυνος του προγράμματος αυτού υπήρξε ο «άθλιος» Απέκης, ο οποίος, βέβαια, αρνήθηκε

απολύτως την προβλεπόμενη αποζημίωση για την οργάνωση όλης αυτής της δουλειάς.

Δεύτερον, πανεπιστημιακοί εκδοτικοί οίκοι. Όπως είναι γνωστό, οι Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης (ΠΕΚ) συγκροτήθηκαν βάσει ενός κληροδοτήματος της Παγκρητίου Ενώσεως Αμερικής με επικεφαλής τον Στέφανο Τραχανά. Χάρη στη δουλειά, τα αυστηρά κριτήρια, την άτεγκτη εντιμότητα και το μεράκι του Τραχανά, ο οποίος υπέστη τα πάνδεινα για αυτές του τις ιδιότητες, οι ΠΕΚ δημιούργησαν μια πρόκληση και ένα υπόδειγμα. Τα άλλα πανεπιστήμια καλούνταν να προχωρήσουν ανάλογα και το Πολυτεχνείο υπήρξε το πρώτο ίδρυμα που ακολούθησε αυτό το δρόμο. Εμπνευστής και αμισθί επικεφαλής της προσπάθειας, δηλαδή των Πανεπιστημιακών Εκδόσεων ΕΜΠ, που λειτουργούν πλέον με πλήρη επάρκεια, υπήρξε και παραμένει ακόμη ο «άθλιος» Απέκης.

Τρίτον: Ο Λάζαρος Απέκης, και πάλι, ξεκίνησε την προσπάθεια να συγκροτείται στο Πολυτεχνείο *τετραετής εσωτερικός προγραμματισμός*. Στο πλαίσιο του οποίου η δημόσια χρηματοδότηση, οι πόροι από τα ερευνητικά προγράμματα και εκείνοι που απορρέουν από την ιδιαίτερη περιουσία του ιδρύματος θα μπορούσαν να συντεθούν σε έναν ενιαίο λογαριασμό, ώστε οι σχολές του ιδρύματος να είναι σε θέση να προγραμματίζουν έσοδα και έξοδα έλλογα και με πλήρη διαφάνεια υπό την εποπτεία της συγκλήτου. Η πρόταση αυτή δεν έγινε δεκτή στην πληρότητά της, αλλά ήδη η παρούσα πρυτανεία έχει επιτύχει κάτι σημαντικό προς αυτή την κατεύθυνση. Το Πολυτεχνείο παρουσιάζει σήμερα στο διαδίκτυο τον πλήρη αναλυτικό προϋπολογισμό του. Και, βέβαια, κάθε πανεπιστήμιο καλείται να πράξει ανάλογα.

Τα παραπάνω τρία απλά παραδείγματα προσπαθούν να πουν τα εξής: Πρώτον, ότι υπάρχει μεγάλη ανάγκη μεταρρυθμίσεων στα πανεπιστήμια σήμερα και, δεύτερον, ότι, προκειμένου να αναληφθούν και να έρθουν σε αίσιο πέρας, οι εν λόγω μεταρρυθμίσεις απαιτούν πολλή, σοβαρή, κοπιαστική, ενίοτε επικίνδυνη και εν πολλοίς αθόρυβη δουλειά. Δουλειά που επ' ουδενί ισοδυναμεί με την απλή εκφώνηση της αντίστοιχης αφηρημένης αναγκαιότητας. Οι μεταρρυθμιστικές προσπάθειες εγγράφονται πάντοτε σε συσχετισμούς δυνάμεων, κατά κανόνα δυσμενείς, και οι δυνάμεις που θα αναλάβουν στην πράξη τη μεταρρύθμιση δεν απορρέουν από την απλή ανάγνωση ωραίων μεταρρυθμιστικών σχεδίων ή σχημάτων όσο και αν, ενδεχομένως, μπορούν να εμπνευστούν από τέτοια. Οι μεταρρυθμιστικές δυνάμεις αναδεικνύονται και συγκροτούνται από τον αγώνα και κατά τον αγώνα ενάντια σε συγκεκριμένους κάθε φορά αντιπάλους, αντιπάλους οι οποίοι, όσο διαθέτουν και το μαχαίρι και το πεπόνι, δεν έχουν κανένα πρόβλημα να επικαλούνται το «διάλογο» προκειμένου να ακυρώσουν στα μάτια της κοινής γνώμης την όποια πραγματική μεταρρυθμιστική προσπάθεια. Με αυτή την έννοια, ο διάλογος είναι πάντοτε πολύ επικίνδυνος για εκείνον που δεν κυριαρχεί, ενώ οι γνήσιες μεταρρυθμιστικές δυνάμεις αναδεικνύονται σε τέτοιες επειδή ακριβώς δεν κυριαρχούν.

Στο προκείμενο, βέβαια, όσοι κόπτονται για το «διάλογο» ανάμεσα σε εκείνους που επιδιώκουν τη συστηματικά μεθοδευμένη απορύθμιση του πανεπιστημίου, δηλαδή την πλήρη κατεδάφισή του, και εκείνους που υπερασπίζονται το δημόσιο, ακαδημαϊκό και αυτοδιοίκητο χαρακτήρα του δεν κάνουν τίποτε άλλο από το να υπονομεύουν τους δεύτερους προς χάριν

των πρώτων. Το ότι η ΠΟΣΔΕΠ αρνείται να συμμετάσχει σε έναν τέτοιο «διάλογο» αποτελεί στοιχειώδες πολιτικό επακόλουθο των επεξεργασμένων θέσεων και απόψεών της. Έστω και αν έτσι φαίνεται να προσφέρει άλλοθι στα κυβερνητικά φερέφωνα να την καταγγέλλουν για στείρο αρνητισμό. Το πολιτικό επίδικο τούτης της μάχης είναι ιδιαίτερα υψηλό γιατί αφορά την καταστροφή του πανεπιστημιακού θεσμού όπως τον ξέρουμε για χίλια και πλέον χρόνια. Και αυτό σημαίνει ότι εκείνοι που προωθούν αυτή την καταστροφή θα έβρισκαν πάντοτε τρόπους να κατασκευοφαντήσουν και να προσπαθήσουν να απαξιώσουν την ΠΟΣΔΕΠ ή οποιονδήποτε άλλο αντιτίθεται αποτελεσματικά σε αυτή την πολιτική, είτε σε «διάλογο» μαζί του είτε χωρίς.

ΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΑΣ

Πάντειο Πανεπιστήμιο

Το πανεπιστήμιο που έχουμε και εκείνο που διεκδικούμε

Από την περασμένη άνοιξη, οι θέσεις και οι αναλύσεις της ανανεωτικής Αριστεράς τροφοδότησαν μια χωρίς προηγούμενο κινητοποίηση της πανεπιστημιακής κοινότητας και των συνδικάτων εκπαίδευσης για την υπεράσπιση των εγγυήσεων που προσφέρει το άρθρο 16 του Συντάγματος για το δημόσιο πανεπιστήμιο. Κι αυτή η κινητοποίηση παράγαγε ένα νέο «κοινωνικό γεγονός». Ανέτρεψε, δηλαδή, τη χειραγώγηση της κοινής γνώμης από τα κόμματα εξουσίας. Πραγματοποιήθηκαν περισσότερες από 300 δημόσιες εκδηλώσεις σε όλη την Ελλάδα, με μέσο όρο συμμετεχόντων που υπερβαίνει τους 150 πολίτες με διαφορετικές κομματικές προτιμήσεις. Από τη Λήμνο ως τα Επτάνησα και από την Αλεξανδρούπολη ως την Κρήτη, τέτοιες πρωτοβουλίες μετέφεραν και διέδωσαν παντού

το μήνυμα των μαζικών διαδηλώσεων στις πανεπιστημιακές πόλεις και, όπως όλα δείχνουν, διαρρηγνύουν τη δημοσιοποιημένη συμφωνία των κομμάτων εξουσίας για τη νεοφιλελεύθερη αναθεώρηση του άρθρου 16.

Οι κινητοποιήσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας, με αιχμή την υπεράσπιση των συνταγματικών εγγυήσεων για το δημόσιο πανεπιστήμιο και την αντίθεση στο προσχέδιο του νόμου - πλαισίου που συνέταξε η κυβέρνηση, έφεραν στο προσκήνιο το πρόβλημα των θεσμικών αλλαγών στο πανεπιστήμιο. Η απεργία των δασκάλων και οι κινητοποιήσεις των καθηγητών της δευτεροβάθμιας, από την άλλη, ανέδειξαν το πρόβλημα το σχολείου. Η μεταρρύθμιση στην παιδεία έγινε πρόβλημα του μέσου πολίτη. Εκεί, το περασμένο φθινόπωρο, δημιουργήθηκε το «μεταρρυθμιστικό κλίμα» που επέτρεψε στους λεγόμενους 1.000 (δεν γνωρίζω περισσότερες από έξι εκατοντάδες δημοσιευμένων υπογραφών) να βάζουν, καλόπιστα και εν λευκώ, το όνομά τους υπέρ αόρατων μεταρρυθμίσεων. Η πλειονότητα από αυτούς εξέφραζε, χωρίς δεύτερη σκέψη, το διάχυτο αίτημα μιας δημοκρατικής μεταρρύθμισης, η οποία ωρίμασε στην κοινωνία, στα σχολεία και στα πανεπιστήμια. Και η υπογραφή τους χρησιμοποιήθηκε, με τρόπο αήθη, για να στηρίξει τη «μητέρα όλων των μεταρρυθμίσεων», την αναθεώρηση του άρθρου 16.

Τίθεται το ερώτημα αν όντως σήμερα, μετά τις κινητοποιήσεις των τελευταίων μηνών, η δεδομένη πολιτική και πανεπιστημιακή πραγματικότητα μπορεί να υποδεχτεί και να καταστήσει αντικείμενο διεκδίκησης μεταρρυθμιστικές προτάσεις για την ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου, αν το κοινωνικό και το κοινοβουλευτικό ΠΑΣΟΚ

έχει όντως κλείσει οριστικά το κεφάλαιο του «πανεπιστημίου της αγοράς», αν το φοιτητικό κίνημα, πέρα από τις αντιστάσεις στο νεοφιλελευθερισμό, μπορεί να αναδειχτεί σε κίνημα προώθησης προοδευτικών μεταρρυθμίσεων, αν τα συνδικάτα εκπαίδευσης μπορούν να αναλάβουν την ευθύνη και το κόστος των αναγκαίων αλλαγών.

Οι απαντήσεις δεν είναι, δυστυχώς, δεδομένες. Ωστόσο, στο κρίσιμο θέμα του λυκείου και της πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση φαίνεται ότι μπορούν να δημιουργηθούν πολύ μεγάλες κοινωνικές συναινέσεις. Επίσης, στα θέματα της υποχρηματοδότησης και στην ανάγκη αναβάθμισης των περιφερειακών ιδρυμάτων. Το ίδιο και στην ιδέα των πολλαπλών δωρεάν συγγραμμάτων. Η πλήρης και αποκλειστική απασχόληση των πανεπιστημιακών, καθώς και η πλήρης διαφάνεια σε όλες τις πανεπιστημιακές και ερευνητικές δραστηριότητες δημιουργούν αγωνιστικούς κοινούς τόπους, αλλά και συσπειρώνουν εναντίον κάθε αλλαγής την κατεστημένη πανεπιστημιακή εξουσία. Τέλος, οι αρνητικές συνέπειες της φοιτητικής συμμετοχής στις εκλογές για την ανάδειξη των διοικητικών αρχών των ιδρυμάτων, καίτοι ξορκίζονται από παντού, ανοίγουν ένα μέτωπο αλλαγών που έχει απέναντί του ισχυρά πελατειακά δίκτυα, αλλά και εξίσου ισχυρές ιδεολογικές αγκυλώσεις σε παραμυθίες. Είναι χαρακτηριστικό, εν προκειμένω, ότι τη μείωση της φοιτητικής συμμετοχής την αρνούνται κατηγορηματικά αριστερές φοιτητικές παρατάξεις που, στην πράξη, καταγγέλλουν ως «ρεφορμιστικό παζάρι» τις εκλογικές διαδικασίες και απέχουν από αυτές.

Όλες οι προηγούμενες αντιφάσεις ισχύουν. Και επίσης οι «κινηματικοί συσχετισμοί» θέλουν πολλή δουλειά μέχρι να

γίνουν «συσχετισμοί μεταρρύθμισης» στην κοινωνία. Συνεπώς, οι θέσεις της Αριστεράς για την παιδεία έχουν ακόμη πολύ δρόμο μέχρι να αλλάξουν οι συσχετισμοί και να τροφοδοτήσουν τη «Μεγάλη Μεταρρύθμιση» σε κάποια νομοπαρασκευαστική επιτροπή.

Ωστόσο, οι θέσεις μας πρέπει να διατυπωθούν και να κωδικοποιηθούν σε προγραμματικές διεκδικήσεις, ώστε να τροφοδοτούν μετά λόγου γνώσεως τόσο τα επιχειρήματα όσο και τα όρια των επιμέρους διεκδικήσεων και διαπραγματεύσεων που υπαγορεύει η εκάστοτε συγκυρία. Τα υπόλοιπα είναι θέμα μετασχηματισμών, που δεν πρέπει να φοβηθούμε να συμβάλουμε στη διαμόρφωσή τους. Χωρίς ψευδαισθήσεις, χωρίς ηττοπάθεια και, πράγμα που είναι η άλλη όψη της ηττοπάθειας, δίχως τον τρόπο της ενσωμάτωσης, αν διατυπώσουμε ρητά τις δικές μας θέσεις ή αν βρεθούμε στην ανάγκη να «νερόσουμε το κρασί μας» στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων.

Με βάση τα ερωτήματα, τις συζητήσεις και τους προβληματισμούς που αναπτύχθηκαν στο Συνέδριο, θα προσπαθήσω μόνο να συνοψίσω ορισμένες από τις θέσεις που έχουν συλλογικά, αλλά όχι αναγκαστικά από κοινού, επεξεργαστεί ο Συνασπισμός και η Συσπείρωση Πανεπιστημιακών. Οι συνθέσεις, παρά το αυτονόητο στο οποίο νομίζω ότι υπακούουν, είναι φυσικά δική μου ευθύνη.

A. ΜΙΑ ΩΡΙΜΗ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

Αυτονομία του λυκείου, μεταλυκειακή επαγγελματική κατάρτιση και σύστημα πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση

Οι σχετικοί προβληματισμοί χρονολογούνται ήδη από

πολύ παλιά. Και στο Συνέδριο ακούστηκαν πολλά και σημαντικά. Επισημαίνω εισαγωγικά τρία σημεία:

α. *Οιαδήποτε πρόταση για την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση προϋποθέτει, για να είναι ρεαλιστική, βασικές τομές στο σύστημα της βασικής εκπαίδευσης και στο λύκειο. Περί αυτών αναπτύχθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις κατά τη σχετική συζήτηση την πρώτη μέρα του Συνεδρίου.*

β. *Οιαδήποτε πρόταση για την πρόσβαση στην ανώτατη εκπαίδευση προϋποθέτει την ύπαρξη δημόσιων μεταλκειακών επαγγελματικών σπουδών, στο νομικό πλαίσιο των οποίων πρέπει να ενταχθεί και η λειτουργία των ιδιωτικών καταστημάτων τύπου ΚΕΣ ή κολεγίων. Μένει να βρεθούν τρόποι (και υπάρχουν πολλές προτάσεις σχετικά) για το πέρασμα των αποφοίτων της επαγγελματικής (ιδιωτικής και δημόσιας) στην αποκλειστικά δημόσια ανώτατη εκπαίδευση μετά την ολοκλήρωση του κύκλου των επαγγελματικών σπουδών.*

γ. *Είναι αυτονόητο ότι, μέχρι να γίνει δεκτή η πρόταση της Αριστεράς περί ενιαίου δωδεκάχρονου σχολείου, το σύστημα εισαγωγής στην ανώτατη εκπαίδευση θα αφορά εξίσου κάθε κάτοχο απολυτηρίου γενικού ή τεχνικού λυκείου.*

Η πρόταση που ακολουθεί έχει διαμορφωθεί στο πλαίσιο μιας επιτροπής που συγκροτήθηκε από τον ΣΥΝ και βρίσκεται σήμερα στο στάδιο της επεξεργασίας και του εσωκομματικού διαλόγου. Δεν θα αναφερθώ, συνεπώς, σε λεπτομέρειες. Η βασική αρχή αφορά την κατοχύρωση της ελεύθερης δυνατότητας των νέων να επιλέγουν οι ίδιοι το αντικείμενο των σπουδών τους και, με τις πειθαρχίες που απαιτεί η εγκύκλια επιστημονική γνώση, να δημιουργούν τους όρους για την εγγραφή τους στα τμήματα ΑΕΙ στα οποία επιθυμούν να

συνεχίσουν και να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους.

Προτείνεται, λοιπόν, η δημιουργία *κοινών ανά γνωστικό πεδίο προγραμμάτων «πρώτου έτους σπουδών» ανώτατης εκπαίδευσης*, που αναπτύσσονται σε εθνικό δίκτυο και υποστηρίζονται από το διδακτικό προσωπικό και τις υπάρχουσες κτιριακές, τεχνικές και υλικές υποδομές όλων των ΑΕΙ της χώρας. Το δίκτυο αυτό διαθέτει δικό του κεντρικό και περιφερειακό διοικητικό μηχανισμό και εποπτεύεται από ειδικό όργανο, το οποίο συγκροτούν τα ιδρύματα ανώτατης εκπαίδευσης.

Όλοι ανεξαιρέτα οι απόφοιτοι του λυκείου, ανεξάρτητα από το βαθμό του απολυτηρίου τους και του έτους αποφοίτησής τους, έχουν δικαίωμα εγγραφής στο πρώτο έτος ανώτατης εκπαίδευσης του γνωστικού πεδίου της προτίμησής τους, στις μονάδες των ΑΕΙ του τόπου κατοικίας τους.

Οι προεκλογικές δεσμεύσεις για το 5% του ΑΕΠ και σημαντικών πόρων του Δ' ΚΠΣ στην παιδεία μπορούν να εξασφαλίσουν τόσο τις υποδομές όσο και το αναγκαίο επιστημονικό προσωπικό των κεντρικών και, κυρίως, των περιφερειακών ιδρυμάτων.

Το ανά γνωστικό πεδίο ενιαίο πρώτο έτος ανώτατης εκπαίδευσης εκβάλλει στα προγράμματα σπουδών όλων των δημόσιων ανώτατων ιδρυμάτων τεχνολογικής και πανεπιστημιακής εκπαίδευσης.

Στο σύστημα αυτό προβλέπονται ενιαία ανά γνωστικό πεδίο προγράμματα σπουδών, που υπηρετούνται με κοινό τρόπο και κοινές διαδικασίες σε όλα τα ΑΕΙ της χώρας. Στα προγράμματα αυτά, που είναι ετήσιας διάρκειας, διδάσκεται ο κορμός βασικών εγκυκλίων μαθημάτων που υποστηρίζουν τις σπουδές

στα επιμέρους αντικείμενα κάθε γνωστικού πεδίου (φυσικομαθηματικό και πολυτεχνικό πεδίο, κοινωνικές επιστήμες, ανθρωπιστικές επιστήμες, επιστήμες υγείας, καλλιτεχνικό πεδίο κ.λπ.).

Το σύνολο των εκπαιδευτικών λειτουργιών αυτού του κύκλου αντιστοιχεί στο μέσο όρο διδακτικών μονάδων που προβλέπεται για το πρώτο έτος των αντίστοιχων ΑΕΙ. Κάποια από τα διδασκόμενα μαθήματα μπορεί να είναι κοινά σε περισσότερα του ενός γνωστικά πεδία. Τα μαθήματα αυτού του κύκλου αναγνωρίζονται εν μέρει ή στο σύνολό τους στα επιμέρους προγράμματα σπουδών των ΑΕΙ. Στο πλαίσιο του «πρώτου έτους ανώτατης εκπαίδευσης» προσφέρονται και τα ειδικά μαθήματα που απαιτεί η είσοδος σε συγκεκριμένες σχολές και τμήματα (ξένες γλώσσες, εξειδικευμένες θεματικές κ.λπ.).

Μετά την ολοκλήρωση αυτού του κύκλου σπουδών, οι φοιτητές ακολουθούν τον πανεπιστημιακό ή τον τεχνολογικό τομέα, ανάλογα με τις προτιμήσεις και τη βαθμολογία τους, η οποία είναι συνάρτηση των συνολικών επιδόσεών τους στις εκπαιδευτικές διαδικασίες και στις τελικές εξετάσεις ανά μάθημα, που διενεργούνται σε εθνική κλίμακα. Οι σπουδαστές, δηλαδή, δημιουργούν τους όρους της μελλοντικής τους εγγραφής στα τεχνολογικά ή στα πανεπιστημιακά τμήματα που επιθυμούν, με δεύτερη, ενδεχομένως και με τρίτη, ευκαιρία βελτίωσης των επιδόσεών τους.

Οι απόφοιτοι του «πρώτου έτους ανώτατης εκπαίδευσης» εγγράφονται στα ΑΕΙ της προτίμησής τους. Τα ειδικά κριτήρια εισαγωγής στα επιμέρους τμήματα (γενικός βαθμός, συντελεστής βαρύτητας ειδικών μαθημάτων κ.λπ.) καθορίζονται

προκαταβολικά από τα ανώτατα τεχνολογικά ιδρύματα και τα πανεπιστήμια, ενώ ο αριθμός των εισακτέων φοιτητών προσδιορίζεται με τη σύμφωνη γνώμη των ιδρυμάτων. Και οι δύο αυτοί παράμετροι είναι εκ των προτέρων γνωστοί.

Τα τμήματα ενσωματώνουν υποχρεωτικά στα προγράμματα σπουδών τους τα εισαγωγικά και εγκύκλια μαθήματα του πρώτους έτους σπουδών ανώτατης εκπαίδευσης, τα οποία, κατά κανόνα, αναλογούν στις διδακτικές μονάδες των δύο πρώτων εξαμήνων. Η φοίτηση στο «πρώτο έτος ανώτατης εκπαίδευσης» υπολογίζεται στην ελάχιστη προβλεπόμενη διάρκεια για την απόκτηση πτυχίου ΑΕΙ.

Κατά τη μεταβατική περίοδο, που δεν μπορεί να είναι μικρότερη από τέσσερα χρόνια, καταργούνται οι πανελλαδικές εξετάσεις στο λύκειο και αντικαθίστανται από εθνικές εξετάσεις ανά επιστημονικό πεδίο, μετά την απόκτηση του απολυτηρίου. Με βάση το βαθμό του λυκείου και την επίδοση στις εξετάσεις, οι φοιτητές εισάγονται στο τμήμα της προτίμησής τους. Ο αριθμός εισακτέων και ο συντελεστής βαρύτητας επιμέρους μαθημάτων για την εισαγωγή των φοιτητών θα ορίζονται με τη σύμφωνη γνώμη των ΑΕΙ.

Ανεξάρτητα από το σύστημα πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, είναι επιτακτική η ανάγκη θεσμοθέτησης δημόσιου συστήματος μεταλυκειακής επαγγελματικής κατάρτισης, με ανοικτές (και αυστηρές ως προς τις προϋποθέσεις τους) διόδους προς την ανώτατη πανεπιστημιακή και τεχνολογική εκπαίδευση. Τα λεγόμενα κολέγια θα πρέπει να ενταχθούν σε αυτό το πλαίσιο. Το σημαντικό αυτό θέμα χρήζει, επείγοντως, περαιτέρω επεξεργασίας.

Β. ΔΩΔΕΚΑ ΕΦΙΚΤΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ

1. Προγράμματα και τίτλοι σπουδών

Μια απλή περιδιάβαση στους τίτλους των τμημάτων που αναφέρονται στο μηχανογραφικό για τις πανελλαδικές εξετάσεις δείχνει ότι η, από δεκαετίας τουλάχιστον, «διεύρυνση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης» είχε αποτέλεσμα τη δημιουργία επικίνδυνα μεγάλου αριθμού τμημάτων και προγραμμάτων σπουδών, τα οποία είτε δεν αναφέρονται σε κανένα απολύτως επιστημονικό αντικείμενο είτε συμφύρουν στο πτυχίο που απονέμουν τίτλους διακριτών μεταξύ τους επιστημών, που απαιτούν διαφορετικές, η καθεμία, πειθαρχίες. Αυτή είναι μια βαρύτατη αρρώστια των ελληνικών ΑΕΙ, που πρέπει να θεραπευθεί το συντομότερο δυνατό. Με κάθε μέσο και με κάθε τρόπο, ακόμα κι αν προσβληθούν ευθέως τα δίκτυα συμφερόντων που έχουν από καιρό επενδυθεί στην ίδρυση των πολλών και κραταιών τμημάτων «τιποτολογίας». Η ένταση που θα πάρει η μάχη αυτή στο «εσωτερικό μέτωπο» αξίζει τον κόπο και το ενδεχόμενο κόστος της.

Στο σημείο αυτό, οι προτάσεις που εισηγήθηκε ο Ν. Παρασκευόπουλος μπορούν να συνεισφέρουν αποτελεσματικά στην επιστημονική ανασύνταξη και την αναβάθμιση των τμημάτων, των σχολών, των ιδρυμάτων και των μεταπτυχιακών σπουδών. Κάτι τέτοιο, όμως, χρειάζεται τόλμη, καθώς απαιτεί συγκρούσεις όχι μόνο με την εκάστοτε κυβέρνηση, αλλά και με τους υποστηρικτές της τιποτολογίας στο εσωτερικό μέτωπο.

Ενιαία επιστημονικά αντικείμενα ανά τμήμα: Δεν ζητάμε παρά την εφαρμογή αυτού που ορίζει, δίχως πολλά περιθώρια

παρανόησης, ο εν ισχεί, ακόμη, νόμος - πλαίσιο: Ένα πανεπιστημιακό τμήμα «καλύπτει το γνωστικό αντικείμενο μιας επιστήμης».

Στην ίδια λογική, μπορούμε να διατυπώσουμε ιδέες προς συζήτηση και για την αναβάθμιση των ανώτατων ιδρυμάτων τεχνολογικής εκπαίδευσης. Σε κάθε περίπτωση, ο αναπροσανατολισμός και η αναδιοργάνωση της μεγάλης πλειονότητας των τμημάτων και των προγραμμάτων σπουδών του τεχνολογικού τομέα προϋποθέτει τη σημαντική βελτίωση των υποδομών και τον πολλαπλασιασμό των πόρων, του διδακτικού, του διοικητικού και του λοιπού επιστημονικού προσωπικού.

Στην προοπτική της ακαδημαϊκής ανασυγκρότησης των ιδρυμάτων θα συνεισφέρει αποφασιστικά ακόμα και η ανάδειξη σε δημόσιο πρόβλημα του στοιχήματος για τη ριζική αλλαγή του συστήματος πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση, για το ενιαίο, δηλαδή, ανά γνωστικό πεδίο, πρόγραμμα εγγυητών σπουδών του «πρώτου έτους ανώτατης εκπαίδευσης» και που θα αφορά, στο σύνολό τους, τα ιδρύματα τόσο του πανεπιστημιακού όσο και του τεχνολογικού τομέα.

2. Ακαδημαϊκή αποτίμηση πεπραγμένων, διαφάνεια, δημοσιότητα

Όπως όλοι συμφωνούν, καθείς με τις δικές του μέριμνες, είναι αναγκαία η ολοκλήρωση των εσωτερικών κανονισμών όλων των ΑΕΙ με τρόπο που να κατοχυρώνει την ακαδημαϊκή αυτοτέλεια των ιδρυμάτων και την ελευθερία στην έρευνα και τη διδασκαλία. Πέρα από τις αρχές τής, ανά ίδρυμα, ακαδημαϊκής δεοντολογίας στη λειτουργία των συλλογικών οργάνων, του ρόλου και της θέσης των πανεπιστημιακών δασκάλων, οι εσωτερικοί κανονισμοί των ιδρυμάτων, των τμημάτων και

των μεταπτυχιακών σπουδών μπορούν να καλύψουν επαρκέστατα τα κενά της ισχύουσας νομοθεσίας. Αυτό —το ξέρουμε καλά— θα πυροδοτήσει «εσωτερικούς καυγάδες», που αξίζει να γίνουν. Τα πρακτικά των εκλογών και των εξελίξεων των μελών ΔΕΠ θα πρέπει να δημοσιοποιούνται, μόλις καθαρογραφούν, στους διαδικτυακούς τόπους των τμημάτων και των ιδρυμάτων. Για να γίνει αυτή η «επανάσταση», δεν απαιτείται παρά η απλή πλειοψηφία στα όργανα που παίρνουν τις αποφάσεις. Δεν γίνεται να μένουν ζωτικής σημασίας πράγματα κάτω από το τραπέζι. Έτσι, θα πάψουν οι αδικίες και οι πελατειακές εκδουλεύσεις. Όλα δημόσια. Οι εισηγητικές εκθέσεις, τα βιογραφικά, τα υπομνήματα, οι ενστάσεις, οι συζητήσεις και τα επιχειρήματα βάσει των οποίων μόρφωσαν επιστημονική γνώμη οι εκλέκτορες.

Την ίδια δημοσιότητα θα πρέπει να έχουν και τα πρακτικά όλων των συλλογικών οργάνων διοίκησης και των επιτροπών, όταν δεν συζητούν θέματα που αφορούν ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα. Έτσι, για παράδειγμα, θα καταστεί δημόσιο ζήτημα ο προϋπολογισμός των ακαδημαϊκών μονάδων, οι λειτουργίες των επιτροπών ερευνών, η ιεράρχηση και αιτιολόγηση των δαπανών, οι χρηματοδοτήσεις και τα πεπραγμένα του Ειδικού Λογαριασμού. Εξίσου, πρέπει να γίνεται θέμα της ακαδημαϊκής κοινότητας και κάθε ενδιαφερόμενου μια επιβεβαιωμένη από τα συλλογικά όργανα λογοκλοπή, μια καταγγελία για παράβαση καθήκοντος ή για ακαδημαϊκές, διοικητικές ή οικονομικές ατασθαλίες, μια, τεκμηριωμένη ή όχι, διάσταση ανάμεσα στα προγράμματα, την οικονομική τους διαχείριση και στους απολογισμούς της κατά περίπτωση διεκπεραίωσής τους. Αυτό σημαίνει διαφάνεια και απολογισμός σε όλες τις

δραστηριότητες των ιδρυμάτων. Διαφάνεια, λοιπόν. Σε όλα τα επίπεδα της διοίκησης και λειτουργίας των ΑΕΙ. Στους προϋπολογισμούς, τους προγραμματισμούς και τους απολογισμούς των ιδρυμάτων, στις προσλήψεις, στις εκλογές και τις κρίσεις των διδασκόντων, στα επιστημονικά τους βιογραφικά, στο σχεδιασμό των σπουδών, στις διδακτορικές διατριβές, στις προπτυχιακές και μεταπτυχιακές διπλωματικές εργασίες, στα αποτελέσματα όλων των χρηματοδοτούμενων ερευνών. Δημοσιότητα, λοιπόν, στις πηγές και στη διαχείριση των πόρων, στην οργάνωση σπουδών, στον αριθμό εγγεγραμμένων φοιτητών, στην υλικοτεχνική υποδομή, στο ερευνητικό και διδακτικό έργο των υπηρετούντων μελών ΔΕΠ, στα πρακτικά των οργάνων διοίκησης και στο σύνολο των δραστηριοτήτων. Όλα, από αύριο, στο διαδίκτυο. Δεν χρειάζεται νόμος για να γίνει αυτό. Βούληση χρειάζεται. Όλα τα άλλα είναι υπεκφυγές. Όλα στα διαδίκτυο, σε γνώση του κάθε ενδιαφερόμενου πολίτη. Αυτό σημαίνει στο γλωσσάρι της ανανεωτικής και ριζοσπαστικής Αριστεράς «κοινωνική λογοδοσία».

Γνωρίζουμε, δυστυχώς, ότι υπάρχουν πανεπιστημιακοί που δεν εμφανίζονται στις αίθουσες διδασκαλίας. Εγκύκλια ή μεταπτυχιακά μαθήματα γίνονται από «υποψήφιους διδάκτορες» ή εκβιασμένους από υποσχέσεις νέους επιστήμονες που παρέχουν έργο δίχως αμοιβή. Με βάση την κείμενη νομοθεσία, για αυτές τις παραβάσεις προβλέπονται βαρύτατες πειθαρχικές συνέπειες. Πρέπει, λοιπόν, η ακαδημαϊκή δεοντολογία να καταστεί θέμα βαρύνουσας σημασίας, τόσο για τους φοιτητές όσο και για τους διδάσκοντες, και να τροφοδοτήσει πρωτοβουλίες και δράση.

Σχετικά με το ζήτημα της αξιολόγησης, νομίζω ότι η

σχετική εισήγηση του Ν. Παρασκευόπουλου θέτει τους κοινούς τόπους και μπορεί να αποτελέσει ένα ευρέως αποδεκτό πλαίσιο για την αναγκαία συζήτηση. Να θυμίσω μόνο ότι τον όρο «αξιολόγηση» δεν έχουμε κανένα λόγο να τον δυσφημούμε. Είναι λέξη παρμένη από το δικό μας οπλοστάσιο και χρειάζεται να την ξαναδιεκδικήσουμε. Οι αντίπαλοί μας, άλλωστε, δεν τη χρησιμοποιούν παρά ρητορικά, για να την επισυνάψουν στους επίσημους όρους, που είναι «πιστοποίηση» και «διασφάλιση ποιότητας». Είναι καιρός να μιλήσουμε, επιτέλους, επί της ουσίας για τα πορίσματα των «αξιολογήσεων» που έχουν γίνει ήδη, το περιεχόμενο των οποίων αποκρύβουν συστηματικά οι κυβερνήσεις. Να απαιτήσουμε τη δημοσιοποίησή τους και να αξιολογήσουμε επιστημονικά και ακαδημαϊκά τους αξιολογητές και τις κρίσεις τους. Να καταδείξουμε τα ανυπόστατα κριτήριά τους και να χρησιμοποιήσουμε στο έπακρο τα φτωχά τους πορίσματα. Να πούμε εμπειριστατώμενα τι είναι αυτό που μας εμποδίζει να κάνουμε τη δουλειά μας καλύτερα απ' όσο την κάνουμε. Και, το κυριότερο, να αποδώσουμε τις ευθύνες.

Αυστηρή και τεκμηριωμένη αποτίμηση του ακαδημαϊκού και διοικητικού έργου των ΑΕΙ, λοιπόν. Αποτίμηση, όχι με βάση το νεοφιλελεύθερο, γελοίο και βιαστικό πασοκνεοδημοκρατικό νομοθέτημα, αλλά με βάση τα κριτήρια που, έτσι κι αλλιώς, διαμορφώνει η πανεπιστημιακή και επιστημονική κοινότητα για να μπορεί να υπάρχει και να παράγει έργο. Τα ΑΕΙ οφείλουν να αρνηθούν με τον πιο κατηγορηματικό τρόπο να πιστοποιηθούν κατά τα πρότυπα της Μπολόνια, της Κομισιόν, της Διεθνούς Τράπεζας, του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου ή του ΟΟΣΑ. Κι ακόμα, δεν έχουν τίποτα να

προτείνουν για την τροποποίηση ή τη βελτίωση των περι «αξιολόγησης» προβλέψεων. Ακούγεται υπερβολικά βολονταριστικό αυτό; Θα έλεγα ότι είναι απολύτως ρεαλιστικό. Είναι γνωστό σε όποιον διαβάξει εφημερίδες ότι ήδη οι σύγκλητοι των ΑΕΙ, η μία μετά την άλλη, αρνούνται να εφαρμόσουν τους νέους νόμους. Δεν έχει ξαναγίνει κάτι παρόμοιο, σ' αυτή την έκταση τουλάχιστον. Τέτοια απονομιμοποίηση είχε στο παρελθόν μόνο ο περίφημος ν. 815 του 1978-79, έτσι που, εν τέλει, το μόνο που μπορούσαν να κάνουν οι εμπνευστές του ήταν να τον αποσύρουν.

3. Ενίσχυση και αναβάθμιση του διοικητικού μηχανισμού των ιδρυμάτων

Πρόκειται για ζήτημα αποφασιστικής σημασίας. Είναι κοινό μυστικό ότι ο διοικητικός μηχανισμός των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης δεν είναι σε θέση να διεκπεραιώσει τις στοιχειώδεις λειτουργίες του συστήματος. Υπάρχουν τμήματα όπου η αναλογία διοικητικού προσωπικού και φοιτητών είναι 1/300. Το ίδιο προσωπικό, με αναλογία 1/10, εξυπηρετεί τις ανάγκες των μελών ΔΕΠ. Το ίδιο προσωπικό, με αναλογία 1/100, εξυπηρετεί τις ανάγκες των μεταπτυχιακών σπουδών και υποψηφίων διδασκόντων. Το ίδιο προσωπικό υποχρεούται να γράφει τα πρακτικά των γενικών συνελεύσεων, των εκλεκτορικών σωμάτων, του δ.σ., των επιτροπών των τμημάτων και των ιδρυμάτων. Υπάρχουν περιφερειακά ιδρύματα, τις διοικητικές ανάγκες των οποίων καλύπτουν οι δήμοι με το προσωπικό τους. Αυτή είναι η πραγματικότητα. Πόσες εβδομάδες απαιτούνται για να καθαρογραφεί μια απόφαση της γενικής συνέλευσης που αφορά το απλό ερώτημα ενός φοιτητή; Λύνεται το πρόβλημα

με το φιλότιμο και την εκτός ωραρίου απλήρωτη εργασία των υπαλλήλων;

Πέρα από τις γραμματείες των τμημάτων υπάρχουν, όμως, και οι κεντρικές διοικήσεις των ιδρυμάτων. Οι οικονομικές υπηρεσίες, τα τμήματα προσωπικού, οι μηχανισμοί υποστήριξης των ερευνητικών πόρων και των προγραμμάτων κ.λπ. Όπως σημειώνεται σε ομόφωνη σχετική απόφαση μιας συγκλήτου ελληνικού ΑΕΙ, «τα ελληνικά Πανεπιστήμια αντιμετωπίζουν το παγκοσμίως παράδοξο, οι Ελεγκτικοί Μηχανισμοί να στελεχώνονται με κατόχους Μεταπτυχιακών Διπλωμάτων και Διδακτορικών σε όλες τις αναγκαίες ειδικότητες (Ελεγκτικής, Φοροτεχνικού, Νομικού, Λογιστών κ.λπ.), ενώ οι ελεγχόμενοι, τα ΑΕΙ εν προκειμένω, να υποχρεούνται εκ των πραγμάτων να στελεχώνουν τις οικονομικές τους υπηρεσίες με ανειδίκευτο προσωπικό. Έτσι, η διαχείριση των Οικονομικών των Πανεπιστημίων (Οικονομικές Υπηρεσίες και ΕΛΚΕ) γίνεται ουσιαστικά με υποθήκευση της προσωπικής περιουσίας των μελών της Πρυτανείας, της Επιτροπής Ερευνών και των Συγκλητικών Επιτροπών (Δημοπρασιών, Παραλαβής κ.λπ.)». Κρίσιμοι για τη λειτουργία των ιδρυμάτων μηχανισμοί οικονομικής ή διοικητικής διαχείρισης στελεχώνονται με προσωπικό που έχει προσληφθεί με προσόντα που απαιτεί μια προκήρυξη για νυχτοφύλακες ή δίνονται εργολαβικά σε ιδιωτικές επιχειρήσεις. Αυτή είναι η πραγματικότητα και, για να αλλάξει, δεν απαιτείται καμία αλλαγή του νόμου - πλαισίου. Απαιτείται απλώς η χορήγηση των αναγκαίων πιστώσεων και η τήρηση των ήδη θεσμισμένων κανόνων.

Και πάλι, το ισχυρότερο όπλο μας είναι η δημοσίευση. Οι διοικήσεις των τμημάτων και οι σύγκλητοι μπορούν, από αύριο

το πρώι, να αποφασίσουν την ανάρτηση στους υπάρχοντες πανεπιστημιακούς διαδικτυακούς τόπους των προγραμματισμών τους με βάση τις εγνωσμένες ανάγκες, τα εγκεκριμένα κονδύλια και τα ποσοτικά, έστω, δεδομένα που, με βάση τις κρατικές επιχορηγήσεις, προσδιορίζουν το μέτρο των αδυναμιών τους. Πόσοι υπάλληλοι υποστηρίζουν πόσους φοιτητές. Πόσα τετραγωνικά μέτρα και πόσα καθίσματα αναλογούν σε πόσους ανά μάθημα εγγεγραμμένους. Πόσες τουαλέτες και ποιο προσωπικό εγγυώνται τις προδιαγραφές υγιεινής. Πώς εξυπηρετούνται τα άτομα με ειδικές ανάγκες κ.λπ. Αυτή είναι η δική μας αξιολόγηση, που θα τεκμηριώσει λεπτομερώς τις στοιχειώδεις, έστω, απαιτήσεις της πανεπιστημιακής κοινότητας από την πολιτεία.

4. Αύξηση των δημόσιων πόρων για την ανώτατη εκπαίδευση

Προεκλογικά, και τα δύο κόμματα εξουσίας υποσχέθηκαν αύξηση της χρηματοδότησης για την παιδεία στο 5% του ΑΕΠ και για την έρευνα στο 1,5%. Τρία χρόνια μετά τις προεκλογικές υποσχέσεις, οι σχετικοί πόροι βαίνουν μειούμενοι. Η ανά φοιτητή δημόσια δαπάνη είναι η μικρότερη στην κλίμακα των χωρών της Ευρώπης. Χρειάζονται πόροι για την ανάπτυξη της παιδείας. Ιδιαίτερα για τα πανεπιστήμια απαιτείται η αύξηση, τουλάχιστον κατά 30%, της ετήσιας δημόσιας επιχορήγησης.

5. Πλήρης και αποκλειστική απασχόληση. Νέο μισθολόγιο

Είναι ώριμη η διεκδίκηση ενιαίου μισθολογίου ανώτατης παιδείας και έρευνας. Πάγια διεκδίκηση του κλάδου είναι η ενσωμάτωση των επιδομάτων στο βασικό μισθό. Το ζήτημα

συνδυάζεται απολύτως με το εξίσου κεντρικό αίτημα της ΠΟΣΔΕΠ για πλήρη και αποκλειστική απασχόληση των μελών ΔΕΠ. Τα μέλη ΔΕΠ δεν μπορούν να ασκούν παράλληλη επαγγελματική δραστηριότητα και οφείλουν να παρέχουν πλήρως και αποκλειστικά τις υπηρεσίες τους στο ΑΕΙ στο οποίο έχουν διορισθεί, με πλήρη δικαιώματα εκλέγειν και εκλέγεσθαι. Στην προοπτική αυτή διεκδικούμε ενιαίο μισθολόγιο για τον πανεπιστημιακό και τεχνολογικό τομέα των ΑΕΙ και, κατ' αντιστοιχία, για τους ερευνητές που υπηρετούν σε δημόσια ερευνητικά κέντρα της χώρας, σε εναρμονισμό προς τη συνταγματική ρήτρα περί «δημοσίων λειτουργιών».

6. Μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές: διδασκαλία και έρευνα

Ως μεταπτυχιακές σπουδές νοούνται σπουδές μεταπτυχιακής έρευνας που οδηγούν σε πρόταση εκπόνησης διδακτορικής διατριβής ή σπουδές μετεκπαίδευσης, οι οποίες αποβλέπουν στην περαιτέρω ενημέρωση και στην υψηλού επιπέδου εξειδίκευση πτυχιούχων σε ειδικές θεματικές ενότητες ή επί μέρους κλάδους των επιστημών. Οι μεταπτυχιακές διδασκαλίες υποστηρίζονται από αντίστοιχες, ατομικές ή συλλογικές, ερευνητικές δραστηριότητες και, συνεπώς, ανήκουν σε ένα σύστημα παραγωγής γνώσεων. Οι μεταπτυχιακές διδασκαλίες, καθώς και οι ατομικές έρευνες των μεταπτυχιακών φοιτητών μπορούν να είναι συνδεδεμένες ή/και ενταγμένες σε ερευνητικά προγράμματα που διεξάγονται στα ΑΕΙ, σε ερευνητικά κέντρα και ομοταγή ιδρύματα, στην Ελλάδα και στο εξωτερικό. Σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να γενικευθεί και να διευρυνθεί η αρμοδιότητα των Γενικών Συνελεύσεων Ειδικής Σύθεσης επί

των προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών, καθώς και η υποχρέωση πλήρους διαφάνειας και δημοσιότητας των πόρων, των ερευνητικών διαδικασιών και όλων των ακαδημαϊκών και διοικητικών δραστηριοτήτων τους.

Στη λογική αυτή θα πρέπει να διευρυνθούν οι συνεργασίες των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης με τους δημόσιους ερευνητικούς φορείς, στο μέτρο, έστω, που το επιτρέπει (και το επιτρέπει μερικώς) η ισχύουσα νομοθεσία. Πρέπει να αξιοποιηθούν, εν προκειμένω, οι προβλέψεις της κείμενης νομοθεσίας για τους επισκέπτες καθηγητές και να ρυθμιστούν νομοθετικά οι προϋποθέσεις ώστε, με την ακαδημαϊκή ευθύνη των Γενικών Συνελεύσεων Ειδικής Σύθεσης και των ερευνητικών ιδρυμάτων, ερευνητές να αναλαμβάνουν τη διδασκαλία μεταπτυχιακών μαθημάτων και σεμιναρίων.

7. Εκλογή, εξέλιξη, μονιμοποίηση μελών ΔΕΠ

Είναι κοινό μυστικό ότι στις εκλογές και εξελίξεις των μελών ΔΕΠ συμβαίνουν πράγματα απαράδεκτα. Υποψήφιοι ευνοούνται ή αδικούνται μέσα σε ένα τείχος σιωπής και αδιαφάνειας. Όσο για τις προτάσεις που έχουν κατατεθεί (εξωτερικοί κριτές κ.λπ.), δεν είναι διόλου βέβαιο ότι μπορούν να συμβάλουν αποτελεσματικά στη θεραπεία του κακού και στην αλλαγή των εσωτερικών συσχετισμών που το αναπαράγουν. Κατά κανόνα, οι κακές πρακτικές οφείλονται στη βεβαιότητα των εκλεκτόρων για τη μη δημοσιοποίηση όσων αφορούν τις διαδικασίες εκλογής και εξέλιξης των μελών ΔΕΠ.

Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο που επιβάλλει τη δημοσιότητα των σχετικών διαδικασιών είναι επαρκές, αλλά δεν τηρείται

σχεδόν πουθενά. Για τη θεραπεία του κακού, οι διοικήσεις των τμημάτων και οι σύγκλητοι μπορούν, από αύριο το πρωί, να αποφασίσουν την ανάρτηση στους υπάρχοντες πανεπιστημιακούς διαδικτυακούς τόπους των πρακτικών συγκρότησης των εκλεκτορικών σωμάτων και των τριμελών επιτροπών, των εισηγητικών εκθέσεων και των πρακτικών των εκλεκτορικών σωμάτων. Θα μπορούσε, μάλιστα, ένα τέτοιο μέτρο να περιλάβει σταδιακά όλες τις εκλογές και εξελίξεις μελών ΔΕΠ από την ψήφιση του ν. 1268/82. Παράλληλα, και παρά τους αργούς ρυθμούς που υπαγορεύουν το δημόσιο λογιστικό και η πανεπιστημιακή γραφειοκρατία, θα πρέπει να προγραμματιστεί η δημοσίευση των υλικών αυτών σε τόμους (όπως προβλέπει η ανενεργός μέχρι σήμερα νομοθεσία) και η κατάθεσή τους σε όλες τις πανεπιστημιακές, τουλάχιστον, βιβλιοθήκες. Διότι, *scripta manent*.

Τέλος, προτείνεται η δυνατότητα συμμετοχής εξωτερικών κριτών (μελών ΔΕΠ, αλλά και ερευνητών) σε τριμελείς εισηγητικές επιτροπές και εκλεκτορικά σώματα μελών ΔΕΠ, έπειτα από τεκμηριωμένες αποφάσεις των γενικών συνελεύσεων. Οποσδήποτε, πάντως, τουλάχιστον ένα μέλος των εισηγητικών επιτροπών δεν μπορεί να υπηρετεί στο τμήμα το οποίο αφορά η κρίση. Θα πρέπει, επίσης, να εξεταστεί η δυνατότητα συγκρότησης εκλεκτορικών σωμάτων με περιορισμένο αριθμό εκλεκτόρων (επτά μέλη κατ' ελάχιστον), εφόσον αυτό γίνεται αποδεκτό τουλάχιστον από τα 3/4 των μελών της γενικής συνέλευσης και υπό την προϋπόθεση επιλογής ή/και κλήρωσης μεταξύ των πλέον ειδικών επιστημόνων σε κάθε πεδίο. Η αρμοδιότητα των εκλεκτόρων ή των εισηγητών πρέπει να πιστοποιείται ειδικώς με βάση, κυρίως, τη δημοσιευμένη εργογραφία τους.

Ένα ακόμη φλέγον ζήτημα: Οι συμβασιούχοι διδάσκοντες δεν μπορεί στο διηγεκές να καλύπτουν πάγιες ανάγκες των προγραμμάτων σπουδών, όπως γίνεται σήμερα. Οι θέσεις αυτές πρέπει να προκηρυχθούν το συντομότερο και να καλυφθούν από μέλη ΔΕΠ. Οι συμβασιούχοι διδάσκοντες, εκεί όπου απαιτείται η παρουσία τους, πρέπει, επιτέλους, να προσλαμβάνονται έπειτα από κρίση και οι συμβάσεις τους να καλύπτουν ολόκληρο το διάστημα του έργου που προσφέρουν. Τα πρακτικά των γενικών συνελεύσεων, όπως και οι σχετικές εισηγητικές εκθέσεις, να δημοσιεύονται στους διαδικτυακούς τόπους των τμημάτων. Γι' αυτό το τελευταίο, δεν απαιτείται παρά η σχετική απόφαση των αρμόδιων οργάνων διοίκησης των ΑΕΙ. Έτσι, και μόνο έτσι, σπάνε τα δίκτυα πελατείας, η άγρια εκμετάλλευση καθ' όλα θεμιτών προσδοκιών και η αδιαφάνεια.

8. Διαδικασία εκλογής των διοικητικών αρχών

Οι διαδικασίες εκλογής διοικητικών αρχών στα ιδρύματα, τις σχολές και τα τμήματα πρέπει να συνδέονται με τους προγραμματισμούς και τους απολογισμούς του συνόλου των πανεπιστημιακών δραστηριοτήτων. Σε αντίθεση με το επικρατούν κλίμα, δεν συμερίζομαι διόλου τα επιχειρήματα για την άμεση ψηφοφορία των φοιτητών. Αντίθετα, στο πνεύμα και του ισχύοντος νομικού πλαισίου του ν. 1268/82 (που ποτέ δεν τηρήθηκε), αντί του εθίμου να ορίζουν εκλέκτορες τα διοικητικά συμβούλια των συλλόγων με βάση τα αποτελέσματα των φοιτητικών εκλογών, θα πρέπει να διενεργούνται εκλογές εκλεκτόρων με το σύστημα της απλής αναλογικής, με δεδομένες τις υποψηφιότητες για τις διοικητικές αρχές και τις θέσεις

των συνδικαλιστικών παρατάξεων επί των υποψηφιοτήτων, των απολογισμών και των προγραμμάτων. Αυτό μπορεί να πραγματοποιηθεί παντού από αύριο το πρωί. Είναι θέμα πολιτικής βούλησης και όχι νόμου.

Κατά τη γνώμη μου, τίθεται ζήτημα υπέρμετρης εκπροσώπησης των προπτυχιακών φοιτητών στα εκλεκτορικά σώματα για την ανάδειξη των συλλογικών οργάνων διοίκησης των ΑΕΙ. Το σημερινό καθεστώς αναπαράγει, δυστυχώς, τις πελατειακές σχέσεις στα ΑΕΙ και αλλοιώνει την επίκληση ακαδημαϊκών κριτηρίων στην ανάδειξη των πανεπιστημιακών αρχών. Το σημερινό ποσοστό εκπροσώπησης των προπτυχιακών φοιτητών θα πρέπει να μειωθεί από το 40% στο 20% του εκλεκτορικού σώματος. Και, αντίστοιχα, να αυξηθεί η αυτοτελής εκπροσώπηση των μεταπτυχιακών φοιτητών και υποψηφίων διδασκόντων στο 10% των εκλεκτόρων. Είναι, επίσης, εύλογη η αύξηση του ποσοστού του διοικητικού και λοιπού επιστημονικού προσωπικού, όπως και η εκπροσώπηση των συμβασιούχων ορισμένου χρόνου (διδασκόντων και διοικητικών).

9. Κατοχύρωση των ακαδημαϊκών ελευθεριών

Η ελεύθερη διακίνηση ιδεών και η κατοχύρωση του ασύλου ισχύει σε όλους τους χώρους των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Η ευθύνη του ασύλου ανήκει στη σύγκλητο. Οι σχετικές διαδικασίες πρέπει να προβλέπονται ρητά στους εσωτερικούς κανονισμούς των ιδρυμάτων. Η σύγκλητος, δίχως καμία αλλαγή του νόμου, μπορεί να εξουσιοδοτήσει το πρυτανικό συμβούλιο να αναλαμβάνει πρωτοβουλία σε έκτακτες περιπτώσεις, υπό τον όρο ότι η πρωτοβουλία αυτή θα

επικυρωθεί εκ των υστέρων από τη σύγκλητο, ενώ, σε περίπτωση μη επικύρωσης, το πρυτανικό συμβούλιο παραιτείται και προκηρύσσονται εκλογές. Η εύρυθμη λειτουργία και η φύλαξη των χώρων μπορεί να εξασφαλίζεται από προσωπικό των ίδιων των ιδρυμάτων. Στο σημείο αυτό δεν απαιτείται παρά η εξασφάλιση δημόσιων πόρων για τις αναγκαίες προσλήψεις.

10. Δημόσια χρηματοδότηση και οικονομική αυτοτέλεια των ιδρυμάτων

Είναι γνωστό ότι από το 1975, από την έναρξη της ισχύος του παρόντος Συντάγματος, εκκρεμεί η ψήφιση του εκτελεστικού νόμου που θα εξασφαλίζει στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα το καθεστώς της «πλήρους αυτοδιοίκησης» τους. Αντίθετα, στο προσχέδιο νόμου του ΥΠΕΠΘ είναι ορατός ο κίνδυνος πλήρους «κρατικοποίησης» των ΑΕΙ.

Οι θέσεις των συνδικαλιστικών φορέων του Πανεπιστημίου Κρήτης για τη χρηματοδότηση των ΑΕΙ συγκροτούν, νομίζω, μια καλά επεξεργασμένη πρόταση προς διεκδίκηση. Είναι εύκολα προσεγγίσιμες και δεν θα τις επαναλάβω. Πέρα, ωστόσο, από τις γενικές και απολύτως αναγκαίες ρυθμίσεις, στους προϋπολογισμούς των ιδρυμάτων απαιτείται η πρόβλεψη ειδικών πόρων για την έρευνα και την αναβάθμιση της διδασκαλίας, που θα επιμερίζονται ανά τμήμα, τομέα και μέλος ΔΕΠ. Οι πόροι αυτοί θα εξασφαλίσουν και τη δικτύωση των ερευνητικών και διδακτικών δραστηριοτήτων με το διεθνή ακαδημαϊκό χώρο. Τούτο το θέμα μπορεί να θεραπευτεί μερικώς στις προβλέψεις των εσωτερικών κανονισμών.

Οι ανελαστικότητες του δημόσιου λογιστικού μπορούν να θεραπευτούν με ειδικό νόμο. Σήμερα τα ελεγκτικά όργανα

κρίνουν επί της ουσίας τις αποφάσεις των Συλλογικών Οργάνων Διοίκησης, επεμβαίνοντας σε θέματα τα οποία ο νομοθέτης έχει αναθέσει στο αυτοδιοίκητο των ΑΕΙ. Το γεγονός αυτό, πέραν του ότι περιορίζει τη συνταγματικά επιβεβλημένη ακαδημαϊκή και διοικητική αυτοτέλεια των ΑΕΙ, έχει δυσμενέστερες επιπτώσεις στη λειτουργία των ιδρυμάτων, τα οποία υποχρεούνται να παράγουν έρευνα, να υποστηρίζουν προγράμματα σπουδών στις επιστήμες τις οποίες θεραπεύουν πραγματοποιώντας διδασκαλίες εγκυκλίου και μεταπτυχιακού επιπέδου, να παρέχουν υπηρεσίες σίτισης, στέγασης, περίθαλψης, πολιτισμού και αθλητισμού σε χιλιάδες φοιτητές. Προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί κοινό τόπο η θέση ότι η θεώρηση των χρηματικών ενταλμάτων από τον αρμόδιο πάρεδρο ή επίτροπο του Ελεγκτικού Συνεδρίου για την εκκαθάριση των δαπανών πρέπει να περιορίζεται αυστηρά σε έλεγχο νομιμότητας των δαπανών και δεν περιλαμβάνει σε καμία περίπτωση έλεγχο της σκοπιμότητάς τους. Για όλα αυτά τα θέματα, όμως, υπάρχουν ήδη πολύ αναλυτικές και τεκμηριωμένες προτάσεις.

11. Προγράμματα και τίτλοι σπουδών

Επαναπροσδιορισμός των γνωστικών αντικειμένων, των προγραμμάτων σπουδών και των πτυχίων. Τι θα γίνει με το περιεχόμενο των σπουδών και των πτυχίων «τιποτολογίας»; Γιατί δεν καταπιάνονται στα ιδρύματά τους με τα προπτυχιακά προγράμματα που πάσχουν ή που μπορούν να βελτιωθούν; Στρατηγικά, η πρόταση για κοινό πρόγραμμα βασικών εγκυκλίων γνώσεων (κοινό πρώτο έτος ανά γνωστικό πεδίο) θα συντείνει στον εξορθολογισμό των προγραμμάτων σπουδών

των ΑΕΙ και των τίτλων σπουδών που απονέμουν. Αυτού του είδους ο εξορθολογισμός των εγκυκλίων γνώσεων ανά επιστημονικό πεδίο απαιτεί και ανασύνταξη των γνωστικών αντικειμένων που θεραπεύουν τα τμήματα ΑΕΙ. Εδώ ανοίγεται ένα καθοριστικό πεδίο εσωτερικών συγκρούσεων στο εσωτερικό των ΑΕΙ με τους υποστηρικτές της «τιποτολογίας», που υποτίθεται ότι «απαιτεί η αγορά εργασίας». Με το ενιαίο ανά γνωστικό πεδίο πρώτο έτος δημιουργείται σημαντική πίεση προς την επιστημονική ανασυγκρότηση της ελληνικής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο σύνολό της. Επιπλέον, η επιλογή αυτή δίνει μια αποτελεσματική ώθηση αναβάθμισης των ανά πόλη και χωριό διασπαρμένων ΑΕΙ, το μέλλον των οποίων είναι απολύτως δυσοίωνο. Ένα «σφικτό» πρώτο έτος παράγει συνδυαστικά αποτελέσματα για τους φοιτητές των ΑΕΙ που θα συνεχίσουν τις σπουδές τους στα περιφερειακά ιδρύματα.

Απαιτείται η αναβάθμιση και ακαδημαϊκή ανασυγκρότηση των περιφερειακών ΑΕΙ. Στην προοπτική αυτή είναι αναγκαία η δημιουργία ισχυρών πανεπιστημιακών πόλων στις επαρχιακές πόλεις, ελκυστικών για σπουδαστές και διδάσκοντες, με σύγχρονες υποδομές διδασκαλίας και έρευνας, αίθουσες, γραφεία και αμφιθέατρα, εργαστήρια, κέντρα ηλεκτρονικών δικτύων, βιβλιοθήκες, σύγχρονες φοιτητικές εστίες και εστιατόρια.

Μιλώντας για το σύστημα πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση και για το ενιαίο, ανά γνωστικό πεδίο, πρώτο έτος, αναφέρθηκε στην εντοπιότητα ως βασικό κριτήριο εγγραφής των πρωτοετών φοιτητών. Η περιφερειακή οργάνωση του πρώτους έτους ανώτατης εκπαίδευσης μπορεί να ενισχύσει καθοριστικά τα περιφερειακά ιδρύματα και το κύρος τους στις

τοπικές κοινωνίες. Παράλληλα, θα μειώσει σημαντικά τις συνολικές οικογενειακές δαπάνες για τη φοίτηση των νέων, δημιουργώντας όρους μιας διαφορετικού τύπου υπευθυνότητας των φοιτητών έναντι των σπουδών τους. Ακόμη, ένα τέτοιο σύστημα κρατά στις τοπικές κοινωνίες τους νέους σπουδαστές που εισάγονται στις βασικές γνώσεις των επιστημών, συμβάλλει στη χειραφέτηση της ακαδημαϊκής ζωής και συντελεί στην ώσμωση της πανεπιστημιακής κοινότητας με τις τοπικές κοινωνίες. Τέλος, χρειάζεται η συγκρότηση μιας εμπειριστωμένης πρότασης για την κατάργηση του συστήματος των μετεγγραφών.

Αντικατάσταση του δωρεάν «μοναδικού συγγράμματος» από δωρεάν παρεχόμενα διδακτικά βιβλία που υποστηρίζουν την εγκύκλιο διδασκαλία, με βάση τεκμηριωμένες προτάσεις των γενικών συνελεύσεων των τμημάτων των ΑΕΙ.

Έχουμε αφήσει έξω από τις προτεραιότητές μας τη λειτουργία, αλλά και τις προοπτικές του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Και εδώ υπάρχουν τεράστια περιθώρια παρεμβάσεων, που μένουν αναξιοποίητα. Από το περιεχόμενο των προγραμμάτων σπουδών και των ακαδημαϊκών τίτλων ως την αντισυνταγματικά προβλεπόμενη υποχρέωση των φοιτητών για την καταβολή διδάκτρων. Πεδίον δόξης λαμπρόν για την Αριστερά και τα συνδικάτα.

12. Θεσμικό πλαίσιο για την έρευνα

Υπάρχει κατατεθειμένο ένα σχέδιο νόμου από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας. Φοβάμαι ότι οι σχετικές αναλύσεις μας είναι μάλλον ανεπαρκείς. Ερευνητές και πανεπιστημιακοί της Αριστεράς πρέπει, επιτέλους, να καθί-

σουν στο ίδιο τραπέζι να συζητήσουν για τον «ενιαίο ευρωπαϊκό χώρο έρευνας», για τη θέση των πανεπιστημίων σε αυτόν, για την κατάσταση και τα προβλήματα των δημοσίων ερευνητικών ιδρυμάτων. Δεν θέλω να προκαταλάβω μια κουβέντα που πρέπει να γίνει. Θα περιοριστώ, λοιπόν, και εδώ σε κάποια αυτονομία από τη μεριά των ΑΕΙ. Πρέπει, επιτέλους, να προβλεφθεί η διδακτική παρουσία των ερευνητών στα πανεπιστήμια, τόσο σε προπτυχιακό όσο, κυρίως, και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Τα ίδια τα ερευνητικά ιδρύματα μπορούν να καταρτίσουν τα δικά τους προγράμματα για τη μεταπτυχιακή διδασκαλία της έρευνας και αυτά, με απόλυτη εγγύηση της επιστημονικής αυτοτέλειας των ιδρυμάτων, να ενταχθούν στις δομές των μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών. Στην κατεύθυνση αυτή η θεσμοθέτηση αυτοτελών μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών στα δημόσια ερευνητικά ιδρύματα μπορεί να επιτρέψει σημαντικές αλλαγές. Ταυτόχρονα, είναι απαραίτητη πλέον η συμμετοχή ερευνητών σε εξεταστικές επιτροπές για την τελική αξιολόγηση και κρίση διδακτορικών διατριβών ή για την απονομή μεταπτυχιακών διπλωμάτων ειδίκευσης. Τέλος, δεν υπάρχει κανένας ουσιαστικός λόγος για τη μη συμμετοχή των ερευνητών στις εισηγητικές επιτροπές και τα εκλεκτορικά σώματα της ειδικότητάς τους για την εκλογή μελών ΔΕΠ των ΑΕΙ.

Γ. ΤΡΙΑ ΑΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΑ «ΟΧΙ»

1. *Όχι στον εκβιασμό των ιδρυμάτων μέσω της κρατικής χρηματοδότησης*

Οι προβλέψεις του προσχεδίου που συνέταξε το ΥΠΕΠΘ περί «τετραετούς προγραμματισμού» αποτελούν την αιχμή των

θεσμικών παρεμβάσεων για τον κρατικό έλεγχο των εκπαιδευτικών και ερευνητικών δραστηριοτήτων των ανώτατων ιδρυμάτων. Διακηρυγμένη επιδίωξη είναι η συνάρτηση της εφεξής κρατικής επιχορήγησης των ΑΕΙ με συμφωνημένους στόχους ανάμεσα στις πανεπιστημιακές διοικήσεις και στην εκάστοτε κυβέρνηση. Προϋπόθεση υπογραφής των αντίστοιχων συμβολαίων είναι η αποδοχή των στόχων που υπαγορεύει ο χρηματοδότης (funding by objectives). Με άλλα λόγια, το δικαίωμα των ιδρυμάτων στη δημόσια χρηματοδότηση αντικαθίσταται, τελικά, από την αρχή της «ελευθερίας των συμβάσεων». Η επιδίωξη αυτή είναι απαράδεκτη και εκτός κάθε πλαισίου συζήτησης, διότι κατοχυρώνει τόσο τη λογική του κρατικού ελέγχου όσο και τις λεγόμενες ελευθερίες του επιχειρηματικού πανεπιστημίου. Τελικά, η πολιτική ηγεσία του υπουργείου θα επιλέγει ποιοι επιχειρηματικοί σκοποί αξίζουν χρηματοδότηση και ποιοι όχι, ενώ τα ιδρύματα, μέσω των αρμοδιοτήτων των μάντζερ, είτε θα πιέζουν για την αλλαγή των στόχων που θέτουν οι ακαδημαϊκές μονάδες είτε θα καταφεύγουν στον ιδιωτικό τομέα για τη χρηματοδότηση των μη επιλέξιμων δαπανών. Το γενικευμένο παράδειγμα των διδάκτρων στις μεταπτυχιακές σπουδές είναι ήδη ενδεικτικό αυτής της τάσης. Αυτή ακριβώς είναι και η ουσιαστική στόχευση της λεγόμενης διασφάλισης ποιότητας. Υπαγορεύονται οι «στόχοι» από το χρηματοδότη, τα ιδρύματα «βαθμολογούνται» με κριτήριο το βαθμό επίτευξής τους και, εν τέλει, χρηματοδοτούνται αναλόγως.

Πρόκειται για την «καρδιά» της λεγόμενης μεταρρύθμισης. Τα υπόλοιπα, όσο δεινά κι αν ακούγονται, είναι δευτερεύουσας σημασίας. Η συνάρτηση υπαγορευμένων «στόχων» και χρη-

ματοδότησης είναι το καθοριστικό μέτωπο για τα συνδικάτα της πανεπιστημιακής κοινότητας. Κι αυτή η μάχη πρέπει να δοθεί μέχρι τέλους, με κάθε κόστος. Ακόμη και αν νομοθετηθούν τελικά οι τετραετείς συμφωνίες, οι σύγκλητοι, οι σχολές και τα τμήματα δεν έχουν άλλη επιλογή από την κατηγορηματική άρνηση διαπραγμάτευσης με το ΥΠΕΠΘ των στόχων που θέτουν οι εσωτερικοί προγραμματισμοί των ιδρυμάτων.

Ποτέ η Αριστερά δεν ήταν αντίθετη με τους προγραμματισμούς μακράς πνοής των ΑΕΙ. Θεωρούσε, όμως, και θεωρεί ότι προϋποτίθεται τόσο ο αντίστοιχος μακρόπνοος προγραμματισμός του κράτους (βάσει του άρθρου 79 του Συντάγματος, που προβλέπει «προγράμματα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης», τα οποία εκτελούνται βάσει νόμου που ψηφίζει η ολομέλεια της Βουλής), όσο και η εξασφάλιση της οικονομικής, διοικητικής και ακαδημαϊκής αυτοτέλειας των ιδρυμάτων, με δεδομένους πόρους προς τα ΑΕΙ.

2. Όχι στις μη μόνιμες εργασιακές σχέσεις και στη μαύρη εργασία

Πρόβλημα που παίρνει εκρηκτικές διαστάσεις είναι η απαράδεκτη γενίκευση των συμβάσεων του ΠΔ 407/80 και η πρακτική του επιμερισμού μιας πίστωσης σε δύο, τρεις, τέσσερις, πέντε, ίσως και περισσότερους διδάσκοντες. Τα σχετικά με τη χρησιμότητα, αλλά και με τις καταστροφικές συνέπειες της γενίκευσης των προβλέψεων του Π.Δ. 407/80, τα ανέπτυξε διεξοδικά ο Β. Νικολαΐδης.

Σήμερα, το ποσοστό των διδασκόντων που προσφέρουν τις υπηρεσίες τους υπό το απαράδεκτο καθεστώς του συμβασιούχου, που μοιράζεται τον κατώτερο προβλεπόμενο πανεπιστημιακό μισθό με δυο και τρεις και τέσσερις συναδέλφους του,

αφορά το 1/3 περίπου του συνολικού αριθμού των διδασκόντων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα. Αυτό το καθεστώς της ντροπής πρέπει να σταματήσει. Κάθε σύμβαση θα οφείλει να αφορά την *πλήρη απασχόληση* ενός διδάσκοντα για ένα διδακτικό έτος ή, κατ' εξαίρεση, για ένα διδακτικό εξάμηνο. Και οι σχετικές πιστώσεις πρέπει να προβλέπονται στον τακτικό προϋπολογισμό των ιδρυμάτων. Πέραν αυτού, όμως, του μέτρου αξιοπρεπούς διαχείρισης της αθλιότητας που ισχύει σήμερα, απαιτείται ένα αυστηρό και δεσμευτικό χρονοδιάγραμμα για τη δημόσια προκήρυξη όλων των οργανικών θέσεων που αντιστοιχούν στις πιστώσεις, οι οποίες διατίθενται για την πρόσληψη συμβασιούχων διδασκόντων που καλύπτουν πάγιες και διαρκείς ανάγκες των ιδρυμάτων ανώτατης εκπαίδευσης. Μέχρι τότε οι συμβασιούχοι πρέπει να προσλαμβάνονται έπειτα από κρίση και τόσο τα πρακτικά της γενικής συνέλευσης όσο και οι σχετικές εισηγητικές εκθέσεις να δημοσιεύονται στους διαδικτυακούς τόπους των τμημάτων. Γι' αυτό το τελευταίο δεν απαιτείται παρά η σχετική απόφαση των αρμόδιων οργάνων διοίκησης των ΑΕΙ.

3. Όχι στις αυθαίρετες και αντισυνταγματικές παρεμβάσεις του κράτους

Οι διατάξεις του άρθρου 16 του Συντάγματος για τα πανεπιστήμια, παρά τους αρχαϊσμούς που ενσωματώνουν, εγγυώνται την πλήρη αυτοδιοίκηση των ΑΕΙ, τη δωρεάν φοίτηση σε όλες τις βαθμίδες και την ελευθερία στην έρευνα και τη διδασκαλία. Εδώ και χρόνια, οι κυβερνήσεις λειτουργούν ως εάν δεν ίσχυαν οι παραπάνω συνταγματικές αρχές. Είναι αξιοσημείωτο ότι, με λίγες εξαιρέσεις, οι πανεπιστημια-

κές διοικήσεις φαίνεται να συναινούν στον ασφυκτικό κρατικό εναγκαλισμό. Επιβάλλονται, λοιπόν, δίδακτρα στις μεταπτυχιακές σπουδές και στο ΕΑΠ, ιδρύονται αυθαιρέτως νέα ΑΕΙ και νέα τμήματα, επιβάλλεται στα ιδρύματα ο αριθμός των εισακτέων φοιτητών ανεξάρτητα από υποδομές, αριθμό διοικητικού, ερευνητικού και διδακτικού προσωπικού. Τελευταία, το ΥΠΕΠΘ παρεμβαίνει στα ακαδημαϊκά θέματα των τμημάτων, ενώ ασκεί ουσιαστικό έλεγχο των προκηρύξεων και εκλογών μελών ΔΕΠ.

Χρειάζεται πλέον μια συντεταγμένη εκπροσώπηση των πανεπιστημίων, με κανόνες, με έλεγχο από τις συγκλήτους και πλήρη διαφάνεια σε όλα τα επίπεδα. Η άτυπη Σύνοδος των Πρυτάνεων δεν πληροί αυτά τα κριτήρια. Είναι ένα όργανο απολύτως ανεξέλεγκτο και, γι' αυτό, επικίνδυνο. Υπάρχει αυτό το τραυματισμένο, από την πολιτική του χρήση, Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας. Πιστεύω ότι θα πρέπει, επιτέλους, να του ανατεθούν συγκεκριμένες αρμοδιότητες. Το ζήτημα αυτό έχει κεντρική σημασία. Όμως, δεν διαθέτουμε ακόμη την προετοιμασία για να το συζητήσουμε επί της ουσίας και επί των λεπτομερειών.

ΑΝΤΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

Όπως ανέφερα προλογικά, όλα σχεδόν όσα προαναφέρθηκαν είναι καρπός συλλογικών αναζητήσεων και συζητήσεων στα έντυπα της ανανεωτικής Αριστεράς, στην Π.Κ. πανεπιστημιακών του ΣΥΝ, στη Συσπείρωση και, φυσικά, στο έκτακτο προγραμματικό συνέδριο της ΠΟΣΔΕΠ. Προφανώς, κάποιες διατυπώσεις φέρουν και την υποκειμενική σφραγίδα του εισηγητή. Τούτων δεδομένων, ελπίζω ότι οι ιδέες που σταχυο-

λογούνται εδώ μπορούν να συνεισφέρουν σε μια ανοικτή και δίχως προκαταλήψεις συζήτηση ενόψει του 8ου Τακτικού Συνεδρίου της ΠΟΣΔΕΠ. Προφανώς, κάθε άποψη και κάθε αντίρρηση έχουν θέση σε μια συζήτηση που έχει στόχο να τροφοδοτήσει παραγωγικά τόσο τα επιχειρήματα και τη δράση της Αριστεράς για την υπεράσπιση του άρθρου 16 όσο και τον προγραμματικό της λόγο για την αναβάθμιση του δημόσιου και ακαδημαϊκού πανεπιστημίου. Αντί συμπερασμάτων, λοιπόν, επιτρέψτε μου να συμπυκνώσω τους κοινούς τόπους που εξέθεσα σε δεκατρία σημεία, που θα πρέπει να διευρυνθούν, να τεκμηριωθούν περαιτέρω και να συμπληρωθούν, ώστε να αποτελέσουν άξονες διεκδικήσεων του πανεπιστημιακού κινήματος και αιχμές των πολιτικο-θεσμικών παρεμβάσεων της Αριστεράς:

1. Αλλαγή και αποδέσμευση από το λύκειο του συστήματος πρόσβασης στην ανώτατη εκπαίδευση.
2. Πλήρης εξασφάλιση των όρων αυτοτέλειας των ΑΕΙ, όπως καθορίζονται από το άρθρο 16 του Συντάγματος.
3. Προσδιορισμός της ερευνητικής κατεύθυνσης των μεταπτυχιακών και διδακτορικών σπουδών.
4. Διαφάνεια και δημοσιότητα σε όλες ανεξαιρέτα τις λειτουργίες των ΑΕΙ. Ιδιαίτερο βάρος στους οικονομικούς, διοικητικούς και ακαδημαϊκούς απολογισμούς, καθώς και στα θέματα εκλογής και εξέλιξης των μελών ΔΕΠ.
5. Διεύρυνση του συστήματος κρατικών υποτροφιών και φοιτητικής μέριμνας.
6. Ενίσχυση των περιφερειακών ιδρυμάτων.
7. Πλήρης διαφάνεια στις διαδικασίες κρίσης των μελών ΔΕΠ και συμμετοχή ερευνητών που υπηρετούν σε δημόσια

ερευνητικά κέντρα της χώρας στα εκλεκτορικά σώματα των ΑΕΙ. Ένα, τουλάχιστον, μέλος των εισηγητικών επιτροπών πρέπει να μην υπηρετεί στο τμήμα το οποίο αφορά η κρίση.

8. Εμμονή στη συνταγματική ρήτρα που δεν επιτρέπει την καταβολή διδάκτρων για προπτυχιακές και μεταπτυχιακές σπουδές στα ΑΕΙ. Η πρόβλεψη αυτή αφορά, ασφαλώς, και τα προγράμματα του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου.

9. Υποχρέωση των συλλογικών οργάνων διοίκησης να υποβάλλουν πλήρη απολογισμό του ακαδημαϊκού, οικονομικού και διοικητικού έργου που επιτελέστηκε κατά τη θητεία τους. Ο απολογισμός πρέπει να δημοσιεύεται στο διαδικτυακό τόπο του ιδρύματος.

10. Προκήρυξη, εντός διετίας, όλων των οργανικών θέσεων ΔΕΠ που αντιστοιχούν σε συμβασιούχους διδάσκοντες του Π.Δ. 407/80. Ο θεσμός αυτός πρέπει να περιοριστεί αποκλειστικά στις αρχικές του στοχεύσεις. Σε κάθε περίπτωση, πρέπει να σταματήσει αμέσως η διάθεση μιας πίστωσης σε περισσότερους του ενός συμβασιούχους διδάσκοντες του Π.Δ. 407/80.

11. Θεσμοθέτηση του επικουρικού έργου που παρέχεται από μεταπτυχιακούς φοιτητές με την εγγραφή σχετικών κονδυλίων στους προϋπολογισμούς των ΑΕΙ.

12. Πλήρης και αποκλειστική απασχόληση των μελών ΔΕΠ με παράλληλη αύξηση των αποδοχών τους.

13. Τα ΑΕΙ οφείλουν, μέσω των συλλογικών οργάνων διοίκησης, να επανεκτιμήσουν την πιθανή ανάγκη αναδιάρθρωσης υφιστάμενων τμημάτων που δεν καλύπτουν το γνωστικό αντικείμενο μιας επιστήμης, με την έννοια του άρθρου 6 του Ν. 1268/82. Είναι αδιανόητη η λειτουργία τμήματος ΑΕΙ εάν το πρόγραμμα σπουδών που έχει καταρτίσει δεν θεραπεύεται από

μέλη ΔΕΠ διαφόρων βαθμίδων σε ποσοστό τουλάχιστον 60%. Δεν είναι επίσης δυνατή η λειτουργία του εάν δεν διαθέτει τις κατάλληλες υποδομές σε αίθουσες διδασκαλίας, εργαστηριακό εξοπλισμό, διοικητικό προσωπικό και κάθε άλλη υποστηρικτική λειτουργία που απαιτείται για ολοκληρωμένες σπουδές. Οι προϋποθέσεις αυτές ορίζονται από τη σύγκλητο και προκύπτουν μετά από συστηματική μελέτη και τεκμηρίωση λειτουργίας ομοειδών τμημάτων εντός και εκτός του ελληνικού χώρου. Οι σχετικές προτάσεις και όλες οι συνοδευτικές εκθέσεις πρέπει να δημοσιεύονται στο διαδικτυακό τόπο του ΑΕΙ.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ - ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Νίκος Γιαννόπουλος

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Γραφικές Τέχνες Ύψιλον

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Παναγιώτης Τουμπάνης - Βωβός

ΕΚΤΥΠΩΣΗ

Λύχνος ΕΠΕ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΙΚΟΣ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑΣ

Σαρρή 14, 105 53, Αθήνα

τηλ.: 210 3217745, φαξ: 210 3212531

email: info@poulantzas.gr

www.poulantzas.gr

ΕΚΔΟΣΕΙΣ *νήσος* – Π. ΚΑΠΟΛΑ

Σαρρή 14, 105 53, Αθήνα

τηλ./φαξ: 210 3250058

email: info@nissos.gr

ISBN: 978-960-8392-49-6

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

1. Ντέιβιντ Χάρβεϊ, *Ο ιμπεριαλισμός και η παλινόρθωση της ταξικής κυριαρχίας*
2. Ελένη Βαρίκα, *Η φεμινιστική ουτοπία και ο ορισμός του πολιτικού*
3. Στάθης Γουργουρής, *Ο «Οριενταλισμός» του Έντουαρντ Σαϊντ*
4. Άλντο Τορτορέλα, *Η επικαιρότητα του Γκράμσι στη νέα χιλιετία*
5. Χακάν Γιλμάζ, *Ο τουρκικός συντηρητισμός και η ιδέα της Ευρώπης*
6. Μαρία Καραμεσίνη, *Η ανεργία των νέων*
7. Χαράλαμπος Πρωτοπαπάς, *Το δημοκρατικό σοσιαλιστικό κίνημα στην Ελλάδα*
8. Ιφιγένεια Καμτσίδου, Σταύρος Μουδόπουλος, Γιώργος Σταθάκης, *Το δημόσιο πανεπιστήμιο στο στόχαστρο της ιδιωτικής πρωτοβουλίας*
9. Αντώνης Μανιτάκης, *Ο ελληνικός συνταγματισμός αντιμέτωπος με το συναινετικό αναθεωρητισμό*
10. Δημήτρης Πλουμπίδης, Γιάννης Σταυρακάκης, Θανάσης Τζαβάρας, *Ψυχανάλυση και Αριστερά*
11. Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου (Συνέδριο)

